

81496

1973 SONRASINDA TÜRKİYE'DE YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN
DEĞİŞİK SEÇİM SİSTEMLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ
"İKTİDAR SENARYOCULUĞU"

Cemal ALTAN

DOKTORA TEZİ

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğretim ve
Sınav Yönergesinin Kamu Yönetimi Anabilim Dalı İçin Öngördüğü
DOKTORA TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

(Malatya, Aralık 1998)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İş bu çalışma,jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda DOKTORA
TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

(Adı,Soyadı ve ünvanı)

Üye

(Adı,Soyadı ve ünvanı)

Üye

(Adı,Soyadı ve ünvanı)

Yukarıdaki imzaların,adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

İmza

Adı,Soyadı ve ünvanı

.....

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doktora tezi olarak sunduğum "1973 Sonrasında Türkiye'de Yapılan Genel Seçimlerin Değişik Seçim Sistemleriyle Değerlendirilmesi: İktidar Senaryoculuğu" başlıklı bu çalışmanın, bilimsel, aktöre (ahlak) ve geleneklere aykırı bir yardıma başvurmaksızın tarafından yazıldığını yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde, hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Cemal ALTAN

08.12.1998

ÖNSÖZ

Bu çalışma,Siyaset Bilimi alanında katkıyı amaçlamakta,Türkiye'de her seçim öncesinde tartışılan seçim sistemleri hakkında bazı seçenekler sunmaktadır.Seçim öncesindeki bu tartışmaları az da olsa hafifletmeyi,yasa koyuculara çıkaracakları yasalar konusunda yardımcı olmayı,şimdiye kadar Türkiye'de yapılmış olan seçimlerde uygulanmış olan seçim yöntemleri hakkında ayrıntılı bilgi sunmayı temel amaç olarak ele alan bu çalışmada,bundan sonra yapılacak olan seçimlerde hangi seçim yönteminin uygulanmasının hangi tür partilere avantaj sağlayacağı,hangi tür seçim yönteminin,küçük partileri,hangi tür seçim yöntemlerinin de büyük partileri koruduğu,ayrıntılara inilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de 1973 sonrası seçimlerinde hangi tür seçim yönteminin iktidarın yapısını ne şekilde etkileyebileceğini kurgulayan bu çalışmada,yardımlarından dolayı,tez danışmanım Sayın Yrd.Doç.Dr.Hasan BURAN'a teşekkür ederim.

Lisans ve lisansüstü eğitim yaşamım boyunca bana büyük destek sağlayan, düşünme ve öğrenmeyi öğreten,duyarlı insan Sayın Prof.Dr.Kemal KARTAL'a, ayrıca lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca bana desteklerini esirgemeyen Sayın Yrd.Doç.Dr. Hasan Hüseyin DOĞAN'a yardımlarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Gerek bilgi toplama aşamasında,gerek bilgilerin derlenmesi aşamasında,gerekse de bilgilerin yazılıp,çoğaltılması aşamasında emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Cemal ALTAN

**TÜRKİYE'DE 1973 SONRASINDA YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN
DEĞİŞİK SEÇİM SİSTEMLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ
"İKTİDAR SENARYOCULUĞU"**

Cemal ALTAN

İÇİNDEKİLER

Önsöz	I
İçindekiler	II
Çizelgeler Dizini	IX
Kısaltmalar	XI

BİRİNCİ KESİM

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL AÇIKLAMALAR

1.ÇALIŞMAYA BAŞLARKEN	1
1.1.ÇALIŞMANIN KONUSU	1
1.2.ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE DENENCELERİ	5
1.3.ÇALIŞMANIN SUNUŞ SIRASI	8

İKİNCİ KESİM

TANIMLAYICI VE BETİMLEYİCİ BİLGİLER:KURAMSAL YAKLAŞIM

2.SEÇİM KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	9
2.1.SEÇİM KAVRAMI	10
2.2.SEÇİMLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ	11
3.SEÇİM SİSTEMLERİ VE UYGULAMALARI	18

3.1.ÇOĞUNLUK SİSTEMİ	19
3.1.1.Basit Çoğunluk (Nisbi Çoğunluk)	19
3.1.2.Mutlak Çoğunluk (Salt Çoğunluk)	19
3.1.3.Belli Oranlarda (Yarı Belirlenmiş) Çoğunluk	19
3.1.4.Çoğunluk Sisteminin Seçme Yöntemleri	20
3.1.4.1.Tek Adlı-Tek Turlu Çoğunluk Yöntemi	20
3.1.4.1.1.Yöntemin Özellikleri	20
3.1.4.1.2.Yöntemin Siyasal Sonuçları	20
3.1.4.2.Tek Adlı-İki Turlu Çoğunluk Yöntemi	21
3.1.4.3.Listeli Çoğunluk Yöntemi	22
3.1.4.3.1.Sabit Liste	23
3.1.4.3.2.Karma Liste	23
3.1.4.3.3.Tercihli Liste	23
3.1.5.Çoğunluk Sisteminin Üstünlük ve Sakıncaları	23
3.2.NİSBİ TEMSİL SİSTEMİ	25
3.2.1.Sistemin Özellikleri	25
3.2.2.Seçme Yöntemleri	25
3.2.2.1.Çevre Seçim Sayısı	25
3.2.2.2.Değişmez Tek Sayı	26
3.2.2.3.Milli Seçim Sayısı	26
3.2.3.Artık Oyların Değerlendirilmesi	27
3.2.3.1.Yaklaştrırmalı Nisbi Temsil	27
3.2.3.1.1.En Yüksek Artık	27
3.2.3.1.2.En Yüksek Ortalama	28
3.2.3.1.3.d'Hondt Yöntemi	29
3.2.3.1.4.Sainte-Lague Yöntemi	29
3.2.3.1.5. 1.5'la Başlayan Yarımşar Aralıklı Aritmetik Dizi İle Bölme Yöntemi	30
3.2.3.2.Tam Olarak Uygulanan Nisbi Temsil	30
3.2.3.2.1.Ulusal Düzeyde Değerlendirme Yöntemi	30

3.2.3.2.2.Milli Bakiye Yöntemi	30
3.2.3.2.3.Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Yöntemi	31
3.2.4.Parti Listelerinden Seçilenlerin Saptanması	31
3.2.4.1.Bloke Liste	31
3.2.4.2.Karma Liste Yöntemi	31
3.2.4.3.Tercihli Oy	33
3.2.5.Nisbi Temsil Sisteminin Üstünlük ve Sakıncaları	33
4.TÜRKİYE'DE GENEL SEÇİMLER	37
4.1.OSMANLI DÖNEMİ SEÇİMLERİ	38
4.1.1. I.Meşrutiyet Dönemi Seçimleri	40
4.1.1.1. 1877 Birinci Seçimleri	41
4.1.1.2. 1877 İkinci Seçimleri	42
4.1.2. II.Meşrutiyet Dönemi Seçimleri	44
4.1.2.1. 1908 Seçimleri	44
4.1.2.2. 1912 Seçimleri	45
4.1.2.3. 1914 Seçimleri	46
4.2.GEÇİŞ DÖNEMİ SEÇİMLERİ	46
4.2.1. 1919 Seçimleri	47
4.2.2. 1920 Seçimleri	48
4.3. CUMHURİYET DÖNEMİ SEÇİMLERİ	49
4.3.1.Tek Partili Dönem Seçimleri	49
4.3.1.1. 1923 Seçimleri	49
4.3.1.2. 1927 Seçimleri	50
4.3.1.3. 1931 Seçimleri	50
4.3.1.4. 1935 Seçimleri	50
4.3.1.5. 1939 Seçimleri	51
4.3.1.6. 1943 Seçimleri	51
4.3.2. Çok Partili Dönemde Seçimler	52
4.3.2.1. 1946-1960 Dönemi Seçimleri	53

4.3.2.1.1. 1946 Seçimleri	53
4.3.2.1.2. 1950 Seçimleri	54
4.3.2.1.3. 1954 Seçimleri	55
4.3.2.1.4. 1957 Seçimleri	55
4.3.2.2. 1960-1980 Dönemi seçimleri	57
4.3.2.2.1. 1961 Seçimleri	58
4.3.2.2.2. 1965 Seçimleri	60
4.3.2.2.3. 1969 Seçimleri	61
4.3.2.2.4. 1973 Seçimleri	63
4.3.2.2.5. 1977 Seçimleri	64
4.3.2.3. 1980 Sonrası Seçimleri	66
4.3.2.3.1. 1983 Seçimleri	67
4.3.2.3.2. 1987 Seçimleri	68
4.3.2.3.3. 1991 Seçimleri	70
4.3.2.3.4. 1995 Seçimleri	71

ÜÇÜNCÜ KESİM

İKTİDAR SENARYOCULUĞU: 1973 SONRASINDA TÜRKİYE İÇİN BİR UYGULAMA

5.1973 SONRASINDA YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN ÇOĞUNLUK SİSTEMİNİN DEĞİŞİK YÖNTEMLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ	74
5.1.SENARYO 1:Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirme	74
5.1.1. 1973 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	74
5.1.2. 1977 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	76
5.1.3. 1983 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	77
5.1.4. 1987 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	79
5.1.5. 1991 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	80
5.1.6. 1995 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	82
5.2. SENARYO 2:Liste Usulü Basit Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirme	85

5.2.1. 1973 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	85
5.2.2. 1977 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	87
5.2.3. 1983 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	88
5.2.4. 1987 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	89
5.2.5. 1991 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	90
5.2.6. 1995 Seçimlerinin Değerlendirilmesi	92
6. ÇOĞUNLUK SİSTEMİYLE DEĞERLENDİRİLEN GENEL SEÇİMLERİN SONUÇLARININ İKTİDARIN YAPISINDA YARATMASI OLASI DEĞİŞİKLİKLER	94
6.1. CUMHURİYET HALK PARTİSİNİN ÇOĞUNLUĞA SAHİP OLDUĞU 1973-1977 DÖNEMİ: CUMHURİYET HALK PARTİSİNİN TEK BAŞINA İKTİDAR OLMASIYLA, UYGULAMASI OLASI EKONOMİK, SOSYAL VE SİYASAL POLİTİKALAR	95
6.1.1. Planlı-Müdahaleci Ekonomi	101
6.1.1.1. Özgürce ve Hakça Kalkınma	102
6.1.1.2. Köyleri Kentleştirmek: "Köykent"	106
6.1.1.3. Bölgeler Arası Sosyal Adalet	107
6.1.1.4. Devlet Girişimciliği	107
6.1.2. Sosyal Demokrat Devlet	108
6.1.2.1. İnsanca Yaşamaya Elverişli Demokratik Çalışma Düzeni	109
6.1.2.2. Güvenli Yaşam İçin "Sosyal Güvenlik"	110
6.1.2.3. Sağlıklı ve Adaletli Yerleşme ve Yaşama Düzeni	111
6.1.2.4. Sağlıklı ve Uzun Ömür	112
6.1.2.5. Parasız Eğitim	113
6.1.2.6. İnanç Özgürlüğü	114
6.1.3. Özgürlükçü ve Demokratik Siyasal Düzen	114
6.1.4. Etkin ve Hakça Hukuk	120
6.1.5. Onurlu Dış Politika	121
6.1.5.1. Dış Politikanın Genel Hakları	121

6.1.5.2. Kıbrıs Sorunu	122
6.1.5.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye	123
6.2. CUMHURİYET HALK PARTİSİ, 1973 VE 1977 SEÇİMLERİ SONUCUN DA TEK BAŞINA İKTİDAR OLSAYDI, 12 EYLÜL İHTİLALİ YAPILIR MIYDI?	126
6.3. ASKERLERİN GÖLGESİNDE YAPILAN 1983-1987 GENEL SEÇİMLERİ: ANAVATAN PARTİSİ'NİN MECLİSTE ANAYASAYI BİLE DEĞİŞTİRE-BİLECEK ÇOĞUNLUĞA SAHİP OLMASININ TÜRKİYE İÇİN OLASI SONUÇLARI	132
6.3.1. Liberalizmin Görüş ve Uygulama Alanı Olarak Genişlemesi	133
6.3.2. Yüksek Enflasyonla Yaşamaya Alışmak	142
6.3.3. Amerika Öncelikli Dış Politika	142
6.3.3.1. Türk-Yunan İlişkileri	143
6.3.3.2. Kıbrıs Sorunu	145
6.3.3.3. Türk-Amerikan İlişkileri	147
6.4. KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DOĞURAN 1991 SEÇİMLERİ: DYP-SHP KOALİSYONUNUN MECLİSTE DAHA FAZLA MİLLETVEKİLİYLE TEMSİL EDİLMESİNİN OLASI SONUÇLARI	149
6.4.1. Yüksek Enflasyon-Düşük Kalkınma	152
6.4.2. Gümrük Birliği Kapısında Türkiye	158
6.4.3. Demokratikleşme Çabaları	164
6.5. REFAH PARTİSİNİN YÜKSELİŞİNİ DOĞRULAYAN 1995 GENEL SEÇİMLERİ: REFAH PARTİSİNİN TEK BAŞINA İKTİDAR OLMASININ OLASI SONUÇLARI	167
6.5.1. Refah Partisi'ne Kimler Oy Verdi?	170
6.5.2. İdeolojik Temel: "Milli Görüş"	173
6.5.3. "Adil Düzen" Söylemi	174
6.5.4. Batı'ya Uzak-Doğu'ya Yakın Dış Politika	179

7. 1973 SONRASINDA YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN NİSBİ TEMSİL SİSTEMİNİN DEĞİŞİK YÖNTEMLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ	181
7.1. SENARYO 3: Ülke Barajı Uygulanmadan, Ancak %20'lik Bölge Barajı Uygulanarak Yapılan Değerlendirme	181
7.2. SENARYO 4: Bölge Barajı Uygulanmadan, Ancak %10'luk Ülke Barajı Uygulanarak Yapılan Değerlendirme (1995 Yöntemi)	196
7.3. SENARYO 5: Milli Bakiye Yöntemi Uygulanarak Yapılan Değerlendirme (1965 Yöntemi)	202
7.4. SENARYO 6: %10 Ülke ve %10 Bölge Barajı Uygulamasıyla Yapılan Değerlendirme	210
7.5. SENARYO 7: %10 Ülke, %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Yapılan Değerlendirme	212
7.6. SENARYO 8: Türk Sistemi Diye Adlandırılan "1.5'la Başlayan Yarımşar Aralıklı Aritmetik Dizi İle Bölme" Yöntemiyle Yapılan Değerlendirme	214
7.7. SENARYO 9: Bölge Barajı Uygulanmadan, Sadece %5 Ülke Barajı Uygulanarak Yapılan Değerlendirme	216
DÖRDÜNCÜ KESİM	
GENEL DEĞERLENDİRME	
8. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ	219
8.1. BULGULAR	219
8.2. ÖNERİLER	224
8.2.1. Seçim Uygulamalarına İlişkin Öneriler	224
8.2.2. Parti Politikalarına İlişkin Öneriler	226
8.3. SONUÇ	228
KAYNAKÇA	230

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge

No:	Çizelge Adı	Sayfa
1	1961 Genel Seçim Sonuçları	34
2	1954 Genel Seçim Sonuçları	34
3	1954 Seçim Sonuçları	55
4	1957 Seçim Sonuçları	56
5	1961 Seçim Sonuçları	59
6	1965 Seçim Sonuçları	60
7	1969 Seçim Sonuçları	62
8	1973 Seçim Sonuçları	64
9	1977 Seçim Sonuçları	65
10	1983 Seçim Sonuçları	68
11	1987 Seçim Sonuçları	69
12	1991 Seçim Sonuçları	70
13	1995 Seçim Sonuçları	71
14	1973 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Çoğunluk Yönteminin Uygulanması	75
15	1977 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yönteminin Uygulanması	76
16	1983 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yönteminin Uygulanması	78
17	1987 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yönteminin Uygulanması	79
18	1991 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yönteminin Uygulanması	81
19	1995 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yönteminin Uygulanması	83
20	1973 Seçimlerinin Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi	86

21	1977 Seçimlerinin Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi	87
22	1983 Seçimlerinin Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi	88
23	1987 Seçimlerinin Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi	89
24	1991 Seçimlerinin Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi	91
25	1995 Seçimlerinin Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi	92
26	1973 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi	181
27	1977 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi	184
28	1983 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi	186
29	1987 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi	188
30	1991 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi	191
31	1995 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi	193

KISALTMALAR

A.E.T.	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
ANAP	:Anavatan Partisi
AP	:Adalet Partisi
AT	:Avrupa Topluluğu
CGP	:Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	:Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	:Demokrat Parti
DSP	:Demokratik Sol Parti
DYP	:Doğru Yol Partisi
HADEP	:Halkın Demokrasi Partisi
HP	:Halkçı Parti
KP	:Komunist Parti
M.B.K.	:Milli Birlik Komitesi
M.C.	:Milliyetçi Cephe
MÇP	:Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	:Milliyetçi Demokrasi Partisi
M.G.K.	:Milli Güvenlik Konseyi
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
MP	:Millet Partisi
MSP	:Milli Selamet Partisi
RP	:Refah Partisi
SHP	:Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SODEP	:Sosyal Demokrat Parti
TBP	:Türkiye Birlik Partisi
TİP	:Türkiye İşçi Partisi
YTP	:Yeni Türkiye Partisi

BİRİNCİ KESİM

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL AÇIKLAMALAR

Bu kesim, çalışmanın konusu, yöntemi, denenceleri ve sunuş sırasını içermektedir.

1.ÇALIŞMAYA BAŞLARKEN

Türkiye'de 1973 sonrasında yapılan genel seçimlerin, değişik seçim sistemleriyle değerlendirildiği, farklı senaryolar yardımıyla Türkiye için en uygun seçim sistemi konusunda karar vericilere yardımcı olmanın amaçlandığı bu çalışmanın, bu bölümünde önce çalışmanın konusu hakkında bilgi verilmiştir. Ardından çalışmanın ulaşmak istediği hedefleri belirleyen çeşitli denencelere değinilip, çalışmanın yöntemi konusunda açıklamalarda bulunulmuştur. Ayrıca yine çalışmanın bu bölümünde çalışmanın hangi sırayla sunulduğu belirtilmiştir.

1.1.ÇALIŞMANIN KONUSU

Siyaset Bilimi alanında katkıyı amaçlayan bu çalışmada, içerik açısından ağırlıklı olarak, seçimler, seçim sistemleri ve uygulamalarına yer verilmekte, Türkiye'de, bu seçim sistemlerinin ne kadar uygulama alanı bulabildikleri, açıklanmaya çalışılmaktadır.

Ülkenin geleceğine yön verecek kişileri belirlemek amacıyla yapılan seçimler, bu özelliğiyle büyük bir önem taşımakta ve üzerinde dikkatle durulması gereken bir konu olmaktadır. Çünkü seçimler, hem yasama, hem de yürütme görevini üstlenecek kişileri belirlemede kullanılan bir araçtır. Ülkeyi geleceğe taşıyacak kişileri belirlemek, bu kişilere ülkenin kaderiyle ilgili önemli kararları alma yetkisi vermek, her zaman incelenmeye değer bir konu olmuştur.

Seçimlerin bu önemli görevi, seçim sistemleri üzerinde önemle durmayı gerektirmektedir. Teknik bir yöntem olmasına rağmen seçim sistemleri, ülkenin sosyal ve siyasal yapısına göre farklılık gösterebilmektedir. Hiç bir zaman "en iyi seçim budur" diyemeyiz. Çünkü her dönem ve her ülke için en uygun bir seçim sisteminden bahsetmek, ülkelerin toplumsal ve siyasal özelliklerini gözardı etmek anlamına gelecektir. Dünya üzerinde, yönetimde bulunacak kişileri seçimle belirleyen ülkelerden hiç biri diğeriyle aynı seçim yöntemini uygulamamaktadır. Bütün ülkeler, seçim sistemlerini ele alıp, bunları bazı değişikliklerden geçirerek, kendilerine en uygun yöntemi belirlemektedirler. Bu açıdan bakılın

ca, dünyada birbirinin aynı olmayan çok sayıda seçim yönteminden bahsedilebilir.

Seçim yöntemleri, ülkelerin sosyal yapısının yanında, daha çok siyasal kültürüne göre değişmektedir. Siyasal kültür düzeyi yüksek ülkelerde, çeşitli deneyimlerden geçilerek bugünkü seçim yöntemine ulaşılmıştır. Bu tür ülkelerde yapılan seçimlerde, artık hiç bir değişikliğe gidilmeden, her zaman aynı seçim yöntemi uygulanmaktadır. Bu ülkelerde seçim sistemi veya seçim yöntemi konusunda tartışmalara rastlanmamaktadır. Ancak, siyasal kültür düzeyi yüksek olmayan ülkelerde her siyasal parti, kendine avantaj sağlayacak seçim yönteminin uygulanmasını ister. Bu tür ülkelerde, üzerinde herkesin anlaşma sağladığı bir seçim yöntemi yoktur. İktidardaki parti, iktidarının devamını garantiye alabilmek için, kendine en uygun seçim yönteminin uygulanmasını, muhalefet partileri, iktidarı devirip, kendilerinin iktidar olmalarını sağlayacak, küçük partiler de kendilerini meclise sokabilecek bir seçim yönteminin uygulanmasını arzu ederler. Bu nedenle de her seçim öncesinde seçim yöntemleri konusunda yoğun tartışmalar yaşanmaktadır.

Seçim Sistemleri, ülkenin parti sistemleri üzerinde de etki göstermektedir. Örneğin, Çoğunluk Sisteminin iki türlü mutlak çoğunluk yöntemi, daha çok büyük partilere avantaj sağladığından, küçük partilerin seçmenlerinin de büyük partiler etrafında kümelemesine yol açar. Böylece seçimler, çoğunlukla iki partinin mücadelesi şeklinde geçer. Bu da ülkede, iki parti sisteminin yerleşmesine yol açar. Ancak ülkede Nisbi Temsil Sisteminin uygulanması halinde baraj uygulamalarının dışında çoğu kez çok sayıda parti mecliste temsil edilme hakkı kazanır.

Bu nedenle, seçimlerde hangi sistemin uygulanacağı, daha çok ülkede hangi düzeyde bir çoğulculuğa izin verileceğine bağlıdır. Ülkede daha az partinin mücadele etmesi, daha az renklilik olması isteniyorsa, daha çok, büyük partilere avantaj sağlayan, iki türlü bir çoğunluk yönteminin uygulanması söz konusu olacaktır. Ancak, mecliste tek partinin veya iki partinin mutlak hakimiyeti istenmiyor, daha çok düşüncenin, daha çok ideolojinin mecliste temsil edilmesi isteniyor, siyasal istikrar bahanesiyle bazı düşüncelerin önüne geçilmek isteniyorsa, Nisbi Temsil Sisteminin barajlardan arındırılmış olarak uygulanması sözkonusu olacaktır.

Hem seçimlerin tarihsel gelişiminin, hem seçim sistemlerinin, hem de bu seçim sistemlerinin uygulamada hangi sonuçlar doğurduğunu araştıran bu çalışmada, daha çok

Türkiye'deki uygulamalara ağırlık verilmiştir. Türkiye'de 1877 ilk seçimlerinden günümüze, 7'si Osmanlı Dönemi'nde, 18'i de Cumhuriyet Dönemi'nde olmak üzere, toplam 25 genel seçim yapılmıştır. Bütün bu seçimlerde çok farklı seçim yöntemleri uygulanmıştır. Seçim Sistemi bakımından 1961 seçimlerine kadar, Çoğunluk Sistemi uygulanmışken, 1961 seçimlerinden sonra Nisbi Temsil Sistemine geçilmiş, bu arada yapılan seçimlerde de Nisbi Temsil tek bir yöntemle değerlendirilmemiş, çok farklı uygulamalar söz konusu olmuştur.

1980'e kadar olan dönemde, kimi seçimlerde tek turlu çoğunluk, kimi seçimlerde bazı gizli hesaplarla milli bakiye yöntemi uygulanmıştır. 1980'lerden sonra da Nisbi Temsil Sisteminin barajlı, kontenjanlı ve tercihli oylama uygulamaları söz konusu olmuştur.

Çalışmamızda 1973 seçimleri de dahil olmak üzere bu tarihten sonra yapılan genel seçimler irdelenmiştir. Çalışmamızın 1973'ten başlamasının nedeni de Türkiye'de gerçek anlamda çok partililiğin bu tarihten sonra yaşanmasıdır. Ülkemizde 1946 seçimlerine kadar tek parti hakimiyeti sözkonusu iken, 1950-1960 arasında iki partili bir yapı, 1961'den itibaren 1973'e kadar da bazen iki buçuk partinin siyasal yaşamda etkin olmasına rağmen, yine de daha çok iki partili bir siyasal yapı sözkonusu idi. Ancak 1973'ten itibaren yavaş yavaş siyasal yaşama etkide bulunabilecek büyüklükteki partilerin sayısında artış olmuştur. Örneğin; 1973'te DP ve MSP, CHP ve AP gibi iki büyük partiyle beraber siyasal yaşamda etkin olmuşlardı.

Yukarıda belirttiğimiz nedenle yaptığımız bu çalışmada, Türkiye'de 1973 sonrasında yapılmış olan 6 genel seçimde (1973, 1977, 1983, 1987, 1991, 1995) uygulanmış olan seçim yöntemlerinin sonuçlarına az da olsa değinilmiş, ancak daha ayrıntılı olarak da yeni seçim yöntemleri geliştirilerek, bu 6 seçime uygulanmış, bu şekilde seçim yöntemlerinin, iktidarın yapısında yarattığı değişiklikler gözlenmiş, bu değişikliklerin yol açtığı sonuçlar işlenmiş, böylece ülke için hangi seçim yönteminin en uygun olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de her seçimden önce uzun tartışmalar yaratan seçim sistemleri konusu, yapılan çalışmayla biraz daha ayrıntılı olarak gözler önüne serilmiş, Türkiye'deki seçimlere uyarlanan yeni seçim yöntemleriyle, Türkiye'de daha önce yapılmış olan seçimlerde uygulanmış olan yöntemler arasında seçim yapmak daha kolay hale getirilmeye çalışılmıştır. Seçim yöntemlerinin birbirleriyle karşılaştırılmasında kolaylık sağlamak için, çalışmanın konusunu oluşturan yöntemlerle yapılan değerlendirmeler çizelgelerle desteklenmiş, böy-

lece seçim sonuçlarının daha anlaşılır olması amaçlanmıştır.

Böyle bir çalışmayla, gelecekte yapılacak seçimlerde, hangi tür seçim yönteminin Türkiye'ye yarar sağlayacağı konusunda karar vericilere yardımcı olmak amaçlanmıştır. Bu açıdan çalışmamızın konusunu yeni seçim yöntemleri ,Türkiye'de daha önce yapılmış olan seçimlerde uygulanmış olan seçim yöntemleriyle yapılan değerlendirmeler ve 1973 sonrasında iktidarların yapısında meydana gelen değişiklikler oluşturmuştur.

1.2.ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE DENENCELERİ

Bu çalışmamızda öncelikle ülkemizde 1973 sonrasında yapılmış genel seçimlerde uygulanan seçim yöntemleri irdelenmiş, bu seçim yöntemlerinin ne tür sonuçlar doğurduğu ve bu sonuçların iktidarda ne tür oluşumlara yol açtığı incelenmiştir. Seçim kanunları irdelenmiş, hangi seçimlerde hangi türden seçim yönteminin uygulandığına bakılarak, bu seçim yöntemleri içinde incelemeye değer bulunanlar, bu yöntemin uygulanmadığı diğer seçimlere uygulanmıştır. Ayrıca Türkiye'de şimdiye kadar hiç uygulanmamış, ancak Dünyanın bazı ülkelerinde uygulama alanı bulabilmiş bazı yöntemler, Türkiye'de 1973 ve sonrası genel seçimlerine uygulanmıştır. Çıkan sonuçlar çizelgelere dönüştürülmüş, bu şekilde daha anlaşılır bir duruma gelmesi sağlanmıştır. Ardından çıkan bu sonuçların iktidarların yapısında nasıl bir değişiklik yaratabileceği, hangi partinin hangi yöntemle tek başına iktidar olabileceği, hangi yöntemin koalisyon hükümetleri yaratacağı ortaya konmuştur.

Çalışmamızda, 9 tane senaryo oluşturulmuş ve bu senaryolar, 1973 sonrası seçimlerine uygulanmıştır. Senaryolar oluşturulurken, şu yöntemler izlenmiştir:

Senaryo 1'de; Türkiye'de 1946 öncesi uygulamalar göz önüne alınarak, ülke önce seçim bölgelerine ayrılmış, her il bir seçim bölgesi olarak düzenlenmiştir. Daha sonra sözkonusu seçim bölgeleri, bir milletvekili çıkaracak şekilde seçim çevrelerine bölünmüştür. Böylece her seçim çevresi, bir milletvekili çıkaracak şekilde düzenleme yapılmıştır. Seçimler, basit çoğunluk yöntemine göre değerlendirilmiştir. Bu seçim çevrelerinde en çok oyu alan kişiye milletvekilliği verilmiştir. Seçimler, tek turda bitirilmiştir.

Senaryo 2'de; Her il bir seçim çevresi olarak alınmış, bu seçim çevrelerinde en çok oy alan partiye, çıkarılacak bütün milletvekillikleri verilmiştir. Bir başka deyişle, bir seçim çevresinde en çok oyu alan partinin, o seçim bölgesinde "tulum çıkarması" sağlanmıştır.

Senaryo 3'te; Ülke barajı uygulaması yapılmadan, sadece %20 bölge barajı uygulaması yapılarak seçimler değerlendirilmiştir.

Senaryo 4'te; Bu defa bölge barajı uygulamasına gidilmeden, ülke barajı %10 düzeyinde tutularak değerlendirme yapılmıştır.

Senaryo 5'te; "Milli Bakiye" yöntemi, 1973 sonrası seçimlerine uygulanmıştır. Bu senaryoda, önce ülke düzeyinde seçmen sayısı, çıkarılacak milletvekili sayısına bölünerek, "seçim sayısı" belirlenmiştir. Ardından her il bir seçim çevresi olarak alınmış, bu seçim

çevrelerinde, partilerin artık oyları,ülke düzeyinde belirlenen "seçim sayısı" na bölünmüş ve her partinin o seçim çevresinde çıkardığı milletvekili sayısı belirlenmiştir. Ülke düzeyinde belirlenen milletvekili sayısına çevre düzeyindeki değerlendirme sonucunda ulaşılamamışsa bu defa,partilerin seçim çevrelerindeki artık oyları ülke düzeyinde toplanmış, artık oyların toplamı eksik kalan milletvekili sayısına bölünerek,ikinci kez bir "seçim sayısı belirlenmiştir. Partilerin toplam artık oyları ,belirlenen bu yeni "seçim sayısı"na bölünerek bu defa partilerin ülke genelinde çıkaracakları milletvekili sayısı belirlenmiştir. Partilerin seçim çevresi ve ülke düzeyinde çıkardıkları milletvekilleri toplanarak, milletvekillikleri partiler arasında bölüştürülmüştür. Bu şekilde açıkta milletvekilliğinin kalması sağlanmıştır.

Senaryo 6'da; Ülke ve bölge barajları %10 düzeyinde tutularak değerlendirme yapılmıştır. Önce partilerin %10 olan ülke barajını aşp,aşmadıklarına bakılarak,bu barajı aşan partilerin oyları değerlendirilmiş,aşamayanları ise değerlendirme dışında bırakılmıştır. Daha sonra her bölge ayrı ayrı ele alınmış,hangi bölgede hangi parti veya partiler %10 bölge barajını aşmışsa,o parti veya partilerin oyları değerlendirilmiştir.

Senaryo 7'de; Senaryo 6'daki gibi,yine ülke barajı %10 düzeyinde tutulmuş,ancak bu defa bölge barajı %20'ye yükseltilecek değerlendirme yapılmıştır.

Senaryo 8'de; Türkiye'de hiç uygulanmamış,ancak Türkiye şartlarına en uygun yöntem olarak savunulan "1.5'la başlayan yarımsar aralıklı aritmetik dizi ile bölme yöntemi",1973 sonrası seçimlerine uygulanmıştır. Bu senaryoda seçimler,1 ile başlayan ve birer aralıklarla devam eden d'Hondt yönteminden farklı olarak,seçim çevrelerinde partilerin aldıkları oylar 1.5'tan başlayarak,çıkarılacak milletvekili sayısına kadar yarımsar aralıklarla arttırılarak değerlendirilmiştir. Seçimler değerlendirilirken, önce 1.5 sonra 2, 2.5, 3 şeklinde bölünme yapılmıştır.

Senaryo 9'da; Bölge barajı uygulaması yapılmadan,ülke barajı da %5 düzeyinde tutularak değerlendirme yapılmıştır. Ülke genelinde %5'in üzerinde oy alan bütün partilerin oyları değerlendirilmiştir.

Bunların yanında bu çalışmada,geliştirilen senaryolar sonucunda oluşan iktidarların, yeni meclis aritmetiğine dayanarak ne tür politikalar uygulayacakları veya en azından uygulamaya çalışacakları,parti programlarına bakılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Denenceleri ise şunlardır:

1.1973-1977 Genel seçimleri basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı, CHP,tek başına iktidar olacak;bu partinin MSP ile koalisyon kurması gerekmeyecek,ülke daha çok "demokratik sol" söylemle yönetilecekti. Aynı şekilde,1983 ve 1987'de yapılan genel seçimlerde Çoğunluk Sisteminin basit çoğunluk yöntemi uygulanmış olsaydı; A-NAP, mecliste tek başına Anayasa'yı bile değiştirebilecek çoğunluğa ulaşacak, liberal düşüncüyü ülkenin her alanına yayacaktı. 1991 yılında yapılan genel seçimler,basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilse,hiç bir parti tek başına iktidar olmayacak,yine DYP ile SHP arasında koalisyon hükümeti kurulacak,enflasyon yüksekliğini koruyacak, kalkınma yine düşük kalacak,istikrarsız dış politika devam edecekti. 1995 yılında yapılan genel seçimlerde,yine aynı yöntem uygulanmış olsa;RP,tek başına iktidar olacak,ülkede yepyeni bir dönem başlayacak,ekonomi ve sosyal yaşamda "adil düzen" söylemi egemen olacak,dış politikada Amerika ve Batı'dan uzak dış politika izlenecek,İslami motiflere sahip bir yönetim söz konusu olacaktı.

2.Milli Bakiye Yöntemi,çok adil sonuçlar doğurmasına rağmen,hiç bir partinin tek başına iktidar olmasına imkan tanımadığı için,siyasal istikrarsızlık yaratabilmektedir. Türkiye'de 1973 sonrasında yapılan bütün seçimlere bu yöntem uygulanmış olsaydı;hiç bir seçimde hiç bir parti tek başına iktidara gelemeyecek,hükümet bunalımları çok yoğun olarak yaşanacaktı.

3.Nisbi Temsil Sisteminde baraj uygulamaları,daima büyük partilere avantaj sağlayacak,çoğu küçük partiyi meclisin dışında tutacaktır.

1.3.ÇALIŞMANIN SUNUŞ SIRASI

Çalışmamız,dört kesimden oluşmaktadır. Birinci kesimde,çalışmanın konusu, yöntemi ve varsayımları yer almaktadır.

İkinci kesimde ise,seçim kavramı açıklanmış,seçimlerin tarihsel süreç içerisinde hangi aşamalardan geçerek günümüze geldiği ortaya konmuştur. Bu kesimde,ayrıca seçim sistemleri konusunda ayrıntılı bilgi verilmiş,bu sistemlerin uygulamalarından örnekler verilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü kesiminde,1973 ve sonrasında yapılan genel seçimlerde uygulanmış olan seçim yöntemleri,bu yöntemlerin uygulanmadığı seçimlere uygulanmıştır. Bunların yanında yine Türkiye'de bugüne kadar hiç uygulanmamış olan bazı seçim yöntemleri de yine aynı şekilde bu seçimlere uygulanmış ve sonuçları çizelgeler yardımıyla ortaya konmuştur.

Dördüncü kesimde ise,çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmış,araştırma sonucunda elde edilen bulgulara değinilmiş ve bulgular sonucunda da çeşitli öneriler geliştirilerek çalışma sonuçlandırılmıştır.

İKİNCİ KESİM

TANIMLAYICI VE BETİMLEYİCİ BİLGİLER:KURAMSAL YAKLAŞIM

Çalışmamızın bu kesimi,çalışmamızla ilgili kuramsal bilgileri kapsamaktadır. Seçim kavramının tanımı,tarihsel süreç içerisinde seçimlerin uygulama biçimleri,seçim sistemleri ve uygulamaları ve sonra da Türkiye'de seçim kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi bu kesimin içeriğini oluşturmaktadır.

2.SEÇİM KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

"Siyasal İktidarlar yönetilenler tarafından kabul ve destek görmek için varlıklarını yasallaştırmak zorundadırlar. Tarihsel süreç içinde sosyal gelişme düzeyi ile egemen siyasal değerlere bağlı olarak siyasal iktidarı ele geçirme ve yasallık kazandırma yöntemleri biçim değiştirmiştir. Geleneksel toplumların çoğunda tek kişiye dayanan siyasi iktidarlar, kültür düzeyi çok düşük bireyleri etkileyen büyü ya da fiziki zorlamayı sağlayan güce başvurarak düzenlediği taç giyme töreniyle halkın gözü önünde krallık durumunu tanıtsallaştırmış, böylece kabulunu sağlamıştır. Günümüz demokratik rejimlerinde ise seçimler, yönetilenlerle yöneticiler arasındaki ilişkiyi düzenlerken siyasal iktidarın yasallaşmasına yardımcı olmaktadır"(Çam,1987,241).

Bu açıdan bakıldığında;seçim,demokratik rejimlerin vazgeçilmez ögesidir. Bir ülkeni demokrasiye yakınlığı seçimlerin uygulanma biçimiyle ölçülebilir. Bir ülke ne kadar çok adil bir seçim sistemini uyguluyorsa o ülke o kadar çok demokratiktir. Demokratik rejimlerde siyasal iktidarlar,meşruluklarını seçimler yoluyla elde ettiklerinden,bu tür yönetimlerde seçim kavramı,üzerinde en çok çalışılan ve tartışma yapılan kavramların başında gelmektedir.

Seçimler,ülkenin siyasal,sosyal ve ekonomik yapısının şekillenmesinde önemli rol oynar. Seçimlerin yapıldığı ortam ne kadar demokratikse,siyasal yaşam o kadar renkli ve çok sesli olur. Seçimlerin yapıldığı ortam demokratik değilse,tek düze bir yönetim,tek düze bir toplum ve belirli grupların çıkarlarını kollayan bir ekonomik yapı söz konusu olacaktır.

2.1.SEÇİM KAVRAMI

Seçim,dar anlamda;çeşitli alternatifler arasında bir veya bir kaçına karar vermek şeklinde tanımlanabilir. Ancak siyaset bilimi açısından daha geniş bir tanımlama yapmak gerekirse;seçim,siyasal iktidarı belirlemede rol oynayan,yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkiyi düzenleyen ve siyasal iktidara meşruluk kazandıran bir yöntemdir.

Demokratik yönetimlerde,meşru iktidar,kaynağını halkın onayından alan iktidardır. Halkın onayına dayanmayan,kaynağı halk olmayan bir iktidar hak edilmiş bir iktidar değil,zorla ele geçirilmiş bir iktidardır. Zorla ele geçirilmiş bir iktidarın da uzun süreli olması beklenemez. Bir iktidar,ne kadar çok vatandaşın onayını alıyorsa,o kadar güçlü ve uzun ömürlüdür.

Bu açıdan bakılınca,öncelikle seçim,yöneticilerin belirlenmesinde kullanılan önemli araçlardan biridir. Kimlerin yönetimde bulunup,iktidarı kullanacakları halkın verdiği kararlarla belirlenmektedir. Halk kimler tarafından yönetilmek istediğini seçimler yoluyla ifade etmektedir.

Ayrıca seçim kavramı,iktidara meşruluk kazandıran bir ögedir. Yönetimler iktidalarını kullanabilmek için halkın onayına gereksinim duyarlar. İşte halkın onayı da seçimler yoluyla gerçekleşir.

Seçim kavramının bir diğer yönü de yönetenlerle,yönetilenler arasındaki bağı kuran bir araç olmasıdır. Seçimler yoluyla halkla,yönetimde bulunacaklar arasında bir etkileşim sağlanır. Halk,yönetme görevini başkalarına devrederken,kendisini temsil edecek kişilerle yakın bir diyalog içerisine girer. Bu diyalog sonucunda halk yönetme yetkisini bir süre için seçtiği kişilere devreder. Bu süreç,sürekli yönetenlerle,yönetilenleri karşı karşıya getirir.

Bunların yanında seçimler,yöneticileri işbaşına getirirken,yine işbaşına getirilen bu kişileri yönetimden uzaklaştıran bir araçtır da aynı zamanda. Yani seçimler yoluyla iktidarı kullanma meşruluğunu elde eden kişiler,yine seçimlerle bu meşruluklarını kaybedebilirler. Meşruluklarını kaybeden bir yönetim de iktidar gücünü kullanamayacağından seçimler,aynı zamanda yöneticileri değiştirmede kullanılan bir araç durumuna da gelmektedir.

2.2.SEÇİMLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

"Seçim" kavramına ilk olarak M.Ö.4.yy'da rastlamaktayız. Gerçi daha önceleri (M.Ö.5.yy'da) Antik Yunan'da, özellikle Atina Polisinde seçimlere benzer bir yöntem olarak kura usulu uygulaması yapılmaktaydı (Ağaoğulları,1989,24). Burada önceleri, yürütme organı olarak görev yapan Arkhonlar,Ekklesia denen ikinci seçmenler tarafından seçilmekteydi. Ancak M.Ö.493'de Anayasada yapılan değişiklikle, bundan sonra Arkhonların kura ile saptanması yoluna gidildi. Ekklesia bir tür halk meclisi idi. Bu meclis, gelir durumuna bakılmaksızın yetişkin bütün erkek vatandaşların katıldığı bir kurultaydı (Şenel,1986,144). Burada dikkat edilmesi gereken şey vatandaşlık kavramıdır. Seçme hakkı sadece vatandaşlara verilmiştir (Tunçay,1985,168). Vatandaşlığı Aristoteles şöyle tarif etmektedir: "Vatandaş,yargı'ya ve yetke'ye katılan,yani yasal,siyasal ve yönetsel görevler alan kişidir" (Aristoteles,1990,71). Ancak kadınlar vatandaş olmalarına rağmen oy kullanamıyorlardı. Burada seçmen olabilmek için ikinci bir koşul daha ortaya çıkmış oluyor. Birinci koşul,vatandaş olmak,ikinci olarak erkek olmaktır. Bunların yanında yabancıların ve kölelerin bu tür haklarından bahsetmek mümkün değildi. Oy kullanamayanların sayısı oldukça çoktu. Örneğin,Atina'nın 400.000 olan nüfusunun 250.000'i siyasi hakları olmayan kölelerdi (Platon,1992,11). Atina'da siyasi haklara sahip olanların sayısı sadece 50.000 idi (Ertop,Yetkin,1985,91). Bu açıdan bakınca Eski Yunan demokrasileri insanlar arasında eşitliği, sınıfların kendi içindeki eşitliğine indirgemıştır. Yani eşitlik,"yurttaşlar arası" ve "köleler arası" eşitlik şeklinde işletilmiştir (Göze,1995,5). Köle sayısının bu kadar çok olması ve Atina'da köleci bir toplum yapısının sürüp gitmesi nedeniyle,burada yaşanan demokrasiye de "köleci demokrasi" demek daha doğru olur (Tanilli,1991,332). Kölelerin toprak sahibi olmalarından da bahsedilemez. Daha sonraları da kentlerin gelişmesiyle,üretim araçlarının özel mülkiyetinin sınırları da genişlemiş,sadece vatandaşlara özel mülkiyet tanınmıştı.Yine kölelerin bu tür hakları da yoktu (Duverger,1966, 31). Antik Yunan kentlerinde siyasi haklara sahip kişilerin azlığı, alınacak kararların çoğuna herkesin katılabilmesini olanaklı kılıyordu. Bazı kentlerde 18, bazı kentlerde de 20 yaşını dolduran her erkek vatandaş, mahalli meclisin üyesi sayılıyor ve o bölge adına alınacak kararların çoğuna katılabiliyordu. İşte buna da "Doğrudan Demokrasi" denmektedir. Siyasi haklara sahip kişilerin azlığı ve polislerin (kentlerin) nüfuslarının vatandaşların bir

araya gelebilmelerini olanaklı kılması,"doğrudan demokrasi" uygulamasını kolaylaştırmaktadır. Antik Yunan'da Atina ve Sparta kentleri hariç,diğer kentlerin nüfusları 10.000-50.000 arasında değişmekteydi. Atina kentinde halkın yaklaşık 7'de birinin siyasal haklara sahip olduklarını göz önüne alırsak,bu küçük kentlerin her birinde ancak 1.500-7.000 arası kişinin siyasal haklara sahip olduğunu görürüz.

Ancak belli bir süre sonra nüfusun gittikçe artması ve bunun sonucunda "Doğrudan Demokrasi"nin uygulanamaz hale gelmesi,"Yarı Doğrudan Demokrasi"yi zorunlu kıldı. Yarı doğrudan demokrasi zorunlu hale gelince,seçim siyasal katılmanın vazgeçilmez bir ögesi olmuştur (Kışlalı,1996,263). Önceleri kura usulu ile yöneticiler belirlenirken,şimdi artık seçimler yapılmakta ,yöneticiler bu yolla belirlenmektedir. Bunun ilk örneğini de yine Antik Yunan'da görüyoruz. "Aristokratlar" grubu ve "Demokratlar" grubu arasındaki uzun tartışmalardan sonra Atina yurttaşları servet durumlarına göre, dört sınıfa ayrıldılar. Her sınıftan seçilen 125'er kişi ile toplam 500 kişinin oluşturduğu ve"beşyüzler meclisi" diye adlandırılan bir meclis kuruldu (Sezen,1994,89). Bu mecliste kararlar, çoğunluğun oyuyla alınıyordu. Öneriler,halkın sevdiği ve saydığı,halkın güvenini kazanmış kişiler tarafından veriliyordu. Önerilerin devlet görevlileri tarafından verilme zorunluluğu yoktu (Lipson, 1986,281). Kurulan bu meclise üye olabilmek için 30 yaşını doldurmuş olma şartı da vardı. Bu meclis, daha çok bir yürütme organı niteliğindedi (Tanilli,1992, 22). Atina vatandaşlarına bu yürütme hakları yanında yasama ve yargı görevleri de verilmişti (Öztekin,1993,135).

Antik Yunan demokrasisi,demokrasiden çok oligarşiydi. Belli bir sınıfın egemenliği sözkonusu idi. Ancak,Yunan demokrasisinin,o günün doğu toplumları gözönüne alındığında çok büyük aşamalar kaydettiği görülür. Doğu toplumlarında despot yönetimlerden sözedilirken Yunan kentlerinde demokrasiden bahsedilmesi bile,o zamanlar için büyük bir başarı sayılmalıdır. Seçim,eşitlik (sınıfların kendi içindeki eşitlikten bahsedilse bile),temsil gibi kavramlar ilk kez bu dönemde Antik Yunan'da ortaya çıkmıştır. Gerçi günümüz demokrasileri ile kıyaslanamayacak durumdadır, ancak, bütün kısıtlamalara rağmen o dönemin koşullarında olabileceğin en iyisi yapılmıştır. Bu anlamda Antik Yunan demokrasisi, günümüz demokrasilerinin temeli sayılmaktadır. Her ne kadar halkın büyük bir kısmını oluşturan kölelere,kadınlara ve yabancılara siyasal haklar tanınmamış olsa da

düşünce bazında bazı hak ve özgürlüklerin düşünülmüş olması bile o dönem için ilerçilik sayılabilir. İşte Klasik Yunan Kültürü de böyle bir ortamda gelişme olanağı bulmuştur. Bu demokrasinin sağladığı siyasal özgürlük havası, Yunan Kültürünün daha sonraki dönemlerde büyük aşamalar kaydetmesini sağlamıştır.

Daha önce değindiğimiz gibi, Yunan kentlerinin zamanla nüfuslarının artması, doğrudan demokrasiyi uygulanamaz hale getirince, "Yarı Doğrudan Demokrasi" gündeme gelmeye başlamıştır. Yarı doğrudan demokrasi, temsili demokrasinin bir takım sakıncalarını önlemek ve halkla temsilciler arasında bir işbirliği ortamı yaratarak, milletin egemenlik uygulamasına daha çok katılmasını sağlamak amacıyla güden bir hükümet şeklidir. Yarı doğrudan demokrasi, üç şekilde işlevini yürütür: Birincisi, yasama organı tarafından alınan veya alınacak kararları halkın kabulüne sunmak şeklinde işleyen "referandum"; İkincisi, Yasama tarafından alınan kararlara karşı halkın baskısıyla referandum yapılması ve referandum yoluyla kararın iptal edilmesi şeklinde işleyen "halkın vetosu"; Üçüncüsü de, bir kanunun yasama organı tarafından tartışılması ve bu aşamada kabulü için belli sayıda vatandaşın teklifte bulunmaları şeklinde işleyen "halkın kanun teklifi"dir (Versan, 1990, 39).

Doğrudan demokrasi ile birlikte, yarı doğrudan demokrasinin de mümkün olması halinde, bu defa "temsili demokrasi" den bahsedilir. Temsili demokraside halk kendini yönetecek kişileri seçer. Bütün yetkilerini ona devreder ve seçilen kişiler de halktan aldıkları bu yetkiyi belirli bir süre için kullanırlar.

Yunanistan'da oluşan bu kent demokrasisinin yıkılmasından sonra, demokrasi ve özgürlükçü düşüncenin yeniden gündeme gelmesi için yaklaşık bin yıl süren feodal dönemin bitmesini beklemek gerekmiştir (Kışlalı, 1993, 203).

Feodal döneme gelindiğinde, seçme hakkının giderek genişlemesi beklenirken, hiç de umulduğu gibi olmamış, tam tersine yönetimde seçim kavramının değeri gittikçe azalmıştır. Aynı zamanda siyasi, hukuki, iktisadi ve sosyal bir rejim olan feodal düzende, ülke de bir siyasal birlik yoktu. Ülke toprakları bir çok senyörlüğe bölünmüştü. Toprağı elinde bulunduran senyör, aynı zamanda siyasal gücü de elinde bulunduruyordu (Sarica, 1980, 13) Feodal döneme damgasını vuran bir diğer toplumsal sınıf da serflerdi. Serfler, ekonomik ve hukuki olarak lorda bağımlı ve onun otoritesine tabi idi (Kula, 1985, 1). Bu dönemde statü değiştirme olanağı yoktu. Serf mal gibi alınıp satılmazdı. Fakat, üzerinde yaşadığı

toprağa ve toprağın sahibine bağlıydı (Talas,1990,19). Serfler,senyörlerin ticari ilişkilerinde de rol alıyorlardı. Serfler, senyörlerinden öğrendikleri ticareti zamanla kendi işlerinde kullanmaya başlamış,sermaye birikimine girişmiş,böylece burjuvazinin temel çekirdeğini oluşturmuşlardır. Ayrıca bu dönemde köylüler de siyasi haklara sahip değillerdi. Derebeyi adına toprağı işlerlerdi. Toprağın mülkiyeti derebeyinin, kullanma hakkı köylünündü.Toprağın mülkiyet hakkı derebeyinin olduğu için köylü, sadece toprağın kullanma hakkını çocuklarına miras olarak bırakabiliyordu (Güvenç,1991, 214). Bu saydıklarımız siyasi ve hukuki haklara sahip olmayan sınıflardı. Siyasi haklara sahip olanlar ise,en büyük toprak senyörü kral,aristokratlar olarak senyörler ve bunların yanında bir de ruhban sınıfıydı (Heaton, 1985,71). Kral, en büyük toprak senyörüydü. Kral'ın en büyük görevi,halkını dış düşmanlardan korumaktı. Çünkü içişlerinde diğer senyörler de neredeyse kral kadar söz hakkına sahiptiler (Bloch,1983,508).

Yönetimde söz sahibi olan bir diğer sınıf da ruhban sınıfıydı. Ruhban sınıfı bu dönemde kralın da üstünde bir sınıftı. Bu,özellikle ortaçağın ilk dönemlerinde çok belirgin olarak görülmektedir. Çünkü kral,tanrının yeryüzündeki temsilcisidir.Kral,iktidar olduğunda kilise tarafından krallık tacı giydirilir ve kral da kiliseyi koruyacağına, gözetleyeceğine yemin ederdi (Tanilli,1995,177). Bu dönemde dinin toplumdaki etkinliği, mülkiyet konusunda da kadercı bir toplum yaratmaktadır. Her şeyi yaratan tanrı,malın gerçek sahibidir. Gerçek hakim tanrıdır (Challaye,1994,72).

Yaklaşık bin yıl süren ortaçağın bu ilk dönemlerinde bilim,edebiyat ve sanat alanlarında bir içe kapalılık sözkonusu idi. Fakat üretimde,hammadelerin işlenişinde,makinaların kullanılması yaygınlık kazanmıştı. Özellikle manastırlarda su ile çalışan çeşitli düzenekler kurulmuş ve bu düzeneklerde değirmencilik,dokumacılık ve dericilik işleri yapılmıştı (Gimpel,1996,5).

Feodal dönemin bu karanlık düzeninden yavaş yavaş uzaklaşılması ve daha geniş halk kesimine temsil hakkının tanınması,ancak çeşitli savaşmlar sonucunda mümkün olabilmiştir. Gerçi XIV.yüzyılın sonlarıyla XV.yüzyılın büyük bir bölümü boyunca kral ve senyör gibi güçlerin konumunda önemli değişiklikler başlamıştı.Toprak ve toprağı kullanma ilişkileri artık lord ile serfleri birbirine bağlayan harç olmaktan çıkmıştı. Feodalizmin bazı özellikleri hala önemini korumaktaydı ama kral,uzun zamandan beri bu senyör

-serf ilişkisini kendi yararı doğrultusunda kullanarak,kendi iktidarını güçlendirmeye çalışmıştı (Kral,bir yandan çeşitli manevralarla senyörleri birbirine düşman ederek,bunları kendisine sığınma zorunda bırakmış,diğer yandan da serfleri senyörlerinden daha fazla hak elde edebilmeleri için kışkırtmıştı). Bunda da büyük oranda başarılı olmuştu. Artık toprağından kopan feodalizm, güçsüzleşmiş,asalak yaşar bir hale gelmiş ve gücünü büyük senyörlerin çevirdikleri manevralar ve kralın karşı manevraları sayesinde koruyabilmişlerdi (Moore,1989,11). Ancak bütün bu manevralara rağmen,bu sınıfın gücünü ciddi bir şekilde tehdit eden yeni bir sınıf doğmaktaydı. Bu sınıf da elindeki sermaye birikimine kentlere taşıyarak ticaretten büyük gelirler elde eden "burjuva" sınıfıydı. Bu sınıf, ekonomik gücü eline geçirince yönetimde de etkin olmak istemişti. Ancak ortaya çıkan bu yeni sınıfın yönetim konusunda deneyimsizliği bu sınıfın iktidarı eline geçirmesini güçleştirmişti. Weber'e göre,"iktisadi olarak büzülen bir sınıf için siyasi iktidarı elinde tutmak tehlike olmakta ve giderek daha güvenli hale gelen iktisadi bir konum elde eden sınıfların, modern bir devletin getirdiklerine kılavuzluk etmek için zorunlu olan siyasi olgunluğa sahip olmaksızın milli liderliğe meyletmesi durumunda bu tehlike daha da artmaktadır" (Giddens, 1992,12-13). Burjuvazi ortaya çıktığı ilk dönemlerde böyle bir olgunluğa sahip değildi. Fakat,sanayi devrimi sırasında ekonomik gücü eline geçiren burjuva sınıfı, yönetimde de söz sahibi olmak için işçi ve köylüleri de arkasına alarak kralın ve feodal beylerin etkinliğini zayıflatmayı başarmıştır. "XV. yüzyılın sonlarıyla XVI.yüzyılın başları, feodalizmin yükselişinin sonu ile çöküşünün başlangıcına işaret eder,bu dönemdedir ki,feodal üretim biçiminin çözülüşüne ve bağrında da onun zıddı bir sosyal düzenin yani kapitalizmin doğuşuna tanık oluyoruz" (Tanilli,1990,13). Yeni oluşan toplumsal düzende, derebeylik döneminde halkın elinden alınan siyasal özgürlüğü tekrar iade edilmiştir. "Böylece derebeyliğin çıkmaz sokaklarında kaybolmuş siyasal ruh özgür bırakılmıştır" (Tunçay, 1986,109).

Özellikle Batı'da,deniz ticaretinin gelişmesi ve bu yolla zenginleşen burjuva sınıfının güç kazanması,bu gücünü,çağın şartlarına göre modern sayılabilecek güçlü silahlara sahip olarak pekiştirmiş, feodal beylere ve krala karşı galip gelmiştir (Kennedy,1993,25). Burjuvazi bunları yaparken aynı zamanda asalet ve prestij peşinde koşmuştur (Pernoud, 1991, 69). Kapitalizmin ilk dönemlerinde burjuvalar kentte kazandıkları zenginliğin bir

bölümünü kır'a taşıdılar,oralarda lüks evler yaptırıldılar,toprağa ve faizciliğe yatırım yaptılar ve oradan gelir sağladılar (Dobb,1992,139). Fakat daha sonraları kent gelirinin daha çok olması,kentin çok renkliliği ve yönetimde söz sahibi olma isteği,onları tamamen kentlere bağladı. Gittikçe güçlenen burjuvaziler,kendi siyasal ideolojilerini de yarattılar,bu da liberalizmdir (Yayla,1992,193). Burjuva,bu dönemde kendi gücünden başka güçlere de dayanıyordu. Açık çıkar çatışmalarına rağmen 1789 Fransız İhtilalinde olduğu gibi bazen proleterya burjuvazinin ideolojik yandaşıydı;çünkü iki sınıf da aynı ideolojiden beslenmekteydiler;bunun yanında liberal soylular ve yığınla rahip de aynı ideolojiyi taşımaktaydılar (Tanilli,1990,427).

Liberalizmle birlikte siyasal haklara sahip kişilerin sayısı gittikçe arttı. Bu dönemde önceleri siyasal haklara bazı sınırlamalar getirilmişti. Bunların başında belli bir miktar vergi vermek geliyordu. Belli bir oranın üstünde vergi verenler, siyasal haklara sahip oluyor, vermeyenler sahip olamıyordu. Servet arttıkça siyasal haklar da gittikçe arttıyordu. Ama bütün bu kısıtlamalara rağmen siyasal tabakalaşma,piramidin sivrilmesi yerine ortasının şişirilmesi şeklinde oluşuyordu (Lipset,1986,48). Liberalizm ortaya çıktığı ilk dönemlerde daha çok tabii hukuk ve insan hakları, sosyal sözleşme ve anayasacılık teorisi üzerine kuruluydu (Erdoğan, 1993, 19). Anayasacılık hareketleriyle yönetimin denetimi sağlanmış, zamanla daha çok insanın oy hakkına sahip olması sözkonusu olmuştu. Örneğin, İngiltere'de 1832 yılında önce orta sınıf, 1850 yılında,ücretliler,1914'ten sonra da kadınlar genel oy hakkını elde edebilmişlerdi (Heaton,1985,9). Tabi, oy hakkını elde etmek o kadar kolay olmamıştı. Önceleri krala ve toprak soylularına karşı burjuvayla işbirliği yapan işçiler, Fransız Devriminde görüldüğü gibi artık burjuvaziden siyasi haklarını vermesini istiyordu. Hatta imalathanelerin içine bile yayılan çeşitli uyuşmazlıklar başgöstermişti (Tanilli, 1990, 29). Bu tür anlaşmazlıkları burjuvalarla köylüler arasında da görüyoruz. Fransız devrimi boyunca köylüler siyasal kazanımlar için mücadeleler vermiş ve büyük oranda da başarılı olmuşlardı. "1789 Fransız devrimiyledir ki, toplumların eski siyasal düzenleri yıkılmaya başlamıştı. Şimdi hükümdarın sınırsız otoritesine karşı,kişinin varlığı ve bu varlığın,insan olmak haysiyetiyle sahip olduğu temel hak ve hürriyetler,sınırlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkıyordu. Siyasal düzen,hükümdarın otoritesi ile,kişinin insanca yaşama ilkesi arasında kurulan bir dengeye dayandırılmak isteniyordu" (Armaoğlu,1993,6).

Ayrıca Fransız Devrimi "özgürlük", "kardeşlik" ve "eşitlik" kavramları ile sloganlaştığından, herkese kendi ihtiyaçlarına en iyi biçimde uyan bir yaşam tarzını sürmesi için gerekli ortamın yaratılması bu devrimin temel ögesi olmuştur (Köker,1991,119-120). Bu da aynı zamanda siyasal hakların da çok geniş kitlelere yaygınlaştırılması sonucunu doğurmaktaydı. Bu haklar zamanla proleterya sınıfına da uzun mücadeleler sonucunda verilmişti. Bu mücadele, 1830-1848 yılları arasında yoğun olarak gelişmiş ve bu sınıf, ekonomik haklarının yanında, siyasal haklarını da ilk kez 1850 yılında genel oy hakkına sahip olmakla elde ettiklerini görüyoruz. (Kuczyinski,1994,150).

Güçlenen burjuvazi kendi arasında da iki kanada ayrılmıştı. Bunlardan büyük burjuvazi, oy hakkının sınırlı tutulmasını savunmuş, köylü ve işçilerden oluşan küçük burjuvazi ise oy hakkının yaygınlaştırılması ve daha geniş kitlelere oy hakkının verilmesi için mücadele etmiştir (Özbudun,1983,29).

Batı'da bir 19.yy (20.yy'a taşacak biçimde) "kısıtlı oy"dan "genel oy"a geçilmesi uğrunda verilen savaşlarla doludur. Öyle ki, "genel oy" uğrunda savaşla, demokrasi uğrunda savaşım bir görülüyordu.

İkinci Dünya Savaşından sonra bazı istisnalar dışında hemen hemen her ülkede geniş halk kitlelerinin, oy kullanması olanaklı hale gelmiştir. Siyasi partilerin modern çağa uygun yapılanması, çoğu ülkede anayasaların vazgeçilmez birer metin olması, burjuvazinin ilk ortaya çıktığı zaman sürekli ağzından düşürmediği "eşitlik" sloganı ve en önemlisi halk yığınlarının haklarını elde etmek için verdikleri mücadeleler, seçme hakkının daha geniş halk kitlelerine yayılmasını sağlamıştır.

3. SEÇİM SİSTEMLERİ VE UYGULAMALARI

Seçim sistemi, temsilcilerin belirlenmesinde uygulanan teknik bir usul olmasına rağmen, günümüze değin üzerinde en çok düşünülen, tartışılan ya da kalem oynatılan konulardan biridir. Günümüze değin ortaya konan seçim yöntemlerinin sayısı ve türü pek çoktur. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, en iyi seçim sistemi hangisidir? diye bir sorunun ortaya konulmasının bir anlam taşımadığıdır. Çünkü seçim sistemlerinin hiç biri tarafsız değildir. Bütün iktidarlar yerlerini korumak ve muhalefet de iktidar olabilmek için kendine en uygun seçim sisteminin yürürlüğe konmasını ister. Bu nedenle seçimlere gidilirken ilk sorulması gereken soru "getirilen seçim sisteminin hangi parti veya partilere avantaj sağlayacağıdır. Seçim sisteminin ülkeden çok parti veya partilere getireceği yararlar tartışılmaktadır (Teziç, 1991, 274).

Seçim sistemleri, aynı zamanda "siyasal katılma"yı büyük oranda etkiler. Seçimlerde tur sayısı arttıkça katılım azalır (Turan, 1985, 90). Bazı seçim yöntemlerinde halk, kullandığı oyun, yerini bulduğuna, oyunun boşa gitmediğine inandığı zaman seçimlere daha çok ilgi duyar. Ama bazı seçim sistemleri de tam tersi, bütün oyları değerlendirmeye almamakta böylece seçimlere ilginin azalmasına neden olmaktadır.

Yönetenlerin yönetilenleri ne ölçüde temsil ettiği demokratik rejim açısından çok önemlidir. Eğer yönetenler, yönetilenlerin büyük çoğunluğunu temsil edebiliyorlarsa, rejim demokratikliğe yaklaşmış olur.

Üzerinde durulması gereken bir konu da halka seçme hakkının tanınıp tanınmamasından çok özgür bir ortam hazırlanıp hazırlanmadığıdır. Seçme hakkı ne kadar çok geniş kitlelere yayılmış olursa olsun insanlar, oylarını serbestçe, hiç bir baskı altında kalmadan kullanamadıktan sonra bunun hiç bir değeri olamaz. Ayrıca seçmene uygun bir seçme koşulunun sağlanması da yine seçim sistemiyle olmaktadır. "İlk bakışta yalnız teknik bir sorun gibi görünen seçim sistemleri konusu, geniş siyasal amaçlara göre olmakta ve sonuçta iktidarın yapısı ile siyasal partiler üzerinde etkisini göstermektedir"(Çam, 1987, 250).

Bugün bütün dünyada iki tür seçim sisteminden bahsedilmektedir. Bazı yerlerde farklı gösterilen seçim sistemleri de (karma seçim sistemi gibi) aslında bu iki sistemin türevleridir (Cotteret-Emeri, 1991, 39).

3.1.ÇOĞUNLUK SİSTEMİ

Bu sistem, uygulanması ve değerlendirilmesi en kolay seçim sistemidir. Bu sistemde, seçime katılan adayın veya partinin seçimi kazanabilmesi için o seçim bölgesinde kullanılan oyların çoğunluğunu alması yeterlidir (TBMM,1982,25).

3.1.1.Basit Çoğunluk (Nisbi Çoğunluk)

Adayların içinde, en yüksek oyu alanın seçildiği bir yöntemdir. Örneğin 40.000 oy kullanılan bir seçim çevresinde A partisi:12.000, B Partisi:16.000,C Partisi:10.000,D Partisi:2.000 oy almış olsun. Bu bölgede, 16.000 oy alan B Partisinin adayı seçilmiş olur. Bu yöntemin en büyük avantajı ikinci bir tura gereksinim duymamasıdır.

3.1.2.Mutlak Çoğunluk (Salt Çoğunluk)

Bu yöntemde,kullanılan oyların yarısından bir fazlasını alan aday seçilmiş olur. Yukarıda verdiğimiz 40.000 geçerli oy örneğini ele alırsak;adayın seçilebilmesi için 20.001 oy alması gerekir.

Bu yöntemde,genellikle ilk turda çoğunluk sağlanamadığından ikinci bir tura gerek duyulur. Basit çoğunluğa göre, böyle bir yöntemin avantajı,daha adil sonuçlar doğurmasıdır. Bazen ikinci turda da mutlak çoğunluk sağlanamayabilir. Hatta bir kaç tur daha yapma zorunda kalınabilir. Böyle bir sakıncayı ortadan kaldırmak için ikinci turdan sonra aday sayısını azaltıp,nisbi çoğunluğa dönmek gerekir.

3.1.3.Belli Oranlarda (Yarı Belirlenmiş) Çoğunluk

Bu yöntemde,adayın seçilebilmesi için önceden yasalarla belirlenmek üzere,kayıtlı seçmenin belli bir kısmının oyunu alması gerekir. Bu oran,bazen kayıtlı seçmenlerin 2/3'ü,3/4'ü,7/10'u şeklinde belirlenebilir. Bu yöntem çok uygulanmamakla birlikte,salt çoğunlukla birlikte uygulanır.Yani geçerli oyların yarısından bir fazlasının oyunu almanın yanında, kayıtlı seçmenin bir kısmının,örneğin,3/5'inin v.b.gibi oylarını almak gerekir.

Örneğin,200 kayıtlı seçmene sahip bir seçim bölgesinde,çeşitli nedenlerle seçimlere katılım 50 seçmende kalmış ve seçilmek için mutlak çoğunluktan başka bir koşul istenmemişse sadece 26 oy alan aday seçimi kazanır. Ancak seçimi kazanan temsilci,o bölgedeki gerçek mutlak çoğunluğu temsil etmemektedir. Böyle bir sonuca engel olmak için 1/5 çoğunluk koşulunun da varolduğu düşünülürse seçilmek için 26 oy almanın yeterli olmayacağı görülecektir. Bu durumda adayların,kayıtlı seçmenlerin 1/5 oranı olan 40 oyu

almaları gerekecektir. Böylece seçilen temsilcinin temsil ettiği seçmen sayısı da artmış olacaktır.

3.1.4. Çoğunluk Sisteminin Seçme Yöntemleri

Çoğunluk sisteminde, adayların belirlenmesi aşamasında üç tür seçme yöntemi uygulanır. Bunlar; her seçim çevresinde bir adayın seçildiği ve sonuçları basit çoğunlukla değerlendirilip tek turda bitirilen tek adlı-tek turlu çoğunluk yöntemi, yine bir adayın seçildiği, ancak mutlak çoğunlukla sonuçlar değerlendirildiği için, ilk turda hiç bir adayın mutlak çoğunluğu aşamadığı durumlarda, ikinci bir turun da yapıldığı tek adlı-iki turlu çoğunluk yöntemi ve son olarak da her ilin bir seçim çevresi olarak belirlenip çok sayıda milletvekilinin bir seçim çevresinden seçilmesini olanaklı kılan liste usulü çoğunluk yöntemidir.

3.1.4.1. Tek Adlı-Tek Turlu Çoğunluk Yöntemi

"Dar bölge sistemi" olarak bildiğimiz bu yöntem, İngiliz Yöntemi de denmekte olup, ABD'de de uygulanmaktadır. Bu yöntemde seçmenler, bir tek temsilci seçecekleri için seçim çevresi hayli küçüktür.

3.1.4.1.1. Yöntemin Özellikleri

Tek isimli ve tekturlu çoğunluk yönteminde, seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu elde eden aday seçilmiş sayılır. Bu yöntemde, seçmen çoğunluğunun seçilmiş adaya oy vermemiş olması dikkate alınmaz.

Bir örnekle açıklayacak olursak;

Böyle bir oylamanın şu sonuçları verdiğini varsayalım: Bir milletvekilinin seçileceği seçim çevresinde, geçerli oy sayısı: 75.000 olsun. Seçime katılan 3 adayın aldıkları oylar: A: 24.000, B: 29.000, C: 22.000. Burada B adayı, en çok oyu aldığı için, o bölgeden milletvekili seçilmiş olur. Bu yöntem hayli basit olup, seçim sonucu genellikle bir partinin parlamentoda çoğunluğu sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Öte yandan seçmenler, oylarının boşa gitmemesi için, iki büyük partiden birine oy vermektedirler. Bu da seçmenin tercihini kolaylaştırmaktadır.

3.1.4.1.2. Yöntemin Siyasal sonuçları

Tek isimli tek turlu çoğunluk yöntemi, iki partili bir siyasi hayata yol açmaktadır. Siyasi hayata egemen olan, daha doğrusu iktidarın iki büyük parti arasında el değiştirdiği bir ortamda, üçüncü bir partinin iktidar yarısına ağırlığını koyabilmesi mümkün olmamakta-

dır. Çünkü, seçimin tek turlu olması, partiler arası seçim ortaklığına ya da anlaşmalarına fırsat vermemektedir. Öte yandan seçmenlerin büyük bir bölümü, oyunu kullanırken, iktidarı elde etme şansı olan büyük partilerden biri için, en yararlı biçimde hareket etmektedir. Bu da oyların kaçınılmaz biçimde iki partide yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Bu bakımdan, örneğin, İngiltere'de seçmenler, hiç hoşlanmadıkları adayın seçilmemesi için, daha az hoşlanmadıkları adaya oy verirler. Seçmenin oyunu en yararlı biçimde kullanması, üçüncü partinin gelişmesini engelleyen faktörlerden biridir. Yine İngiltere'den örnek verecek olursak, Ekim 1974 genel seçimlerinde Liberal Parti 5.321.000 (%18.3) oy almasına rağmen, Avam Kamarasında ancak 14 sandalye (%2.2) elde edebilmişti. Bu durum, üçüncü bir partinin bu seçim yöntemi uygulandığı sürece, gelişerek iktidara ağırlık koymasını engellemekte ve partilerarası temsil eşitliğini sağlamaktan çok uzaktır. İngiltere'de, Ekim 1974 seçimleri sonucunda, bir İşçi Partisi parlamenterisi, 35.901 oyu, bir Muhafazakar Parti parlamenterisi, 35.562 oyu temsil ederken, Liberal Parti parlamenterisi, 380.105 oyu temsil etmekteydi (Teziç, 1991, 278).

3.1.4.2. Tek Adlı-İki Turlu Çoğunluk Yöntemi

Bu yöntemin uygulandığı ülke Fransa'dır. Çok çeşitli seçim yönteminin uygulandığı Fransa'da IV. cumhuriyetten sonra bu yöntem uygulanmaya başlanmıştır. Halen uygulanmakta olan yöntem göre, her seçim bölgesi, millet meclisine tek aday seçebilmekte, ilk turda kullanılan oyların yarısından fazlasını hiç bir aday sağlayamazsa, bir hafta sonra yapılacak ikinci turda basit çoğunluğu sağlayan aday, seçimi kazanmaktadır. Bu turda adayın en az iki oy alması seçilebilmesi için yeterlidir.

İkinci tura, ilk turda oyların %10'undan aşağı alanlar katılamazlar. Böylece, ilk turda bu oranı sağlayamayan küçük partiler, safdışı bırakılmış olur. Ancak küçük partiler de ikinci turda büyük partilerle ya da kendi aralarında yapacakları koalisyonlarla mecliste temsil olanağına sahip olabilirler (TBMM, 1992, 27).

Örnek: 93.000 seçmenin olduğu bir seçim çevresinde, seçilecek bir milletvekilliği için seçime katılan beş adaydan her biri A:30.500, B:17.500, C:13.300, D:8.000, E:11.700 geçerli oy almışlardır. Kullanılan geçerli oyların toplamı:81.000 olup, adaylardan hiç biri 40.501 olan salt çoğunluğu sağlayamadıkları için, ikinci tur seçime gidilir. Ancak, adaylardan D, seçmenlerin %12.5'ine eşit sayıda (11.625) oy elde edemediği için ikinci tur

seçimlere katılamaz.

İkinci tur seçimlerine katılabilme hakkına sahip olanlar, A, B, C ve E adaylarıdır. Fakat, ikinci tur seçimin özelliği, doktrin ve programları birbirine yakın olan partiler arasında seçim öncesi anlaşmalara yol açabilmesidir. Aslında, partilerarası seçim anlaşmaları, aynı zamanda, gelecekteki iktidar ortaklığının bir ön anlaşmasıdır. Doktrin, program ya da eğilimleri bakımından birbirine yakın olan partiler, seçim çevrelerindeki birinci tur oylama sonuçlarına göre, rakiplerini zayıflatabilmek için, biri öteki lehine ikinci turda seçimlerden çekilme ya da vazgeçme yoluna gidebilmektedirler.

Yukarıdaki örnekte, eğilimleri birbirlerine yakın olan B ve C partilerinin seçim öncesi yapmış oldukları anlaşma uyarınca, C adayının B adayı lehine, ikinci tur seçimlere katılmaktan vazgeçtiğini kabul edelim. Birinci tur seçimlerden bir hafta sonra yapılan ikinci turda, aynı seçim bölgesinde, bu kez kullanılan geçerli oy sayısı: 87.000 olsun. Adaylardan A: 35.000, B: 39.000, E: 13.000 geçerli oy aldıklarını kabul edelim. İkinci tur seçimlerinde, bir adayın seçilebilmesi için kullanılan oyların basit çoğunluğu yeterli olduğuna göre, bu durumda B adayı seçilmiş olur.

Seçimin siyasi sonuçlarına gelince, iki turlu çoğunluk yöntemi, tek turlu çoğunluk yönteminden farklı olarak, çok partili siyasal hayatın oluşmasında elverişli bir ortam yaratmaktadır. Çünkü, seçimin iki turlu olması, nedeniyle, bütün partilere, ilk turda şanslarını deneme fırsatı vermesi ve iki tur arasındaki "seçim pazarlıkları" ya da "seçim anlaşmaları", özellikle yerel açıdan iyi örgütlü küçük partilerin de varlıklarını sürdürebilmelerine olanak tanımaktadır. Bu bakımdan, tek turlu İngiliz yöntemine oranla, bu yöntem, ikiden çok partinin gelişmesini kolaylaştırmaktadır. Fakat iki turlu seçim sistemi, parlamentoda bir partinin tek başına çoğunluğu sağlamasına imkan vermediği için, daima koalisyon hükümetlerine ve giderek de sık sık hükümet bunalımlarına yol açmaktadır. Bu tür bir seçim, merkeze yakın partileri güçlendirecektir (Sabuncu, 1994, 14).

3.1.4.3. Listeli Çoğunluk Yöntemi

Türkiye'de de 1946-1960 yılları arasında uygulanmış olan bir yöntemdir. Çoğunluk sistemi, tek isimli olarak (dar bölge çerçevesinde) uygulanabildiği gibi, listeli olarak geniş bölge (her ilin bir seçim çevresi olması) çerçevesinde de uygulanabilmektedir. Listeli çoğunluk yönteminde, partilerin seçmenlere sundukları listelerdeki aday sayısı, o çevreden

seçilecek milletvekili sayısına eşittir. Bu bakımdan seçmen,oy pusulasını liste halinde kullandığı için,bunlara listeli seçim,birden çok adaya verdiği için de çok isimli seçim yöntemi denir.

Bu seçim yöntemine göre;seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğu elde eden parti listesi, bütün milletvekillerini elde etmektedir.

Çoğunluk sisteminin ister tek isimli ister listeli yöntemi olsun,doğurduğu sonuçlar aynıdır. Başka bir anlatımla, "artık temsil" "eksik temsil" olayıyla doğurduğu adaletsizlikler değişmemektedir. Ancak,bloke listeli çoğunluk yöntemi,bu adaletsizliği daha da belirginleştirmektedir. Çünkü,bir seçim çevresinde,en çok oyu alan parti listesi,bütün milletvekillerini elde etmekte,Türkiye'de de bir zamanlar halk dilindeki söyleyişle partiler "tulum" çıkarmaktadırlar. Bu durum,bir partinin,ülke genelindeki oy sayısı az olsa bile,parlamentodaki sandalye sayısını arttırmaktadır. Örneğin,Türkiye'de 1957 seçimlerinde, D.P:4.394.893 geçerli oy (%48) ile 424 milletvekili (%69.1) elde ederken,muhalefet partileri (CHP,CMKP,HP),aldıkları toplam 4.770.717 geçerli oy (%52) ile,ancak 152 milletvekili (30.9) çıkarabilmişlerdir.

3.1.4.3.1.Sabit Liste

Seçmen,listedeki adayları hiç bir şekilde değiştiremez. Sadece partiye oy verir. Çoğunluğu elde eden parti,o seçim çevresindeki milletvekillerinin tümünü kazanır.

3.1.4.3.2.Karma Liste

Seçmen,listedeki adlardan bazılarını silip,yerine başka adayları yazabilme hakkına sahiptir. Oylar partiye değil,kişiyeye verilmiş olur.

3.1.4.3.3.Tercihli Liste

Seçmen,listedeki adayların adlarını değiştiremez,ancak sırasını değiştirebilir. Aday sırasını kendi tercihleri doğrultusunda belirtebilir.

3.1.5.Çoğunluk Sisteminin Üstünlük ve Sakıncaları

Üstünlükleri:

1.Çoğunluk sistemi, uygulanması bakımından basitlik ve kolaylık göstermektedir. Bu basitlik ve kolaylık,seçmen bakımından olduğu kadar,seçim işlerinde görev alan ve değerlendirme işlerini yapanlar bakımından da söz konusudur (Armaoğlu,1953,57). Ama yine de tercihli oylamada olduğu gibi,bazı türleri oldukça yüksek bir siyasal kültür ve eği-

tim gerektirmektedir.

2.Çoğunluk sisteminin bir diğer üstünlüğü,katılımı arttırmasıdır. Basit ve kolay olduğu için geçersiz oy sayısı azdır.

3.Bazı siyaset bilimcilere göre bu sistem,iki partili bir yapı sağladığından,ülkede siyasi istikrarı sağlama yönünden de yararlıdır.

4.Özellikle dar bölge çoğunluk yöntemi,halkın seçtiği temsilciyi yakından tanınması ve adayların da seçmenlerle yakın temas kurabilmesi açısından yararlıdır.

5.Adayların saptanmasında,partilerin etkisi az,seçmenlerin etkisi çok olmaktadır. Bu nedenle,bağımsız adayların şansı çok daha yüksektir.

Sakıncaları:

1.Bu sistemin en önemli sakıncası,seçmen iradesini,meclise dengeli yansıtamamasıdır. Ülke genelinde alınan oyların meclise yansıtılması,çoğu kez çok adaletsiz olmaktadır.

"Seçmenlerin siyasal tercihlerinin göstergesi olan oyların sayısı ile temsilci sayısı arasında dengesizlik vardır.Aldığı oy sayısı bakımından azınlığa sahip olan bir parti, parlamentoda çoğunluğa sahip olabilir (TBMM,1982,34).

2.Bazen de azınlığın temsili çok az,çoğunluğun temsili de aşırı olabiliyor.Yani ülke genelinde az farkla çoğunluğu alan parti,mecliste ezici bir çoğunluk elde edebiliyor.

Türkiye'de 1950 yılında yapılan genel seçimlerde,bu çarpıklık açık bir şekilde göze çarpmaktadır.Bu seçimlerde,ülke genelindeki oyların %53.3'ünü alan Demokrat Parti, mecliste %83.5 ile temsil edilmiş,oyların %39.8'ini alan Cumhuriyet Halk Partisi, sandalyelerin ancak %14.4'ünü kazanabilmiştir. Burada Demokrat Partinin aşırı temsili, Cumhuriyet Halk Partisinin ise eksik temsili söz konusudur.

3.Bu sistemde,adayların kendileri ön plana çıktıklarından,partilerin etkisi azalırken,bu da parti disiplinini zayıflatmaktadır.

4.Ekonomik ve toplumsal yönden güçlü olan kişileri ön plana çıkardığından, seçmen iradesi engellenmiş olur.

5.Çok partililiği önleyip,çoğu zaman iki partili sisteme yol açar.Bu da çok sesliliği engeller.

3.2.NİSBİ TEMSİL SİSTEMİ

Çoğunluk sisteminin adil olmayan sonuçlarını ortadan kaldırmak ve her siyasi partiye seçimlerde aldıkları oy oranında temsil edilme olanağı sağlamak amacıyla,Nisbi Temsil Sistemi ortaya konmuştur (Teziç,1991,284).

3.2.1.Sistemin Özellikleri

Nisbi temsil sistemi,kuramsal açıdan çok basit olup,milletvekillerinin seçime katılan listeler arasında,aldıkları oy oranına göre paylaştırılmasını amaçlar. Bu bakımdan,birinci özelliği,tek turlu listeli seçimi zorunlu kılmasıdır.Böyle olunca da seçim çevreleri,birden çok temsilci seçilecek şekilde geniştir.

3.2.2.Seçme Yöntemleri

Nisbi Temsil Sisteminin üç tür seçme yöntemi vardır. Bunlar;seçim bölgesi düzeyinde uygulanan "çevre seçim sayısı",ülke düzeyinde belirlenen ve bütün seçim bölgeleri için aynı olan "değişmez tek sayı" ve ülke genelinde kullanılan geçerli oylara ve çıkarılacak milletvekili sayısına göre değişebilen "milli seçim sayısı"dır.

3.2.2.1.Çevre Seçim Sayısı

Her seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların,seçilecek milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilir. Kuşkusuz bu yöntemde,seçim sayısı,her seçim çevresine göre değişkendir. Ama,seçim çevrelerinin ve ülkenin çıkaracağı milletvekili sayısı önceden bilinmektedir.

Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların,seçilecek temsilci sayısına bölünmesiyle elde edilen sayıya"seçim sayısı" denir.

$$\text{Seçim Sayısı}(Q)=\frac{\text{Geçerli oy sayısı (N)}}{\text{Seçilecek Mill.Sayısı (n)}} \quad Q=\frac{N}{n}$$

Örneğin ,A seçim çevresinde kullanılan geçerli oy sayısı 500.000 olsun,seçilecek milletvekili sayısını da 5 olarak kabul edersek ;

$$\text{Seçim Sayısı} = \frac{500.000}{5} = 100.000$$

Yani her bir 100.000 seçmen 1 milletvekili seçmiş olacaktır.

Diyelim ki oy dağılımı da şöyle olsun;

A Partisi:250.000, B Partisi:140.000, C Partisi:110.000

Bu durumda A partisi, temsilcilerin 2'sini, B partisi, 1'ini, C ise 1'ini kazanmış olacaktır. Bu durumda, toplam 4 temsilci seçilmiş olacaktır. Halbuki seçilmesi gereken milletvekili sayısı 5'tir. Seçilecek 5. adayın hangi parti tarafından kazanılacağı sorun olacaktır. Yani "artık oy" sorunu vardır. A partisinin 50.000, B partisinin 40.000, C partisinin de 10.000 artık oyu vardır.

Artık oyların değerlendirilmesini daha sonra geniş olarak ele alacağız.

3.2.2.2. Değişmez Tek Sayı

Seçimlerden önce, bütün ülkedeki seçim çevrelerinde uygulanmak üzere, kanun koyucu tarafından sabit bir sayı belirlenir.

Kazanan temsilcinin saptanmasında en belirleyici rolü oynayan sayı, seçim sayısından farklı olarak, seçimden önce tüm seçim bölgeleri için aynı olmak üzere saptanır. Seçim sonunda çıkacak temsilci sayısı önceden belli değildir. Seçime katılım oranına göre değişir. Seçim çevreleri, seçimin belli aşamalarında farklılık gösterir. Şöyle ki; ilk hesaplama sonra artık oyların değerlendirmeye katılabilmesi için, bir kaç seçim birlikleri, daha sonra da birlikler, tek bir seçim çevresini oluştururlar (TBMM, 1982, 50).

Örneğin; değişmez seçim sayısı 50.000 olarak saptanmış olsun. Partilerin seçim çevrelerinde aldıkları geçerli oylar: A partisi: 210.000, B partisi: 190.000, C partisi: 160.000 olsun. Bu bölgede A partisi 4, B partisi 3, C partisi 3 temsilci çıkaracaktır.

3.2.2.3. Milli Seçim Sayısı

Ülkenin bütün seçim çevrelerinde, siyasi partilerin elde ettikleri geçerli oyların, bütün ülkede seçilecek toplam milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilir. Böylece elde edilen seçim sayısı tek olup, her seçim çevresinde uygulanır. Başka bir anlatımla, partilerin her seçim çevresinde elde ettikleri geçerli oylarında bu milli seçim sayısı kaç kez varsa, her parti, o çevreden o kadar milletvekili elde eder. Bu sistemin amacı, nisbi temsilin tam bir uygulamasını gerçekleştirmek, her milletvekilinin temsil ettiği seçmen sayısının aynı olmasını ve partilerin oy yitirmesini önlemektir. Milli seçim sayısında, değişmez tek sayıdan farklı olarak, ülkedeki milletvekili sayısı önceden belirlenmiştir. Bu sistemin en bü

yük sakıncası,ülkedeki bütün seçim çevrelerindeki sonuçların beklenmesi nedeniyle, gecikmelere yol açmasıdır (Teziç,1991,286).

Örneğin ülke genelinde 20 milyon geçerli oyun kullanıldığını varsayalım;ülke genelinde seçilecek milletvekili sayısı 500 olsun,bu durumda; seçim sayısı: $20.000.000 / 500 = 40.000$ olacaktır.

Yani bütün seçim çevrelerinde uygulanacak seçim sayısı 40.000 olacaktır.

3.2.3.Artık Oyların Değerlendirilmesi

Nisbi Temsil Sisteminde artık oylar,yaklaştrırmalı nisbi temsilde ayrı,tam olarak uygulanan nisbi temsilde ayrı değerlendirilir.

3.2.3.1.Yaklaştrırmalı Nisbi Temsil

Yaklaştrırmalı nisbi temsil,artık oyların ya da temsil edilmeyen oyların ülke çapında değil,fakat seçim çevresinde değerlendirilmesini ifade eder. Seçim sayısı,o seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların,seçilecek milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilir. Aslında Nisbi Temsil Sistemi,büyük sayılara uygun olan bir seçim sistemi olup,küçük seçim çevrelerinin dar çerçevesine uygun değildir. Çünkü kullanılan geçerli oy sayısı yüksek olmadığı taktirde seçim sayısı,siyasi partilerin elde ettiği sayıdan daha büyük olacaktır. Bunun için de sandalyelerin paylaştrılması kesirli sayılarla olamayacağından, bazı yöntemlere başvurmak gerekir (Teziç,1991,287).

3.2.3.1.1.En Yüksek Artık

Açık temsilcilikler en yüksek artığa sahip listelere verilir.Genellikle de küçük partiler yararına bir durum ortaya çıkar. Seçim sayısına ya da değişmez tek sayıya ulaşamayan küçük partiler,ellerindeki artıklar sayesinde,açıkta kalan milletvekillerini kolayca kazanabilirler (TBMM,1982,56).

Şöyle bir örnekle açıklayacak olursak;

Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oy sayısı: 60.000,seçilecek milletvekili sayısı 6 olsun. Bu seçim çevresinde seçim sayısı $60.000/6=10.000$ olur. Seçime katılan A,B, C,ve D partilerinin aldıkları geçerli oylar şöyle olsun:

A= 19.000 B=6.000 C=12.000 D=23.000

İlk aşamada seçim sayısına göre parti listeleri arasında paylaştrıma yapılır:

A: 19.000/10.000 =1 sandalye	9.000 artık oy
B: 6.000/10.000 =0 sandalye	6.000 artık oy
C: 12.000/10.000 =1 sandalye	2.000 artık oy
D: 23.000/10.000 =2 sandalye	3.000 artık oy

Bu paylaşırma sonucunda iki milletvekilliği açıkta kalmıştır. En yüksek artık yöntemine göre,A Partisi 5'inci ve B Partisi 6'ncı milletvekilliğini kazanmış olur. Çünkü en yüksek artık oyu A ve B partileri almıştır. Sonuçta A Partisi:2,B Partisi: 1,C Partisi: 1,D Partisi:2 milletvekilliği kazanmış olur.

3.2.3.1.2.En Yüksek Ortalama

Bu yöntem,bir öncekine göre daha zordur.Uygulama bakımından her partinin kazandığı temsilci sayısına hayali bir temsilci daha eklenir. Partinin aldığı oy sayısı elde edilen sayıya bölünür. Çıkan en yüksek sayı (en yüksek ortalama) hangi partiye ait ise açıkta kalan temsilcilik o partiye verilir. Eğer açık temsilcilik sayısı birden fazla ise aynı işlem birinci işlemin sonuçları üzerinde tekrarlanır.

Bunu da bir örnekle açıklayalım:

Bir seçim çevresinde seçim sayısı 15.000,seçilecek milletvekili sayısı 5,katılan parti sayısı A,B,C,D olmak üzere 4 olsun (geçerli oy:74.000).

A: 35.000/15.000 =2 milletvekili	5.000 artık oy
B: 20.000/15.000 =1 milletvekili	5.000 artık oy
C: 12.000/15.000 =0 milletvekili	12.000 artık oy
D: 7.000/15.000 = 0 milletvekili	7.000 artık oy

Artan 2 temsilciliğin dağıtımı için partilerin kazandığı temsilci sayısına 1 eklenir.

A: 35.000/2+1 =11.666
B: 20.000/1+1 =10.000
C: 12.000/0+1 =12.000
D: 7.000/0+1 = 7.000

Artık milletvekillerinden ilki 12.000 ortalamaya sahip C partisine verilir. Diğer temsilcilik için hesaplamalar sürdürülür.

A: 35.000/2+1 =11.666
B: 20.000/1+1 =10.000

$$C: 12.000/1+1 = 6.000$$

$$D: 7.000/0+1 = 7.000$$

Böylece A:3 B:1 C:1 temsilcilik kazanmış olur. DPartisi ise hiç bir temsilciliği elde edemez. Dikkat edilecek olursa B partisi,C partisinin yaklaşık iki katı oranında oy aldığı halde,her ikisi de birer sandalye elde ediyorlar. Bu da bu yöntemin sağlıklı sonuç vermediğini gösterir.

3.2.3.1.3.d'Hondt Yöntemi

Bu yöntemde,milletvekillerinin parti listeleri arasında paylaştırılmasında seçim sayısı ve artık oylar sorunu söz konusu olmamaktadır. Bu yöntemde göre,her parti listesinin aldığı geçerli oylar sırası ile 1,2,3,4,5,6....., o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya değin bölünür. Bölme sonucu elde edilen sayılar büyükten küçüğe doğru, seçilecek milletvekili sayısı kadar sıralanır.

Örnek :Bir seçim çevresinde geçerli oy sayısı 60.000,seçilecek milletvekili sayısı 6 olsun. Seçimlere 4 parti katılmıştır.

	1'e bölme	2'ye bölme	3'e bölme	4'e bölme	5'e bölme	6'e bölme
A:	<u>19.000</u> (2)	<u>9.500</u> (5)	6.333	4.750	3.800	3.166
B:	6.000	3.000	2.000	1.500	1.200	1.000
C	<u>12.000</u> (3)	6.000	4.000	3.000	2.400	2.000
D:	<u>23.000</u> (1)	<u>11.500</u> (4)	<u>7.666</u> (6)	5.750	4.600	3.833

Değerlendirme sonucunda altı çizili sayılar milletvekili seçilebilmek için yeterli değerler olarak karşımıza çıkar. Buna göre A partisi:2, B partisi:0, C partisi:1, D partisi:3 milletvekili çıkarmış olurlar. d'Hondt yönteminde en son milletvekillilik sayısı olan 7.666,asında ortak bölendir. Bu ortak bölen sayesinde,sandalyelerin parti listeleri arasında paylaştırılması tekrar denetlenebilir.

3.2.3.1.4.Sainte-Lague Yöntemi

Bu yöntemde,partilerin aldıkları oylar,sadece tek sayılı bölenler (1,3,5,7,9.....) ile bölünür. Bir sayıyı ne kadar büyük sayılara bölersek,sonuç o kadar küçük olur. Bu da küçük partilerin o sayıyı yakalama imkanına sahip olmalarını sağlar. Bölme işlemi ve milletvekillerinin partiler arasında dağıtılması şeklindeki değerlendirmeler d'Hondt yöntemindekinin aynıdır (Türk,1995,30).

3.2.3.1.5. 1.5'la Başlayan Yarımşar Aralıklı Aritmetik Dizi İle Bölme Yöntemi

Bu yöntemde,bölme işlemi 1.5 ile başlar ve yarımşar aralıklarla devam eder. Bu bölme işlemi bir seçim çevresinde çıkarılacak milletvekili sayısına kadar yapılır. Ardından en çok oyu alan adaydan başlayarak sıralama yapılır ve bu şekilde seçilen milletvekilleri belirlenir (Türk,1995,33).

3.2.3.2.Tam Olarak Uygulanan Nisbi Temsil

Nisbi Temsil Sisteminin amacı,toplumdaki siyasi eğilimlerin ya da farklılıkların en iyi biçimde yansıtılması olduğuna göre,temsil edilmeyen oyların mümkün olduğu kadar az olması gerekir. Bunun için artık oyların ve açık milletvekilliklerin ulusal planda değerlendirilmesi daha doğru olur. Bu şekilde 3 tür değerlendirmeden söz edilebilir:

3.2.3.2.1. Ulusal Düzeyde Değerlendirme Yöntemi

Bu yöntemde esas olan bütün ülkenin,parlametoya seçilecek toplam milletvekillerini içeren tek bir seçim çevresi olarak kabul edilmesidir. Bütün ülke için "milli seçim sayısı",kullanılan geçerli oy sayısının seçilecek milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilir. Bu sayı,her parti listesinde kaç kez bulunuyorsa her parti o kadar sandalye elde eder.

Örnek: Toplam 400 milletvekilinin seçileceği bir ülkede kullanılan geçerli oy sayısı 20.000.000 olduğu taktirde,milli seçim sayısı: $20.000.000/400=50.000$ olacaktır.

Ülkede seçime katılan parti listelerinin aldıkları geçerli oylar:

A Partisi: $10.365.000/50.000=207$ milletvekili ve 15.000 artık oy

B Partisi: $6.345.000/50.000=126$ milletvekili ve 45.000 artık oy

C Partisi: $3.290.000/50.000= 65$ milletvekili ve 40.000 artık oy

Açıkta kalan iki milletvekilliğinin listeler arasında paylaşılmasında "en yüksek artık" ya da "en yüksek ortalama" yöntemlerinden biri uygulanabilir.

3.2.3.2.2.Milli Bakiye Yöntemi

Seçim sayısına göre,çevrede yapılan milletvekili paylaşımından sonra,siyasi partilerin artık oyları ve açık milletvekillikleri,ulusal düzeyde değerlendirilmek üzere, merkezde birleştirilir. Siyasi partilerin,seçim çevrelerinde temsil edilmeyen artık oylarının toplamı, ülke çapındaki açık milletvekili sayısına bölünerek elde edilen "milli seçim sayısı",her partinin ülke çapındaki artık oy toplamında kaç kez varsa,ayrıca her partiye milli seçim çevresinden o kadar milletvekilliği daha verilir. Milli seçim sayısına göre yapılan

işlemler sonucu,yine açık milletvekilliği kalacak olursa,bu kez en yüksek artık bırakan partilere artık oyların büyüklük sırasına göre bu sandalyeler paylaşılır. Bu yöntem, Türkiye'de sadece 1965 seçimlerinde uygulanmış ve çok adil sonuçlar vermiştir.

3.2.3.2.3.Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Yöntemi

Tam olarak uygulanan nisbi temsilin üçüncüsü,"değişmez tek sayılı ulusal artık yöntemi"dir. Bu yöntemin iki özelliği vardır:

1.Her milletvekilinin temsil ettiği seçmen miktarı aynıdır. Bunun için seçim sayısı,bütün seçim çevrelerinde uygulanmak üzere önceden belirlenir. Bu değişmez tek sayı,her seçim çevresinde,partilerin aldıkları geçerli oy sayısında kaç kez varsa,o çevreden partiler o kadar milletvekili elde ederler.

2.Partilerin seçim çevresindeki artık oylarının temsilsiz kalmaması amaçlanır. Bunun için de partilerin artık oyları,önce bölge,sonra ülke çapında olmak üzere iki aşamada değerlendirilir. Her parti listesinin artık oyları,bir kaç seçim çevresinin birleştirilmesi ile oluşturulan "bölge bakiyesi" ve yine her partinin bütün bölgelerdeki artık oyları, ulusal seçim çevresinde toplanır. Artık oyların bölgesel ve ulusal düzeyde değerlendirilmesinde,yine değişmez tek sayı,seçim sayısı olarak kullanılır (Teziç,1991,290).

3.2.4.Parti Listelerinden Seçilenlerin Saptanması

Listeli seçimi öngören nisbi temsilde,temel sorunlardan biri,parti listelerinde yer alan adaylardan hangilerinin seçildiğinin saptanmasıdır.Bu konu,oy verme biçimi ile ilgili olup,bu konuda şu üç yoldan biri tercih edilir:

3.2.4.1.Bloke Liste

Bu yöntemde,seçmenlerin kendilerine sunulan aday listelerinde hiç bir değişiklik yapma hakkı yoktur. Oyların sayımı sonucunda,bir parti o bölgeden 5 milletvekili kazanmışsa,bloke liste yönteminde,parti listesinde baştan başlayarak,ilk beş aday seçilmiş sayılır. Bloke liste usulü,seçmenlere parti listesindeki adaylarla ilgili bir değerlendirme yapma fırsatı tanımamakta,seçmen oyunu kullanırken,aslında adaylara değil,doğrudan bir partiye oy vermektedir.

3.2.4.2.Karma Liste Yöntemi

Bu yöntemde,partilere oy verme ile kişilere oy verme arasında bir uzlaşma sağlanmaktadır. Şöyle ki; seçmen,kendisine sunulan değişik parti listelerindeki adaylardan di-

lediklerini seçerek,ayrı bir liste oluşturabilmektedir. Karma liste yapılırken,seçmen listesine o çevreden seçilecek milletvekili sayısından fazla isim yazamaz. Karma liste yönteminde,hangi adayın seçildiğini belirlemek için,önce o seçim çevresinde kullanılan geçerli oylar,seçilecek milletvekili sayısına bölünerek seçim sayısı bulunur. Bundan sonra,her partinin liste ortalaması alınır. Liste ortalaması,o çevrede seçime katılan her partinin listesindeki adaylardan her birinin aldığı geçerli oyların sayısının toplamı aday sayısına bölünerek elde edilir. İlke olarak aday sayısı,o çevrede seçilecek milletvekili sayısına eşittir. Sonuçta,her partinin liste ortalamasında,seçim sayısı kaç kez varsa, bu parti o kadar milletvekili elde eder. Parti listelerinden seçilecek adaylar ise,en çok oy almış olanlardır.

Örnek: Bir seçim çevresinde Toplam 50.000 geçerli oy kullanılmış olup,5 milletvekili seçilecektir.

$$\text{Çevre Seçim Sayısı: } 50.000/5=10.000$$

Bu çevrede seçime katılan 3 partinin seçmene sundukları listelerdeki adayların aldıkları oylar ve liste ortalamaları sırasıyla;

$$\text{A listesi: } a_1:25.000+a_2:30.000+a_3:44.000+a_4:19.000+a_5:32.000$$

$$\text{Toplam: } 150.000/5=30.000$$

$$\text{B listesi: } b_1:7.000+b_2:11.000+b_3:4.000+b_4:13.000+b_5:15.000$$

$$\text{Toplam: } 50.000/5=10.000$$

$$\text{C listesi: } c_1:12.000+c_2:11.000+c_3:10.000+c_4:9.000+c_5:8.000$$

$$\text{Toplam: } 50.000/5=10.000$$

Her partinin liste ortalaması,seçim sayısı olarak çevre seçim sayısına bölünerek partilerin elde ettikleri milletvekillikleri bulunur.

$$\text{A listesi: } 30.000/10.000=3 \text{ milletvekili}$$

$$\text{B listesi: } 10.000/10.000=1 \text{ milletvekili}$$

$$\text{C listesi: } 10.000/10.000=1 \text{ milletvekili}$$

Her listede 5 aday bulunduğu göre,bu adaylar arasında en çok oy almış olanlar, A listesinden a_1,a_3,a_5 , B listesinden b_5 ve C listesinden c_1 adayları seçilmiş olurlar. Görüldüğü gibi karma liste yönteminde,seçmenlerin aday listesindeki sıralamayı değiştirme olanağı bulunmaktadır.

3.2.4.3.Tercihli Oy

Bu yöntemde seçmen,bir partinin listesindeki adaylar üzerinde herhangi bir değişiklik yapamaz. Fakat,buna karşılık,seçmenler kendilerine sunulan aday listesindeki isimlerin karşısına,kanunun öngördüğü özel bir işareti (örneğin,x gibi) koyarak adaylara ilişkin tercihlerini belirtme hakkına sahiptirler.

Seçmenlerin tercih işaretlerini hangi miktarda kullanabilecekleri,kanunda açıkça belirtilebilir. Örneğin,Türkiye'de 25 mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı kanunun 25.maddesi uyarınca tercih hakkını kullanmak isteyen seçmen,oy pusulasında yazılı adayların ancak yarısı için bu hakkını kullanabilirdi ve kesirler dikkate alınmazdı. 7 adaylı bir listede ancak 3 aday için böyle bir hak tanınmıştı. Buna karşılık 10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı milletvekili Seçimi Kanununun 28/b maddesine göre seçmenler,tercih oylarını birleşik oy pusulalarında "evet" mührünü bastığı siyasi parti listesindeki adaylar için,o çevreden seçilecek milletvekili sayısı kadar olmak koşuluyla çarpı(X) işaretini koyarak oyunu kullanabilirdi. Seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısından çok ya da daha az aday için tercih işareti kullanamazdı. Çünkü seçim kanununun ilk biçimine göre (2839 sayılı kanun m.12/2f) birleşik oy pusulasında,partilerin seçmenlere sundukları aday sayısı,o çevreden seçilecek milletvekili sayısının iki katıydı (5 milletvekili seçilecekse 10 aday gösterilirdi). Ancak 28 Mart 1982 tarihinde yapılan değişiklik uyarınca ,seçmen "evet" mührünü bastığı siyasi parti listesi için tercih kullanmak isterse,o seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısının yarısından az olmamak kaydıyla,seçilmesini istediklerinin adları hizasındaki boş karelere "X" işareti koyabilir. Çünkü 3270 sayılı kanun ile 2839 sayılı kanuna getirilen değişiklik (m.12/2) uyarınca,bundan böyle siyasi partilerin katıldığı her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısı kadar aday göstermeleri şarttır. Tercih oylarının,parti listesindeki sıralamayı değiştirici rol oynaması ve değerlendirilmesinin yapılabilmesi için,kanuna (3270 sayılı kanun değişik 35/a) göre o seçim çevresinde, partiye verilmiş geçerli oy sayısının en az %25'i oranında olması gerekir. Aksi halde,o partiden seçilenler,parti listesindeki sıraya göre seçilmiş sayılır (Erdoğan,1992, 26).

3.2.5.Nisbi Temsil Sisteminin Üstünlük ve Sakıncaları

Üstünlükleri:

1.Partiler,kazandıkları oy oranına yakın bir oranda mecliste temsil edilirler. Çoğun-

lukla bu sistemin adil sonuçlar doğurduğu kabul edilir. Bunun en bariz örneğini Türkiye'-de yapılan 1961 seçimlerinde görebiliriz.

Çizelge:1
1961 Genel Seçim Sonuçları

<u>Partiler</u>	<u>Aldıkları Oy (%)</u>	<u>Kazanılan Sandalye(%)</u>
A.P.	34.8	35.1
C.H.P.	36.7	38.4
C.K.M.P.	14.2	12.0
YTP	12.2	14.4

Kaynak: Öztekin , 1993 ,39

Çizelge 1'e bakacak olursak,ülke genelinde alınan oylarla meclise yansımalarının birbirine çok yakın olduğunu görürüz.

Buna karşın çoğunluk sistemi,aynı adaletli sonuçları vermez.Karşılaştırma yapmak amacıyla Türkiye'de çoğunluk sistemiyle değerlendirilen 1954 seçimlerini de örnek olarak ele alalım:

Çizelge:2
1954 Genel Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Alınan Oy (%)</u>	<u>Kazanılan Sandalye (%)</u>
D.P.	56.6	93.2
C.H.P.	34.8	5.8
C.M.P.	4.8	0.9
K.P.	0.6	-
Bağımsız	1.5	0.02

Kaynak:Öztekin,1993,158

Çizelge 2'den çoğunluk sisteminin ne kadar adaletsiz sonuçlar doğurduğunu rahatlıkla izleyebiliriz.

2. Bu tür bir sistemde, temsil edilmeyen oy sayısı çok azdır. Bu sistemde, hiç bir oyun temsilcisi kalmaması amaçlanır.

3. Meclise irili ufaklı çok sayıda partinin girebilme şansı vardır. Çok sayıda parti, daha çok fikir, çok daha değişik siyasal düşünce demektir. Bu da çok sesliliktir.

4. Nisbi temsil sisteminin tek türlü seçimi öngörmesi, siyasetteki çirkin pazarlıkları ve ikinci turda partilerin birbiri lehine seçimden çekilmeleri gibi siyasal şikeyi önler.

5. Nisbi temsil, modern toplumların gereği olan düşünceler oylaması olarak değerlendirilmektedir. Bunun sonucu olarak da seçimler, yerel çıkarlara dayanmaktan çıkar. Seçmenler, parti programlarını okuyup değerlendirerek desteklediği, kabul ettiği görüşe "evet" oyunu verir (TBMM, 1982, 61).

6. Seçmenlerin iradelerinin meclise daha fazla yansması mümkün olduğundan, seçmenler daha çok katılımda bulunurlar. Bu sistemde seçimlere katılma oranı çok yüksektir.

Sakıncaları:

1. "Ülkede var olan partilerin sayısını azaltıcı değil, artırıcı eğilimlere sahip olan bir seçim sistemidir. Yeni partiler, az da olsa parlamentoda temsilci sahibi olabileceklerini bildiklerinden kolayca ortaya çıkarlar. Her çıkar grubu bir parti kurar. Bu küçük partiler diğerleri tarafından ezilemez. Her grup, derme çatma kimselerden ibaret olsa dahi gerekli sayıda taraftar bulunca üyelik kazanabilir. Almanya'da bu durum o kadar ileri gitmiştir ki ebeler bile talepleri yerine getirilmediği takdirde işleri bakanını yeni bir parti kurmakla tehdit etmişlerdir" (TBMM, 1982, 61). Böyle bir bölünmüşlüğün sakıncalı olduğunu belirtenler de vardır. Hikmet Sami Türk'e göre "küçük partileri tamamıyla parlamento dışına itmeyen ama büyük partileri avantajlı kılan bir sistem getirmek gerekir" (Türk, 1976, 388).

2. Nisbi temsil sisteminin belki en önemli sakıncası koalisyon hükümetlerini doğurmasıdır. Çoğu kez tek bir parti mecliste gerekli çoğunluğu sağlayamamakta, seçmenlerin de hoşlanmayacakları birleşmelere gidilmektedir. Koalisyon partilerinin her biri kendi programlarını uygulamak isteyeceğinden, hükümet bunalımları ortaya çıkabilmektedir.

3. Seçim sonucunda hiç bir parti çoğunluğu sağlayamayınca hükümet oluşturmak, diğer partilerle koalisyon kurabilmek için çirkin pazarlıklara girebilmekte ve sonuçta siya-

sal yozlaşma sözkonusu olmaktadır. Kimin iktidar olacağı seçmenin iradesinden çok parlamento oyunları ile belirlenmektedir.

4.Nisbi seçim sisteminde,seçim bölgeleri çok büyük olduğu için seçmenler çoğunlukla adayları yakından tanıyamamakta,onlarla yakından diyalog kuramamaktadırlar. Seçilen aday,seçildiği bölgeden çok kendi düşüncesini taşıyan insanları temsil eder. Aday kendini seçmenden çok,partiye karşı sorumlu hisseder.

5.Aday listeleri parti tarafından belirlendiği için parti içinde katı disiplin ve partiye aşırı bağımlılık oluşur. Bu aşırı bağımlılık,seçmenin siyasi ilgisini azaltır. Seçmen kendini olayın dışında hisseder,siyasete ve seçime yabancılaşır.

6.Nisbi temsil sisteminde değerlendirme,çoğunluk sistemine kıyasla daha zor ve karmaşıktır.

4.TÜRKİYE'DE GENEL SEÇİMLER

"Dünyada yüzlercesine rastlanan seçim yöntemlerinden herhangi birini en iyi yöntem olarak değerlendirmek,bizi büyük yanlışlara düşürebilir" (TBMM,1982,67). Çünkü her ülkenin kendine özgü şartları,kendine en uygun seçim yöntemini uygulamayı gerektirir. Bir seçim yönteminin uygunluğu, o ülkenin şartlarına ne ölçüde uyduğuna bağlıdır. En iyi seçim yöntemi,o ülkenin şartların en uygun olanıdır. Her ülkenin kendisine en uygun yöntemi bulabilmesi de ancak bir takım tarihsel deneyimler sonucunda gerçekleştirilebilir. Türkiyede'de bugünkü seçim yöntemine çeşitli deneyimlerden geçilerek gelinmiştir.

Daha önce değindiğimiz gibi,siyasal hakların yaygınlaşması,geniş halk yığınlarıyla yönetimde söz sahibi olan veya olmak isteyenler arasındaki mücadele sonucunda olmuştur. Osmanlıların ilk dönemlerinde Özellikle Fatih zamanında merkezi yönetim,daha doğrusu padişahlık,gittikçe güçlü hale getirilmişti. Padişahın yetkilerini sınırlandırmak diye bir şeyden bahsetmek mümkün değildi (Kılıçbay,1985,350). Osmanlı siyasal düşüncesi ve uygulaması padişahın üstün gücünü vurguluyordu. Bu dönemde çoğu kişi de padişahın bu gücünü gerekli görüyordu. Çünkü padişah çok güçlü olursa adaletsizlikleri, gelir farklılıklarını en aza indirebilir (Kunt,1988,131). Ancak,Avrupa'daki gelişmelerin Osmanlıyı da etkilemesi sözkonusu olunca,ilk iş olarak padişahın mutlak olan yetkilerinin sınırlandırılması gerekiyordu. Avrupa ülkeleri,mutlak monarşiyi sınırlandırıp, Anayasacılık hareketlerine başladıkları 17.yy'ın sonlarıyla,18.yy'ın başlarında Osmanlı'nın hala mutlak monarşiyle yönetilmesinin en büyük nedeni,Osmanlıda burjuvazi deneni sınıfın olmamasıydı. Osmanlı İmparatorluğunda savaşlarda yenilgilerin başladığı ve duraklama dönemine girildiği dönemden sonra yönetimdeki aksaklıkları gidermek ve imparatorluğu eski güçlü haline getirebilmek için önce orduda başlamak üzere,daha sonra diğer kurumlarda ıslahat yapılması gereği ortaya çıktı. Bu andan itibaren de Osmanlıda bir avuç insanın batılılaşma çabaları ve özellikle Batılı ülkelerin Osmanlı üzerindeki baskısı yenileşme çabalarının uygulamaya konulmasını hızlandırdı. Bu yenileşme çabaları sonucunda bu defa padişahın mutlak olan yetkilerinin sınırlandırılması gereği ortaya çıktı. Bunun sonucunda da 1876 yılında ilk Osmanlı Anayasası yürürlüğe girdi. Ardından da 1877 yılında Osmanlı tarihinin

ilk genel seçimleri yapıldı. Böylece Osmanlı da yöneticilerini seçimle belirleme dönemine girmiş oldu.

4.1.OSMANLI DÖNEMİ SEÇİMLERİ

"Türkiye'de seçme ve seçilme ile ilgili kavramlara 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren rastlanmaktadır. Avrupa'da 14 ve 15.yy'lardan bu yana tartışılmaya başlanan seçim ve temsil kavramlarıyla Osmanlının çok sonra tanışması,Avrupa insanı "genel oy" hakkını elde ederken Osmanlı toplumunun çağın çok gerisinde kalmasının nedenleri,Osmanlı toplum yapısının temelinde yatmaktadır" (TBMM,1982,67).

Batı'da feodal düzenin çökmesi,merkezi yönetimin güçlenmeye başlamasına yol açmış,merkezi ve mutlak krallıkları doğurmuştu.Daha sonra burjuvazinin ortaya çıkması da bu mutlak ve merkezi yönetimleri zayıflatmış ve uzun süre mutlak krallıklarla burjuvazi arasında savaşlar yaşanmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu ise,Avrupa'nın büyükçe bir kısmı henüz Ortaçağ kalıntısı olan bir feodal düzen içinde yaşarken,daha başlangıçta salt yetkili hükümdarın iradesine dayanan merkezîyetçi bir devlet olarak kurulmuştu. Osmanlılardaki "tımar" sistemi, Batı'daki feodalitenin aksine,ülke üzerindeki egemenliğin parçalanması ve padişahla beyler arasında paylaşılması anlamına gelmiyordu.

Kapitalist nitelikte bir burjuvazinin doğmaması,Osmanlı Devletinin örgütleniş düzenini de etkilemişti. Batı'da feodal güç sahipleri,Ortaçağdan sonra ortadan kalkmış ve devletler,gitgide daha merkezci duruma gelmişken,Osmanlı İmparatorluğunda tımar sisteminin çöküşü,yer yer "derebeyleri" yaratmış,halk yığınları eşkiyayla,mültezimle "ayan" denen taşra eşrafiyla ve zorbalaşan valilerle karşı karşıya kalmışlardı. Osmanlı Devleti,merkezin otoritesini her yerde duyurabilen bir devlet olmaktan çıkıp,yerel nüfuz sahiplerinin önünde boyun eğmeye başlamıştı.

Bu nokta,Türkiye'nin rejim sorunlarını anlamak bakımından da çok önemlidir. 19.yy'ın başındaki çöküntü durumundan sonra,merkez otoritesinin yeniden kurulması, ülkenin çeşitli yerlerinde yerel zorbaların sultasından zarar gören halk için kurtuluş demektir. Oysa aynı çağda Avrupa'nın bazı devletleri,merkezi otoritelerini sağlamlaştırma dönemini çoktan aşmış ve artık bu otoriteyi sınırlama ve yazılı kuralların çerçevesi içinde tutma çabaları içine girmişti. Bugün de genel yapı sorunlarını çözmüş ve yerel sömürme

mekanizmalarını ortadan kaldırmış toplumlarda, merkez otoritesinin yavaş yavaş kalkması, insanlar için daha geniş bir seferberlik yarattığı halde, yerel sömürme bağlarını tam anlamıyla kıramamış olan ülkelerin bazı köşelerinde merkez otoritesinin varlığı ezici değil, koruyucu bir unsur olmaktaydı. Osmanlı'da da bu durum uzun süre devam etmiş, halk yerel zorbalara karşı padişaha sığınmış, bu da padişahın gücünü arttırmıştı.

Osmanlı tarihinde, Padişahın yetkilerinin sınırlandırılması, ilk kez 1808 yılında "padişah" ile "ayanlar" arasında yapılan ve kimilerine göre Türk tarihinin "Magna Carta"sı olarak bilinen "Sened-i İttifak" denen belgede görüyoruz (Akşin, 1988, 90-91). Bu belgenin belli başlı maddeleri şunlardır: "Sultan ve temsilcisi sadrazam karşısında dürüstlük, yeni bir ordu örgütleme, vergilerin düzenli ve gerçekten toplanışı, eyaletlerin yasallığa ve adalete saygılı biçimde yönetimi, her eyaletin toprak ve rejimine karşılıklı saygı, reformları desteklemede ve karşı çıkanlara karşı harekete geçmede anlaşma" (Tanilli, 1995, 29).

Bu belge Osmanlı İmparatorluğunun merkezi gücünün zayıflamaya başladığını gösteriyor. Bu zayıflamanın bir nedeni de ekonomiydi. Osmanlı İmparatorluğunda sermaye birikimi olmayışı ve bu dönemde Avrupa'da ortaya çıkan burjuva sınıfının burada oluşmuş olması, anayasacılık hareketlerinin burada çok geç başlamasına neden olmuştu (Karpas, 1996, 30). Çünkü Avrupa deneyimi gösteriyordu ki, Anayasacılık hareketleri daha çok ekonomik gücü elinde bulunduran burjuvazi sayesinde başlamıştı. Anayasacılık hareketini yönetimin yetkilerinin sınırlandırılması hareketi olarak düşünürsek, Osmanlılarda ilk anayasacılık hareketinin, yukarıda da belirttiğimiz gibi "Sened-i İttifak" olduğunu söyleyebiliriz. Bunu daha ilerde başka adımlar da izlemiştir. Demokratikleşme açısından atılmış ilk adımlardan biri de, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'ydı. Bu bildirge doğrultusunda, ilk önce, eğitim konusunda çeşitli adımlar atılmış, eğitim kurumlarında önemli mevkilere daha yetenekli kişiler getirilmiş, bu sayede reformları uygulamak için gerekli altyapı oluşturulmaya çalışılmıştı (Palmer, 1992, 178-179). Bundan sonra, ekonomide de başta İngiltere olmak üzere çeşitli ülkelerle ticari anlaşmalar yapılmış, bu sayede ekonominin canlandırılması çabalarına girişilmişti. Ama aslında Tanzimat üç önemli değişiklik getirmektedir: Birincisi, Padişahın kendi egemenliğini sınırlandırması, ikincisi, kişilerin can, mal ve onurunun korunması, bu tür hakların yasal düzenlemelere bağlanması, üçüncüsü de, yürütmenin yeni kanunlara göre düzenlenmesidir (Çavdar, 1995, 22).

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışını engellemek için yapılan İslahat hareketleri,daha çok askeri alanlarda yoğunlaşmıştı. Bu açıdan "kısmi" bir nitelik taşımaktaydı. İslahat hareketlerinde eskiyle yeni,bir arada yaşatılmıştı.

İmparatorluğun son yüzyılında,Osmanlı yönetici ve aydınlarının ülke bütünlüğünü korumak ve imparatorluğu eski gücüne kavuşturmak için,yaptıkları mücadeleler "Osmanlılık","Batıcılık","İslamcılık","Türkçülük"olarak adlandırılmıştı. İsmi ne olursa olsun bu çabaların tümü,imparatorluğu kurtarmak amacıyla gelişmiş olan akımlardı (Şengil, 1996, 19).

19.yy'ın ikinci yarısında,tımar sisteminin çöküşünden sonraki uzun otoritesizlik dönemini henüz atlattığı olan ve yönetim alanındaki reformlar sayesinde yeni bir merkezci devlet sistemine yönelen Osmanlı toplumunda,meşrutiyet gibi otoriteyi sınırlayıcı bir isteğin halk yığınlarından gelmesi beklenemezdi. Derebeylerine karşı devletin gücüne sarılmak zorunda kalan halk,merkezdeki yönetimin zayıflamasını ve parçalanmasını istememişti.Nitekim meşrutiyet hareketi,genel çizgileriyle bir azınlığın hareketi olmuştu. Sonradan bunu durdurmak isteyen hükümdar da o azınlığa karşı,halk desteğini değilse bile, hareketsizliğini ve susuşunu sağlamakta sıkıntı çekmemişti. Tıpkı yenileşme hareketleri gibi, Osmanlı Devletindeki "demokratikleşme" hareketi de halkın dışında,hatta halka karşı bir avuç aydın tarafından yürütülen yüzeysel birer çaba olmaktan öteye geçememişken, Batı'da burjuvazi,yani toplumdaki tüm ekonomik gücü elinde toplamış olan bütün bir sınıf,parlamentolu demokrasiye ve anayasal bir düzene geçişin başlatıcısı ve yürütücüsü olmuş ve bunu büyük oranda başarmıştı da. Osmanlı'da 18.yy'ın sonları ve 19.yy'ın başlarında ıslahatlara gidilme zorunluluğu doğmuş,ancak bu dönemde iktidarın sınırlandırılması tartışılmaya başlamıştı. Çeşitli yenileşme hareketlerinden sonra da 1876 yılında bir Anayasa hazırlanarak iktidarın sınırlandırılmasında en önemli adımlardan biri atılmıştı (Soysal,1987,26).

Türkiye'de ilk seçimler de 1876 anayasasından sonra yapılmış ve parlamento bu şekilde kurulmuştu. Ancak seçimlerin 1877 yılında yapılacak olmasına rağmen,seçimlerde uygulanacak hükümler Anayasa'dan önce çıkan bir geçici yönetmelikle belirlenmişti.

4.1.1. I.Meşrutiyet Dönemi Seçimleri

I.Meşrutiyet dönemi,1876'da başlamış,1908'de padişahın isteğiyle kapatılmıştı.Bu

dönemde,1877 yılında iki seçim yapılmış ve Türkiye tarihinde ilk defa bir parlamento oluşturulmuştur.

4.1.1.1. 1877 Birinci Seçimleri

1876 yılında padişah II.Abdulhamit'in bir fermanıyla ilan edilen ve rumi tarihle "1293 Kanun-i Esasisi" diye anılan ilk Osmanlı Anayasası, "Meclis-i Umumi" adını taşıyan iki meclisli bir yasama organı kurmaktaydı. Meclisler,"Heyet-i Ayan" ve "Heyet-i Mebusan" olarak Anayasada anılmakta ve böylece kendilerine ayrı birer meclis kişiliği verilmemiş olmaktadır. Ama zamanla her ikisi için de meclis sözünün kullanılması yaygınlaşacaktı (Soysal,1987,30).

Bunlardan "ayan heyeti"nin üyeleri padişah tarafından ve ömür boyunca bu görevde kalmak üzere atanmaktaydılar. "Heyet-i mebusan"ın üyeleri ise,iki dereceli bir seçimle halk tarafından seçilmekteydiler.

İşte bu düzenlemelerle "meclis-i mebusan"ı oluşturmak için 1877 yılında ilk seçimler yapılmıştı. Bu seçimde uygulanacak seçim yasası henüz hazırlanmamıştı. Bu nedenle "talimat-ı muvakkate" adı verilen geçici bir yönetmelikle seçimler yürütülmüştü (Sezen, 1994, 219).

İmparatorluk,önce sancak esasına göre 29 büyük bölgeye ayrılmıştı. Ülke genelinde de 130 milletvekili seçilecekti. Bu 130 milletvekili illere göre paylaştırılmıştı. Her ilin seçeceği milletvekili sayısı önceden saptanmıştı.

Aslında,bu seçimlerin aceleyle getirilmesiyle,önceden gerekli hazırlıkları yapmak amacıyla yeterli zaman ayrılmadığı için,halkın az bir kısmı oy kullanabilmiş,ancak sınırlı bir grup,seçmen olabiliyordu. Hem seçim deneyimsizliği,hem seçim isteksizliği hem de seçimler için ön hazırlık yapılmaması,adaletsiz sonuçlar doğurmuştu. Meclisi toplamak için İstanbul dışında kalan kaza,liva ve il merkezlerinde,daha önce "Vilayet Nizamnamesi (İller Tüzüğü)" gereğince seçilen idare meclislerinin üyeleri,ikinci seçmen sayılarak, milletvekilleri bunlara gizli oyla seçtirilmişti.

Bu seçimlerin Türkiye tarihinde yapılan ilk seçimler olması nedeniyle,üzerinde biraz daha ayrıntılı durulmasında yarar vardır. Bu seçimin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1.Seçimler,bir seçim yasasına göre değil,çıkarılan geçici bir yönetmeliğe göre yapılmış,ayrıca İstanbul'da da yapılan seçimler için ayrı bir beyanname çıkarılmıştı.

2. İlk Osmanlı Mebusan meclisi seçimleri genel oy ilkesine göre yapılmamış, seçme hakkı sadece erkeklere verilmiş, ayrıca belli bir oranda vergi verme ve emlak sahibi olma zorunluluğu getirilmişti. Geçici yönetmelik, seçmenlik şartlarını bizzat idare meclisi üyeliğine seçilme şartları haline sokmuş, böylece seçme hakkı Osmanlı halkına değil, Osmanlı bürokrasisine verilmişti.

3. Her 50.000 seçmen, bir milletvekili seçecekti. Bu sayı 1923 seçimlerine kadar aynı kalmış, 1923'ten 1935'e kadar 20.000, 1935'te kadınlara da seçme hakkı tanınca, sayı 40.000 olarak uygulanmıştı.

4. Seçimlerin iki dereceli olarak yapılacağı belirtilmiş, ancak uygulamada buna uyulmamıştı. Çünkü ikinci seçmenlerin seçimi diye bir şey yapılmamış, "idare meclisi" üyeleri doğrudan ikinci seçmen olarak kabul edilmiş, ikinci seçmenlerin seçimi aşaması uygulanmamıştı. Ancak İstanbul'da bir nebze de olsa iki dereceli seçim uygulanabilmiş, ancak çok zaman almıştı. İkinci seçmenlerin seçimi 5 gün sürmüştü.

5. İkinci seçmenlerin diledikleri kişiyi milletvekili olarak seçebilecekleri vurgulanmış, ancak, uygulamada ikinci seçmenler üzerinde baskının olduğu görülmüştür. Bu baskı daha çok bürokrasiden gelmişti. Çoğu yerde seçimler yapılmamış, bazı milletvekilleri valiler tarafından doğrudan seçilip İstanbul'a gönderilmişti. Örneğin, Aydın vilayetinde 3 Türk ve 2 Ermeni milletvekilini bizzat vali atamıştı (Karamustafaoğlu, 1970, 103).

6. Bu seçimlerde "Basit Çoğunluk Yöntemi" uygulanmış, en çok oyu alan kişi meclise seçilmişti.

7. Seçim bölgelerinin nüfusu ile çıkaracakları milletvekili sayısı arasında oransızlık söz konusuydu. Az nüfuslu yerlerden olması gerekenden çok, çok nüfuslu yerlerden ise olması gerekenden az milletvekili meclise gönderilmişti.

8. Seçimlere siyasi partiler katılmamıştı.

4.1.1.2. 1877 İkinci Seçimleri

I. Meclis-i Mebusan, 3 aylık bir toplantı devresinden sonra Abdulhamit tarafından dağıtılmış (28 Haziran 1877) ve seçimlerin Anayasanın 73. maddesinin öngördüğü şekilde yapılması sözkonusu olmuştu. Anayasanın 73. maddesi, "Meclis-i Mebusan"ın fesihle dağıtılması halinde, en fazla 6 ay içinde genel seçimlerin yapılması hükmünü getirmişti.

1877 ikinci seçimleri de yine birinci seçimlerde olduğu gibi, "talimat-ı muvakkate"

ve İstanbul için ayrı çıkarılmış bir beyanname hükümlerine göre yapılmıştı. Seçimler, 1877 yılının Kasım ayında yapılmıştı. Daha önce seçilmiş milletvekilleri İstanbul'dan ay-
nen, diğer bölgelerden ise çok az değişiklikle tekrar meclise seçilmişlerdi. Bu ikinci meclis, 1877 Aralığında tekrar toplantılarına başlamış, 30 toplantıdan sonra, Abdulhamit tarafından Osmanlı-Rus Savaşı bahane edilerek süresiz feshedilmişti. Dediğimiz gibi bu, aslında bir bahane idi. Meclisin feshedilmesinin asıl nedenleri; Osmanlı-Rus Savaşında yenilginin hesabının sorulması, saraydan harcamaların hesabının sorulması ve milletvekillerinin bakanlardan hesap sormasıydı. Bu meclisin bu süre içerisinde yaptığı en önemli iş "İntihab-ı Mebusan Kanunu"nu çıkarmasıydı.

"İntihab-ı Mebusan Kanunu" özetle şu düzenlemeleri getirmekteydi:

1. Seçim, her sancak bir seçim bölgesi, her kaza da bir seçim şubesi temel alınarak yapılacaktır.

2. Bu yasaya göre her 50.000 erkek bir milletvekili seçecektir. Sancak nüfusu 50.000'den az ise yine bir milletvekili, nüfusu 75.000'e kadar olan sancaklar yine bir milletvekili, 125.000'e kadar 2 milletvekili, 175.000'e kadar 3 milletvekili, 320.000'e kadar 4 milletvekili, bu miktardan fazlası için milletvekili sayısı bu oran esas alınarak arttırılacaktır.

3. Bu yasa, iki dereceli bir seçimi getirmektedir. Yani önce milletvekillerinin seçecek ikinci seçmenler seçilecek, ardından yapılacak ikinci bir seçimle de bu ikinci seçmenler milletvekillerini seçeceklerdir.

4. Hem birinci hem de ikinci seçmenlerin 25 yaşını doldurmuş olmaları gerekmektedir.

5. Ayrıca bu yasaya göre seçmen olabilmek için şu niteliklere sahip olmak gerekmektedir:

- a. Yukarıda da değindiğimiz gibi 25 yaşını doldurmuş erkek olmak,
- b. Medeni haklardan mahrum olmamak,
- c. Yabancı bir devlet vatandaşı olmamak ve böyle bir iddiada bulunmamak,
- d. İflas etmişse yeniden itibarını kazanmış olmak,
- e. Devlete az çok vergi vermek,

Ayrıca ikinci seçmen olabilmek için şu koşullar gereklidir:

- a. Osmanlı vatandaşı olmak,

- b. Yabancı bir devletin hizmetinde bulunmamak,
- c. 25 yaşını bitirmiş erkek olmak,
- d. Medeni haklardan mahrum olmamak.

Milletvekili adayı olmanın koşulları ise şunlardır:

- a. Osmanlı vatandaşı olmak,
- b. 30 yaşını bitirmiş erkek olmak,
- c. Türkçe bilmek,
- d. Devlet memuru olmamak,
- e. Yabancı bir devletin hizmetinde olmamak,
- f. Seçim zamanında bir kimsenin hizmetinde olmamak,
- g. İflas etmişse itibarını yeniden kazanmış olmak,
- h. Kısıtlanmasına karar verilmişse bu kararın kaldırılmış olması,
- ı. Yabancı bir devletin vatandaşı olma iddiasında bulunmamak,
- i. Seçildiği yöre halkından olmak (T.B.M.M.1982,69).

4.1.2. II.Meşrutiyet Dönemi Seçimleri

I.Meşrutiyet daha çok,dış etkiler ve küçük bir azınlığın mücadelesi sonucunda ilan edilmişti. Bunun için, kaldırılması da çok kolay olmuştu. 30 yıllık bir İstibdat döneminden sonra,daha geniş halk kitlelerinin,özellikle de İttihat ve Terakki'nin uzun süren bir mücadelesiyle II. Meşrutiyet ilan edilmişti. (Akşin, 1987, 77). İttihat ve Terakkinin bu mücadelesi,aslında liberal bir hareket olmaktan çok,milliyetçi bir hareket olmuştu (Avcioğlu, 1994,55). Bu dönem,Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe konmasından (23 Temmuz 1908) ve "Meclis-i Mebusan"ın toplantıya çağrılmasından sonra başlamıştı. Böylece genel seçimlerin yeniden yapılması gündeme gelmişti.

4.1.2.1. 1908 Seçimleri

1908 seçimi,"İntihab-ı Mebusan Kanunu" hükümlerine göre yapılan ilk seçimdir. Bu seçimlere "İttihat ve Terakki Cemiyeti" ile karşısında Adem-i Merkeziyetçi "Ahrar Fırkası" katılmıştı.

Tarihte ilk kez az da olsa demokratik yöntemlere göre ve hürriyet içinde yapılan bu seçimler, tüm ülkede aynı gün yapılmamıştı. Örneğin;Trabzon milletvekilleri seçilip İstanbul'a geldikleri zaman,İstanbul'da henüz milletvekili seçimi yapılmış değildi. İttihat ve

Terakki Cemiyeti, teşkilatının kuvvetli olmaması nedeniyle çoğu yerde kötü sonuçlar almasına rağmen, İstanbul'da tam liste kazanması nedeniyle seçimlerin galibi olmuştu. Bu seçimlerde 275 milletvekili seçilmişti. Parlamento, Aralık 1908'de toplanarak çalışmalara başlamıştı.

1908 Seçimlerinin Genel Özelliklerini Şöyle Özetleyebiliriz:

1. Seçimler, Birinci Meşrutiyet Döneminde çıkarılan "İntihab-ı Mebusan Kanunu" hükümlerine göre, iki dereceli olarak yapılmıştı.

2. Bu seçimlere ilk defa siyasal partiler katılmış, az da olsa bir siyasal partiler mücadelesi görülmüş, partiler arası rekabete sahne olmuştu.

3. Bu seçimlerde de demokratik seçimlerin temel ilkelerinden biri olan genellik ilkesine uyulmamıştı. Çünkü kadınların oy kullanmasına izin verilmemiş, yine belli bir miktar vergi verme ve gayrimenkul sahibi olma şartları getirilmişti.

4. 1908 seçimleri, seçim yasasına dayanılarak yapılan ilk seçimler olmuştu.

5. Daha önceki seçimlere göre daha demokratik yöntemlerle gerçekleştirilmiş ve özgür bir ortamda yapılmış seçim olma yolunda ilk örneği oluşturmuştu.

4.1.2.2. 1912 Seçimleri

1908 seçimleriyle iktidara geçen İttihat ve Terakki, muhalefetle daima bir mücadele içine girmiş, gittikçe iktidar gücünü kullanarak, muhalefeti baskı altına almaya çalışmıştı (Sarıca, 1980, 264). Bu mücadele bir süre sonra Hürriyet ve İtilaf ile İttihat ve Terakki arasında devam edecekti. Bu arada "31 Mart Vakası" olarak tarihe geçen olaydan sonra, 1909 yılında, Abdulhamit tahttan indirilmiş, V. Sultan Reşat padişah olmuştu. Yeni padişaha İttihat ve Terakki'nin baskı yapması, 1911 yılındaki ara seçimden sonra genel seçimlerin 1912 yılında Kasımdan önce yapılmasını sağlamıştı. Padişah, yasal yetkisini kullanarak parlamentoyu feshetmiş ve yeni bir seçim yapılması zorunluluğunu doğurmuştu.

1912 yılında yapılan bu seçimlerde de "İntihab-ı Mebusan Kanunu" hükümleri uygulanmış, seçimde uygulanan kurallar açısından önceki seçimden hiç bir farklılık görülmemiştir. Bu seçimlerde, İttihat ve Terakki'nin baskısı bazı yerlerde olayların çıkmasına yol açmış, bu nedenle de bu seçimler, "taşlı, sopalı seçimler" olarak anılmıştır.

Seçim sonucunda toplam 275 milletvekili seçilmişti. İttihatçıların tüm baskı ve tehditlerine karşın, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 6 üye ile parlamentoda temsil edilmişti.

4.1.2.3. 1914 Seçimleri

1912 Ağustosunda balkan savaşı bahane edilerek meclisin feshedilmesinden sonra, yeni seçimlerin hazırlıklarına başlanmış, ancak balkan savaşları nedeniyle seçimler ancak 1914 yılında yapılabildi.

Balkan savaşının yenilgiyle sonuçlanmasında sonra, İttihat ve Terakki hükümetten çekilmiş, Hürriyet ve İtilaf adıyla yeni bir hükümet kurulmuştu. İttihat ve Terakki hükümetten çekilmesine rağmen etkinliğini korumuş "Bab-ı Ali Baskını" adı verilen bir hükümet darbesiyle Hürriyet ve İtilaf'ın siyasal hayatına son vermişti. Böylece fiili anlamda Osmanlı'da tek parti dönemi başlamıştı. Bu dönemde İttihat ve Terakkiçiler daha da hırçınlaşmış, korkutma, baskı altında tutma, adam öldürme ve darbe yapma gibi şiddete dönük eylemleri, siyasal yöntem olarak seçmişlerdi (Kongar, 1985, 148).

Nisan 1914'te yeni seçimler yapılmış, İttihat ve Terakki bu seçimlere tek parti olarak girmişti. Seçim sonucunda tüm Mebusan Meclisi üyeleri, bu partiden seçilmiş olarak 14 Mayıs 1914'te 5. Osmanlı Mebusan Meclisinin toplanmasını sağlamışlardı.

1914 seçimlerinde uygulanan yasa, yine önceki seçimlerde olduğu gibi "İntihab-ı Mebusan Kanunu"dur. Bu seçimlerde, diğerlerinde farklı olarak, çıkarılan bir yasayla, askerlerin oy kullanması yasaklanmıştı. Sadece emekli subayların oy kullanabilirdi.

1914 seçimlerinden sonra kurulan 5'inci meclis zamanında ülke, I. Dünya Savaşına girmişti. Padişah Vahdettin, İttihat ve Terakki kalıntısı bir parlamentodan gelebilecek bütün tehlikeleri ortadan kaldırmak için 21 Aralık 1918 tarihinde "zorunlu politik nedenlerden dolayı" gerekçesini öne sürerek Meclis-i Mebusan-ı feshetmişti.

4.2. GEÇİŞ DÖNEMİ SEÇİMLERİ

Türklerin yeni ve milli bir devleti kurmak üzere harekete geçmeleri, Mondros mütarekelerinin imzalanması ve uygulanmasındaki adaletsizlikler dolayısıyla başlamıştı. Böylece 1919 yılı başlarında, Anadolu'da ve Trakya'da yoğun bir kongre faaliyeti sonucunda Mudafa-i Hukuk hareketi örgütlenmiş, Heyet-i Temsiliye fiili bir hükümet kimliğiyle ülkenin büyük bir kısmının geleceğine hakim olmuş, İstanbul Hükümeti, kendisini bir taraf olarak görmüş ve müzakereye girmişti.

Ama bu olaylardan önce bir kabine krizi yaşanmıştı. 14 Ekim 1918'de kabineyi kurmakla görevlendirilen İzzet Paşa, İttihat ve Terakki'den çekindiği için, kabineye çok sayıda İttihat ve Terakki yanlılarını almıştı. Kabine sanki İttihat ve Terakki kabinesi idi. Bu kabine, bir yandan ülkeyi yeni seçimlere götürürken, diğer yandan da seçimlerde İttihat ve Terakkicilerin seçilmemesi için mücadele vermişti (Akşin, 1992, 30).

Heyet-i Temsiliye, uzun müzakerelerden sonra ülkenin yasama ve yürütme organlarının oluşturulmasına karar vermiş ve bu doğrultuda da seçimin yapılması ve meclisin İstanbul'da toplanmasını kararlaştırmıştı.

4.2.1. 1919 Seçimleri

1919 yılının Aralık ayında yapılan bu seçimler, milli hareketin fiilikten sıyrılmaya ve hukukileşmesine açılan ilk kapı olmuştu. Bu seçimlerden önce 33 siyasal parti ve dernek kurulmuştu. Bu parti ve derneklerin çoğu sadece İstanbul'da seçime girmişlerdi. Bu seçimlerin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Seçimlere İstanbul dışındaki yerlerde, sadece Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile bazı dernekler katılmıştı. İttihat ve Terakki Fırkası, daha önce (1918'de) kendini feshettiğinden, bu seçimlere katılmamıştı.

2. Seçim çevrelerinin bir kısmı işgal altındaydı. Yunanlıların ve Fransızların işgal altında tuttukları yerlerde bütün baskılara halk, yoğun protestolarla karşı çıkmış ve herşeye rağmen milletvekillerini seçerek meclise göndermişti.

3. Milletvekillerinin, Müdafaa-i Hukukçu bir görüş birliğini sağlamak için belirli fikirler etrafında birleştirilmeleri gereği bu seçimlerde açıkça ortaya çıkmıştı.

4. Bu seçimlerde seçmen defterleri yeniden düzenlenmiş, ilk iş olarak ikinci seçmenlerin seçimine başlanmıştı.

5. Altıncı ve son Osmanlı Mebusan Meclisini kuracak olan bu seçime, azınlıklardan, sadece Musevi vatandaşlar katılmıştı.

6. Bu seçimler de "İntihab-ı Mebusan Kanunu" hükümlerine göre yapılmıştı (TBMM, 1982, 81).

7. Seçimi ezici çoğunlukla "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" kazanmıştı. Ancak "Hürriyet ve İtilaf" taraftarları, seçime hile karıştırıldığı gerekçesiyle, kendi yandaşı gazeteler aracılığıyla bir muhalefet atağına geçmiş ve seçim üzerindeki şiddetli

baskıdan sözeden yazılar yayınlatmışlardı.

Seçimlerden önce, oluşturulacak meclisin Anadolu'da toplanmasını Mustafa Kemal çok istemişti. Ancak, Anadolu ve Rumeli Mudafaa-ı Hukuk Cemiyeti üyelerinin çoğunluğunun İstanbul'da toplanması konusunda görüş bildirmesiyle, meclisin toplanma yeri İstanbul olarak kararlaştırılmıştı (Ateş, 1994, 31).

Altıncı meclis, 12 Ocak 1920'de toplanmış, ancak 2 ay kadar çalışma yapabilmiş, işgal kuvvetleri tarafından basılarak dağıtılmıştı. Bu meclisin yaptığı en önemli iş, 28 Ocak 1920'de "Misak-ı Milli"yi kabul etmesidir.

4.2.2. 1920 Seçimleri

İstanbul'un işgal edildiği ve meclisin basılarak dağıtıldığı tarih olan 16 Mart 1920'den beri Mustafa Kemal, Ankara'da bir millet meclisinin toplanmasını istemiş, bu konuda illere bir tebliğ göndermişti. Tebliğe göre, olağanüstü yetkileri olan bir meclis Ankara'da toplanacak, bunun için de bir seçim yapılacaktı.

Seçimler sonucunda 390 milletvekili seçilmiş ve bunların 337'sinin katılımıyla 23 Nisan 1920'de TBMM açılmıştı. Bu meclis, 1921 Anayasası olarak bilinen "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu"nu hazırlayarak kabul etmişti.

1920 Seçimlerinin Genel Özellikleri şunlardır:

1. Genel olarak 1877'de çıkarılan "İntihab-ı Mebusan Kanunu" hükümlerine göre yapılmıştı.

2. Seçimler genel değildi, sınırlı oy ilkesi uygulanmıştı.

3. İki dereceli seçim esası uygulanmıştı.

4. İlk kez bu seçimde, hem ikinci seçmenlerin seçiminde, hem de milletvekillerinin seçiminde, mutlak çoğunluk yöntemi uygulanmıştı.

5. Bağımsız adayların ve siyasal örgüt adaylarının seçime katılması sağlanmıştı.

6. Oyların gizli, sayımın açık yapılması ilkesi benimsenmişti.

7. Bu seçimlerle olağanüstü yetkilere sahip bir meclis kurulmuştu.

8. Bu seçim ile normal parlamento seçimi yapılmış değildi. Çünkü ortada seçimi yapılacak fiili bir parlamento yoktu. Ancak seçimden sonra ilk TBMM kurulmuştu (TBMM, 1982, 82).

4.3.CUMHURİYET DÖNEMİ SEÇİMLERİ

I.TBMM,açıldığı ilk günden başlayarak 24 Temmuz 1923'e kadar milli mücadeleyi en iyi şekilde yürütmüştü. Kazanılan zaferin ardından,yeni bir devletin hukuksal temellerinin hazırlanmasına devam edilmiş,ilk iş olarak da saltanat kaldırılmıştı. Bu arada anayasanın,"meclisin amacına ulaşınca kadar toplantı halinde bulunacağı ve yeni seçimlerin çoğunlukla karar alındığı zaman yapılacağı" şeklinde bir hüküm getiren münferit maddesi de yürürlükten kaldırılmıştı. Meclis,bu maddeyi 1 Nisan 1923'te kaldırarak seçimlerin önünü açmıştı.

4.3.1.Tek Partili Dönem Seçimleri

Bu dönemde de 1942 yılına kadar "İntihab-ı Mebusan Kanunu" hükümleriyle seçimler yapılmıştı. Ancak,3 Nisan 1923 tarihinde yapılan küçük bir değişiklikle seçmen yaşı 18'e indirilmiş,birinci ve ikinci seçmen olabilmek için vergi verme şartı kaldırılmıştı. Ayrıca bunların yanında"öğretmenler hariç tüm memurlar,müftüler,belediye başkanları, seçimlerden 2 ay önce istifa etmedikçe aday olamayacaklar" hükmü getirilmişti.

4.3.1.1. 1923 Seçimleri

Bu seçimlerde de "İntihab-ı Mebusan Kanunu"nun temel hükümleri uygulanmıştı. Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi,çıkarılan 320 sayılı yasayla"İntihab-ı Mebusan Kanunu"nun bazı maddeleri değiştirilerek yeni seçimlere gidilmişti. Bu değişikliklerden en önemlisi daha önce uygulanan "her 50.000 erkek bir milletvekili seçecektir" hükmünün yerine "her 20.000 erkek bir milletvekili seçecektir" hükmünün getirilmesiydi.

1923 seçimlerine katılan en önemli grup, "Halk Fırkası"ydı.Yine iki dereceli ve mutlak çoğunluk esasına göre yapılan seçimleri"Halk Fırkası" kazanmış ve böylece 2.TBMM kurulmuştu. Daha sonra 1924 yılında "Halk Fırkası", "Cumhuriyet Halk Fırkası" adını almıştı. Bu seçimlerde 380 milletvekili seçilmişti.

Seçimlerden sonra 11 Ağustos 1923 günü TBMM,örgütlü bir karşıt grubu dışarıda bırakmış olarak açılmıştı. Bu meclis,devrim meclisiydi.Lozan anlaşmasını onaylamış ve cumhuriyeti ilan etmişti. Yine bu meclis,1924 Anayasasını hazırlamıştı.Bu Anayasa,Anayasa hazırlamak üzere seçilmiş özel bir kurucu meclisin yapıtı olmayıp,2.TBMM' nin hazırlayarak kabul ettiği bir Anayasaydı.

4.3.1.2. 1927 Seçimleri

1923 seçimlerinden sonra Atatürk'ün izniyle 17 Kasım 1924'te "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" adında ve Kazım Karabekir başkanlığında ,yeni bir parti kurulmuştu (Tural,1987,27). "Partiye "terakkiperver" ,yani "ilerici" adı verilmişti. Oysa programıyla ilerici sayılmazdı,daha çok liberal ibareler taşıyordu. Önderlerinden bazıları, devrimin karşısında yerini alan tutucu kimselerdi (Kırçak, 1994,234).

Ancak bu parti,üyelerinden bazılarının Şeyh Sait isyanında yer almalarının belirlenmesi üzerine kapatıldı.

1927 seçimlerinde tekrar "İntihab-ı Mebusan Kanunu" hükümleri uygulanmış,ancak bu kanunun bazı maddeleri ikinci kez değiştirilmişti. Bu değişikliklerle ordu mensuplarının milletvekili adayı olmaları yasaklanmıştı.

1927 yılında yapılan bu seçimlere ülkede tek parti olan "Cumhuriyet Halk Fırkası"tek başına katılmış doğal olarak da kazanmıştı.Böylece 3.TBMM oluşturulmuştu.

4.3.1.3. 1931 Seçimleri

1927 seçimlerinden sonra meclis 4 yıllık normal yasama dönemini tamamlamış, 1931 yılında yeni genel seçimlerin hazırlıklarına başlanmıştı.

Bu seçimlerden önce 12 Ağustos 1930'da CHP'nin kendisine çekidüzen vermesini sağlamak ve demokratik bir toplum yaratabilmek amacıyla "Serbest Cumhuriyet Fırkası" kurulmuştu (Ertan,1994,9-10). Ancak bir süre sonra,Cumhuriyet Halk Fırkası'na karşı geniş halk kitlelerinin bu partiye yönelmeleri görülünce,parti yönetimi,kendini feshetmişti (Yetkin,1983,44).Ancak eleştirilere duyulan gereksinim nedeniyle bağımsız adaylara CHF içinde toplam %8 oranında milletvekilliği kontenjanı ayrılmıştı. Ancak bunda da başarılı olunamamıştı (Tunçay,1981,304).

Bu seçimler için yeni bir seçim yasası çıkarılmamış,1927'de uygulanan yasalar aynen geçerli olmuştu. Bu bakımdan 1931 seçimlerinde çok farklı bir özellik göze çarpmaktadır.Bu seçimlere de "Cumhuriyet Halk Fırkası" tek parti olarak katılmış ve çoğunlukla seçimleri kazanmıştı.Böylece 4.TBMM toplanmıştı.

4.3.1.4. 1935 Seçimleri

1935 seçimlerine gelinmeden meclis,seçim yasasında bir takım değişiklikler yapmıştı. Bu değişiklikler için 2 yasa çıkarılmıştı. Bu yasaların ilki,"İntihab-ı Mebusan Kanu-

nunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Kanuna bir Madde Eklenmesine Dair Kanun" du. Bu değişiklik kanunu gereğince, seçmen yaşı 18'den 22'ye yükseltilmiş, yasadaki erkek kaydı kaldırılıp, yerine erkek-kadın hükmü getirilmişti.

Bu dönemde çıkarılan ikinci değişiklik yasası da 2631 sayılı "İntihab-ı Mebusan Kanunu Muvakkatının Bazı Mevaddını Muadil 3 Nisan 1923 tarih ve 320 Sayılı Kanunun 5.Maddesini Değiştiren Kanun"du. Bu kanuna göre, bir kaza içinde bulunan kadın ve erkek nüfustan , 600'e kadar 1, 601'den 1000'e kadar 2, 1001'den 1400'e kadar 3 ve fazlası için aynı oranda (her 400 kişi için 1) ikinci seçmen seçilecekti. Ayrıca "her 20.000 erkek bir milletvekili seçecektir" şeklindeki hüküm "her 40.000 kadın-erkek bir milletvekili seçecektir" şeklinde değiştirilmişti.

1931 seçimlerinden sonra oluşan 4.TBMM'nin yaptığı en önemli işlerden biri, kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanıyan yasayı çıkarmasıydı.

1935 Seçimleri, kadınların da oy kullandıkları ve milletvekili adayı oldukları ilk seçimler olmuş, 8 kadın milletvekili bu seçimlerde parlamentoya girmişti.

Bu seçimlere "Cumhuriyet Halk Fırkası", adını "Cumhuriyet Halk Partisi" olarak değiştirerek girmiş ve tek parti olması nedeniyle seçimleri büyük çoğunlukla kazanmıştı. Bu seçimlerden sonra V.TBMM toplanarak çalışmalarına başlamıştı.

4.3.1.5. 1939 Seçimleri

Bu seçimler de normal yasama döneminin sona ermesinden sonra yapılmıştı. Bu seçimlerde görülebilen en önemli özellik, teorik olarak bağımsızların da seçimlere girmesine izin verilmesiydi. Bundan başka kayda değer hiç bir değişikliğin görülmediği bu seçimleri de "Cumhuriyet Halk Partisi" kazanmıştı.

4.3.1.6. 1943 Seçimleri

1939 yılında oluşan meclis döneminde önemli bir yasa çıkarılmıştı. Bu yasa, 1942 yılında çıkarılan 4320 sayılı Seçim Yasası'dır. 1942 yılına kadar I.Meşrutiyet döneminden kalma "İntihab-ı Mebusan Kanunu" çeşitli değişikliklerle uygulanmış, yeni bir seçim yasası çıkarılmamıştı. Bu yasa, "İntihab-ı Mebusan Kanunu" ile bu yasadaki değişiklik yapan tüm yasaları yürürlükten kaldırmış, yerine yeni düzenlemeler getirmişti.

14 Aralık 1942 tarih ve 4320 sayılı "Mebus Seçimi Kanunu" önceki kanundan farklı olarak şu hükümleri getirmişti:

1. Seçimlerde iller esas alınacak, her il bir seçim bölgesi olacaktır (md. 1). Sancak ve livalardan sonra şimdi de iller seçim bölgesi olarak alınacaktır.

2. Silah altında bulunan erat, jandarmalar, subaylar, polisler, askeri memur ve hakimler, askeri okul öğrencileri birinci ve ikinci seçmen olamazlar (md. 8).

3. Seçimler, basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilecektir. Yani en fazla ikinci seçmenini oyunu alan aday milletvekili olarak seçilecektir.

1942 seçim yasasıyla, seçim sistemi açısından fazla bir değişiklik getirilmemişti. Yalnız o güne kadar sık sık çıkarılan ve seçim işlemini günün koşullarına uydurmaya çalışan yasaların daha derli toplu bir biçim alması sağlanmıştı.

Bu seçimler, "Cumhuriyet Halk Partisi"nin tek başına katıldığı son seçimler olmuştu. Aynı zamanda 1943 seçimleri, tek partili dönemin de son seçimidir.

4.3.2. Çok Partili Dönemde Seçimler

1945 yılına gelindiğinde, ortaya çıkan yeni gelişmeler üzerine, başta Cumhurbaşkanı İnönü olmak üzere, çoğu yetkili, parti içi muhalefete rağmen, çok partili düzeni gündeme getirmişti.

Çok partili yaşama geçmeyi zorunlu kılan etkenleri şöyle özetleyebiliriz:

1. İç Etkenler:

- a. Halkın tek parti düzenine karşı gösterdiği olumsuz tepki,
- b. Gerek o zamana kadar uygulanmış olan devletçi uygulamaların, gerekse savaş ekonomisinin sonucu olarak bir kapitalist sınıfın belirginleşmesi,
- c. Parti içi muhalefetin şiddetlenmesi.

2. Dış Nedenler:

- a. Batı dünyasının Türkiye'yi içine almak için demokratikleşmeye zorlaması,
- b. İkinci Dünya Savaşı sonunda tek partili baskıcı rejimlerin (Nazizm ve Faşizm'in) yenilmiş ve yıkılmış olmasının Türkiye'de de tek partiye karşı olan tepkiyi arttırması.

Çok partili yaşama izin verilince ilk olarak Nuri Demirağ başkanlığında "Milli Kalkınma Partisi" kurulmuştu. Bu arada CHP içinde büyük bir muhalefet ortaya çıkmış, başını Adnan Menderes'in çektiği bu muhalefet, zamanla gittikçe genişlemiş ve nihayetinde de partileşmeye kadar varmıştı (Eroğul, 1990, 9). Bu gelişmelerin ardından Adnan Menderes'in başkanlığında 7 Ocak 1946'da "Demokrat Parti" adında yeni bir parti kurulmuştu.

DP,kuruluşunun ilk zamanlarında,halk tarafından büyük destek görmüştü. Halk yeni isimlere açtı,bu nedenle kişilik özelliğine bakmaksızın her önüne çıkan yeni politikacıya sahip çıkıyordu (Arcayürek,1983,45).

Çok partili döneme geçilince 5 Haziran 1946 tarihinde 4918 sayılı yasa,çıkarılmıştı. Bu yasa,Türkiye'nin ilk tek dereceli seçimini düzenleyen yasaydı. 1942 seçimlerinde uygulanan 4320 sayılı "Mebus Seçimi Kanunu" yeni yasayla birlikte kaldırılmıştı. Ancak, seçimlerin tek dereceli olarak yapılacağı konusundaki dolaylı belirtileri içinde barındıran 4918 sayılı yasa bir kaç değişiklik dışında 1942 yasasıyla aynı sayılabilir. Bu yasadaki, seçmenlerin temsilcilerini aracısız seçmesi demek olan tek dereceli seçim uygulamasının yanında, aday olmak için bir parti listesi içinde yer alması zorunluluğunun kaldırılmasına ilişkin madde (md.33),demokratikleşme yolunda atılmış önemli adım olarak kabul edilmektedir.

4.3.2.1. 1946-1960 Dönemi Seçimleri

Bu dönemde,Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa birden fazla siyasal parti seçimlerde mücadele etmeye başlamıştı.Bu seçimlerden 1946 seçimleri,daha sonra yapılan seçimlere göre daha az demokratik nitelik taşımıştı.

4.3.2.1.1. 1946 Seçimleri

1946 seçimleri henüz her ilde örgütlenmesinin tamamlayamamış olan muhalefetin tüm karşı koymalarına karşın,bir yıl önce 21 Temmuz 1946 günü 3 partinin katılımıyla gerçekleştirilmişti. Bu seçimlere katılan partilerden "Demokrat Parti", hiç azımsanmayacak başarı göstermişti. Tek parti düzenine karşı birikmiş olan bıkkınlık,"Demokrat Parti" için büyük bir destek niteliğine bürünmüştü (Kongar,1985,160).

Seçim,açık oy,gizli sayım esasına göre ve yargıç denetimi olmadan yapıldığı için seçim sonuçları oldukça tartışmalıdır. Günümüzde bile tartışması devam eden bu seçimlerin sonuçları hakkında çoğu kaynaklar farklı sayılar vermektedirler. Bunlardan en çok kullanılan sonuçlar şunlardır:

CHP=397 DP=61 Bağımsızlar=7 Toplam:465

Görüldüğü gibi toplam 465 milletvekili meclise seçilmişti.

Demokrat Parti,465 milletvekilliği için 273 aday gösterebilmişti. Bunların sadece 61'i seçilebilmişti. Oysa "Demokrat Parti"lilerin bundan daha büyük bir desteğe sahip

oldukları açıktı. Zaten seçimlerin hemen arkasından yapılan yolsuzluklar ve baskılar hakkında raporlar yağmaya başladı.

İktidar Partisi ise, bu iddiaları yalanlayacak herhangi bir harekette bulunmamış ve bu da seçimlerin sonucu hakkında ileri sürülen iddiaların gerçek olduğu kanısını yaygın bir hale getirmişti.

Bu seçimlerle ilgili dikkate alınması gereken bir konu, seçim sonuçlarının iktidar partisi yararına değiştirildiği konusunda oldukça fazla iddia olmasına karşın, henüz yeni kurulmuş olan muhalefetin meclise hiç de küçümsenmeyecek sayıda milletvekili sokmayı başarmasıydı (Soysal, 1987, 54).

4.3.2.1.2. 1950 Seçimleri

1946 yılında genel seçimlerden sonra oluşan parlamento, 4 yıllık yasama dönemini tamamlamış, yeni bir genel seçimin yapılması zorunluluğu doğmuştu. Gerçi iktidar partisi, iktidarı kaptırmama düşüncesiyle, muhalefetin erken seçim isteklerini reddetmişti. Seçimler normal zamanında 1950 yılında yapılmıştı.

Bu dönemde 16 Şubat 1950'de 5545 sayılı "Milletvekilleri Seçimi Kanunu" çıkarılarak, seçimlere yargıç denetimi getirildi. Bu seçim kanununa göre seçimler, gizli oy, açık sayım esasına göre yapılacaktı. Yine bu kanuna göre seçim kurullarına parti temsilcileri alınmıyor, bu kurulların başkanlığına yargıçlar getiriliyordu. Tüm seçimin yasallığını denetlemek üzere, yargıçlardan oluşan bir "Yüksek Seçim Kurulu" kuruluyordu. Böylece Türkiye tarihinde ilk kez, demokratik kurallara uygun bir seçim yasası kabul edilmiş oluyordu.

CHP yönetimi ve seçmenleri, kendinden çok emin olarak, seçimleri büyük bir farkla kazanacaklarına inanmışlardı. Ancak, sonuç hiç de düşündükleri gibi olmamıştır. Yeni yasanın uygulandığı seçimler, tam bir sükunet içinde geçmiş ve katılma oranı %89.3 olmuştu. DP, oyların %53'ten fazlasını almış, çoğunluk sistemi sayesinde de milletvekillerinin %83.8'ine (487 toplamdan 408'ine) sahip olmuştu. Oyların %39'unu alan CHP ise, 69 sandalye (%14.2) ile yetinmek zorunda kalmıştı. Millet Partisi, önemli bir varlık gösterememiş ve yalnızca bir milletvekilliği kazanmıştı.

Bu seçimler sonucunda CHP'nin 27 yıllık tek parti hakimiyeti, demokratik yöntemlerle son bulmuş oluyordu.

4.3.2.1.3. 1954 Seçimleri

1950 seçimlerinden sonra iktidarı eline geçiren Demokrat Parti, seçim yasasında hiç bir değişiklik yapmadan 2 Mayıs 1954 tarihinde genel seçimlerin yapılmasını kararlaştırmış, 14 Mayıs 1950 günü seçimler yapılmıştı. Bu seçimleri büyük bir çoğunlukla kazanan Demokrat Partinin iktidara tam yerleşmesi için, belirli bir süreye daha gerek vardı. DP, bunu gerçekleştirmek için elindeki iktidar gücünü sonuna kadar kullanmıştı.

DP için seçim zaferi ciddi bir sorun olmamıştı. Partinin ilk 4 yıllık sicili kendini anlatıyordu. İyi hasat, dış krediler ve hükümetin kamu yatırımları, ülkeye bir refah havası veriyor, muhalefetin propagandasını yalanlıyordu. CHP yönetiminin canlı anlarına sahip halk da CHP'nin özgürlük ve güvenliğin olmadığı propagandasını ciddiye almıyordu. Halk, 1954'te kendisini dört yıl öncesinden daha özgür hissediyordu (Ahmad, 1994, 68).

Seçimlere katılım oranının %88.6 olduğu 1954 seçimleri, DP'ye 4 yıl öncesinden daha büyük bir zafer sağlamış, DP'nin oyları %3 artarak %56'ya ulaşmıştı.

Çizelge:3
1954 Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Oy Oranı (%)</u>	<u>Milletvekili Sayısı</u>	<u>Oranı (%)</u>
CHP	34.8	31	5.8
DP	56.6	505	93.2
CMP	4.8	5	0.9
HP	0.6	-	-
<u>Bağımsızlar</u>	1.5	1	0.2

Kaynak: Kalaycıoğlu-Sarıbay, 1986, 338

Çoğunluk sisteminin adaletsiz sonuçları Çizelge 3'ten açıkça izlenebilmektedir. Ülke genelinde oyların %34.8'ini alan CHP, mecliste ancak %5.8 oranında, buna karşın, ülke genelinde %56.6 oy alan DP, mecliste %93.2 gibi büyük bir oranda temsil edilmişti. Seçimlere katılan diğer iki küçük parti kayda değer bir başarı elde edememişlerdi.

4.3.2.1.4. 1957 Seçimleri

Özellikle 1956 yılından itibaren ülkede ekonominin gittikçe kötüleşmesi, dış ticaret

açığının büyümesi,enflasyonun yükselmesi,basının ve işçi ve işveren kuruluşlarının hükümetten desteklerini çekmeleri v.b.nedenlerle Demokrat Parti iktidarına karşı bir hoşnutsuzluk baş. göstermeye başlamıştı (Tanilli,1988,99). Bunun yanında parti içinde de büyük bir muhalefet yaşanmıştı. Partinin kurucularından Fuat KÖPRÜLÜ partiden istifa ederek muhalefete geçmişti. 1954 seçimlerinde büyük bir farkla iktidar olan DP'nin bu başarısına rağmen parti içinde muhalefet yaşaması,1957 sonrası dönemin ne kadar çetin geçeceğinin göstergesiydi (Arcayürek, 1984,48). Muhalefet partileri de bunu fırsat bile rek,güçbirliği içine girmiş ve sert muhalefet yapmaya başlamışlardı. Muhalefetin baskısına rağmen Demokrat Partililer,seçimleri geciktirmek için çok uğraşmışlar, ancak diğer taraftan da seçim yatırımları yapmaya başlamışlardı. Bunun en belirgin örneği,tahıl alım fiyatlarının yükseltilmesiydi. Bu,seçimlerin ilk işaretiydi. Seçimlerden kaçamayacağını anlayan Demokrat Partililer,normal zamanında seçimleri yapmak yerine bir yıl önceye seçimleri alarak baskın bir seçim gerçekleştirmeyi yeğlemişlerdi.

Parti içi muhalefet,meclisteki diğer partilerin muhalefeti ve kötü ekonomik göstergeler gibi bütün olumsuzlukların Demokrat Parti'nin cephesinde olmasına rağmen, seçimleri tekrar bu parti kazanmıştı. Muhalefetin bütün çabalarına rağmen,DP,yalnızca %9 oranında oy kaybetmişti.

Çizelge:4
1957 Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Oy Oranı (%)</u>	<u>Mill. Sayısı</u>	<u>Oran(%)</u>
CHP	40.6	178	29.2
DP	47.3	424	69.5
CKMP	7.0	4	0.66
HP	3.8	4	0.66
Bağımsızlar	0.1	-	-

Kaynak:Schick,Tonak,1987,338

Çizelge 4'ten de izlenebileceği gibi,Demokrat Partinin 1954'teki oyu %56 iken,

1957 seçimlerinde bu oran,%47'ye düşmüştü. Ülkedeki bütün olumsuzluklara ve muhalefetin yoğun baskısına rağmen %9'luk düşüşün fazla bir öneminin olmadığı kabul edilmelidir. CHP ise,diğer partilerle yumuşak ittifaklar içerisine girmesine ve iktidar partisinin bütün olumsuzluklarını kullanma fırsatına sahip olmasına rağmen,oyunu ancak %6 civarında arttırabilmişti. Diğer partilerden Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisinin devamı niteliğinde girdiği bu seçimlerde oyunu %2 civarında arttırarak %7'ye çıkarmıştı. Hürriyet Partisi ise oyunu %3 civarında arttırarak %3.8'e çıkarmış ve ilk kez meclise milletvekili (4 milletvekili) sokmayı başarmıştı. Bu seçimlere katılım oranı %78.6 olmuştu.

1946-1950 dönemi daha çok Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti arasındaki mücadeleyle geçmişti. Ancak 1950-1960 Dönemi Demokrat Partinin iktidar silahını en iyi şekilde kullanarak tüm sivil toplum kuruluşları ve siyasi partiler üzerinde bir baskı rejimi oluşturma mücadelesiyle geçmişti. Bu mücadele daha çok "rejim"sorunları,üst yapı kurumları üzerineydi (Cem,1995,372).

4.3.2.2.1960-1980 Dönemi

Demokrat Partinin son dönemlerde uyguladığı antidemokratik ve baskıcı politikalar, ülkeyi askeri bir müdahalenin eşiğine getirmişti. Ortamın kötüye gittiği, antidemokratik uygulamaların ülkenin siyasal istikrarını kötüye götürdüğü gerekçesi öne sürülerek 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri müdahale yapılmıştı. Bu askeri müdahale "...Türkiye Cumhuriyeti'ni Korumak ve kollamak" hükmüne dayandığı için,bozulan demokratik rejimin yeniden kurulması amacıyla yapılmış bir eylem olduğu öne sürülmüştü (Güngör, 1992, 11). Radyolara el konduğu andan itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri,sürekli "hareketin hiç bir partiye karşı yapılmadığı" ve "kardeş kavgasını önlemek" amacıyla yapıldığını slogan haline getirmişti (Bozdağ,1991,12).

Askeri müdahaleyi yapan Milli Birlik Komitesi,yasama görevlerini yürütmesi için 13 Aralık 1960'da bir kurucu meclisin oluşturulmasına karar vermişti. Bu meclis,her meslek kuruluşuyla,DP,dışında bütün siyasi parti temsilcilerinden oluşmuştu. Bu yönüyle bir tür "yarı-parlamento" görünümü veriyordu (Arcayürek,1985,119). Kurucu meclisin oluşturulmasıyla yönetimin tekrar sivillere devredilmesi yönünde ilk adımlardan biri

atılmış oluyordu. Kurucu meclisin ilk yaptığı iş siyasi partilerin kurulmasına izin vermektir. Bu izinle birlikte 11 Şubat 1961'de ilk önce Adalet Partisi kuruldu. Ardından kurulan ikinci parti de Yeni Türkiye Partisi'ydü. 27 Mayıs 1961'e gelindiğinde hem seçim yasası hem de Anayasa hazırdu. Sıra Anayasanın halkoylamasına sunulmasına gelmişti. 9 Temmuz 1961'de yapılan halk oylamasına kayıtlı seçmenlerin %81'i katılmış ve katılanların %61.5'inin onayıyla Anayasa yürürlüğe girmişti.

Kurucu meclisin aldığı bir kararla 15 Ekim 1961'te genel seçimlerin yapılacağı belirtildi. Ortadaki büyük sorun, kapatılan ama ülkede çoğunlukta olduğu bilinen Demokrat Partinin mirasına kimin sahip çıkacağıydı. DP'nin mirasına konmak için iki parti kurulmuştu. Bunlar Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisiydi. Ancak Demokrat Parti'nin mirasını alması, en olası görüleni AP idi. Çünkü AP, kurulur kurulmaz DP'nin ülke çapındaki örgütünü kullanabilmişti. Buna karşılık YTP, DP'nin daha çok 1950-1955 döneminin, başka bir deyişle, liberal kanadın mirasçısıydı. Hürriyet Partisi denemesinin de gösterdiği gibi bu kanadın DP örgütünde ağırlığı yoktu. Sonuçta AP, DP'nin eski gücüne büyük ölçüde sahip çıkabilmişti. Ne denli başarılı olduğunun ilk işareti, Anayasa oylaması olmuştu. El altından yürüttüğü propaganda ile AP, "hayır" oyunu savunmuş, bunu "HAYIR'da hayır vardır" şeklinde sloganlaştırmıştı (Güneş, 1983, 37). Halk oylamasında seçmenlerin neredeyse halkın %40'ının bu yönde oy kullanması, daha bir kaç aylık bir geçmiş olan bu partinin nasıl bir ağırlık kazandığının göstergesiydi (Schick, Tonak, 1987, 137).

4.3.2.2.1. 1961 Seçimleri

Askerlerin DP yandaşlarına gözdağı vermesi ve CHP'yi desteklemelerine rağmen, sonuç kendi istedikleri gibi olmamıştı. 25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı "Milletvekili Seçimi Kanunu"nuyla, milletvekili seçiminin tek dereceli, genel, eşit ve gizli oyla, tüm yurttan aynı günde, nisbi temsil sistemiyle yapılacağı belirtilmişti. "1961 seçimlerinde uygulanan Nisbi Temsil Sisteminde, ulusal iradenin eşit, adil ve yaygın biçimde belirmesi endişesinden çok, yürütmenin istikrarı öngörülmüştü" (Ekinci, 1996, 53). Katılım oranının %81 olduğu bu seçimler sonucunda CHP en çok oyu alarak birinci parti olmuştu. Ancak çıkardığı milletvekili sayısı bu partinin tek başına iktidar olabilmesi için yeterli olmamıştı. Bu arada AP'nin aldığı oylar da azımsanmayacak orandaydı.

Çizelge:5
1961 Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Oy Oranı (%)</u>	<u>Mill. Sayısı</u>	<u>Oran (%)</u>
AP	34.8	158	35.1
CHP	36.7	173	38.4
CKMP	14.0	54	12.0
YTP	13.7	65	14.4
<u>Bağımsızlar</u>	0.8	-	-

Kaynak: Öztekin, 1993, 159

1961 seçimleriyle birlikte ülkede artık Çoğunluk Sistemi yerine, Nisbi Temsil Sistemi uygulanmaya başlandı. Daha önce yapılan seçimlerde, Çoğunluk Sisteminin değişik yöntemleri (1908, 1912, 1914, 1919, 1943'te basit; 1920, 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 seçimlerinde mutlak; 1946, 1950, 1954, 1957 seçimlerinde liste usulü çoğunluk yöntemleri) kullanılmıştı. Yeni bir seçim sistemiyle değerlendirilen bu seçimlerde CHP, en çok oyu alan parti olmuştu. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, Nisbi Temsil Sisteminin nedenli adil sonuçlar verdiğidir. Bu seçimlerde Çoğunluk Sisteminden farklı olarak ülke genelinde alınan oyun meclise yansması birbirine çok yakındı. CHP, ülke genelinde %36.7 oranında oy almış, meclise yansması da yine buna yakın bir oranda (%38.4) olmuştu.

1961 seçimlerinde, hiç bir parti, mecliste mutlak çoğunluğu bulamadığı için, koalisyon hükümetlerinin kurulması zorunluluğu doğmuş, bu da Türkiye'de koalisyon döneminin başlangıcını oluşturmuştu. Türkiye, ilk kez koalisyon denen çok partili hükümetlerle karşı karşıya gelmişti. Bu dönemde CHP-AP'den ayrılan bağımsızlar, CHP-YTP-CKMP-Bağımsızlar, AP azınlık, CHP-Bağımsızlar, AP-YTP-CKMP-MP hükümetleri kurulmuştu. Bunlardan sadece biri koalisyon hükümeti değildi, o da AP azınlık hükümetiydi.

Bu dönemde, bu kadar çok hükümetin kurulmasının nedenlerinin başında, Türkiye'de ilk kez koalisyonların yaşanması ve bu tür hükümetler konusunda Türkiye'nin deneyiminin olmamasıydı (Ahmad, 1994, 255)

4.3.2.2.2. 1965 Seçimleri

1961 seçimlerinden sonra çeşitli hükümet bunalımlarından geçilerek 1965 seçimlerine gelinmişti. 10 Ekim 1965 günü yapılan seçimler;Üçüncü İnönü hükümetinin meclise kabul ettirdiği "Milli Bakiye Yöntemi"ne göre yapılmıştı.Barajsız nisbi temsilin en iyi türü olan bu yöntemin uygulanması,adil sonuçlar vermiş,küçük partilerin oyları da en iyi şekilde değerlendirilmişti. Örneğin,bu seçimlerde,oyların %2.97'sini alan TİP, meclise 15 milletvekili sokmuştu. Oysa daha yaygın olarak kullanılan nisbi temsilin barajsız d'Hondt yöntemi kullanılmış olsaydı,TİP'in milletvekili sayısı 2'de kalacaktı (Toprak, 1996,39). Küçük partilerin ülke genelinde aldığı dağınık oylarını dahi değerlendiren bu yöntemin kabul edilmesindeki amaç açıktı. İnönü, nasıl DP'nin aşırı güçlenmesini önlemek için 1950 seçimlerine çoğunluk sistemiyle girmişse,bu defa AP'nin güçlenmesini önlemek için 1965 seçimlerine "Milli Bakiye Yöntemi"yle gidilmesini desteklemişti.Demirel de bu seçimlerde böyle bir yöntemin uygulanmasını"Türk Silahlı Kuvvetleri istemiştir" demekteydi. Türk Silahlı Kuvvetlerinin böyle bir seçim yöntemini istemesinin nedenini de Demirel,ordunun hiç bir partinin tek başına iktidar olmasını ve böylece yönetimin hiç bir partinin damgasını taşımasını istememesine bağlamıştı (Gümüştekin, 1974,25).

Ama 1950 sonuçları gibi,1965 seçim sonuçları da seçim sistemiyle kamuoyundaki gerçek güç dengesine fazla etki edilemeyeceğini göstermişti.

Çizelge:6

1965 Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Oy Oranı (%)</u>	<u>Mill.Sayısı</u>	<u>Oranı (%)</u>
AP	52.9	240	53.3
CHP	28.7	134	29.7
CKMP	2.2	11	2.4
MP	6.3	31	6.8
TİP	3.0	15	3.3
YTP	3.7	19	4.2
<u>Bağımsızlar</u>	<u>3.2</u>	<u>-</u>	<u>-</u>

Kaynak:Öztekin,1993,159

Çizelge 6'dan da izlenebileceği gibi,1965 seçimlerinde AP,ülke genelinde aldığı % 52.9 oy oranıyla birinci parti olmuştu.Mecliste temsil oranı da %53.3'tü.CHP ise ülke genelinde %28.7 oranında oy alıp, mecliste %29.7 oranında temsil edilmişti. Katılım oranının %71.3 olduğu 1965 seçimlerinde,"Milli Bakiye Yöntemi" sayesinde küçük partiler de büyük partiler gibi ülke genelinde aldıkları oyları meclise yansıtabilmişlerdi.1961 seçimlerinde de Nisbi Temsil Sistemi uygulanmış bu,büyük partilerin oylarını garantiye almıştı. Küçük partiler ise ülke genelinde aldıkları oy oranının çok altında mecliste temsil edilebilmişlerdi.Oylarının önemli bir kısmı değerlendirilmemişti.Ancak 1965 seçimlerinde uygulanan Milli Bakiye Yöntemi sayesinde CKMP,MP, TİP,YTP gibi partiler, aldıkları oylar oranında mecliste temsil edilme olanağı bulmuşlardı

4.3.2.2.3. 1969 Seçimleri

1965 seçimlerinden sonra ülkede,büyük bir siyasal kargaşa başlamış,ideolojik bloklar,ülkenin her yanında kendini göstermişti.Solda bir iç parçalanma ve sistem dışına taşma süreci yaşanırken,sağda bir kümeleşme ve karşı saldırıya geçme biçiminde bir hareket yaşanmış,bir de doğrudan doğruya yöneticilerin sol kesimi bastırmaya yönelik saldırgan tutumları gittikçe artmıştı (Schick,Tonak,1987,152).

Çok partili düzenin 1968 yılında başlayan bu çürüyüşü,sonraki yıllarda yoğunluğunu ve hızını arttırarak sürdürmüş,böyle bir ortamda yapılan 1969 seçimleri ülkeye herhangi bir kurtuluş umudu getirmemişti.

"Milli Bakiye Yöntemi"nin terkedilmesiyle küçük partilerin seçimlerde önemli bir rol oynayamayacakları belli olmuştu.Tekrar 1961 yılındaki seçim yöntemine geri dönmüştü.1961 seçim sonuçlarının değerlendirilmesinde gördüğümüz gibi barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmeler sonucunda küçük partiler seçim yönteminin adaletsizliği nedeniyle hakettikleri oranda mecliste temsil edilememektedirler.Nisbi Temsil Sisteminin getirilmesiyle küçük partilere de hakettikleri oranda mecliste temsil edilme olanağının tanınacağı düşünülmekteydi.Ancak umulan olmamıştı.

Katılım oranının (%64.3) Türkiye ölçeğine göre çok düşük olduğu görülmekte, bu da kamuoyundaki yaygın umutsuzluğun göstergesi olmaktaydı.Partilere duyulan güvensizliğin başka bir işareti de bağımsız adaylara verilen oylardaki artışı.Gerçekten de 1969'da seçimlere katılan 8 partiye karşın ,13 bağımsız milletvekili seçilmişti.

Çizelge:7
1969 Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Oy Oranı (%)</u>	<u>Mill. Sayısı</u>	<u>Oranı(%)</u>
AP	46.5	256	56.9
CHP	27.3	143	31.8
CGP	6.6	15	3.3
MHP	3.0	1	0.2
MP	3.2	6	1.3
YTP	2.2	6	1.3
TİP	2.8	2	0.4
BP	2.8	8	1.8
<u>Bağımsızlar</u>	5.6	13	2.9

Kaynak: Öztekin:1993,160

Çizelge 7'de görüldüğü gibi 1969 seçimlerinde "Milli Bakiye Yöntemi"nin terk edilmesiyle,küçük partilerin meclisteki sandalye sayısı azalmıştı. Büyük partilerin işine yarayan bu durum,daha çok da AP'ye avantaj sağlamıştı. Ülke genelinde aldığı oy oranı (%46.5) ile mecliste temsil oranı (%56.9) arasında 10 puanlık bir fark vardı. Diğer büyük parti CHP'nin ise,ülke genelinde aldığı oy oranı (%27.3) ile mecliste temsil oranı (%31.8) arasında 4 puanlık bir fark vardı. Özellikle küçük partilerde ise tersi bir durum sözkonusuydu. Ülke genelinde alınan oyların oranı, mecliste temsil edilme oranının üzerindeydi. Bütün küçük partiler aşağı yukarı %1-3 oranında mecliste eksik temsil edilmişlerdi.

Böylece,sandıktan DP'nin iktidarının devrilmesinden sonra,yine bu partinin devamı olan Adalet Partisi birinci çıkmıştı. DP iktidarının devrilmesinden sonra 12 Mart Muhtırasına kadar yapılmış olan üç seçimden ikisini (1965,1969) DP'nin çizgisinde giden AP kazanmıştı (Birand,Dündar, Çaplı,1994,48).

1969 genel seçimleri,Türkiye'de başlayan siyasal çözülmeyi hiç bir biçimde durduramamıştı. Bu siyasal çözülmelerin yanı sıra hükümet,ekonomik bir çıkmaz içine girmişti. Bu ekonomik çıkmaz,AP içinde de hoşnutsuzluk yaratmıştı.1969 genel seçimlerinden sonra,siyasal hayatta çok büyük hareketlenmeler görülmüştü. AP içinde bir grup (41 kişi)

partiden istifa ederek Demokratik Parti'yi kurmuşlardı. 1970'lerde Adalet Partisi'nin bölünmesi,ardından gelen 12 Mart darbesi ve bu partinin 1973 seçimlerinde yenilgiye uğramasına yol açan kargaşa,gerçekte AP'nin 1964 Büyük Kongresiyle başlamıştı. Bu kongrede, "demokratik bir savaşım" manzarası gösteren iç çekişmeler başlamış ve bu da uzun sürecek bir parti içi mücadelenin başlangıcı olmuştu (Arcayürek,1985,316). İşte 1964'te başlayan bu mücadele,DP'nin devamı olan AP'nin DP kadar güçlü bir parti olmasını engelleyen gelişmelerden biri olmuştu.

Bu arada Necmettin ERBAKAN başkanlığında Milli Nizam Partisi kurulmuştu. CHP'de bir iç çekişme yaşanıyordu. 1970 Temmuzunda yapılan 20.CHP kurultayında Bülent ECEVİT,CHP genel başkanlığına seçilmiş,CHP ,bir adım daha sola kaymıştı (CHP'de ilk sola kayış 1964'te İnönü'nün ortaya attığı "ortanın solu" söylemiyle başlamıştı) (Ahmad,1994,304).

Ülkede baş gösteren siyasal parçalanmışlık,askerlerin Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ikinci kez çok partili düzene son vermesine neden olmuştu. 12 Mart 1971'de Genelkurmay Başkanı ile kuvvet komutanlarının imzasını taşıyan bir muhtıra verilmişti. Hükümetin çekilmesi,Anayasanın öngördüğü reformları yapacak bir hükümetin kurulması istenmişti. Böyle bir muhtıra ortamının doğuşunun,iki nedenden kaynaklandığı söylenebilir: Birincisi, imtiyazlarını kaybeden bir grubun (Liberalizmi koruma yanlısı imtiyazlı iş çevrelerinin),devletin bünyesinde yeni bir ayarlama yapmak istemesi, İkincisi ise,gelişme halindeki toplumların kargaşasından rahatsızlık duyan orta sınıfların (Yüksek kademedeki bürokratların) 1950'den önce devletin sahipliğine aktif olarak katılmışken,1950'den sonra devletteki paylarının azalması ve tekrar eski durumlarına dönebilmeleri için faaliyete geçmeleri sonucunda tepkilerini dile getirmek istemeleriydi (Cem,1973,106-107).

4.3.2.2.4. 1973 Seçimleri

1972 yılında seçimler için start verilmiş,bu doğrultuda seçim propagandaları bir yıl önceden başlamış,seçim yasasında herhangi bir değişiklik yapılmadan seçime gidilmişti. Yani 1961 yılında çıkarılmış olan 306 sayılı "Milletvekili Seçimi Kanunu"nun hükümleri bu seçimlere de uygulanmıştı.

1973 seçim sonuçları çoğu kesim için sürpriz olmuştu. Çok az kişi,Ecevit'in zaferini ya da daha doğrusunu söylemek gerekirse,Demirel'in yenilgisini öngörmüştü.

Çizelge:8
1973 Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Oy Oranı(%)</u>	<u>Mill. Sayısı</u>	<u>Oranı(%)</u>
AP	29.8	149	33.1
CHP	33.3	185	41.1
CGP	5.3	13	2.9
DP	11.9	45	10.0
MSP	11.8	48	10.7
MHP	3.4	3	0.7
TBP	1.1	1	0.2
MP	0.6	-	-
Bağımsızlar	2.8	6	1.3

Kaynak: Öztekin, 1993, 16

Katılım oranının %66.8 olduğu bu seçimlerden CHP birinci parti olarak çıkmış ancak, mecliste mutlak çoğunluğu elde edememiş ve ülkede ikinci defa koalisyonlar dönemine girilmiştir.

1973 genel seçimlerinde, hiç bir parti mecliste çoğunluğu sağlayamayınca, en çok oyu alan CHP, MSP ile koalisyon hükümeti kurarak iktidara gelmişti. Bu iki partinin koalisyon kurmasında etkili olan 4 ortak noktaları olduğu söylenebilir:

1. İki taraf da temel özgürlükleri garanti eden bir demokrasi anlayışına sahip görünüyordu.

2. İkisi de karma ekonomiyi istiyordu. Belli bir grubun kalkınması yerine, bir bütün olarak toplumun yararına olacak bir ekonomi politikası istiyorlardı.

3. İkisi de daha çok devletçilik istiyordu. Maden kaynaklarının, petrolün ve sermaye malları üreten şirketlerin devletleştirilmesi taraftarıydılar.

4. İkisi de büyük sermayenin halkı sömürmesine karşı çıkıyor, bu amaçla da insani ve demokratik çalışma koşulları istiyordu (Ahmad, 1994, 385).

4.3.2.2.5. 1977 Seçimleri

1973 seçimleriyle oluşan meclis normal yasama süresini doldurmuş ve 1977 yılında

yeni seçimlerin yapılması gereği doğmuştu. Normal süresi içinde yapılan genel seçimlerde CHP, yine hem ülke genelinde en çok oyu alan, hem de mecliste en çok milletvekiliyle temsil edilen parti olmuş, oylarını ve milletvekili sayısını daha da arttırmıştı. Seçimlere katılım oranı, %72.4 olmuştu.

Çizelge:9
1977 Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Oy Oranı (%)</u>	<u>Mill. Sayısı</u>	<u>Oranı (%)</u>
AP	36.9	189	42.0
CHP	41.3	213	47.3
CGP	1.9	3	0.7
DP	1.9	1	0.2
MHP	6.4	16	3.6
MSP	8.5	24	5.3
TBP	0.4	-	-
TİP	0.1	-	-
Bağımsızlar	2.5	4	0.9

Kaynak: Sezen, 1994, 261

Bu seçimlerin sonucunda CHP, mecliste mutlak çoğunluk olan 226'ya ulaşamamıştı. 13 milletvekili eksikliği kalan CHP, bunu tamamlayabilmek için koalisyonlara gitmek zorunda kalmıştı. Bu da daha sonra hükümet bunalımlarına yol açacaktı. Seçimlerden sonra en çok milletvekiline sahip CHP, diğer partilerin destek vermemesi nedeniyle hükümeti kurmada başarılı olamadı. 1977 seçimlerinden sonra ilkin Demirel'in Başbakanlığında AP, MSP ve MHP koalisyon hükümeti kuruldu. Bu hükümet, meclisten güvenoyu alarak, 21 Temmuz 1977'de göreve başladı. Ancak bu hükümetin ömrü yıl sonuna kadar sürmüştü. Ardından 5 Ocak 1978'de bu defa Ecevit'in Başbakanlığında CHP-Bağımsızlar koalisyon hükümeti kuruldu. Bu hükümetin de ömrü uzun olmadı. 12 Kasım 1979'da yine Demirel'in Başbakanlığında bir AP azınlık hükümeti kuruldu. Bu azınlık hükümetine dışarıdan MSP ve MHP destek veriyordu. Azınlık hükümeti Türkiye'yi 12 Eylül ihtilaline kadar yönetti (Schick-Tonak, 1987, 392).

4.3.2.3. 1980 Sonrası Seçimleri

Bir türlü siyasal istikrarın sağlanamaması ve ülkede terör olaylarının artmış olması tekrar askerlere yönetime el koyma fırsatı yaratmıştı. Türkiye Cumhuriyetinde 12 Eylül 1980 askeri müdahalesiyle birlikte üçüncü defa demokrasi darbe yemişti. Türk Silahlı Kuvvetleri "emir ve komuta zinciri içinde ve EMİRLE" bir kez daha yönetime el koymuştu. Ülkeyi yönetme görevini Milli Güvenlik Konseyi üstlenmişti. Bu konseyin yayınladığı 1 numaralı bildiriyle parlamento ve hükümet feshedilmiş,parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştı.

Bir kurucu meclis oluşturulmaya başlanmış,bu amaçla ilk önce 29 Haziran 1981'de bir "Danışma Meclisi Yasası" çıkarılmıştı. Bu yasayla oluşturulan meclisin başkanlığına Sadi IRMAK getirilmişti. Oluşturulan bu "Danışma Meclisi" ile "Milli Güvenlik Konseyi", "Kurucu Meclis"i oluşturmuştu. "Kurucu Meclis", yasama yetkisini eline almıştı.

Danışma Meclisi üyeleri arasından seçilen bir komisyon,17 Temmuz 1982'de anayasa tasarısını Danışma Meclisine sunmuştu. Anayasa tasarısı Danışma Meclisinde iki kez görüşülmüş,ardından Kurucu Meclisin diğer kanadı olan MGK'da da görüşüldükten sonra,7 Kasım 1982 günü halkoylamasına sunulmuştu. Bu oylamayla Anayasa kabul edildiği takdirde dönemin Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olan Kenan Evren'de Cumhurbaşkanı seçilmiş olacaktı. Yani Anayasa oylamasıyla Cumhurbaşkanlığı seçimi aynı anda yapılmıştı. Anayasa %91'lik bir oranla kabul edilirken,Evren de Cumhurbaşkanı olmuştu. Ardından 9 Kasım 1982 günü Anayasa,2709 sayılı yasa olarak Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmişti.

1982 Anayasası,kamu hizmet ve görevlerinde çalışan geniş bir kitlenin bireyelerine olduğu gibi,kişilerin,dernek,sendika,meslek teşekkülü,vakıf ve kooperatif biçiminde oluşturdukları topluluklarına da genel ve kesin siyaset yasağı getirmekteydi. Siyasal faaliyette bulunma hakkı sadece siyasal partilere verilmiş,üstelik bunlar için de bir çok yönden kısıtlama ve sınırlandırma getirilmişti.

MGK'nın 1982 Anayasasını halka kabul ettirmesinden sonra çıkarılan 24 Nisan 1983 tarih,2820 sayılı "Siyasi Partiler Kanunu"ile 3 Haziran 1983 tarih,2839 sayılı "Milletvekili Seçimi Kanunu"nun yürürlüğe girmesiyle siyasal yaşamın vazgeçilmez unsurları olan siyasal partiler bir bir kurulmaya başlamışlardı. 15 siyasal partinin kurulduğu bu dö-

nemde, sadece HP, ANAP ve MDP'nin seçimlere girmelerine izin verilmişti. Diğer partiler Milli Güvenlik Konseyinin vetoları nedeniyle yeterli kurucu sayısına ulaşamadıkları için seçimlere girememişlerdi.

Bu dönemde kabul edilen 2839 sayılı "Milletvekili Seçimi Kanunu"na göre;

1. Seçim tek dereceli, nisbi temsil sistemine göre, genel, serbest, eşit, gizli oyla bütün yurttta aynı günde yargı gözetim ve denetiminde yapılır. Oyların sayım ve dökümü açıktır. (md.2)

2. Milletvekili Sayısı 400'dür. (md.3)

3. Milletvekillerinin illere dağılımı, önce her ile bir milletvekili verilerek, çıkan sayıya ülke nüfusu bölünüp, bu rakama il nüfuslarının bölünmesi, gerekirse artan nüfusların değerlendirilmesi suretiyle saptanır. (md.4)

4. Siyasi partiler, seçim çevrelerinde her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısının iki katı aday gösterir. İller toplamının yarısından fazlasında bunu gerçekleştirmeyen partiler, seçime katılma haklarını kaybederler. Partiler, kalan illerde eksik aday gösterdikleri takdirde, o seçim çevresinde seçime katılamazlar. (md.12,13,14)

5. Yedi'ye kadar milletvekili çıkaracak iller, tek seçim çevresi sayılır. Daha fazla çıkaracak iller, birden fazla seçim çevresine ayrılırlar. (md.4)

6. Birleşik oy pusulaları tercihli oy verebilecek şekilde hazırlanır. (md.26)

7. Ülke genelinde %10 olan barajı aşmayan partiler milletvekili çıkaramaz. (md.33)

8. Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle, çıkan sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsızlara milletvekili tahsis edilmez. Altı milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde bölme işlemi bir eksiğiyle yapılır. (md.34)

9. Parti listelerinden seçilenlerin tesbiti, eğer tercihli oylar o partinin aldığı oyların %25'ini geçmemişse parti listesindeki sıraya göre, %25'i geçmiş ise, en çok yercih edilenler sıralanarak yapılır. (md.35)

4.3.2.3.1. 1983 Seçimleri

1983 genel seçimlerine sadece üç parti (ANAP, HP, MDP) ile bağımsızlar girmişti.

Çizelge:10
1983 Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Oy Oranı (%)</u>	<u>Mill.Sayısı</u>	<u>Oranı(%)</u>
ANAP	45.1	211	52.75
HP	30.5	117	29.25
MDP	23.3	71	17.75
Bağımsızlar	1.1	-	

Kaynak:DİE'nin Yayınladığı 1983 Seçim Sonuçlarından Elde Edilen Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Çizelge 10'dan da izlenebileceği gibi,ülke genelinde 400 milletvekili çıkarılacağı öngörülürken, ancak 399 milletvekili çıkarılmıştı. Bir eksik milletvekili çıkarılmasının nedeni,Bingöl ilinde,3 milletvekilinin üçünü de çıkarma hakkı kazanan ANAP'ın,bu ilde sadece 2 aday göstermesiydi. Bu seçimlere katılım oranı %92.3 olmuştu.

4.3.2.3.2. 1987 Seçimleri

1987 seçimleri öncesinde 2839 sayılı "Milletvekili Seçimi Kanunu"nda 11 kez değişiklik yapılmıştı. Değişikliklerden en önemlisi,milletvekili sayısının 400'den 450'ye çıkarılmasıydı. Ayrıca bir diğer önemli değişiklik de kontenjan üyeliğinin getirilmesiydi. Buna göre;kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde,geçerli oyların en çoğunu almış olan siyasi partinin kontenjan adayı,seçim çevresi barajını aşp aşmadığına bakılmaksızın milletvekilliğini kazanmış oluyordu. Böylece o seçim çevresinde kullanılan geçerli oyun, çıkarılacak milletvekili sayısının bir eksiğine bölünmesiyle elde edilen rakamın,çevre barajı olarak kabul edilmesi,çoğu küçük partinin yüksek olan bu baraja takılmasına yol açmıştı. Örneğin,çıkarcacağı milletvekili sayısı 6 olan bir ilde çevre barajı geçerli oyların 5'e bölünmesiyle elde edilen rakam olacaktı. Bu ilden bir milletvekili de kontenjan adayı olarak seçilecekti. Bu dönemde yapılan bir değişiklikle de seçim çevresi sayısı 83'ten 104'e yükseltiliyordu. Daha önce çıkaracağı milletvekili sayısı 7'ye kadar olan iller bir seçim çevresi sayılırken, 1986'da yapılan bir değişiklikle,çıkarcacağı milletvekili sayısı 6'ya kadar olan iller bir seçim çevresi olarak kabul edilmişti.

1987 genel seçimleri,1983 genel seçimlere göre,biraz daha özgür bir ortamda yapılmıştı. Gerçi hala "Milli Güvenlik Konseyi"nin etkileri görülmekteydi ancak,bu etki siyasal hayatta fazla bir değişiklik yaratacak güçte değildi.6 Eylül 1987 günü yapılan hal-koylamasıyla eski siyasilerin tekrar siyaset yapmalarına izin verilince,sivil yönetime geçiş için taşlar yerlerine yavaş yavaş konmaya başlandı. Bu seçimlerde daha çok partinin mücadele etmesi sağlanmıştı. Çünkü bu seçimlerde milletvekili adaylarını veto edecek organ yoktu. Siyasi Partiler Kanunu'nun getirdiği kuralları yerine getiren her parti seçimlere girebilecekti. 1983 genel seçimlerine sadece üç partinin girmesine izin verilmişken, bu seçimlerde 7 siyasi parti ve çok sayıda bağımsız aday mücadele etmişti. Bu partilerin bir kısmı ilk kez bu seçimlerde mücadele etme fırsatını elde etmişlerdi.

Çizelge:11
1987 Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Oy Oranı (%)</u>	<u>Mill.Sayısı</u>	<u>Oy Oranı (%)</u>
ANAP	36.3	292	64.9
SHP	24.8	99	22.0
DYP	19.1	59	13.1
DSP	8.5	-	-
IDP	0.8	-	-
MÇP	2.9	-	-
RP	7.2	-	-
Bağımsızlar	0.4	-	-

Kaynak:DİE Tarafından Yayınlanan 1987 Seçim Sonuçlarından Alınan Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Seçimlere katılım oranının %91.8 olduğu bu seçimlerde kontenjan adaylığı sayesinde ANAP,ülke genelinde aldığı %36.3 oya karşın,mecliste %64.9 oranında temsil edilmişti. Barajı aşan diğer iki partinin mecliste temsil edilme oranı,ülke genelinde aldıkları oy oranından daha düşük olmuştu.

4.3.2.3.3. 1991 Seçimleri

1991 genel seçimleri öncesinde 2839 sayılı yasada önemli sayılabilecek iki değişiklik yapılmıştı. Bunlardan ilki, seçim çevresi sayısının 104'ten 107'ye yükseltilmesi, ikincisi de seçmenlerin, oy verdikleri partinin listesindeki adaylardan diledikleri birine tercih oyu kullanabilmesiydi.

Seçimlerden önce küçük partilerin barajı aşamama endişeleri, seçim işbirliği denen bir kavramı da beraberinde getirmişti. MÇP-IDP-RP, RP çatısı altında seçim birlikteliğine girmişlerdi. Ayrıca, SHP'de HEP ile ittifak yaparak seçimlere girmişti.

1991 genel seçimleri öncesinde yapılan bu seçim ittifakları sayesinde bazı küçük partiler de mecliste temsil edilme hakkını elde etmişlerdi. Bu bir açıdan da ülke barajına karşı bir tepki demektir. Çünkü yüksek olan %10'luk ülke barajını aşabilmek, çok da kolay değildi.

Bazı küçük partiler, ya kendi aralarında işbirliğine giderek, ya da büyük partilerden birinin içinde yer alarak seçimlere girmişlerdi.

Çizelge:12
1991 Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Oy Oranı (%)</u>	<u>Mill. Sayısı</u>	<u>Oranı (%)</u>
DYP	27.0	178	39.6
ANAP	24.0	115	25.6
SHP	20.8	88	19.4
RP	16.9	62	13.8
DSP	10.8	7	1.8
SP	0.4	-	-

Kaynak: Sezen, 1994, 270-271

Bu seçimlerde, hiç bir parti mecliste tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşamamış, bu nedenle koalisyon hükümeti kurma gereği doğmuş, böylece üçüncü koalisyonlar dönemi başlamış oluyordu. Katılım oranının %83.9 olduğu bu seçimlerde DYP, ülke genelinde aldığı %27'lik oy ve mecliste %39.6'lık temsille birinci parti olmuştu.

4.3.2.3.4. 1995 Seçimleri

1995 seçimlerinden önce 23.7 1995 tarihinde çıkarılan 4121 sayılı yasayla milletvekili sayısı 450'den 550'ye çıkarılmıştı (md.75). Aynı yasayla Anayasada yapılan değişikliklerden bir diğeri de seçmen yaşının 18'e indirilmesiydi. Seçmen kütüklerinin eskiliği ve nüfus sayımının yapılmamış olması nedeniyle,18-20 yaş arasındaki kitleden oy kullananların oranı çok düşük kalmıştı. Bu dönemde yapılan önemli bir değişiklik de ülkede uygulanan barajın bire indirilmesiydi. Daha önce 4125 sayılı yasayla hem ülke ve hem de bölge barajı birlikte getirilmişken;Anayasa Mahkemesinin 18.11 1995 tarihli kararıyla bölge barajı uygulaması iptal edilmiş,baraj sayısı bire indirilmişti. Yine 27 Ekim 1995 tarihinde çıkarılan 4125 sayılı yasaya göre çıkarılacak milletvekili sayısı 18'e kadar olan iller bir seçim çevresine,19'dan 35'e kadar milletvekili çıkaracak iller iki seçim çevresine,36 ve daha fazla milletvekili çıkaracak iller 3 seçim çevresine bölünmüştü.

Çizelge:13

1995 Seçim Sonuçları

<u>Parti Adı</u>	<u>Oy Oranı (%)</u>	<u>Mill.Sayısı</u>	<u>Oranı (%)</u>
RP	21.4	158	28.73
DYP	19.2	135	24.55
ANAP	19.6	132	24.00
DSP	14.6	76	13.82
CHP	10.7	49	8.91
MHP	8.2	-	-
HADEP	4.2	-	-
YDH	0.5	-	-
MP	0.5	-	-
YDP	0.3	-	-
İP	0.2	-	-
YP	0.1	-	-

: DİE Tarafından Yayınlanan 1995 Seçim Sonuçlarından Alınan Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

1995 seçimlerinde, sadece 5 parti %10'luk ülke barajını aşmış, meclise milletvekili sokabilmişti. Bu 5 partinin içinde de en çok oyu (%21.4) alıp, mecliste de en çok milletvekiliyle (158) temsil edilen parti RP olmuştu. DYP, ülke genelinde aldığı oy (%19.2) bakımından üçüncü, mecliste temsil (135 milletvekili) bakımından ikinci büyük parti olmuştu. ANAP, ülke genelindeki %19.6 oranındaki oyuyla ikinci, mecliste temsil ettiği 132 milletvekiliyle de üçüncü parti olmuştu. Sol partilerden DSP, ülke genelinde aldığı %14.6 oy oranı ve meclise soktuğu 76 milletvekiliyle dördüncü büyük parti olmuştu. Meclise milletvekili sokabilen bir diğer parti CHP ise, barajı kıl payı aşmış (%10.7), mecliste 49 milletvekiliyle temsil edilmişti.

ÜÇÜNCÜ KESİM

İKTİDAR SENARYOCULUĞU:1973 SONRASINDA TÜRKİYE İÇİN BİR UYGULAMA

Türkiye'de 1961 seçimlerine kadar çoğunluk sistemi uygulanmıştı. Bazı seçimlerde (1877 birinci ve ikinci seçimlerinde,1908,1912,1914 ,1919,1943 seçimlerinde) basit,, bazı seçimlerde (1920,1923,1927,1931,1935,1939 seçimlerinde) mutlak,bazı seçimlerde (1946,1950,1954 ve 1957 seçimlerinde) de liste usulü çoğunluk yöntemi uygulanmış, ancak 1961 seçimleriyle birlikte bu sistem kaldırılmış,yerine Nisbi Temsil Sistemi getirilmiştir. 1961'den sonra yapılan seçimlerde de Nisbi Temsil Sisteminin çok değişik yöntemleri uygulanmıştı. Bazı seçimlerde (1961,1969,1977,1983,1987,1991,1995 seçimlerinde) "yaklaştırmalı nisbi temsil" ,bazı seçimlerde (1965,1973 seçimlerinde) "tam olarak uygulanan nisbi temsil" yöntemleri uygulanmıştı. Bazen (1983,1987 ve 1991 seçimlerinde olduğu gibi) hem ülke hem de bölge barajı getirilmiş,bazen de (1995 seçimlerinde olduğu gibi) barajlardan biri kaldırılmış,seçimler tek barajlı olarak yapılmıştı.

1973 sonrası seçimlerinin Çoğunluk ve Nisbi Temsil Sistemlerinin değişik yöntemleriyle değerlendirildiği bu bölümde,tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle yapılan değerlendirmede,seçim bölgeleri,çıkarılacak milletvekili sayısı kadar parçalara bölünüp, her seçim çevresi bir milletvekili çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. Seçim çevreleri bir milletvekili çıkaracak şekilde düzenlenirken,sözkonusu bölgede oy kullanacak seçmen sayısı,çıkarılacak milletvekili sayısına bölünmüş,böylece seçim çevreleri düzenlenmiştir. Özellikle il merkezleri birden çok milletvekili çıkaracak bir yapıda oldukları için,bunlar da belirlenen seçmen sayıları gözönüne alınarak bölümlere ayrılmıştır. Bunu bir örnek açıklayacak olursak;Bir ilde çıkarılacak milletvekili sayısı 5 ve bu ilde seçmen kütüğüne yazılı seçmen sayısı da 250.000 olsun. Seçmen sayısı olan 250.000,çıkarılacak milletvekili sayısına bölünmesiyle 50.000 sayısı bulunur. Yani her bir 50.000 seçmen bir milletvekili seçecek hale gelir. İl merkezinde seçmen sayısında 50.000 kaç defa varsa,bu il merkezi o kadar seçim çevresine bölünür. Bu bölünmede alfabetik sıra gözönüne alınarak alfabetik sıraya göre önce 50.000 seçmen tamamlanır. Ardından yine aynı sıraya göre ikinci, üçüncüçıkarılacak milletvekili sayısına kadar bölmeye devam edilir. Eğer 50.000'den az

ise, çevre köy ve ilçelerden bir veya bir kaç bu il merkeziyle birleştirilerek, seçmen sayısı 50.000'e tamamlanır. Aynı şekilde seçmen sayısı 50.000'e yetişmeyen ilçelerden bir kaç bir araya getirilerek bu sayıya ulaştırılmaya çalışılır.

Liste usulü çoğunluk yöntemiyle yapılan değerlendirmede, bir seçim çevresinde en çok oyu alan parti, liste halinde o çevredeki milletvekillerinin tamamını kazanmış olur. Böyle bir değerlendirme yapılırken, 1980 sonrasında uygulanan baraj, kontenjan adaylığı gibi yöntemler gözardı edilmiştir.

Nisbi Temsil Sisteminin değişik yöntemleriyle yapılan değerlendirmelerde ise, kurulan senaryolar için belirlenen ölçütler değerlendirmeye alınmış, asıl kullanılan yöntemler ise gözardı edilmiştir.

5.1973 SONRASINDA YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN ÇOĞUNLUK SİSTEMİNİN DEĞİŞİK YÖNTEMLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çoğunluk Sistemi, daha çok büyük partilere avantaj sağlayan bir değerlendirme biçimidir. Bu sistemde, parti sayısı ne kadar çok olursa büyük partilerin çıkaracakları milletvekili sayısı da o kadar çok olur. Parti sayısı azaldıkça, büyük partilerin milletvekili sayısı da azalır.

Bu bölümde; 1973 sonrasında yapılan genel seçimler, çoğunluk sisteminin, "tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemi" ve "listeli çoğunluk yöntemi"yle değerlendirilecektir.

5.1. SENARYO 1: Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirme

Bu yöntemde, seçim çevreleri bir milletvekili çıkaracak şekilde düzenlenmiş, seçimler, tek turda bitirilmiş, sonuçta en yüksek oyu alan, yani basit çoğunluğu elde eden aday, milletvekili seçilmiştir.

5.1.1. 1973 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

1973 genel seçimleri tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemine göre değerlendirilirse çizelge 14'teki sonuçlar elde edilmiş olur.

Çizelge:14

1973 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yönteminin Uygulanması

<u>Seçim Çevresi</u>	<u>CHP</u>	<u>AP</u>	<u>DP</u>	<u>MSP</u>	<u>CGP</u>	<u>MHP</u>	<u>TBP</u>	<u>MP</u>	<u>Bağ.</u>
TÜRKİYE	31.8	28.5	11.4	11.3	5.0	3.2	1.0	0.6	3.3
Barajsız d'Hondt									
Mill.Sayısı	185	149	45	48	13	3	1	-	6
Oranı (%)	41.1	33.1	10.0	10.7	2.9	0.7	0.2	-	1.3
Tek Adlı-Tek Turlu									
Basit Çoğunluk									
Mill.Sayısı	220	159	29	21	10	-	-	-	11
Oranı(%)	44.4	35.3	6.4	4.7	2.2	-	-	-	2.4

Kaynak: DİE Başkanlığı'nca yayınlanan Genel Seçim Sonuçlarından Alınan Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Tek adlı-tek turlu çoğunluk yöntemi,daha çok büyük partilere avantajlar sağlamaktadır. Böyle bir değerlendirmede CHP,ülke genelinde aldığı %31.8 oy oranına karşın,mecliste 220 milletvekiliyle %48.9 oranında temsil edilme olanağı bulacaktı. Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan önceki değerlendirmeye göre ise bu parti,185 milletvekili çıkarıyordu. Bu parti adına aşkın temsilden söz etmek mümkündür. Yine bir diğer büyük parti olan AP,ülke genelinde aldığı %28.5'lik oy oranına karşın ,bu yöntem sayesinde 159 milletvekili çıkararak mecliste %35.3 oranında temsil edilecekti. Bu partinin meclisteki asıl temsil oranı %33.1'dir. Diğer bir parti DP,tek adlı-tek turlu çoğunluk yöntemine göre yapılacak değerlendirmeye göre ülke genelinde aldığı %11.7'lik oy oranıyla,mecliste 29 milletvekili (%6.4) ile temsil edilecekti. Ancak asıl temsil oranı %10'dur. Küçük partilerden bir diğeri MSP,ülke genelinde aldığı %11.3 oranındaki oya karşılık mecliste %4.7 (21 milletvekili) oranında temsil edilecekti. CGP ise, ülke genelinde aldığı %5 oranındaki oyla mecliste %2.2 (10 milletvekili) oranında temsil olanağı bulacaktı. Büyük partilere avantaj sağlayan böyle bir yöntemin bu seçimlerde uygulanması halinde,büyük partiler için aşkın temsil söz konusu iken,küçük partiler için eksik temsil söz konusu olacaktı.

1973 genel seçimleri tek adlı-tek turlu çoğunluk yöntemiyle değerlendirilseydi,hiç bir parti mecliste çoğunluğu sağlayamayacak,tekrar bir koalisyona gidilmesi zorunluluğu doğacaktı.

5.1.2. 1977 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

Nisbi temsil sisteminin barajsız d'Hondt yönteminin uygulandığı 1977 genel seçimlerinde CHP 213,AP 189,CGP 3,DP 1,MHP 16,MSP 24,Bağımsızlar da 4 milletvekili kazanmışlardı. Bu seçimlerde tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemi uygulansaydı, sonuç çizelge 15'deki gibi olacaktı.

Çizelge:15

1977 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yönteminin Uygulanması

Seçim Çevresi	AP	CHP	MSP	MHP	DP	CGP	TBP	TİP	BAĞ.
TÜRKİYE (%)	36.9	41.3	8.5	6.4	1.9	1.9	0.4	0.2	2.5
Barajsız d'Hondt									
Mill.Sayısı	189	213	24	16	1	3	-	-	4
Oranı (%)	42.0	47.3	5.3	3.6	0.2	0.6	-	-	0.9
Tek Adlı-Tek Turlu									
Basit Çoğunluk									
Mill.Sayısı	180	245	7	1	-	1	-	-	16
Oranı (%)	40.0	54.4	1.5	0.2	-	0.2	-	-	3.6

Kaynak:DİE Başkanlığı'nca Yayınlanan Seçim Sonuçlarından Alınan Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemine göre bir değerlendirme yapılacak olsaydı;bu seçimlerde,büyük partiler yine avantajlı olacaktı. CHP,ülke genelinde aldığı %41.3 oranındaki oya karşın,mecliste %54.4 oranında (245 milletvekili) temsil edilecekti. Burada aşkın temsilden söz edebiliriz. Çünkü Nisbi Temsil Sistemine göre değerlendirilmiş olan bu seçimlerde CHP,213 milletvekiliyle mecliste %41.3 oranında temsil edilmişken,bu yöntemle meclisteki milletvekili sayısını 32 arttırarak %13 oranında fazla temsil edilecekti. CHP'nin oylarında aşkın temsil söz konusu olacaktı. Bu yöntemle yapıla-

cak bir değerlendirmeden zararlı çıkacak partilerden biri AP olacaktır. Bu parti,ülke genelinde aldığı %36.9 oranındaki oya karşılık,mecliste %40 oranında (180 milletvekili) temsil edilecekti. Nisbi Temsil Sistemine göre yapılan değerlendirmeye göre 9 milletvekili kaybına uğramış olacaktır. Milletvekili kaybına uğrayacak bir diğer parti de MSP olacaktır. MSP, ülke genelinde aldığı %8.5 oranındaki oya karşılık,mecliste ancak %1.5 oranında (7 milletvekili) temsil edilebilecekti. MHP ve CGP,ancak 1 milletvekilliği kazanabileceklerdi. Bu tür bir yöntemde,karlı çıkacak bir diğer kesim de bağımsızlar olacaktır. Bağımsızların milletvekili sayısı,Nisbi Temsil Sistemine göre 4 iken,tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemine göre 16 olacaktır.

1977 seçimlerinin böyle bir yöntemle değerlendirilmesi halinde,CHP ülkede en çok oyu alan ve mecliste en çok milletvekiliyle temsil edilen parti olarak tek başına iktidara gelebilecekti. Bu da ülkede bir nebze de olsa yönetimde istikrarın sağlanması yoluna gitme olanağı verecek,az da olsa güçlü bir hükümet olacak ve otorite boşluğu az da olsa kapatılabilecekti. Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmede,CHP,13 oy eksikliğiyle mecliste çoğunluğu sağlayamadığından hükümet kurmakta zorlanmış ve koalisyonlara gitmek zorunda kalmıştı. Bu arada CHP'nin hükümeti kuramaması,AP ve diğer küçük partilerin işine yaramış,bir kaç tür koalisyon denemesi yapılmış,bu da hükümette istikrarsızlığın, otorite boşluğunun gittikçe artmasına yol açmıştı.

5.1.3. 1983 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

1983 yılında yapılmış olan seçimlerde 2839 sayılı yasa hükümleri uygulanmıştı. Bu yasaya göre seçimler,Nisbi Temsil Sisteminin çifte barajlı yöntemine göre yapılacaktı. Ülke genelinde %10' luk genel,bölge düzeyinde de çıkarılacak milletvekili sayısına göre değişebilen oranlarda bölge barajı olmak üzere iki barajlı bir yöntem getirilmekteydi.

1983 seçimleri,çok partili yaşama geçilmesinden bu yana uygulanmış olan bütün seçimlerin içinde en az partiyle yapılan seçimler olmuştu. 1950-1980 yılları arasında yapılan toplam 8 seçimde ortalama 7-8 parti iktidar mücadelesi verirken,bu seçimlerde ancak 3 parti mücadele vermişti. Gerçi seçimlerden önce kurulan parti sayısı 15 idi. Ancak bunlardan sadece üçü seçimlere katılabilmişti.

Bu seçimlerde tek adlı-tek turlu çoğunluk yöntemi uygulansaydı, sonuç çizelge 16' daki gibi olacaktır:

Çizelge:16

1983 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yönteminin Uygulanması

<u>Seçim Çevresi</u>	<u>ANAP</u>	<u>HP</u>	<u>MDP</u>	<u>BAĞIMSIZLAR</u>
TÜRKİYE (%)	45.1	30.5	23.3	1.1
Çifte Barajlı d'Hondt				
Mill. Sayısı	211	117	71	-
Oranı (%)	52.75	29.25	17.75	-
Tek Adlı-Tek Turlu				
Basit Çoğunluk				
Mill. Sayısı	298	71	30	-
Oranı (%)	74.5	17.8	7.5	-

Kaynak: DİE Başkanlığınca Yayınlanan Seçim Sonuçlarından Derlenen Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

1983 genel seçimleri, Tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilseydi; ANAP, ülke genelinde aldığı %45.1'lik oy oranına karşılık, mecliste 298 milletvekiliyle %74.5 oranında temsil edilecekti. Ülke genelinde alınan oyla mecliste temsil edilme oranı arasında büyük bir fark olacaktı. Bu yöntemin büyük partilere sağladığı avantaj sayesinde ANAP, çok yüksek bir oranda temsil edilecekti. Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmede ANAP, 212 milletvekili meclise sokabilmişti. Ancak tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle bu seçimler değerlendirildiğinde, meclise 86 milletvekili daha fazla sokacaktı. Bu da meclisin %21.5'i demektir.

Bu seçimlere katılan diğer bir parti Halkçı Parti'dir. Seçimler tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilseydi, bu parti, ülke genelinde %30.5 oranında oy alacak ve meclise 71 milletvekili sokabilecekti. Bunun meclise yansıması %17.7 olacaktır. Nisbi Temsil Sistemine göre yapılan değerlendirmede bu parti 117 milletvekili çıkarıp, %29.2'lik oranla mecliste temsil edilmişken, tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemi uygulanmış olsaydı, milletvekili sayısında bir düşüş olacaktı. Bu düşüşün oranı da 46 milletvekili-

liyle %11.5 olacaktır.

Seçimlere katılan üçüncü parti olan MDP, Nisbi Temsil Sistemine göre yapılan değerlendirmede 71 milletvekilini meclise sokmuştu. Bunun meclis geneline oranı %17.7 idi. Bu seçimler, tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemine göre değerlendirilseydi, bu parti ülke genelinde aldığı %23.3'lük oy oranına karşılık, mecliste 30 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bunun meclise oranı %7.5 olacaktır. Bu partinin de büyük oranda temsilci kaybına uğrayacağı görülmektedir. Bu parti Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmede zaten mecliste eksik temsil edilmişti. Ülke genelinde aldığı %23.3 oranındaki oya karşılık, mecliste %17.7 oranında temsil edilmişti. Bu yöntemde ise daha büyük kayıplara uğrayacaktı. Bu yöntem uygulanmış olsaydı, yaklaşık %16 oranında bir eksik temsil sözkonusu olacaktır.

5.1.4. 1987 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

1987 genel seçimleri, nisbi temsil sistemine göre değerlendirilmiş, yine çifte baraj uygulamasına devam edilmiş ve bunlara ek olarak da kontenjan uygulamasına gidilmişti.

Çizelge:17

1987 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yönteminin Uygulanması

<u>Seçim Çevresi</u>	<u>ANAP</u>	<u>SHP</u>	<u>DYP</u>	<u>DSP</u>	<u>RP</u>	<u>MÇP</u>	<u>IDP</u>	<u>Bağ.</u>
TÜRKİYE (%)	36.3	24.8	19.1	8.5	7.2	2.9	0.8	0.4
Çifte Barajlı d'Hondt ve Kontenjan Yön.								
Mill. Sayısı	292	99	59	-	-	-	-	-
Oranı (%)	64.9	22.0	13.1	-	-	-	-	-
Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk								
Mill. Sayısı	346	60	34	7	2	-	-	1
Oranı (%)	76.9	13.3	7.6	1.6	0.4	-	-	0.2

Kaynak: DİE Başkanlığının Yayınladığı Seçim Sonuçlarından Derlenen Bilgilerle Yazar Trafından Oluşturulmuştur.

1987 genel seçimleri, Nisbi Temsil Sistemiyle değerlendirildiğinde, ANAP, 292 milletvekili çıkarmış oluyordu. Eğer bu seçimlerde tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemi uygulansaydı ANAP, ülke genelinde aldığı %36.3'lük oy oranına karşılık meclise 346 milletvekili sokarak %76.9 oranında temsil edilecekti. Yani meclisteki temsil oranı ülke genelinde alınan oy oranının iki katından fazla olacaktı. Bu da aşkın temsilin çok fazla olacağını göstermektedir. Meclisteki milletvekillerinin 2/3'ünden fazlasına sahip olacak olan ANAP, meclisteki bu çoğunluğuna dayanarak parti programını istediği gibi uygulayabilme ve iktidardaki yerini garantiye alma fırsatı bulabilecekti. Bu da ANAP'ın milliyetçi muhafazakar emellerini gerçekleştirebilmek için en uygun ortamı oluşturabilecekti.

1987 seçimlerinde, oy oranı bakımından ikinci sırada olan SHP, Nisbi Temsil Sistemine göre yapılan değerlendirmede, ülke genelinde aldığı %24.8 oy oranına karşın mecliste %22 oranında temsil edilmişti. Ancak tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle yapılacak değerlendirmede, bu parti, meclise 60 milletvekili sokarak %13.3 oranında temsil edilecekti. Bu partinin milletvekili sayısında 39 kişilik bir düşüş olacaktı.

1987 seçimlerine katılan bir diğer parti olan DYP, ülke genelinde aldığı %19.1 oranındaki oy oranına karşılık, tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemine göre yapılacak bir değerlendirmeye göre, mecliste %7.5 oranında temsil edilecekti. Bu partinin de böyle bir değerlendirmeden zararlı çıkacağı görülmektedir.

5.1.5. 1991 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

1991 seçimleri, Nisbi Temsil Sisteminin çifte barajlı d'Hondt yöntemine göre değerlendirilmişti. Bunun yanında önceki seçimlerde olduğu gibi kontenjan uygulamasına da devam edilmişti. Bu seçimlere 6 parti katılmıştı. Bunlardan DYP, ülke genelinde aldığı %27 oranındaki oyla meclise 178 milletvekili sokarak birinci parti olmuştu. Bu seçimlerde ANAP ise, 1983 ve 1987'deki başarısını yakalayamamış, DYP'nin ardından ikinci en çok oyu alan parti olmuştu. 1983 ve 1987 seçimlerinde mecliste tek başına iktidar olmasına yetecek kadar milletvekili sayısına ulaşmış olan ANAP, bu seçimlerde ancak 115 milletvekili çıkarabilmişti. Bu seçimlerde 1987 seçimlerine göre daha zararlı çıkan bir diğer parti de SHP idi. Bu parti 1987 seçimlerinde 99 milletvekiliyle mecliste temsil edilme başarısı göstermişken; 1991 seçimlerinde 88 milletvekiliyle mecliste temsil edilme olanağı bulmuştu.

Çizelge:18

1991 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yönteminin Uygulanması

<u>Seçim Çevresi</u>	<u>DYP</u>	<u>ANAP</u>	<u>SHP</u>	<u>RP</u>	<u>DSP</u>	<u>SP</u>	<u>Bağ.</u>
TÜRKİYE (%)	27.0	24.0	19.5	16.9	10.8	0.4	0.1
Çifte Barajlı d'Hondt ve Kontenjan Yön.							
Mill. Sayısı	178	115	88	62	7	-	-
Oranı (%)	39.6	25.6	19.4	13.8	1.8	-	-
Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk							
Mill. Sayısı	191	113	79	66	1	-	-
Oranı (%)	42.4	25.1	17.6	14.7	0.2	-	-

Kaynak:DİE Başkanlığının Yayınladığı Seçim Sonuçlarından Derlenen Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Nisbi Temsil Sistemiyle değerlendirilen bu seçimlerde DYP,ülke genelinde aldığı %27 oranındaki oyuna karşılık mecliste 178 milletvekiliyle %39.5 oranında temsil edilmişti. Tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemine göre bir değerlendirme yapılmış olsaydı; bu partinin meclisteki milletvekili sayısı 13 artacak ve temsil oranı %42.4'e ulaşacaktı. Gerçi bu miktar da bu partinin mecliste tek başına hükümeti kurmasına yetmeyecekti. Ancak milletvekili sayısının yükselmesiyle koalisyon içindeki ağırlığı daha da artacaktı. Belki SHP ile değil, daha küçük bir partiyle,örneğin RP ile koalisyon yapma yolunu tercih edecekti. Bu da ülkeyi şimdi varolan durumundan daha farklı bir yöne kaydırmış olacaktı.

Bu seçimlerde,ülkenin ikinci büyük partisi ANAP olmuştu. Bu parti,ülke genelinde aldığı %24 oranındaki oyuyla, tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemi uygulaması yapılsaydı,113 milletvekili çıkaracaktı. Nisbi Temsil Sistemi uygulamasına göre de 115 milletvekili çıkarırmıştı,bu parti için iki milletvekili kaybı sözkonusu olacaktı.

1991 seçimlerine giren bir diğer parti de SHP idi. Bu seçimlerde,tek adlı -tek turlu

basit çoğunluk yöntemi uygulansaydı, bu parti, ülke genelinde aldığı %20.8 oy oranıyla, mecliste 79 milletvekiliyle (%17.55 oranında) temsil edilecekti. Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmede ise bu parti, mecliste 88 milletvekiliyle %19.5 oranında temsil edilmişti. Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmede bu partinin meclisteki temsiliyle, ülke genelinde aldığı oy arasında %1.3 oranında bir eksik temsil sözkonusu iken, tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle yapılacak değerlendirmede yaklaşık %3.3 oranında bir eksik temsil ortaya çıkacaktı. Yani böyle bir senaryodan bu parti de zararlı çıkacaktı.

Bu seçimlerde RP ise, MÇP ile yaptığı seçim işbirliği sayesinde, ülke genelinde %16.9 oranında oy almış ve nisbi temsil sistemiyle yapılan değerlendirmede, meclise 62 milletvekili sokmuştu. Bunun meclis geneline oranı %13.8'di. RP'nin aldığı oylar eğer tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilseydi, bu parti meclise 66 milletvekili sokacaktı. Bu parti, meclise 4 milletvekili daha fazla sokabilecekti. Böyle bir yöntemin RP'ye avantaj sağlayacak olmasının nedeni, RP ve MÇP'nin kemikleşmiş oylarının veya seçim kalelerinin seçim çevresi daraldıkça daha az fire verecek olmasıdır.

Çifte barajlı nisbi temsil sisteminin iki barajını aşan bir diğer partide DSP'ydı. Bu parti, ülke genelinde aldığı %10.8 oranındaki oyla, mecliste 7 milletvekiliyle temsil edilmişti. Bu seçimler, tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemine göre değerlendirilseydi, DSP, mecliste ancak 1 milletvekiliyle temsil edilebilecekti. Bu partinin eksik temsil oranı yaklaşık %10.6 civarında olacaktı. Böyle bir senaryonun bu partiye de çok büyük zarar vereceği görülmektedir.

Böyle bir senaryo, bu seçimlerde uygulanmış olsaydı, Nisbi Temsil Sisteminde yapılan değerlendirmede olduğu gibi, hiç bir parti yeterli çoğunluğa ulaşamayacak ve koalisyonlara gidilmesi zorunluğu ortadan kalkmayacaktı.

5.1.6. 1995 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

1995 seçimlerine, seçim sisteminde bazı önemli değişiklikler yapılarak gidilmişti. Daha önce 1987 ve 1991 seçimlerinde uygulanan çifte barajdan biri kaldırılmış, sadece ülke barajı uygulamasına devam edilmişti. Ayrıca yine daha önceki iki seçimde de uygulanmış olan kontenjan uygulaması kaldırılmış, partilerin aldığı oylar, çıkarılacak milletvekili sayısına bölünerek çevre seçim sayısı bulunmuştu. Bu da daha küçük partilere az da olsa

bir avantaj sağlamıştı. Seçimler öncesinde Anayasada da bir dizi değişiklik yapılmıştı. Ülke genelinde çıkarılacak milletvekili sayısı 450'den 550'ye çıkarılmış, seçmen yaşı da 18'e indirilmişti. Yine Nisbi Temsil Sistemiyle değerlendirilen bu seçimlerde RP, en çok oyu alarak birinci parti olmuştu. Ancak hiç bir parti mecliste yeterli çoğunluğa sahip olmadığı için koalisyonlara gitmek gerekli olmuştu.

1995 seçimleri tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilseydi sonuç çizelge 19'daki gibi olurdu:

Çizelge:19

1995 Seçimlerinde Tek Adlı-Tek Turlu Basit Çoğunluk Yönteminin Uygulanması

Seçim Çevresi	RP	DYP	ANAP	DSP	HADEP	CHP	MHP	YDH	MP	YDP	İP	YP	Bağ.
TÜRKİYE (%)	21.4	19.2	19.6	14.6	4.2	10.7	8.2	0.5	0.5	0.3	0.2	0.1	0.5
Çifte Barajlı d'Hondt													
Mill.Sayısı	158	135	132	76	-	49	-	-	-	-	-	-	-
Oranı (%)	28.7	24.6	24.0	13.8	-	8.9	-	-	-	-	-	-	-
Tek Adlı-Tek Turlu													
Basit Çoğunluk													
Mill.Sayısı	237	120	82	65	26	16	4	-	-	-	-	-	-
Oranı (%)	43.1	21.9	14.9	11.9	4.7	2.9	0.7	-	-	-	-	-	-

Kaynak: DİE Başkanlığının yayınladığı Seçim Sonuçlarından Derlenen Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

1995 seçimleri Nisbi Temsil Sistemiyle değerlendirildiğinde, ülke genelinde %21.4 oranında oy alan RP, birinci parti olmaktaydı. Bu parti mecliste de 158 milletvekiliyle en çok temsilci bulunduran parti olmuştu. Bu seçimler, tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilseydi, RP, meclise 237 milletvekili sokacak, ama yine de tek başına iktidar olabilmek için gerekli olan sayıya (276'ya) ulaşamayacaktı. RP, ülke genelinde aldığı %21.4 oranındaki oya karşılık mecliste %43.1 oranında temsil edilecekti. Bu parti adına aşkın temsilden söz etmek mümkün olacaktı. Çünkü meclisteki temsil oranı, ülke

genelinde aldığı oy oranından %21.7 daha fazla olacaktır.Böyle bir senaryo,bu seçimlerde en çok bu partiye avantaj sağlayacaktır.

1995 seçimlerinden ülke genelinde alınan oy bakımından ikinci olarak çıkan parti, ANAP olmuştur. Bu parti,ülke genelinde aldığı %19.6 oranındaki oyla,meclise 132 milletvekili sokarak,mecliste %24 oranında temsil edilmişti. Nisbi Temsil Sistemine göre yapılan böyle bir değerlendirmede bu parti,mecliste,ülke genelinde aldığı oy oranından daha fazla oranda temsil edilmişti. %4.4'lük bir aşkın temsil sözkonusu olmaktadır. Bu seçimler,tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemine göre değerlendirilseydi,bu partinin mecliste temsil oranı %14.9 olacaktır. Yani Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmeye göre, mecliste,yaklaşık olarak %9 oranında (50 milletvekili) daha az temsil edilecekti. Ülke genelinde aldığı %19.6 oranındaki oy gözönüne alındığında yaklaşık %4.7 oranında bir eksik temsil sözkonusu olacaktır.

Bu seçimlerde ülke genelinde alınan oy bakımından üçüncü sırada DYP yer almaktaydı. Bu parti ülke genelinde ANAP'tan daha az oy almasına rağmen,meclise bu partiden 3 milletvekili daha fazla sokmuştu. DYP,ülke genelinde aldığı %19.2 oranındaki oyla mecliste 135 milletvekiliyle temsil edilmişti. Eğer 1995 seçimleri tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemine göre değerlendirilseydi,bu parti,mecliste ancak 120 milletvekiliyle temsil edilebilecekti. Yani Nisbi Temsil Sistemine göre yapılan değerlendirmeden 15 milletvekili daha az çıkaracaktı. Böyle bir senaryodan bu parti de zararlı çıkacaktı. Çünkü Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmede bu partinin mecliste temsil oranı %24.5 iken,tek adlı-tek basit çoğunluk yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede bu oran %21.8'e inecekti.

1995 seçimlerinde meclise en çok milletvekili sokan partiler arasında dördüncü sırayı DSP almaktaydı. DSP,Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmede,ülke genelinde aldığı %14.6 oranındaki oyuyla,mecliste,76 milletvekiliyle,%13.8 oranında temsil edilmişti. Böyle bir değerlendirmede,bu partinin eksik temsilinden sözedilebilir. Eğer bu seçimler,tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemine göre değerlendirilseydi,bu parti, mecliste 65 milletvekiliyle %11.8 oranında temsil edilecekti. Bu durumda da yaklaşık %3 oranında eksik temsil söz konusu olacaktır.

CHP ise,bu seçimlerde,ülke genelinde aldığı %10.7 oranındaki oyla,Nisbi Temsil

Sistemiyle yapılan değerlendirmeye girme hakkını kıl payı kazanmıştı. Bu parti,yapılan değerlendirme sonucunda,mecliste,49 milletvekiliyle %8.9 oranında temsil edilmişti. Bu seçimlerde,Çoğunluk Sisteminin tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemi uygulanmış olsaydı; CHP,mecliste ancak 16 milletvekiliyle temsil edilecekti. Ülke genelinde aldığı %10.7 oranındaki oya karşın,mecliste ancak %2.9 oranında temsil edilebilecekti. Bu partinin eksik temsili %8 civarında olacaktı.

Nisbi Temsil Sisteminin %10 genel barajlı uygulamasına takılarak oyları değerlendirmeye alınmayan MHP,ülke genelinde %8.2 oranında oy almıştı. Bu seçimler,baraj uygulamasının olmadığı tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemine göre değerlendirilseydi; MHP,mecliste 4 milletvekiliyle temsil edilecekti.

Nisbi Temsil Sisteminin baraj uygulamasına takılarak oyları değerlendirmeye alınmayan bir diğer parti HADEP,ülke genelinde aldığı %4.2 oranındaki oyuyla,tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede,mecliste 26 milletvekiliyle %4.7 oranında temsil edilecekti. Bu seçimlerde mecliste,ülke genelinde alınan oy oranından daha fazla oranda temsil edilen iki partiden biri de RP'den sonra HADEP olacaktı.

5.2.SENARYO 2:Liste Usulu Basit Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirme

Bu yöntemde,partilerin aldıkları oylar,milletvekillerinin aldıkları oylar olarak görülür ve partilerin liste halinde katıldıkları seçimlerde en çok oyu alan parti,listedeki bütün milletvekillerini meclise sokmuş olur. "Tulum çıkarmak" olarak bilinen bu yöntemde en çok oyu alan parti o seçim çevresindeki bütün milletvekilliklerini kazanmış olmaktadır.

5.2.1. 1973 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

1973 seçimleri,Nisbi Temsil Sistemiyle değerlendirildiğinde hiç bir parti tek başına iktidar olabilecek sayıda milletvekili kazanamamıştı. Çünkü bu seçimlerde CHP, barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmede,185 milletvekili çıkararak birinci parti olmuştu. Bu milletvekili sayısı da CHP'nin tek başına iktidar olmasına yetmemişti. Tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle bir değerlendirme yapıldığında da yine hiç bir parti,mecliste hükümeti kurma çoğunluğuna erişemeyecekti. Böyle bir değerlendirmede 220 milletvekiliyle en çok milletvekili çıkaran parti olacaktı. Ancak bu sayı da CHP'nin tek başına iktidar olmasına yetmeyecekti. Tek başına iktidar olabilmesi için 6 milletvekiline daha ihtiyacı olacaktı.

Çizelge:20

1973 Seçimlerinin Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi

<u>Seçim Çevresi</u>	<u>AP</u>	<u>CHP</u>	<u>MSP</u>	<u>DP</u>	<u>CGP</u>	<u>MHP</u>	<u>TBP</u>	<u>MP</u>	<u>Bağ.</u>
TÜRKİYE (%)	29.8	33.3	11.8	11.9	5.3	3.4	1.1	0.6	2.8
Liste Us.Çoğ.	147	257	11	16	11	-	-	-	-
Oran (%)	32.7	57.1	2.4	3.6	2.4	-	-	-	-

Kaynak: Türk, Tuncer, 1995, 94

1973 genel seçimleri, liste usulü çoğunluk yöntemine göre değerlendirilseydi; AP, ülke genelinde aldığı %29.8 oranındaki oya karşılık, mecliste %32.7 oranında temsil edilecekti. Bu da bu partinin, ülke genelinde aldığı oy oranından daha fazla oranda mecliste temsil edileceğini gösterecek, aşkın temsilden söz edilebilecekti. Görüldüğü gibi bu yöntem de büyük partilere avantaj sağlamaktadır. Bazı orta büyüklükteki partileri de fazla zarara uğratmamaktadır. Daha çok küçük partileri temsil kaybına uğratmaktadır.

Bu seçimlerden birinci parti olarak çıkan CHP, liste usulü çoğunluk yönteminin uygulanması halinde mecliste 257 milletvekiliyle temsil edilecekti. Ülke genelinde aldığı %33.3 oranındaki oya karşın, mecliste %57.1 oranında milletvekiline sahip olacaktı. Böylece CHP, tek başına iktidar olabilme sayısına ulaşacaktı. Bu da ülkede bir partinin tek başına iktidar olmasını sağlayacak, koalisyonlara gerek duyulmayacaktı. Bir anlamda bir nebze de olsa hükümet istikrarına katkı sağlanmış olabilecekti.

1973 seçimleri, liste usulü basit çoğunluk yöntemine göre değerlendirilmiş olsaydı; CGP, ülke genelinde aldığı %5.3 oranındaki oya karşılık, mecliste 11 milletvekiliyle, %2.4 oranında temsil edilecekti. Bir diğer parti DP ise, ülke genelinde aldığı %11.9 oranındaki oya karşın, mecliste %3.5 (16 milletvekili) oranında temsil edilecekti. Bu seçimlerde meclise milletvekili sokma başarısı gösterecek partilerden biri de MSP olacaktı. Bu parti de ülke genelinde aldığı %11.8 oranındaki oyuyla, mecliste %2.4 (11 milletvekili) oranında temsil edilecekti. Liste usulü çoğunluk yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede 3 milletvekili de bağımsız olarak meclise girme hakkı kazanacaktı.

Dikkat edilecek olursa küçük partilerin tümünde eksik temsil sözkonusudur. Bazı partilerde bu oran %10'lara kadar çıkmaktadır. Bu yöntem,daha çok büyük partilerden birine,çok nadir olarak da ikisine avantaj sağlamaktadır. Bunun en büyük nedeni de seçimlere katılan partilerin sayısının çokluğudur. Küçük partilerin oylarının bölünmesi,bu partilere zarar verirken,büyük partilerin işine yaramaktadır.

5.2.2. 1977 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

1977 seçimleri Nisbi Temsil Sisteminin barajsız d'Hondt yöntemiyle değerlendirilmişti. Bu değerlendirme sonucunda CHP,ülke genelinde aldığı %41.3'lük oy oranıyla mecliste 213 milletvekiliyle %47.3 oranında temsil edilmişti.

Çizelge:21

1977 Seçimlerinin Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi

<u>Seçim Çevresi</u>	<u>AP</u>	<u>CHP</u>	<u>MSP</u>	<u>MHP</u>	<u>DP</u>	<u>CGP</u>	<u>TBP</u>	<u>TİP</u>	<u>BAĞ.</u>
TÜRKİYE (%)	36.9	41.3	8.5	6.4	1.9	1.9	0.4	0.2	2.5
Liste Us.Çoğ.	167	269	12	-	-	-	-	-	2
Oran(%)	37.1	59.8	2.7	-	-	-	-	-	0.4

Kaynak:Türk,Tuncer,1995,94

Seçimler,liste usulü basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı; CHP, mecliste 269 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bu sonuç,böyle bir seçim yönteminin bu partiye yaklaşık %13 civarında aşkın temsil olanağı sağlayacağını,bunun da bu partiye tek başına iktidar olma olanağı vereceğini göstermektedir.

Bu seçimlerde AP,ülke genelinde aldığı %36.9 oranındaki oyla,meclise 189 milletvekili sokarak ikinci büyük parti olmuştu. Bu seçimler,liste usulü basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı,bu parti,167 milletvekiliyle mecliste temsil edilecekti.

Liste usulü çoğunluk yöntemiyle yapılan bir değerlendirmede,meclise milletvekili sokabilme başarısını gösterebilecek bir diğer parti MSP,ülke genelinde aldığı %8.5 oranındaki oya karşın,mecliste 12 milletvekiliyle,%2.6 oranında temsil edilecekti.

Ayrıca bu seçimlerde liste usulü çoğunluk yöntemi uygulandığında 2 milletvekilinin de bağımsız olarak meclise gireceği görülmektedir.

5.2.3. 1983 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

1983 seçimlerinde, Nisbi Temsil Sistemi"nin çifte barajlı d'Hondt yöntemi uygulanmıştı. Bu uygulamaya göre biri ülke genelinde %10'luk ülke barajı ve ikincisi de milletvekili sayısına göre değişebilen çevre barajı olmak üzere iki barajı da aşan partilerin oyları değerlendirmeye alınacaktı. Bu barajı aşamayan partilerin oyları değerlendirmeye alınmayacak, bu partilere verilen oylar boşa gidecek ve seçmenlerinin iradeleri yok sayılacaktı. Böyle bir uygulamayla yapılan seçimleri ,ülke genelinde aldığı %45.1 oranındaki oyla ANAP kazanmıştı.

Bu seçimlerde Çoğunluk Sistemi"nin liste usulü yöntemi kullanılmış olsaydı; Çizelge 22'deki sonuçlar elde edilecekti:

Çizelge:22

1983 Seçimlerinin Liste Usulü Basit Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi

<u>Seçim Çevresi</u>	<u>ANAP</u>	<u>HP</u>	<u>MDP</u>	<u>Bağ.</u>
TÜRKİYE (%)	45.1	30.5	23.3	1.1
Liste Us.Çoğ.	326	58	16	-
oranı (%)	81.5	14.5	0.4	-

Kaynak: DİE Başkanlığının Yayınladığı Seçim Sonuçlarından Derlenen Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

1983 genel seçimleri liste usulü basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilseydi, ANAP,ülke genelinde aldığı %45.1 oranındaki oyuyla 400 milletvekiline sahip mecliste 326 milletvekiliyle temsil edilecekti. Yani meclisin %81.5'i ANAP'lı milletvekillerinden oluşacaktı. Ülkede Anayasayı bile değiştirebilecek bir çoğunluğu elde edecek olan ANAP,parti programını en iyi şekilde uygulama olanağı bulacaktı. Böyle bir değerlendirme,bu partinin mecliste yaklaşık %36 oranında fazla temsil edilmesine yol açacaktı.

Bu seçimlerde,ülke genelinde %30.5 oranında oy alan HP ise,mecliste ancak 58 milletvekiliyle (%14.5 oranında) temsil edilebilecekti. Bu partinin eksik temsil oranı yaklaşık %16 civarında olacaktı. Böyle bir değerlendirmenin bu seçimlerde bütün büyük par-

tilere değil, sadece bir partiye avantaj sağlayacağı görülmektedir.

Bu seçimlerde iktidar olma olanağı arayan üçüncü parti de MDP idi. Bu parti,ülke genelinde,%23.3 oranında oy almıştı. Liste usulü basit çoğunluk yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede bu parti,mecliste ancak 16 milletvekiliyle,yani %4 oranında temsil edilebilecekti. En çok temsil eksikliğine uğrayacak olan bu partinin eksik temsil oranı yaklaşık %20 civarında olacaktı.

5.2.4. 1987 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

1987 seçimleri de Nisbi Temsil Sisteminin çift barajlı d'Hondt yöntemleriyle değerlendirilmişti. Bu seçimlerde bir de kontenjan uygulaması getirilmişti. Yine bir önceki seçimde olduğu gibi barajlardan biri ülke genelinde uygulanan %10'luk barajdı. Seçim çevresi barajının hesaplanmasında bir değişiklik yapılmıştı. Bu değişikliğe göre;baraj hesaplanmasında o çevrede toplam geçerli oylar,çıkarılacak milletvekili sayısının bir eksiğine bölünecek,böylece bulunan bu sayı çevre barajı olacaktı. Eksik kalan milletvekilliği ise,kontenjan adaylığı olduğundan,bu seçim çevresinde en çok oyu alan parti,bu milletvekilliğini de kazanmış olacaktı. Böyle bir değerlendirmeye yapılan seçimleri ülke genelinde aldığı %36.3'lük oy oranıyla ANAP kazanmıştı.

Eğer bu seçimler,liste usulü basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilseydi;çizelge 23'teki sonuçlar alınacaktı:

Çizelge:23

1987 Seçimlerinin Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi

<u>Seçim Çevresi</u>	<u>ANAP</u>	<u>DYP</u>	<u>SHP</u>	<u>DSP</u>	<u>RP</u>	<u>MÇP</u>	<u>IDP</u>	<u>Bağ.</u>
TÜRKİYE (%)	36.3	19.1	24.8	8.5	7.2	2.9	0.8	0.4
Liste Us.Çoğ.	373	18	50	6	3	-	-	-
Oranı(%)	82.9	0.4	11.1	1.3	0.7	-	-	-

Kaynak:Türk,Tuncer,1995,97

Liste usulü basit çoğunluk yöntemi bu seçimlerde uygulanmış olsaydı,ANAP,büyük bir temsil farkıyla birinci parti olacaktı. Bu parti, ülke genelinde aldığı %36.3 oranındaki oya karşın,mecliste 373 milletvekiliyle %82.9 oranında temsil edilecekti. Tabi ki,bu oran,

parlamentar sistem için çok büyük bir çoğunluk demektir. İktidar partisi, meclisin yaklaşık %83'üne sahip olduğunda, ülkenin kaderiyle çok rahat oynayabilecektir. Daha radikal kararlar alabilecek, parti programını çok rahat uygulayabilecektir. Çünkü bu oran, Anayasayı bile değiştirebilecek bir çoğunluk demektir. Özellikle ülkemizde 1982 Anayasasının yürütmeye sağladığı yetkinin genişliği de göz önüne alındığında bu oranın önemi çok daha fazla artmaktadır.

Bu seçimlerde, liste usulü çoğunluk yöntemi uygulanmış olsaydı, ülke genelinde aldığı %24.8 oranındaki oyla ikinci olan parti SHP, ülke genelinde aldığı bu oy oranına karşın, mecliste ancak 50 milletvekiliyle %11.1 oranında temsil edilebilecekti. Bu parti, ülke genelinde aldığı oy oranından yaklaşık %13 oranında mecliste eksik temsil edilmiş olacaktı.

1987 seçimlerinde üçüncü büyük oya sahip parti olan DYP ise, ülke genelinde aldığı %19.1 oranındaki oya karşın, mecliste 18 milletvekiliyle %4 oranında temsil edilebilecekti. Bu parti de mecliste yaklaşık %15 oranında eksik temsil edilecekti.

Bunun yanında bir de çift barajlı nisbi temsil yöntemine göre yapılan değerlendirmede %10'luk ülke barajını aşmadığı için oyları değerlendirilmeyen RP ise, liste usulü basit çoğunluk yöntemiyle yapılacak değerlendirmede meclise 3 milletvekili sokabilecekti.

Liste usulü basit çoğunluk yöntemine göre yapılacak değerlendirmede, mecliste temsil olanağı bulabilecek bir diğer parti de yine ülke genelinde aldığı %8.5 oya rağmen Nisbi Temsil Sistemine göre ülke barajını aşmadığı için oyları değerlendirilmeye alınmayan DSP'dir. Bu seçimler, liste usulü basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı, bu parti, meclise 6 milletvekili sokabilecekti.

5.2.5. 1991 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

1991 genel seçimleri, Nisbi Temsil Sisteminin çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle değerlendirilmiş, kontenjan uygulamasına devam edilmişti. Bu seçimlere 6 parti katılmış, bu partilerden SHP, HEP ile RP de MÇP ve IDP ile birlikte seçimlere girmişlerdi. Seçimler sonucunda DYP, ülke genelinde aldığı %27 oranındaki oyla birinci parti olmuş, bu partinin mecliste temsil oranı da %39.5'a ulaşmıştı.

Bu seçimler liste usulü basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilseydi, sonuç çizelge 24'teki gibi olacaktı:

Çizelge:24

1991 Seçimlerinin Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi

<u>Seçim Çevresi</u>	<u>ANAP</u>	<u>DYP</u>	<u>SHP</u>	<u>DSP</u>	<u>RP</u>	<u>SP</u>	<u>Bağ.</u>
TÜRKİYE (%)	24.0	27.0	20.8	10.8	16.9	0.4	0.1
Liste Us.Çoğ.	92	214	80	-	64	-	-
Oranı (%)	20.4	47.6	17.8	-	14.2	-	-

Kaynak: Türk, Tuncer, 1995, 98

1991 seçimleri, liste usulü çoğunluk yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı; bu seçimlerden en çok kazançlı çıkacak parti, DYP olacaktır. Bu parti, ülke genelinde aldığı %27 oranındaki oya karşın, mecliste 214 milletvekiliyle %47.5 oranında temsil edilecekti. Bu partinin temsil oranı, ülke genelinde aldığı oy oranından yaklaşık %20 daha fazla olacaktır. Ancak buna rağmen bu parti, mecliste tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşamayacaktır. Yine koalisyonlara gitme zorunluluğu doğacaktır. Ancak bu seçimlerden en çok milletvekiliyle çıkan DYP, koalisyon hükümeti kurmak için daha çok seçeneğe sahip olacaktır. Bu defa koalisyonda daha çok ağırlığı olacak, bakanlıkların dağılımında, daha fazla kontenjana sahip olabilecekti.

1991 seçimlerinde, ülke genelinde ve mecliste temsil edilme oranı bakımından ikinci olan parti ANAP ise, ülke genelinde aldığı %24 oranındaki oya karşılık, listeli usulü çoğunluk yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede 92 milletvekiliyle mecliste, %20.4 oranında temsil edilecekti. Nisbi Temsil Sistemiyle yapılmış olan değerlendirmeye göre 13 milletvekili daha az çıkaracaktı.

Bu seçimlerde SHP ise, liste usulü çoğunluk yöntemine göre yapılacak değerlendirmede ülke genelinde aldığı %20.8 oranındaki oyla, mecliste 80 milletvekiliyle, %17.7 oranında temsil edilecekti. Bu parti de böyle bir değerlendirmeden zararlı çıkacak, 8 milletvekili daha eksik çıkaracaktı.

RP ise, bu seçimlerin sonuçları liste usulü çoğunluk yöntemiyle değerlendirilseydi; meclise ülke genelinde aldığı %16.9 oranındaki oyla 64 milletvekili sokabilecek, meclis-

teki temsil oranı 14.2 olacaktı.

1991 seçimlerinde liste usulü basit çoğunluk yöntemi uygulansaydı, bu tür değerlendirmeden en çok DSP zararlı çıkacaktı. Bu parti, ülke genelinde aldığı %10.8 oranındaki oya karşın, mecliste hiç temsil edilemeyecekti.

5.2.6. 1995 Seçimlerinin Değerlendirilmesi

1995 genel seçimlerinde yine Nisbi Temsil Sistemi uygulanmış, ancak, baraj sayısı ikiden bire indirilmişti. Ülke genelinde uygulanan %10'luk baraj uygulaması devam etmiş, ancak bölge barajı Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmişti. Ayrıca bu seçimlerden önce kontenjan yöntemi de kaldırılmıştı. Bu seçimlerde, RP, ülke genelinde aldığı %21.33 oranındaki oyla birinci parti olmuştu.

Bu seçimlerde liste usulü basit çoğunluk yöntemi uygulanmış olsaydı, çizelge 25 'deki sonuçlar elde edilecekti:

Çizelge:25

1995 Seçimlerinin Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle Değerlendirilmesi

Seçim Çevresi	DYP	ANAP	RP	DSP	CHP	MHP	HADEP	YDP	MP	İP	YDH	YP	Bağ.
TÜRKİYE (%)	19.2	19.6	21.4	14.6	10.7	8.2	4.2	0.3	0.5	0.2	0.5	0.1	0.5
Liste Us.Çoğ.	106	93	243	72	12	-	24	-	-	-	-	-	-
Oranı (%)	19.3	16.9	44.2	13.1	2.2	-	4.4	-	-	-	-	-	-

Kaynak: DİE Başkanlığının Yayınladığı Seçim Sonuçlarından Derlenen Bilgilerle Yazar Trafından Oluşturulmuştur.

550 milletvekilinin seçildiği 1995 seçimleri, liste usulü çoğunluk yöntemine göre değerlendirilseydi, RP, ülke genelinde aldığı %21.4 oranındaki oyla mecliste 243 milletvekiliyle %44.2 oranında temsil edilecekti. Refah Partisinin oylarının meclise yansması çok büyük oranda olacaktı. Mecliste temsil oranı, ülke genelinde aldığı oyların oranının iki katından fazla olacaktı. Ancak RP, kazandığı 243 sandalyeye rağmen mecliste hükümeti kurabilecek çoğunluğu elde edemeyeceğinden, koalisyon hükümeti kurma zorunda kala-

caktı. Ancak bu defa koalisyon hükümeti içinde daha güçlü olacaktır. Koalisyon pazarlıklarında daha çok söz hakkına sahip olacak,hükümet içinde daha çok bakanlık elde edecekti.

Bu seçimlerde,liste usulü çoğunluk yöntemi uygulanacak olsaydı, bundan zararlı çıkacak partilerden biri de DYP olacaktır. Bu parti,ülke genelinde aldığı %19.2 oranındaki oya karşılık,mecliste 106 milletvekiliyle %19.3 oranında temsil edilecekti. Ancak Nisbi Temsil Sistemiyle değerlendirilmiş olan bu seçimlerde bu parti,135 milletvekiliyle mecliste temsil edilmişti. Yani liste usulü çoğunluk yöntemiyle yapılacak değerlendirmede,Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmeye göre milletvekili sayısında 29 kişilik bir düşüş olacaktır. Ancak,ülke genelinde aldığı oy oranına yakın bir oranda mecliste temsil edilecekti.

Bu seçimlerde liste usulu çoğunluk yönteminin uygulandığını varsayarsak,ANAP, ülke genelinde aldığı %19.6 oranındaki oya karşılık mecliste 93 milletvekiliyle %16.9 oranında temsil edilecekti. Bu partinin mecliste temsil oranı,ülke genelinde aldığı oyların oranından daha az olacaktır. Nisbi Temsil Sisteminde bu parti,132 milletvekiliyle mecliste temsil edilmişti. Yani iki seçim değerlendirmesi arasında 39 milletvekili fark olacaktır.

1995 seçimlerinde liste usulü çoğunluk yönteminden zararlı çıkacak olan bir diğer parti de DSP olacaktır. Bu parti,ülke genelinde elde ettiği %14.6 oranındaki oyuna karşılık mecliste 72 milletvekiliyle temsil edilecekti. Gerçi Nisbi Temsil Sisteminden çok da farklı bir sonuç vermeyecekti. Arada sadece dört milletvekili fark olacaktır.

Bu seçimlerde iktidar mücadelesi yapan bir diğer parti de CHP idi. Seçim sonuçları liste usulü çoğunluk yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı;bu parti,ülke genelinde aldığı %10.7 oranındaki oya rağmen,mecliste sadece 12 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bu parti de böyle bir seçim yönteminden zarar görmüş olacaktır.

Bu seçimler, liste usulü yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı, HADEP,ülke genelinde aldığı %4.2 oranında oyla,mecliste 24 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bu partinin çıkardığı milletvekillerinin meclise oranı %4.36 olacaktır.

6. ÇOĞUNLUK SİSTEMİYLE DEĞERLENDİRİLEN GENEL SEÇİMLERİN SONUÇLARININ İKTİDARIN YAPISINDA YARATMASI OLASI DEĞİŞİKLİKLER

Ülkemizde 1961 Anayasasıyla birlikte genel seçimler, Nisbi Temsil Sistemiyle değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu tarihten önce yapılmış olan seçimlerde çoğunluk sisteminin değişik yöntemleri kullanılmıştı. Bu yöntemlerden en çok kullanılanı 1950-1960 arası dönemdeki seçimlerde uygulanmış olan liste usulü basit çoğunluk yöntemidir. Bu yöntemde, bir seçim çevresinde en yüksek oyu alan partinin listesindeki bütün adaylar milletvekili seçilmektedirler. Böyle bir yöntemde, ülke genelinde alınan oyların, meclise yansması bazen çok orantısız olmaktadır. Örneğin; 1950 seçimlerinde %52.7 oranında oy alan Demokrat Parti, mecliste %86.2 oranında temsil edilmişti. Buna karşın, aynı seçimlerde CHP, ülke genelinde aldığı %39.4 oranındaki oya karşın, mecliste ancak 63 milletvekiliyle %13.0 oranında temsil edilebilmişti. Böyle bir yöntemi 1973 seçimlerine uyguladığımızda da CHP, ülke genelinde aldığı %33.3 oranındaki oya karşılık, mecliste 257 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bu parti, bu milletvekili sayısı ile mecliste birinci parti olacak ve tek başına hükümeti kurma şansını elde edecekti.

1977 seçimlerini bu yöntemle değerlendirdiğimiz takdirde, ülke genelinde %41.3 oranında oy alan CHP, 269 milletvekiliyle mecliste temsil edilecek, bu sayıyla mecliste mutlak çoğunluğu ele geçirecek ve tek başına iktidar olabilme hakkı elde edecekti.

1983 seçimlerinde liste usulü çoğunluk yöntemi uygulanmış olsaydı, Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmede olduğu gibi ANAP, tekrar birinci parti olacaktı. Ancak bu defa meclisteki temsili çok büyük orana ulaşacaktı. Ülke genelinde %45.1 oranında oy almasına karşın, mecliste 326 milletvekiliyle %81.5 oranında temsil edilecekti. Bu oran, parlamenter demokrasilerde ve çok partili siyasal sistemlerde çok büyük bir orandır. Bu orana ulaşan parti, programını en iyi şekilde uygulama fırsatı bulabilecek, Anayasa'yı dahi değiştirebilme gücüne sahip olabilecektir.

1987 seçimlerini bu yöntemle değerlendirecek olursak; bu seçimlerde %36.3 oranında oy alan ANAP, ikinci defa birinci parti olacak ve mecliste temsil oranı 373 milletvekiliyle %82.9 gibi yine yüksek bir rakama ulaşacaktı. ANAP, ikinci defa Anayasa'yı bile değiştirebilecek bir çoğunluğa sahip olabilecek, ilk dört yılda zamanı yetmediği için gerçek-

leştiremediği reformları yapma fırsatı bulabilecekti. Bu parti, bir dahaki seçimlerde yine birinci parti olabilmek için iktidar gücünü daha büyük bir cesaretle kullanacak, seçim kanununda istediği değişiklikleri yapabilecekti.

1991 seçimlerinde ülke genelinde aldığı %27.0 oy oranıyla DYP, ülkede en çok oyu alıp, mecliste en çok milletvekiliyle temsil edilen parti olmuştu. Bu seçimler liste usulü çoğunluk yöntemiyle değerlendirildiğinde bu partinin meclisteki milletvekili sayısı 214'e çıkacak, ancak mecliste mutlak çoğunluğa sahip olamadığı için tek başına hükümet kurma şansına sahip olamayacaktı.

1995 seçimlerinde, ülke genelinde en yüksek oyu alan RP, birinci parti olmuştu. Bu seçimler liste usulü çoğunluk yöntemine göre değerlendirilmiş olsaydı, bu parti, 243 milletvekiliyle mecliste temsil edilecekti. Ancak bu sayı, bu partinin tek başına iktidar olması için yeterli değildi. Bu nedenle bu partinin iktidar olabilmesi için bir veya birden çok partinin daha destek vermesi gerekirdi. Bu da ya azınlık hükümetine dışarıdan destek ya da koalisyon olacaktı. İki yöntem de Türkiye'nin yabancı olmadığı yöntemlerdir. Türkiye, bunları bazı dönemlerde yaşamış ancak, siyasal istikrar da zedelenmiştir. Ancak, Türkiye'de demokrasi iyice yerleştikten ve siyasal bilinç düzeyi yeterli düzeye geldikten sonra bu tür hükümet biçimlerinin pek korkulacak yanlarının bulunmadığı görülecektir.

6.1.CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN ÇOĞUNLUĞA SAHİP OLDUĞU

1973-1977 DÖNEMİ: CUMHURİYET HALK PARTİSİNİN TEK BAŞINA İKTİDAR OLMASIYLA, UYGULAMASI OLASI EKONOMİK SOSYAL VE SİYASAL POLİTİKALAR

Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ekseni olmuştur. Bu parti kurulduğu tarihten günümüze kadar, gerek iktidarda gerekse de muhalefette, Türk siyasetinde daima etkin bir rol oynamıştır.

CHP, Milli Mücadele ve Cumhuriyetle birlikte doğmuştur. Daha önce Anadolu ve Rumeli Mudafaa-ı Hukuk Cemiyeti etrafında örgütlenmiş olan kitle, Kurtuluş Savaşından sonra bu cemiyeti partiye dönüştürmüşlerdi. Bu cemiyet, 1923 yılında Halk Fırkası'na dönüştürülmüş ve Millet Meclisinin seçilmiş üyeleri de doğal olarak Halk Fırkasının üyesi olmuşlardı. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildikten sonra, partinin adı Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirilmişti.

Bu parti,27 yıl boyunca,yani 1923'ten 1950 yılına kadar,iktidarda kaldı. 1946'da çok partili hayata geçilinceye kadar da ülkenin tek partisi olarak varlık gösterdi (Gerçi arada iki defa çok partili bir düzene geçiş denemeleri yaşanmıştı,ancak bu girişimler de cılız kalmış ve bu partilerin ömrü az olmuş,böylece ülkenin siyasal hayatında fazla bir etkileri de olmamıştı. Bu parti,1946 yılına kadar kendini meşru kılmak ve Atatürk devrimlerini uygulamak için mücadele vermişti (Bektaş,1993,22). Veya CHP'nin en azından parti programına "Kemalizm"i ve Atatürk'ün 6 ilkesini alması bunu destekler niteliktedir.

Partinin tüzüğü,henüz seçilmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin parti kongresi niteliğindeki mebus toplantılarında "Halk Fırkası Nizamnamesi" olarak kabul edilmiştir. 1927'de yenisi yapılıncaya kadar bazı küçük değişikliklerle yürürlükte kalmıştır. 1931 yılına kadar bu nizamnamenin dışında,partinin herhangi bir programı yoktu. Ancak 1931 yılında yapılan CHP 3. Kurultayı'nda ilk parti programı kabul edilmişti. 1927 kurultayında partinin ilkeleri,Cumhuriyetçilik,Halkçılık ve Milliyetçilik olarak belirlenmişti. Ancak 1931 kurultayında bunlara bir de Laiklik,Devletçilik ve Devrimcilik ilkeleri ilave edilmiş, bu altı temel ilke partinin temel fikirlerini oluşturmuştu.

1931 yılından itibaren CHP ,tek parti olarak gücünü sağlamlaştırmaya başlamış,her türlü parti içi muhalefet kontrol altına alınmıştı. CHP'nin 4.Kurultayı 1935 yılında toplanmış ve bu kurultayda parti programının birinci bölümüne "...partinin güttüğü bütün bu esaslar Kemalizm prensipleridir" ibaresi eklenmişti (Bektaş,1993,23).

1923-1946 yılları arasında,partinin ülkede tek başına siyasal hayata egemen olduğu dönemde Atatürk,ölümüne kadar partinin başkanlığını yapmış,onun ölümünden sonra da İsmet İnönü partinin genel başkanlığa getirilmişti. Bu dönem içinde parti ile hükümet ve parti ile devleti birbirinden ayırmak mümkün olamaz hale gelmişti. Bu durumda partinin başarısı,ülkenin başarısı olarak kabul edilmişti. Partililer bu durumu bir de sloganlaştırmışlardı:"tek parti,tek ülke,tek lider".

Bu dönem,devletin bürokrasiye boğulduğu bir dönem olmuştu. 1920'lerin meşhur serbestçi liberal politikalar tatminkar olmayınca,devletçilik politikası izlenmeye başlandı. Bu politikanın temel esprisi,özel girişimin gücünün yetmediği veya bunların girmek istemedikleri alanlara devletin girmesi şeklinde iken,bunda pek başarılı olunamamıştı. Tutarsız yorumlar nedeniyle,ekonominin bir çok alanına devlet tekelciliği egemen olmuştu.

Tek parti döneminde,CHP,daha çok yüksek düzeydeki bürokratları,yüksek rütbeli askerleri,yerel eşraftan kişileri partisine katmış,daha çok seçkinler kulübü niteliğine büründürülmüştü. Taşradaki parti yerel teşkilatında ise daha çok yerel eşrafların hakimiyeti görülmekteydi. Dolayısıyla partinin sosyal tabanının genişletilmesi açısından fazla çaba harcanmamıştı. CHP'nin taban olarak memur ve eşrafa dayanması,parti ile kitleler arasında yakın bir ilişkinin kurulmasını engellemişti. Partinin örgüt yapısı daha çok elitist özellik taşımaktaydı. Siyasi hareketlilik ve devinim çok azdı. Parti,daha çok bir komite partisi niteliğine bürünmüştü. Partinin yetkili kademelerinde,değişik insan yüzlerine çok nadir rastlanmaktaydı. Yeni isimlerin ve tanınmamış kişilerin,parti içinde yükselmesi çok zordu (Bektaş,1993,25). Partinin adında "halk" ibaresi yer almasına rağmen,parti halkla bütünleşememiş,daha çok seçkin tabakanın partisi niteliğinde siyasal faaliyet yürütmüştü. Ancak 1930'lardan sonra CHP, "gençlik kolları", "kadın kolları", "halk evleri" gibi örgütlenmelere giderek az da olsa halka yaklaşma yollarını aramıştı.

1946'dan sonraki dönemde ise,çok partili yaşama izin verilmesiyle ilk olarak Nuri Demirağ liderliğinde 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi kurulmuştu. Bu partiden sonra, bu kez CHP'nin içinden de bir parti doğmuştu. Bu parti,1950-1960 yılları arasında 10 yıl süresince Türkiye'nin kaderine damgasını vuracak olan Demokrat Parti'ydı. Bu parti,daha çok CHP içindeki muhalefet sonucunda kurulmuş,ilk önceleri bu partinin programından pek farklı olmayan bir programla mücadelesine başlamıştı. Çünkü nihayetinde bu partinin kurucuları (Celal Bayar,Adnan Menderes,Refik Koraltan,Fuat Köprülü) daha önce CHP içinde mücadele vermiş insanlardı. Bu partinin çok farklı politikalar izleyebileceğine kimse ihtimal vermiyordu (Ahmad,1994,28-29). Ancak,zamanla bu partinin CHP'den çok farklı bir çizgide olduğu görülmüştü.

Çok partili hayata geçişle birlikte,CHP de kendine çekidüzen verme gereği duydu. Çok partili düzene ayak uydurabilmek için sürekli tüzük değişikliklerine gidildi. Ancak bütün bu yenileşme ve halka inme çabaları,halkı partiye yaklaştıramamıştı. Bunun en belirgin göstergesi 1950 seçimlerinde CHP'nin kırsal kesimde beklediği oyu alamamasıdır.

1946 seçimlerinden galip çıkmasına rağmen,CHP,1950 seçimlerinden mağlup çıkmış ve ilk defa muhalefete düşmüştü. Bu düşüş CHP'nin yaşadığı ilk ve en önemli düşüştü. Böylece parti hala eski gücüne ulaşabilmiş değildir. 27 yılboyunca iktidarda olup, ül

keyi çoğu zaman muhalefetsiz idare eden bir parti,artık muhalefete kendini alıştırılmaktadır. Halk,şimdi kendisine muhalefet olma rolunu vermiş,o da bu rolunu en iyi şekilde oynamak için rolunun gereklerini öğrenmeye koyulmuştu. Bu parti bu tarihten itibaren,ta günümüze kadar,tek başına hiç iktidar olamamış,ya iktidar ortağı ya da muhalefet partisi olarak Türk siyasal hayatında önemli roller üstlenmiştir.

CHP,1950-1960 dönemleri arasında yapılmış 3 seçimde de iktidarı Demokrat Parti'ye kaptırmış,bazen çok az oy farkıyla da olsa muhalefet partisi olma durumunda kalmıştı. 1950 seçimlerinde %39.4 oy oranıyla,ancak 63 milletvekiliyle temsil edilebilmişti. Ardından 1954 seçimlerinde,%34.8 oranındaki oyla,mecliste %31 milletvekiliyle temsil edilmiş,1957 seçimlerinde de,ülke genelinde aldığı %40.6 oranındaki oyla,mecliste 178 milletvekiliyle temsil edilmişti.

Bütün bu seçim yenilgileri,parti içinde sorgulanmaya başlanmıştı. Özellikle yerel örgütlerde bu yenilgilerin nedenlerinin başında,taşra örgütlerine danışılmadan milletvekili adaylarının belirlenmiş olması gelmekteydi. Merkezdeki karar vericilerin,parti adayları konusunda çok büyük yanlışlıklar yaptıkları iddia edilmekteydi. Bunca tepkiye dayanamayan parti merkez örgütü,artık adayları belirleme yetkisini yerel örgütlere bırakıyordu. Yapılan bir değişiklikle de parti meclisi,parti lider ve genel sekreterini seçme hakkı da kongreye veriliyordu. Ancak 1951 yılına kadar parti meclisi üyeleri ve milletvekili adayları parti lideri tarafından belirleniyordu (Bektaş,1993,26).

Ancak bütün bu önlemler partiye pek fazla bir şey kazandırmamıştı. 1955 yılına kadar,partinin adayları yine seçkinler olmuşlardı. 1954 seçimlerinde bu kadar açık farkla yenilgi alınmasının bir nedeni de buydu. Fakat 1955'ten sonra,parti içinde bir gençleşme girişiminin başladığını görüyoruz.Bu gençleşme girişimi,partiye hem canlılık getirmiş,hem de bu genç kadronun zamanla parti içerisinde egemen duruma gelmesine olanak vermişti. Parti,bunun semeresini 1961 seçimlerinde en iyi şekilde görmüştü. Ülke genelinde %36.7 oranında oy alarak,meclise 173 milletvekili sokmayı başarmış,bu sayıyla da mecliste birinci parti olmuştu.1961'den sonra parti sayısının artması nedeniyle,oyların çok parti arasında bölünmesi, diğer büyük partilerin olduğu gibi CHP'nin de oy sayısının azalmasına neden olmuştu. Ancak CHP'nin ülkede en çok oyu alan parti olması,parti açısından başarı sayılabilirdi. Yine de bu sayı,CHP'nin tek başına iktidara gelmesine yetecek bir sayı de

ğildi. İnönü liderliğindeki CHP,Türkiye'de ilk kez,yeni bir hükümet biçimi için,yani koalisyon hükümeti için çalışmalara başlamıştı. Kurulan koalisyon hükümetiyle,yavaş yavaş askeri ihtilali yapan Milli Birlik Komitesi yönetiminden,sivil yönetime geçiş imkanı doğmuştu. Böylece CHP,koalisyon hükümetiyle de olsa uzun süredir uzak kaldığı iktidarı ele geçirme fırsatını yakalamıştı.

1964 yılı içinde parti lideri İnönü ve ve partinin ileri gelenleri partinin ideolojisini "ortanın solu "olarak belirlemişlerdi. Aslında ortanın solunda bir parti olma söylemi,CHP içinde fazla bir değişikliğe yol açmamıştı. Çünkü bu söylem,sadece partiye bir hareket,bir canlılık kazandırmak amacıyla ortaya atılmıştı. Yoksa partinin ilkelerinde,programında ve dünya görüşünde herhangi bir değişikliğe gidilmemişti. Daha çok bu söylem,zamanın moda terimleriyle,partinin ideolojisinin ifade edilmesinden başka bir şey değildi.

Bu yeni imaja rağmen CHP,1965 seçimlerinde istenen başarıyı elde edememişti. Bu seçimlerde ülke genelinde aldığı %52.9'lık oy oranı ve mecliste %53.3 oranındaki temsille AP,birinci parti olmuştu. CHP,bu seçimlerde de bütün değişim çabalarına rağmen başarılı olamamıştı. Bir önceki seçimlere göre oylarında %8'lik bir azalma olmuştu. Ancak bu başarısızlığın faturası,seçimlerden önce ortaya atılan "ortanın solu" söylemine çıkarılmıştı.

Ancak CHP'lilerin 1965 seçimlerini kendilerine kaybettiren nedenin "ortanın solu" söyleminin olduğunu söylemelerine rağmen,bu seçimlerden sonra bu söyleme daha sıkı sarılarak,bunu partilerinin programına almak için büyük çabalar sarfetmişlerdi. Ortanın solu hareketi,halkçılık anlayışına dayanmaktaydı,ancak bu halkçılık anlayışı,1930'ların halkçılık anlayışından çok farklıydı. "Bu halkçılık anlayışı,sınıfların varlığını kabul eden,ama sınıf mücadelesine karşı çıkan,bir anlayıştır. Bu anlayış,sosyal adalet,sosyal güvence ve özgürlük taraftarıdır ve serbest teşebbüsü de temel özgürlüklerden biri olarak görmektedir. Sosyal demokrasiden,daha oturmuş bir demokrasinin öncülerini hazırlayacak sosyal reformlar anlamında sözetmektedir" (Bektaş,1993,28).

CHP,artık dayandığı seçmen kitlesini ve parti tabanını da değiştirmek,geleneksel kalıplarından kurtulup,daha ilerici,daha modern bir yapıya kavuşmak istiyordu. Bu amaçla ağa,eşraf,büyük toprak sahibi kişiler partiden uzaklaştırılmış,partiyi daha çok işçi, köylü, esnaf,dar gelirli halk kitlelerine yaklaştırmak için çaba sarfedilmişti. Özellikle 1970'lerden sonra partinin yönetim kadrolarında da değişikliklere gidilmiş,ülke çapında ün yapmış

kişiler partiden uzaklaştırılmış ve kadrolar yenilenmişti. Ancak bütün bunlara rağmen CHP'nin geleneksellikten, ün salmış ve bu elit kişilerden tamamen kurtulduğunu rahatlıkla söyleyemeyiz. Çünkü nihayetinde bu parti de merkezde yer alan bir partidir. Ülkenin siyasetine etkide bulunabilen kişi ve kuruluşlardan kendini soyutlaması mümkün değildir. Siyaset yapmanın pahalı bir uğraş olması, bu partiyi de bazı çıkar gruplarına dayanma zorunluluğundan kurtulmasını engellemektedir.

1972 Mayıs'ında daha önce parti genel sekreteri olan Bülent Ecevit CHP genel başkanlığına seçilmişti. Ecevit parti lideri seçilir seçilmez, ilk iş olarak "ortanın solu" söylemini değiştirerek, "demokratik sol" söylemi benimsemişti. Bir süre sonra da bu iki kavram birleştirilerek "sosyal demokrasi" ön plana çıkarıldı. Lider değişikliği ve partinin benimsediği sosyal demokrasi ifadesi, parti örgütünün de demokratikleşmesini amaçlamıştı. Burada yapılan da yine "vitrin" değişikliğinden başka bir şey değildi. Çünkü partinin ilkelelerinde önemli sayılabilecek değişiklikler yapılamamıştı.

Böyle bir değişimle 1973 seçimlerinde seçmenlerinin karşısına çıkan CHP, o zaman kendileri için başarı sayılabilecek bir sonuç elde etti. 1973 seçimlerinde ülke genelinde aldığı %33.3 oranındaki oyla birinci parti oldu. CHP, 1973 seçimlerinde, 1969 seçimlerine göre 42 daha fazla milletvekili çıkarmış, oy oranını da %27.3'ten %33.3'e çıkarmıştı. Fakat CHP, mecliste iktidar olmasına yetebilecek miktarda milletvekiliyle temsil edilemediği için, tek başına iktidar olabilme şansını yakalayamamıştı. Mecliste, 185 milletvekiliyle temsil edilen CHP, başka partilerle koalisyonla gitmek zorunda kalmıştı. 1977 seçimlerinde de buna benzer bir durum yaşandı. CHP, ülke genelinde aldığı %41.3 oy oranıyla yine birinci parti olmuş, ancak tek başına iktidar olabilmesine yetecek kadar milletvekiliyle mecliste temsil edilememişti. Bu seçimlerde mecliste 213 milletvekiliyle temsil edilmiş, 226'lık mutlak çoğunluğa çok yaklaşmıştı.

İşte asıl bu dönemden sonra CHP, geleneksel çizgisinden ayrılmış, asker-sivil bürokratlardan, aşiret bireylerinden, büyük toprak sahiplerinden, büyük sanayicilerden arınmış oluyordu. Artık Ecevit, batılı düşünen aydınları, kentlerde çalışan kesimleri, Anadolu kasabalarındaki küçük esnafı köylüleri ve burjuvazi içindeki milliyetçi kanadı tercih etmekte, özellikle bu kesimi de sosyal demokrasinin kendilerinin lehine olduğuna inandırmak için büyük çabalar sarf etmekteydi. Ancak bunda da başarılı olunamamıştı.

CHP'nin yeniden gerilemesi,1979 ara seçimlerinden sonra başlamıştı. Bu seçimlerde CHP,yine oy kaybetmiş ve bu da kendisi için yenilgiye dönüşmüştü. Bu yenilgi üzerine Ecevit,16 Ekim 1979 günü istifasını sunarak iktidardan çekilmişti.

Askerlerin 12 Eylül 1980 günü yaptıkları ihtilalden sonra CHP'nin de,diğer partilerin olduğu gibi,faaliyetleri durdurulmuş,16 Ekim 1981'de 2533 sayılı yasa ile kapatılmıştı.

12 Eylül İhtilalinden sonra bu parti 19 haziran 1992'de çıkarılan 3820 sayılı yasanın verdiği izinle 9 Eylül 1992 tarihinde tekrar açılmıştır.İlk genel kurulda da Deniz Baykal genel başkanlığa seçilmişti. Bu parti,1995 Şubatında Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile birleşmişti. Bu dönemde de sosyal demokrasi ön plana çıkarılan ideoloji olmuştur (CHP Parti Programı,1994,20). Ancak CHP,eski gücüne ulaşmaktan çok uzaktır.

6.1.1. Planlı-Müdahaleci Ekonomi

Bu bölümde CHP'nin ekonomi politikası üzerinde durulacaktır. Ancak,çalışmamızın konusunu daha çok siyasal politikalar oluşturduğu için,ekonomi politikalarına az yer verilmiştir.

CHP,1973 seçimlerinde birinci parti olunca planlı ekonomiye devam etmişti. Bu doğrultuda 1973'te 3.Beş Yıllık Kalkınma Planı çıkarılmıştı. Bununla birlikte devletin ekonomiye müdahalesi de 1977 yılına kadar her alanda giderek artan boyutlara ulaşmıştı. Ancak,1978 yılından itibaren göreceli olarak bir azalma görülmüştü (Saybaşı,1986, 120). CHP,kalkınma için farklı plan ve stratejiler belirlemişti. Bu plan,hızlı kalkınma ile sosyal adaleti,sanayileşme ile tarıma önem vermeyi birlikte sağlayıp bağdaştıran bir plan olacaktı. Bunların yanında bölgeler arası adaleti sağlamak,yurdu dengeli olarak kalkındırıp bütünleştirmek üzere,ulusal kalkınma planı çerçevesinde,yöresel planlama çalışmalarına gidileceği de CHP'nin parti programında belirtilmekteydi.

1973 seçim bildirgesinde CHP,yapılmış olan 3.Beş Yıllık Kalkınma Planını yetersiz bulmakta ve iktidar olduğu taktirde yeni bir plan hazırlayacağı vaadini vermekteydi. CHP'nin hazırlayacağı plan, çevreden merkeze,merkezden çevreye etkileşim yoluyla hazırlanacaktı. Bu hazırlık safhasında ilgili kuruluşların ve toplum kesimlerinin görüşleri alınacaktı. Yani bu plan geniş bir katılımı hazırlanacaktı. Bu arada,yerinden yönetim kuruluşlarıyla Devlet Planlama Teşkilatı arasında daha etkin bir işbirliği sağlanacaktı. Devlet Planlama Teşkilatına verilmiş olan yürütme görevlerinden bazıları geri alınacak,ancak

bütün yürütme erkinin plan disiplini içinde işlemesi sağlanacaktı.

Ancak verilen vaatlerin gerçekleşme olasılığının çok az olduğu görülmektedir. Bu planın varolan sosyal ve ekonomik şartlar içerisinde uygulamaya konulup konulamayacağı araştırılmamıştı.

CHP parti programında ülkede ekonomik ve sosyal konularda gerekli araştırmaları yapıp, özellikle Devlet Planlama Teşkilatı için gerekli ön çalışmaları yapacak bir kurum "Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kurumu" kurulacaktır denmekteydi. Ancak böyle bir kurumda sivil toplum örgütlerinin hangi oranda temsil edilecekleri belirtilmemekte, bu da böyle bir kurumun alt yapı çalışmasının yapılmadığını göstermektedir.

Bunların yanında CHP, Devlet İstatistik Enstitüsünü, her türlü siyasal baskı ve etki dışında bırakmayı düşünmekte, bunu da devlet yönetiminin ve planlamanın doğru ve objektif verilere dayanması bakımından gerekli görmekteydi.

6.1.1.1. Özgürce ve Hakça Kalkınma

CHP'nin 1973 seçimleri öncesinde yayınladığı seçim bildirgesinde, sayılı kişilerin elindeki varlığı arttıran, ama halk çoğunluğunu yoksul bırakan bir kalkınmanın kabul edilmeyeceği, çünkü böyle bir kalkınmanın hakça olmadığı belirtilmişti.

CHP, bu bildirgesinde hızlı kalkınmayla sosyal adaleti birlikte ve özgürlükçü demokratik rejim içinde gerçekleştirmeye kararlı olduğunu ve çağdaş Türk toplumunda zaten başka bir kalkınma yönteminin geçerli olamayacağını vurgulamaktaydı. CHP, bunu gerçekleştirmek için hem halk girişimciliğine (kooperatifçilik gibi) öncelik tanyacak, hem özel girişimciliği özendirecek, fakat bu özel girişimcilerin çok aşırı karlarla halkı ezmelerini önleyecekti (CHP Seçim Bildirgesi, 1973, 28). CHP'nin 1973 seçim bildirgesinde Milli gelirin büyük bir kısmını küçük bir grup, az bir kısmını da geniş bir kesimin aldığı belirtilmekte ve bu da DPT'nin 1970'lerde yaptığı bir araştırmanın sonucuna dayandırılmaktaydı. DPT'nin 1970'lerde yaptığı bir araştırmaya göre; Türkiye nüfusunun düşük gelirli %80'i, milli gelirden %43 pay alırken, yüksek gelirli %20'si, milli gelirden %57 pay almaktadır. Ecevit, 1968 bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmada şöyle demektedir: "Milli gelirden yarının altında pay alan düşük gelirli %80 nüfus, Türkiye'nin en çok çalışan, en çok yorulan, milli gelir artışına en çok katkıda bulunan insanlarından, köylü ve işçisinden, esnafından, memur, subay ve öğretmeninden meydana gelmektedir" (Ecevit, 1975, 46).

CHP'nin 1973 seçimleri öncesinde yayınladığı "seçim bildirgesi"nde gelir adaletsizliğinin önlenmesi için şu önlemlerin alınması gerektiği bildirilmekteydi:

1.Bozulmuş olan toprak mülkiyeti düzeni yeniden gözden geçirilmelidir. Şimdiye kadar toprakta,aile mülkiyeti değil,kişisel mülkiyet geçerli olduğundan,köylülerin elindeki küçük topraklar aile içinde bölüne bölüne ufalanmıştır. Özellikle Güneydoğu Anadolu'da,toprak dağılımı,bölgenin tarihi özellikleri nedeniyle,yarı feodal bir düzen içinde oluşmuştur. Bu bölgede bazı kişilerin onbinlerce dönüm arazileri vardır.Bu kişiler bir çok köyün sahibidirler. Toprak dağılımındaki bu adaletsizliğe henüz yıkılamayan geleneksel "şeyhlik","ağalık" kurumlarının etkileri de eklenince,bu bölgedeki yarı feodal toprak düzeni,halkın siyasal özgürlüğünü bile kısımaktadır ve demokrasinin gerçeklik kazanabilmesini önlemektedir.

Güneydoğu Anadolu ölçeğinde olmamakla beraber,Türkiye'nin başka bölgelerinde de,toprak adaletsizliğinin köylüler üzerinde siyasal baskı unsuru olabilecek boyutlara vardığı yerler bulunmaktadır.

Yer yer tarımın can damarı olan suyun güçlü kişilerin elinde bulunması da,köylüler üzerinde ekonomik,sosyal ve siyasal baskı unsuru olduğu şeklinde bir saptamada bulunmuştu CHP parti programında. Bu saptamalardan hareketle şu tür önlemlerin alınacağı belirtilmekteydi: Öncelikle gerçek anlamda bir toprak reformu yapılacaktır. Bunun için de "toprak işleyenindir" ilkesiyle hareket edilecektir. Böylece toprağı çok olanların topraklarının bir kısmı kamulaştırılıp,toprağı yetersiz olana verilecektir (CHP Seçim Bildirgesi, 1973,37). CHP,ülke siyasetinde söz sahibi olduğu günden bu zamana kadar sürekli böyle vaatlerle kamuoyunu meşgul etmiş,hatta bunu gerçekleştirmek için bazen cılız da olsa bazı girişimlerde bulunmuş,ancak hiç bir zaman gerçek anlamda bir toprak reformunda ısrarlı olmamıştır. Çünkü partide söz sahibi olanların büyük bir bölümü,varolan düzenden yanadır.

2.Gelir dağılımında düzensizliğe yol açan nedenlerden biri de dış ticaret düzeninin bozulmasıdır. Türkiye,1977'ye gelindiğinde dış borçları ve bunlara ilişkin faizleri ödeyemez duruma gelmişti. Hesapsız olarak serbest bırakılan ithalat,ülkeyi yabancı mallar için cennet haline getirmişti. Otomobil kuyrukları,dışa indirimli kürklerde satış patlaması,dünyanın dört bir yanından markasına bakılmadan alınan traktörler v.b.ithalat patlaması ya-

ratmıştı. İthalatın bu denli yüksek olmasına rağmen ihracatın yeterli boyutlara ulaşmamış olması,dış ticaret dengesini alt üst etmiştir. İhracat,artış göstermesi gerekirken,tam tersine bir düşüş yaşamakaydı. Örneğin,1976'da ihracat 1.96 milyar dolar iken,1977'de bu miktar 1.73 milyar dolara düşmüştür (Kazgan,1985,332).

Dış borçları azaltmak için CHP,ithalatı kontrol ederek,yerli malların kullanılmasını teşvik etmek amacındadır. Bu amaçla piyasada darlığı çekilen,bu nedenle de fiyatları aşırı ölçüde yükselen malların ithali ve yurt içinde dağıtımı ya devlet eliyle veya ilgili kooperatifler aracılığıyla yapılacaktır. Günün ivedi ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerekli ithalat devlet tarafından yapılacak,ekonominin ilerde ihtiyaç duyabileceği dayanıklı ara mallar, hammaddeler ve tüketim malları da devletçe bol miktarda ithal edilecek ve yine devlet tarafından stok edilecektir. Önceki hükümetlerin,ithalatta uyguladıkları sübvansiyonlar kaldırılacaktır. Tarım ve deniz ürünlerinin,sanayi mamüllerinin ve işlenmiş madenlerin ihracatlarının arttırılması için tedbirler alınarak,dış ticaret açığımızın daraltılması sağlanacaktır.

3. Gelir dağılımındaki dengesizliğin bir başka nedeni de kredi düzeninin bozukluğu ve adaletsizliğidir. CHP'ye göre, Türkiye'de 1970'lere gelindiğinde,bu döneme kadar kurulmuş olan kredi düzeninin sağlıklı bir ekonomik ve sosyal gelişmeyi ve toplum yararına bir teşebbüs özgürlüğünü engelleiyici niteliktedir. Bu düzende kredilerden aslan payını, Türk ekonomisine hiç bir şey katmayan,halkın kalkınmasına yardım etmeyen,hatta ekonomimizin gelişmesini engelleyen ve halkımızı gitgide yoksullaştıran tefeciler ve büyük araçlar almaktadır. Ticari kredilerden bir ölçüde sanayicilerin de yararlandığı ileri sürülebilse de,ticari kredi koşullarının sanayinin gelişmesine elverişli olmadığı,bazı sanayicilerin ancak çaresiz kaldıkları için bir ölçüde bu kredilere başvurdukları söylenebilir.Çiftçiler ise,Türkiye nüfusunun dörtte üçüne yakın oldukları halde ve tarım kesimi,toplam milli hasılanın yarısına yakın bir kısmını ürettiği halde toplam kredilerin dörtte birinden daha azını alabilmektedirler.

Yine parti programında,CHP'nin bütün bu haksızlıkları önlemek için gerekli çalışmaları yapmış olduğu belirtilmektedir. Bu parti, özellikle büyük mağazalara uygulanan teşvik uygulamasını kaldıracaktır denmektedir. Ancak,eğer bir kaç küçük mağaza bir araya gelerek,çalışanların işsiz kalmasına yol açmadan büyük mağazalar açarsa,bu du

rumda devlet tarafından desteklenecekleri sözü verilmektedir. Bunlar öncelikle toptancılık kooperatifleri kurmak için teşvik edilecek,böylece esnaf güçlendirilecek, tüketim mallarının ucuzlatılması bu suretle sağlanmış olacaktır (CHP seçim bildirgesi,1973, 27).

CHP parti programında,Halk Bankasının kredi kaynakları,özellikle aralarında birleşerek ekonomik bakımdan daha yararlı büyüklükte işletmeler kurmak üzere girişimde bulunan ya da kooperatifleşmek isteyen esnaf ve sanatkarlara daha yeterli ölçülerde verilecektir denmektedir. Ancak CHP'yi oluşturan milletvekillerinin ve parti yandaşlarının partinin öngördüğü politikaları uygulamak konusunda fazla ısrarlı olmayacakları açıktır. Çünkü,kredi sisteminin çarpıklığından daha çok bu kişiler yararlanmaktadırlar. Kamu bankaları partililer tarafından çıkarları doğrultusunda kullanılmakta,parti yandaşları için birer sömürü malzemesi olarak çalıştırılmaktadır.

4. CHP'ye göre gelir dağılımındaki adaletsizliğin bir başka esaslı nedeni de üreticiyi ve tüketiciyi sömüren aracılık düzenidir. Bu aracılık düzenini ortadan kaldırmanın en iyi yolu kooperatifleşmektir. CHP iktidara geldiği taktirde,büyük bir ihtimalle bu aracılık düzenine dokunmayacaktır. Çünkü bu düzen zenginleşmenin en kolay yoludur. CHP'liler bu yolu kapatmak istemezler. Çünkü bu partiyi oluşturan kişiler,diger partilerin de yaptığı gibi maddi çıkar sağlama amacıyla siyaset yapmaktadırlar. Maddi çıkar elde edebilmek için de varolan çarpık düzenin devam etmesi gerekir.

CHP'ye göre;köylünün yarattığı kaynağın köylü elinde kalamayışının ve köylü eliyle değerlendirilemeyişinin başlıca nedenleri arasında,pazarlama düzeninin üretici aleyhine oluşudur. Üreticiler,büyük ve güçlü kooperatif örgütlerinde birleştirilerek,ürünlerinin yurt içindeki pazarlamasını,aracılara muhtaç kalmaksızın,kendi kooperatifleri yoluyla yapacak, üreticilerin bu örgütlenmesiyle uyumlu olarak,esnaf ve tüketicilerin de örgütlenmeleri sağlanacaktır.Böylelikle,üreticiler,ürünlerini gerçek değeri üzerinden pazarlayabilmiş olacakları için,gelirleri ve tasarruf olanakları artacak ve vurguncu aracılık mekanizması ortadan kalkacağından,tüketici halk da ürünleri ucuza alabilecektir.Böylece yalnız köylünün, çiftçinin değil,dar ve orta gelirli tüketicinin de tasarruf olanağı artacaktır (CHP Seçim Bildirgesi, 1973,28).

5.CHP'ye göre;vergi düzeninin bozukluğu ve adaletsizliği de,gelir dağılımının ve sosyal adaletsizliğin önemli nedenlerinden biridir. Bu bozukluğu gidermek için şu önlem-

ler alınacaktır: 1. Vergi yasalarında yapılacak değişikliklerle, öncelikle etkin bir vergi kontrol sistemi kurulacaktır. 2. Teşvik tedbiri olarak büyük varlıklar için uygulanan veya öngörülen aşırı vergi bağışıklıkları kaldırılacaktır. 3. Özellikle esnaf için vergi kolaylıkları getirilecek, dolaylı vergilerin vergi sistemimizdeki ağırlığı makul bir zaman süresi içinde azaltılacaktır. 4. Bunların yanında çok düşük vergi ödeyen veya hiç ödemeyen zengin çiftçilerin düzenli vergi vermeleri sağlanacak, bunların yanında dar gelirlilerden daha az vergi alınma yoluna gidilecektir. Bu amaçla, en az geçim indirimi gerçekçi olarak uygulanacak, hayat pahalılığından etkilenmemesi için de paranın değerindeki düşüş göz önüne alınarak yükseltilecektir. 5. Vergi politikası, gerek sosyal adalet, gerekse de plan disiplini sağlamanın etkin bir aracı olarak kullanılacaktır (CHP Seçim Bildirgesi, 1973, 29).

6.1.1.2. Köyleri kentleştirmek: "köykent"

CHP'nin "düzen değişikliği programı" çerçevesinde ortaya attığı "köykent" projesiyle, köyden kente, köylülükten kentliliğe, tarım toplumundan sanayi toplumuna düzenli ve sağlıklı biçimde geçiş sağlanması amaçlanmıştır.

CHP'ye göre; Tarımda verimin yükseltilmesi, köylünün uygarlıktan ve sosyal hizmetlerden daha yeterli ölçüde yararlanabilmesi ve köylü gücüne dayalı bir sanayileşme hareketinin gelişebilmesi için gerekli altyapılar, tesisler, hizmetler, köy grupları arasında en elverişli merkezlerde yoğunlaştırılmalıdır. Bu merkezler, dağınık köylerin zamanla kendiliğinden toplulaşmasını ve kentleşme hareketinin düzenli olarak yürümesini de sağlayacaktır. Aynı zamanda büyük kentlere aşırı nüfus akımı kendiliğinden yavaşlamış olacak; kentleşmede ve sanayinin dağılımında bölgeler arası adalet gerçekleşebilecektir.

"Köykent" adı verilecek olan bu merkezler, çevre köylere yollarla bağlanacağından, köylü, bu merkezlerdeki hizmetlerden, olanaklardan, günü gününe, kolayca yararlanabilecektir (CHP seçim bildirgesi, 1973, 38). CHP'nin bu saptamaları doğrudur. Ancak "köykent" projesinin uygulamaya geçirilmesi, hem büyük bir meclis çoğunluğu, hem kararlılık ve hem de uzun zaman ve emek ister. CHP, liste usulü basit çoğunlukla yapılacak bir değerlendirmede, ancak meclisin %57'sine sahip olabilecekti. Bu oran da sözkonusu projenin hayata geçirilmesi için yeterli bir çoğunluk değildi. Ayrıca CHP, bütün diğer politikalarda olduğu gibi, bu konuda da yeterli kararlılığa sahip değildi. Ayrıca CHP, gü-nübürlük politikaları tercih ettiği için, böyle uzun süreli ve büyük uğraş isteyen bir pro-

jeyi uygulama konusunda samimi davranmayacaktı.

Yine CHP parti programına göre; "Köykent"lerin ekonomik ve sosyal hayatına,o çevredeki köy kooperatifleri veya kooperatif birlikleri geniş ölçüde hakim olabilecektir. Tarım makinalarının bakım ve onarım atölyeleri,küçük sanatlar,bugünkü köy düzeninin çok üstünde,yeterli sağlık ve eğitim kuruluşları,meslek kursları,her türlü kültür,spor ve eğlence tesisleri,köykentlerde yoğunlaşabilecektir. Böylece köylü,kendi şehrini yaratabilecektir. "Köykent"ler kurulunca buradaki küçük sanayi,her bölgede,köylü gücüne dayanarak kurulacak olan büyük sanayinin toplanacağı merkezleri de besleyecektir (CHP parti programı,1973,38).

6.1.1.3.Bölgeler Arası Sosyal Adalet

1973 parti programında CHP,insanlar arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak için büyük kararlılık gösterecektir denmekte ve bunun yanında , bölgeler arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için de kararlı olunacağı belirtilmektedir. Bu programa göre;CHP,bölgeler arası dengesizlikleri çözmek için şunları yapacaktır:

1.Doğu ve Güneydoğu Anadolunun kaynak ve ihracat potansiyelini gereği gibi değerlendirmek üzere,bu bölgelerin yol,su ve enerji sorunu süratle çözülecek,sanayi için elverişli ortam oluşturulacak,sanayileşmeye devlet öncülük edecektir.

2.Bu bölgelerde hayvancılık,köylülerin devlet yardımıyla kuracakları güçlü kooperatifler eliyle gerçekleştirilecektir.

3.CHP,Doğu ve Güneydoğu'da öncelikle köylüye dönük bir eğitim seferberliği başlatarak,eğitim yetersizliğinden doğan olanak eşitsizliğini de giderecektir.

4.CHP,bütün bunların gerçekleşebilmesi için,ulusal kalkınma planı çerçevesinde,Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkınmasını ve sanayileşmesini hızlandırıcı yöresel planlama çalışmaları yaptıracaktır. Yöresel planlamanın amacı,Doğu ve Güneydoğu Anadolu halkının hızla ve adaletle kalkındırılmasının yanısıra,bölgelerarası ayrılıkları ve adaletsizlikleri de gidermek ve Türkiye'nin daha çok bütünleşmesini sağlamak olacaktır (CHP seçim bildirgesi,1973,44).

6.1.1.4. Devlet Girişimciliği

CHP,Kamu iktisadi kuruluşlarında da daha devletçi ve radikal kararlar alacağı izlenimini vermekteydi. CHP,kamu iktisadi kuruluşlarının sistemini temelinden değiştire-

ceğini, bu kuruluşlarda,bürokratik yönetim yerine,demokratik ve verimli işletmecilik yöntemlerini uygulayacağını,bu kuruluşlardaki siyasal baskı ve müdahalenin kaldırılacağını belirtmekteydi (Ecevit,1975,203).

CHP'ye göre; sözkonusu kuruluşları doğrudan doğruya içinde çalışanlar yönetmelidir. Bu yönetim,en küçük atölye veya işyeri biriminden en üst kurullara kadar,kuruluşun tümünü kapsamalıdır. Yönetim kurulunda,çalışanlar çoğunlukta olmalı,yerinden yönetimin halk tarafından seçilmiş temsilcileri ve az sayıda devlet temsilcisi de bulunmalıdır. Çalışanlar, her bilanço dönemi sonunda kardan ve verim artışından belirli bir ölçüde pay alabilmelidir.

Parti programına göre; CHP iktidar olduğu takdirde;esas itibarıyla üretken faaliyette bulunan Kamu İktisadi Kuruluşlarının hepsinde, memur statüsündeki bütün personeli,işçi veya anlaşmalı personel statüsüne geçirecektir. Bu kuruluşlarda,personel politikası,ücret sistemi ve kadrolar,doğrudan doğruya çalışanlar tarafından saptanması sağlanacaktır.

CHP'nin KİK'ler bir diğer düzenlemesi de bu kuruluşların ortaklığı konusunda olacaktır. Buna göre;kamu sektöründe,özel sektörle işbirliği anlamında karma girişim olmayacaktır.Hiç bir Kamu İktisadi Kuruluşu yerli ve yabancı özel girişimle ortaklık kuramayacaktır. Kurulmuş olan ortaklıklar süratle tasfiye edilecektir.

6.1.2.Sosyal Demokrat Devlet

CHP Lideri İnönü,1965 seçimleri öncesinde partiye canlılık kazandırmak ve sol seçmenlerin oyunu garanti edebilmek için partisinin "ortanın solu"nda bir parti olduğunu açıklamıştı. "Ortanın solu" kavramının fikir babası da dönemin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit idi. Ecevit,CHP'nin "ortanın solu" hareketinin bir Anayasa hareketi olduğunu söylüyordu. Ecevit'e göre;"bu hareket,Anayasayı kağıt üzerinden kurtarma,toplum dokusuyla kaynaştırarak canlandırma,halka yararlı kılma ve siyasal alanda olduğu gibi,sosyal ve ekonomik alanda da Anayasayı geliştirme hareketidir"(Ecevit,1973,58-59).

1965 seçimlerine böyle bir hareketlilikle giren CHP,bu seçimlerde umduğunu bulamadı. 1965 seçimlerinin CHP adına yenilgiyle sonuçlanması,bu partiyi başka arayışlara yöneltti. Çünkü parti içinde kendilerine seçimleri kaybettiren nedenlerin başında bu "ortanın solu" söyleminin yattığını söyleyenlerin sayısı azımsanmayacak orandaydı. Bu nedenle parti içinde büyük tartışmalar olmuş, İnönü'ye karşı büyük bir muhalefet hareketinin

başlangıç tohumları atılmıştı. Bu harekete karşı oluşan muhalefetin başını da, daha sonraları partiden ayrılıp Cumhuriyetçi Güven Partisi'ni kuran Turhan Feyzioğlu çekmişti (Teziç, 1976, 297).

CHP'nin 14 Mayıs 1972 günü yapılan "Genel Başkanlık Kurultayı"nda Ecevit Genel Başkan seçilmiş ve CHP adına yeni bir dönem başlamıştı. Ecevit ile yeni başlayan bu dönemde "ortanın solu" söylemi yerine "demokratik sol" (veya sosyal demokrasi) hareketi ön plana çıkarılmaya başlandı. CHP'nin "demokratik sol" bir parti olduğu, bu amaçla ücretlilerin etkinliğine, çoğunluğuna partinin açılacağı ifade ediliyordu (Cem, 1995, 336).

CHP'nin sosyal demokrasi fikrine hangi aşamalardan geçerek sahip olduğunu açıkladıktan sonra şimdi de parti programında sosyal demokrasi ile ilgili ne tür düzenlemelerin olduğunu irdeleyelim.

6.1.2.1. İnsanca Yaşamaya Elverişli Demokratik Çalışma Düzeni

CHP tarafından 1973 yılında yayınlanan seçim bildirgesinde kurulacak çalışma düzeninin şu temel ilkelere dayanacağı belirtilmişti:

1. İşçi haklarını ve demokrasiyi sınırlayan yeni yasalar değiştirilecek ve daha demokratik duruma getirilecektir. Bu yönde değiştirilecek yasaların başında, toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle, derneklerle, ilgili yasalar ve Devlet Güvenlik Mahkemeleriyle, sıkıyönetimin kaldırılmasıyla ilgili yasalar gelmektedir.

2. Memur sendikalarının tekrar kurulmasına izin verilecek ve bu sendikaların hakları genişletilecektir.

3. İşçi-memur ayrımı kesin ve gerçekçi ölçülere bağlanacaktır.

4. Bütün çalışanların, yalnız hukuken değil, fiilen de "İş Kanunu" ve "Sosyal Sigortalar Kanunu" kapsamına girmeleri sağlanacaktır.

5. "Tarım İş Kanunu" çıkarılacak, bu arada orman işçilerinin de çalışma hakları ve sosyal güvenlikleri sağlanacaktır.

6. Lokavt yetkisinin kötüye kullanılmasını önleyici yasa değişiklikleri yapılacaktır. Lokavt yetkisini kullanmak, ancak genel ekonomik durum dolayısıyla zarar eden ve bu zararını bir süre önleyebilme olanağından yoksun olduğu kabul edilen işyerleri için mümkün olacaktır.

7. "Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu" ile "Sendikalar Kanunu" nun

uygulamada aksayan ve çelişkili mahkeme kararlarına yol açan hükümleri, sendika özgürlüğünde ve işçi haklarında herhangi bir kısıntı yapılmaksızın düzeltilecektir.

8. Kamu İktisadi Kuruluşlarını doğrudan doğruya içinde çalışanlar yöneteceklerdir.

9. Adaletli ve dengeli gelişmeyi mümkün kılıcı bir ücret politikası saptanmasına yardımcı olmak üzere, hükümetle, işçi ve işveren üst kuruluşlarının katılacağı bir "Gelir ve Ücret Politikası Danışma Kurulu" kurulacaktır (CHP seçim bildirgesi, 1973, 117).

6.1.2.2. Güvenli Yaşam İçin "Sosyal Güvenlik"

CHP, sosyal güvenlik kuruluşlarına büyük önem vereceğini, insanların umut dolu güven içinde yaşamaları, geleceklerinden emin olmaları için böyle bir önemin gerekli olduğu düşüncesindedir (CHP seçim bildirgesi, 1973, 129).

CHP'nin parti programında belirtildiği üzere, CHP tek başına iktidar olduğu takdirde, yapılacak gerçekçi düzenlemelerle, herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmayan ve belli bir yaşın üstündeki bütün dar gelirlilere yaşlılık aylığı bağlanmasını sağlayacak, emekliye ayrılan yaşlılar için, yalnızlık ve maddi zorluklar çekmeksizin rahatça yaşayabilecekleri esenlik evleri açacaktır (CHP seçim bildirgesi, 1973, 129).

CHP parti programında "sosyal güvenlik"le ilgili aşağıdaki düzenlemelerin de yapılacağı belirtilmektedir:

-Sosyal güvenlikten yoksun durumdaki ev kadınları prim ödeyerek sosyal sigortalardan yararlanabileceklerdir. Kadınlara daha erken yaşta emekliye ayrılabilme olanağı sağlanacaktır.

-Sağlık sigortası kısa zamanda bütün yurttaşları kapsayacak boyutlara eriştirilecektir. Emeklilerin eşleri ve çocukları da sağlık veya hastalık sigortasından yararlandırılacaklardır.

-Kurulacak "köykent" düzeni ve kooperatifçilik hareketi geliştikçe, kooperatiflere bağlı yeni bir sosyal sigorta sistemi kurulacaktır. Böylece tüm köylüler, her dalda sosyal güvenliğe kavuşabilecekler, işçiler gibi yaşlılık, ölüm, kaza, sakatlık, analık sigortalarından yararlanabileceklerdir. Yine kooperatifçilik hareketiyle bağlantılı olarak tarım sigortası kurulacak ve kötü ürün yıllarında veya doğal afetler karşısında köylüler, çiftçiler, tarım sigortasından görecekları yardımlarla geçimlerini sağlama, işlerini sürdürme olanağı bulacaklardır.

-Prim ödeyenler,sosyal güvenlik kurumlarının yönetimine ve denetimine etkin biçimde katılacaklardır.

-İşsizler için "işsizlik sigortası" kurulacaktır. Kendi iş tutumundaki yanlışlıklar,yetersizlikler nedeniyle değil de,ekonomideki,teknolojideki veya toplumdaki değişiklikler karşısında devletin gerekli önlemleri zamanında almaması nedeniyle işsiz kalan esnaf ve sanatkarlara,belli bir süre için işsizlik ödeneği verilecektir. Bu amaçla,Bağkur'un esnaf ve sanatkara sağladığı sosyal güvenliğe"işsizlik sigortası" da eklenecektir.

-Kimsesiz çocukların bakımlarını,barınmalarını ve eğitimlerini devlet üstüne alacaktır. Bu konuda olanakları genişletilecek olan Çocuk Esirgeme Kurumu'ndan yararlanılacaktır. Büyük sanayi ve iş merkezlerinden başlanarak,bütün yurttta çocuk yuvaları kurulacaktır.

-İşçiler için İşçi Yardımlaşma Kurumu (İYAK),Memurlar için de Memur Yardımlaşma Kurumu (MEYAK) kurulacaktır (CHP seçim bildirgesi,1973,133).

6.1.2.3.Sağlıklı ve Adaletli Yerleşme ve Yaşama Düzeni

CHP parti programında sağlıklı ve adaletli yerleşme ve yaşama düzeni için CHP'nin öncelikli hedeflerinden birinin "köykent" projesiyle,köylerin birer cazibe merkezi haline getirilerek,büyük kentlere göçü yavaşlatmak olduğu belirtilmekte,bunların yanında,yeni kentleşme alanları veya kentlerin çevrelerindeki yerleşime elverişli alanlar kamulaştırılarak arsa spekülasyonlarının önleneyeği vurgulanmaktadır. Ayrıca yine parti programında büyük kentlerin düzensiz ve çevre sağlığına aykırı biçimde büyümesi,çevrelerinde kurulacak "uydukent"lerle,denetimli bir düzene bağlanacağı ve böylece büyük kentlere göçün önleneyeği belirtilmektedir.

Yine CHP parti programına göre;CHP iktidar olduğu taktirde belediyelerin gelirlerini arttırmak için gerekli düzenlemeleri yapacak,,bunların daha etkin hizmet olanaklarına kavuşmalarını sağlayacaktır. CHP,büyük kentlerin belediye olanaklarını aşan,özellikle sanayileşmeyle, çevre sağlığıyla ilgili sorunların çözümünde,belediyelerle devletin işbirliği içinde hareket etmeleri için gerekli ortamı hazırlayacaktır.

Konut politikasına gelince; CHP,sosyal konutların ve dar gelirli ailelerin belirli bölgelerde toplanarak kentlerin sınıf duvarlarıyla bölünmesini önleyecektir. Bu konutlar, kredilendirilecek ve bu kredilerin taksitleri,herkesin ödeme gücüne göre,gelirinin belirli bir

yüzdesini aşmayacak ölçüde ayarlanacaktır (CHP seçim bildirgesi,1973,135).

CHP,toprak rantını önlemek için imar planlarındaki değişikliklerden doğan değer artışlarının,imar hakkı olarak kamunun olmasını sağlayacak,böylece imar yolsuzluklarını da arsa ve yapı spekülasyonlarını da kesin olarak önlemiş ve tasarrufların daha çok üretken alanlara yönelmesini sağlamış olacaktır. Bunların yanında CHP,gecekondulaşmayı ancak buralarda oturanlara sağlıklı bir ev sağlanması şartıyla önlemeyi düşünmekte,aksi taktirde yıkılmasına ve kamulaştırılmasına karşı çıkmaktadır. Ancak,hangi bütçeyle,daha doğrusu ne tür bir finansmanla bunu yapacağını belirtmemekte,bu da söz konusu düzenlemelerin gerçekleşme olasılığının çok düşük olacağını göstermektedir.

6.1.2.4.Sağlıklı ve Uzun Ömür

Sağlıklı ve uzun yaşama hakkı,yurttaşın temel hakkıdır. Bir devlet yurttaşlarının bu hakkını gereğince sağlayamıyorsa, başta gelen insanlık görevini yapamıyor demektir. Bu hakkın sağlanamadığı bir ülkede kalkınma hızını gösteren rakamlar ne kadar yüksek olursa olsun,insanlık açısından bir değer taşımaz. Öyle bir ülkede,bir avuç insanın refahı, çoğunluğun hayatı pahasına sağlanıyor demektir.

CHP parti programında,sağlık konusunda şu düzenlemelerin yapılacağı belirtilmektedir:

-Bütün çalışanlar ve prim ödeyenler,sağlık sigortasından yararlandırılacaktır. Tarım kesiminde desteklenip güçlendirilecek olan kooperatifçilik hareketiyle birlikte,sağlık sigortası ve bütün sosyal güvenlik kurumları köylüleri de kapsamına alacaktır.

-Derhal kurulacak sağlık sigortasının yurt ölçüsünde kapsadığı alan genişledikçe, sağlık hizmetlerinin sosyalizasyonu çerçevesindeki çalışmalar,daha çok koruyucu hekimliğe,toplum ve çevre sağlığı hizmetlerine yönelecektir.

-Sağlık kuruluşları,bütün sosyal güvenlik kurumlarının temsil edilecekleri ve prim ödeyenlerin,yönetimine ve denetimine etkin biçimde katılacakları bağımsız bir örgütte birleştirilecektir. Böylece,sağlık kuruluşları daha verimli ve ekonomik kullanılacaktır. Sağlık alanında kurulacak yeni düzen,bütün yurdu kapsayınca kadar sigorta dışında kalan tüm dar gelirli vatandaşların ücretsiz bakımları sağlanacaktır.

-Sağlıkla ilgili bakanlık,işletmecilik yapmak yerine,ulusal sağlık politikasından ve tüm sağlık hizmetlerinin denetiminden sorumlu olacaktır. Böylece,toplum sağlığına,çevre

sağlığına,sosyal hizmetlere ve genel sağlık koşullarının denetimine daha çok zaman ve kaynak ayırma olanağını da bulacaktır. Denetim görevini daha tarafsız yapabilecektir.

-"Köykent" sistemiyle,gerek personel,gerekse de araç ve gereç bakımından yeterli durumda sağlık merkezleri,bütün kırsal alanların sağlık ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde kurulabilecek ve yaygınlaşabilecektir.

-İlaç sanayi,devlet veya sosyal güvenlik kurumları eliyle kurulacaktır. Yerli ilaç hammadesi üretimine ağırlık verilecektir. Bu gibi tedbirlerle ilaçların büyük ölçüde ucuzlatılması sağlanacaktır. Sağlık hizmetlerinin maliyetlerini ve niteliğini etkileyen sağlık araçları ve gereçleri sanayii,yine öncelikle devlet ve sosyal güvenlik kurumları eliyle geliştirilecektir. Yurt içinde yapılamayanların da öncelikle sosyal güvenlik kurumlarınca ithali sağlanacaktır (CHP seçim bildirgesi,1973,135).

6.1.2.5. Parasız Eğitim

Parti programına göre,CHP iktidar olduğu taktirde,demokrasinin gereği olan özgür yurttaşı,ekonomik ve sosyal gelişmenin en başlıca aracı hem de asıl amacı olan yapıcı, yaratıcı ve mutlu insanı yetiştirecek bir eğitim düzeni kurmaya herşeyin üstünde önem verecektir. CHP,toplumun huzurunu ve esenliğini de,kalkınmanın sosyal adalet içinde hızlanmasını ve devletin güçlenmesini de en başta böyle bir eğitim düzenine bağlı görmektedir.

CHP parti programına göre ;CHP iktidarının kuracağı eğitim düzeninin temel ilkeleri ve amaçları şunlardır:

- 1.Eğitimde birlik olacaktır.
- 2.Eğitimde sosyal adalet ve herkese eşit olanak sağlanacaktır.
- 3.Eğitimin hiç bir dalında ve aşamasında hiç bir kimsenin önü tıkanmayacaktır.
- 4.Bütün toplum için yaygın ve sürekli eğitim sağlanacaktır.
- 5.Eğitim,üretime dönük,toplum koşullarına ve hızlı kalkınma gereklerine uygun olacaktır.
- 6.Eğitim,ulusal kültürümüzü koruyup geliştirici ve çağdaş uygarlıkla bütünleştirici nitelikte olacaktır.
- 7.Eğitim, demokratik,özgürlükçü ve halkçı olacaktır.
- 8.Eğitim,hem insan kişiliğinin serbestçe gelişmesine,hem de toplumsal dayanışma ruhunun güçlenmesine katkıda bulunacaktır (CHP seçim bildirgesi,1973, 145).

CHP parti programında eğitim konusunda başka düzenlemeler de bulunmaktadır. Eğitim alanında yapılacak düzenlemelerden birisi de öğretmenlere yaratılacak özgürlük ortamıdır. Öğretmenin iyi yetişmesi,maddi ve manevi huzur içinde çalışıp yaşayabilmesi,sağlam bir eğitim sisteminin ve yeni kuşakları sağlıklı biçimde eğitebilmenin temel koşullarındandır. Demokratik bir toplum için gerekli özgür insanı yetiştirecek öğretmenin kendisi özgür olabilmelidir. Bu nedenlerle,öğretmenler maddi sıkıntıdan ve siyasal baskıdan kurtarılacaklardır (CHP seçim bildirgesi,1973,154).

CHP parti programına göre,eğitim alanında yapılacak bir başka düzenleme de halk eğitim merkezlerinin her il ve ilçeye yayılmasıdır. Bu merkezlerde,açık öğretim yöntemiyle öğrenim yapanlar için gerekli kolaylıklar bulunacaktır. Yörenin özelliklerine ve ihtiyaçlarına ağırlık veren meslek ve sanat kursları düzenlenecektir. Buralarda kooperatifçilik kursları düzenlenecek,geniş bir kitaplık oluşturulacak,okur yazarlık oranını kısa zamanda uygar ülkeler düzeyine yükseltilecek ve Türkçe bilmeyenlere,Türkçe öğretilenlerdir.

6.1.2.6. İnanç Özgürlüğü

CHP parti programında İnanç özgürlüğünün,demokrasinin,düşünce özgürlüğü kadar vazgeçilmez unsuru olduğu belirtilmekte ve CHP iktidar olduğunda,toplumun manevi ve ahlaki değer ölçülerine de,inanç ve düşünce özgürlüğüne de saygı göstereceği ifade edilmektedir. CHP,Türk halkını dinsel inançlarının,dine bağlılığının, demokratik yoldan ve sosyal adaletle kalkınmak için bir engel değil,tersine,kolaylaştırıcı bir etken olduğu kanısındadır (CHP seçim bildirgesi,1973,164).

6.1.3.Özgürlükçü ve Demokratik Siyasal Düzen

1973 tarihli CHP parti programında,siyasal düzenin özgür ve demokratik bir niteliğe sahip olması gereğinin altı çizilmiş ve aşağıdaki saptamalarda bulunulmuştur:

CHP,Türk halkının adaletli,etkin ve yurttaşa saygılı bir devlet yönetimi altında, özgürlük ve düzenliliği bir arada sağlayabilecek yetenekte ve erginlikte olduğuna, bu nitelikleri açısından,Türk halkının demokrasiye yatkınlığı tartışılmayacağına ve demokrasi-den vazgeçmesi söz konusu olmayacağına,baskıya boyun eğmeyen Türk halkının, özgürlükçü demokrasiden başka bir rejimi içine sindiremeyeceğine inanmaktadır.

Yine CHP parti programında belirtildiği gibi, CHP'ye göre;çalışan halk toplulukla-

rının demokratik özgürlük ortamında serbestçe örgütlenebilmeleri,haklarının bilincine varmaları,sömürüye karşı direnmeye,devlet yönetimini sosyal adaletçi bir tutum için zorlamaya başlamaları,Türkiye'de de yerli-yabancı büyük sermaye çevrelerinde olsun, büyük toprak sahiplerinde olsun,genellikle demokrasiye karşı kaygı uyandırmıştır (CHP seçim bildirgesi,1973,169).

CHP,demokrasinin önündeki engelleri böyle açıklarken, özgürlükçü demokrasiyi istemeyenlerin niçin bunu istemediklerini de saptamaya çalışmıştır. CHP'ye göre; özgürlükçü demokrasinin halka kazandırdığı güçten tedirgin olan ve ekonomik çıkarlarının,sömürü olanaklarının o yüzden tehlikeye girdiği kaygısına kapılan çevreler,dünyanın her yerinde,özellikle demokrasinin henüz kökleşmediği ve istikrarlı bir toplum düzeninin henüz kurulamadığı ülkelerde,önlemek istedikleri fakat doğrudan karşı çıkarak önleyemedikleri akımlarla mücadelede,dolaylı yollara sapmaktan kaçınmazlar.O sırada kendilerine karşı olan akımları kışkırtıp körükleyerek,toplumun hoşgörüsünü ve tahammülünü aşacak aşırı davranışlara da iterler (CHP Seçim Bildirgesi,1973,170).

CHP'ye göre,Türk Ulusunun benimsediği Batı örneği serbest girişim özgürlüğünü savunan demokrasi,diğer özgürlüklerden soyutlanarak yaşatılamaz. Batı örneği demokrasinin girişim özgürlüğünü,mülkiyet ve miras haklarını benimseyip,fakat bir çok temel siyasal ve sosyal hakları ve özgürlükleri benimsememesi,kabul edilemez bir durumdur (CHP Seçim Bildirgesi,1973,170).

CHP parti programında belirtildiği gibi ,CHP'ye göre,Girişim özgürlüğü de mülkiyet ve miras hakları da hiç kuşkusuz,Batı örneği demokrasinin ayrılmaz öğeleridir. Fakat girişim özgürlüğüyle,mülkiyet ve miras haklarının bazı kimselere,sınırlı zümrelere ister istemez kazandıracağı büyük güç ve ağırlık karşısında,düşünce ve anlatım özgürlüğü, toplanti,birleşme ve örgütlenme özgürlüğü ve bazı sosyal ve ekonomik haklar ve özgürlükler de yeterli ölçüde sağlanmazsa,toplumda ciddi dengesizlikler ortaya çıkar,toplum yararı korunamaz,herkesin insanca yaşama hakkı gerçekleştirilemez olur. Batı örneği demokrasinin kesin amacı olan halk egemenliği sağlamak yerine,küçük ve güçlü zümrelerin sınıf egemenliği korunmuş olur. Rejim, giderek,demokrasi çizgisinden uzaklaşır ve faşizme dönüşür (CHP Seçim Bildirgesi,1973,171).

CHP,bir yandan batı tipi demokrasiyi ve bu demokrasinin vazgeçilmez öğeleri olan

mülkiyet,miras,örgütlenme,düşünce özgürlüğü gibi kavramları gerçekleştirmeye çalışırken,diğer yandan küçük bir sınıfa ayrıcalık tanınmasını engellemeye çalışacağını belirtmektedir. Ancak CHP,bu vaatlerini nasıl gerçekleştireceği konusunda inandırıcı önlemler ortaya koyamamaktadır. Vaatlerinin çoğu altyapısı hazırlanmadan ortaya atılmış düşüncelerdir.

Özgürlükçü demokraside düşünce ve anlatım özgürlüğüne sınır konmaz,"düşünce suçu" diye bir suç türü tanınmaz. Toplum gerçeklerine ve gereklerine aykırı düşen, özgürlükçü demokrasinin varlığını reddeden bazı düşünce akımlarının eyleme dönüştürülmesi yasaklanabilir. Fakat bu yasakların çerçevesi içinde,herkes düşünce ve kanılarını dilelediği gibi açıklayabilir.

Çağımız yaygın haberleşme ve eğitim çağıdır. Halk,herşeyi eskisinden daha iyi bilmekte,çok daha yakından izleyebilmekte ve değerlendirebilmektedir. Bu olanağı elde eden halk,her ülkede ve rejimde,özellikle demokratik ülkelerde,yönetime daha çok katılma,daha çok ağırlığını koyma özlemini duymakta,bunu kendine bir hak olarak görmektedir. Toplum sorunları üzerinde ve devlet yönetimi konusunda halkın nisbeten ilgisiz ve bilgisiz olduğu çağlarda oluşmuş temsili demokrasi,artık halkı eskisi kadar tatmin etmemektedir. Batılı demokratik ülkelerde,demokrasiye içtenlikle bağlı olan partiler ve iktidarlar,halkın bu yeni özlemi ve yaklaşımı karşısında demokrasiyi daha da genişletmeye,halkın özgürlüklerini ve yönetime katılımlarını arttırmaya uğraşmaktadırlar.

Çağımızda demokrasiyi yaşatabilmenin,demokrasi içinde yaşayabilmenin,etkin bir devlet yönetimini gerçekleştirebilmenin ve toplumda uyum ve huzur sağlayabilmenin kaçınılmaz gereği olarak,hem yurttaşların ve çoğulcu bir toplumda doğal ögeler olarak yer alan toplulukların,meslek gruplarının,kurumların ve örgütlerin devlet yönetimine katılma,siyasette ağırlıklarını duyurma olanakları artacak,hem de halkın sürekli gözetimi altında bulunan yürütme organlarının etkinliği korunacaktır. Bu koşulların değişik ölçülerle bir arada sağlanması bir çok demokratik ülkede olabilirken,Türkiye'de olamamışsa bunu sorumlusu ne Anayasa'dır ne de halktır. Bunun sorumlusu,doğrudan doğruya,çağdaş özgürlükçü demokrasiyi içlerine sindiremeyen ve etkin devlet yönetimini başaramayan iktidarlardır.CHP'de daha önce,hem de tek başına 27 yıl ülkeyi yönetmişti.Eğer demokrasimiz ağır ve aksak ise bunda CHP'nin de büyük payı vardır. CHP,değişmişmidir? Değiştiyse

neden hep geçmişine yaslanmaya çalışmaktadır. CHP, günün koşullarını gözönüne alıp, kendi özeleştirisini yapmaya çalışmak yerine, başka iktidarları Türkiye'yi bu hale getirmekle suçlaması doğru bir yaklaşım olmasa gerek.

Seçim sisteminin yarattığı tepkiler de ,sistemdeki aksaklıklardan çok,halkın yönetime katılma isteğinin yeterince karşılanamayışından ileri gelmektedir.

CHP parti programında "siyasal partiler" ile ilgili şu saptamalara yer verilmiştir: Anayasamızda "demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez unsurları" olarak tanımlanan partiler,büyük ölçüde halkın denetim ve etki alanı dışında kalmaktadırlar. Halkta uyanan tatminsizliğin bir nedeni de budur. Partiler demokrasisindeki seçimlerde,yurttaşın elbette kişilere değil,partilere oy vermesi ve aday listelerini yetkili parti organlarının hazırlaması gerekir. Başka türlü kendi içinde disiplinli ve tutarlı iktidarlar oluşamaz. Ne var ki, ülkemizde partililik yapabilecek olanların aşırı ölçüde sınırlı tutulmuş,siyasetin bir çok kimseye yasaklanmış olması,partilerin yan kollarının kapatılmış olması,parti örgütlerinin toplumdaki köklerinin de çok zayıflamış bulunması,halkla partiler arasında bir kopukluk, bir yabancılaşma doğurmuştur. Bu nedenledir ki,vatandaş,haklı olarak,seçme hakkını kullanmadığı kanısına kapılmaktadır (CHP Seçim Bildirgesi,1973,185).

CHP,1973 seçimleri öncesinde yayınladığı seçim bildirgesinde,ayrıca şu saptamalarda da bulunmaktadır: Türkiye'de özellikle demokrasi ve özgürlük alanındaki kısıtlamalar 12 Mart 1971 sonrası dönemde daha da ileri götürülmüştür. Örneğin,derneklerin siyasete dolaylı olarak ilgilenmeleri bile yasaklanmıştır. Oysa partiler,demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez öğeleri olmakla beraber,siyaset yapma hakkının yalnız partilere tanındığı,Türkiye'den başka bir demokratik ülke yoktur. Her demokratik ülkede,dernekler siyasetle dolaylı olarak da değil,açıktan ve doğrudan ilgilenebilirler. Çoğu kez,siyasetle ilgilenmek üzere, örneğin;bir partiyi veya adayı desteklemek üzere bile dernekler,kulüpler kurulur. Hele belli siyasal,sosyal,ekonomik görüşleri toplumda yaymak için örgütler kurulabilmesi demokrasilerde doğal bir haktır. Halk çoğu kez,taleplerini bu gibi örgütler aracılığıyla duyurur. Türkiye'de şimdi bütün bunlar yasaktır. Derneklerin, o sırada sendikalar da dahil tüm meslek kuruluşlarının demeç ve bildirileri bile sansüre bağlanmıştır. Hakları zaten çok sınırlı olan memur sendikaları kapatılmıştır. Bütün dünyada yüksek öğrenim gençliğinin toplum sorunlarıyla ve siyasetle ilgisi artarken ve bu ilgiyi yapıcı ve

sağlıklı bir yönde geliştirmenin yolları aranırken ve bulunurken,bizde yüksek öğrenim gençliğinin siyasetle uzaktan bile ilgilenmesini önleyici hükümler getirilmiştir. Üniversite öğretim üyelerinin de düşünce özgürlüğü ve toplum sorunlarıyla ilgilenebilme hakkı önemli ölçüde kısılmıştır (CHP seçim bildirgesi,1973,186).

CHP'ye göre;gerçek bir üniversite,toplum sorunlarına ilgisiz kalamaz,toplum sorunları üzerinde görüşlerini belirtmekten,araştırmalar yapmaktan alıkonamaz. Fakat, üniversitelerin siyasetle ilgisini kesmek görüntüsü altında,asıl sağlanmak istenen,üniversiteleri toplumdan koparmak,toplumdan etkilenemez duruma sokmak ve fildişi kuleye hapsedmektir. Toplum sorunlarıyla ilgilenmek,siyasetle ilgilenmek demektir. Toplumun en ilgili ve bilgili kesimlerini toplum sorunlarının dışında tutmak,toplum yararıyla bağdaşmayan bir davranıştır. Eskiden üniversite öğretim üyeleri,partilerin merkez karar ve yönetim organlarında görev alabilirlerdi. Şimdi bu yasaklanmakla,üniversite öğretim üyelerinin siyasete katkıda bulunabilme olanağı kaldırıldığı gibi,partiler de çağımızın karmaşık sorunlarını çözümlenmede ve çözmede bilim adamlarının,uzmanların yardımından,tutacağı ışıktan büyük ölçüde yoksun bırakılmış olabilir (CHP Seçim Bildirgesi,1973,187).

Bütün bu gözlemler sonucunda CHP,iktidar olduğu taktirde,demokratik ve özgürlükçü bir toplum yaratmak için şu düzenlemeleri yapacaktı:

- Yurt dışındaki seçmenlere oy hakkı tanınacaktı.
- 18 yaşını dolduranlara oy hakkı tanınacaktı.
- Dernekler üzerinden siyasetle ilgilenme yasağı kaldırılacaktı.
- İşçi sendikalarının siyasetle daha etkin biçimde ilgilenebilme olanakları sağlanacaktı.
- Memurların sendikalaşma hakkı yeniden tanınacaktı.
- Toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkına ve özgürlüğüne 12 Mart sonrası dönemde getirilen aşırı sınırlamalar kaldırılacaktı.
- Olağanüstü zorunluluklar ortaya çıkmadıkça Devlet Güvenlik Mahkemelerine olanak sağlayan yeni Anayasa hükmü işletilmeyecekti.
- Üniversiteler yasasına konulan düşünce,bilim,öğrenim ve araştırma özgürlüklerini sınırlayıcı ve özerkliği etkisiz kılıcı hükümler kaldırılacaktı. Üniversitelerin yönetimine, öğretim üyeleriyle birlikte,öğrenciler ve diğer üniversite görevlileri de etkin biçimde ka-

tılacaklardı.

-Sıkıyönetim Yasasında yapılan değişikliklerle bazı temel hakların ve özgürlüklerin hatta bazı sosyal ve ekonomik hakların ve özgürlüklerin özünü zedeleyen hükümler kaldırılacaktı.

-Yasalarımızdan,düşünce ve anlatım özgürlüğünü,örnek aldığımız özgürlükçü demokrasi uygulamalarıyla bağdaşmayacak biçimde ve ölçüde sınırlayan bütün hükümler çıkarılacak,özellikle siyasal,sosyal,ekonomik konularda düşünce ve anlatım özgürlüğü sınırsız olacaktı.

-Köylülerin hızla güçlü kooperatiflerde ve kooperatif birlikleriyle üst kuruluşlarında birleşip örgütlenmeleri sağlanacak ve bu üretici örgütlerinin siyasetteki ve devlet yönetimindeki etkinliklerini arttırıcı olanaklar sağlanacaktı.

-Yeni kurulacak "köykent"lerin yönetiminde kooperatifler etkin bir öge olacaktı. Böylece,üretici örgütlerine dayanan yeni bir yerinden yönetim biçiminin bütün kırsal alanları kapsamasıyla,nüfusumuzun çoğunluğunu oluşturan üretici köylüler,devlet yönetimine,büyük ölçüde,doğrudan doğruya katılma olanağını bulacaklardı.

-Genel olarak mahalli idarelerin yetkileri ve bu örgütlere halkın doğrudan doğruya katılabilme olanakları arttırılacaktı.

-Partilerin yönetiminde geniş halk topluluklarının ağırlığı arttırılacak ve parti örgütleriyle halk arasındaki yabancılaşma ortadan kaldırılacaktı.

-Kamu İktisadi Kuruluşlarının yönetimine bu kuruluşlarda çalışanların ve yöre halkının temsilcileri etkin biçimde katılacaklardı. Halkın devlet yönetimine ve ekonomik hayata o yönden de ağırlığını koyabilmesi sağlanacaktı.

-Düşünce ve yayın özgürlüğü önündeki bütün sınırlamalar kaldırılacaktı.

-Haberleşmede Anayasa gereği olan gizlilik titizlikle korunacak ve daha etkin yapıtımlara bağlanacaktı.

-Anayasada yapılan,demokratik açıdan olumsuz değişiklikleri düzeltme olanağı bulunduğu,TRT'ye yeniden özerklik tanınacaktı. Bu olanak bulununcaya kadar da TRT'nin yönetiminde ve yayın politikasında tam tarafsızlık gösterilecekti.

-TRT dışında Anayasaya aykırı olarak kurulan bütün radyo istasyonları TRT'nin yönetimi ve denetimi altına alınacaktı (CHP seçim bildirgesi,1973,189-192).

6.1.4. Etkin ve Hakça Hukuk

CHP'nin tesbitlerine göre,Türkiye'de hukuk düzeni bozuk,yavaş ve pahalıdır. Halkın devlete karşı yabancılaşmasının,huzur ve asayışı,can ve mal güvenliği sağlamadaki zorluğun,kan davalarının,toprak anlaşmazlıklarından doğan düşmanlıkların,düzenli ve adil bir tarım düzeninin kurulamayışının,sosyal adaletsizliğin derinleşmesinin ve devlet yönetiminde gereken etkinliğin sağlanamamış olmasının başlıca nedenleri arasında,hukuk düzeninin bozukluğu,yavaşlığı,pahalılığı yer almaktadır (CHP Seçim Bildirgesi,1973,212).

CHP parti Programına göre,Cumhuriyet Halk Partisi tek başına iktidar olduğu takdirde,hukuk düzeninin düzeltmek için şu düzenlemeleri yapacaktı:

-Usul hükümleri,gerçek adaletin ortaya çıkmasını önlemeyecek içimde değiştirilerek,davaların daha çabuk sonuçlanması sağlanacaktı.

-Adli zabıta kurularak,soruşturma aşamasında,yürütme organlarının,siyasal iktidarın, baskı ve müdahale olanakları büyük ölçüde önlenmiş olacaktır.

-Düşünce suçu kavramı yasalarımızdan çıkarılacaktı.

-Hak aramak ucuzlaştırılacak ve kolaylaştırılacaktı. Dar gelirli için adli yardım sistemi geliştirilecekti.

-Sosyal güvenlik sistemlerine bağlı bir hukuk sigortası dalı kurularak, sigortalıların,sosyal ve ekonomik haklarıyla ilgili davalarında,sigorta kurumunun kadrosu içinde görev alacak avukatların hizmetlerinden,ücret ödemeksizin yararlanabilmeleri sağlanacaktı.

-Hukuk dili özleştirilecek,bütün hukuki düzenlemeler sade bir sistem içinde sınıflandırılıp düzenlenecekti. Böylece yurttaşın,haklarını ve hak arama yollarını daha kolaylıkla kavrayabilmesi sağlanacaktı.

-Kesinlikle askeri nitelikte olmayan suçlardan ötürü sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmaları sonucunu doğurabilecek hükümler kaldırılacaktı.

-Tabii yargı yolunun dışına çıkılarak,sıkıyönetimden sonra da sıkıyönetim mahkemelerinin göreve devam edebilmesinden ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmasından doğan çelişkiler,yetki sürtüşmeleri giderilecekti (Topkaya,1969,181). Yargılama yetkisinin bir kısmının tabii mahkemelerden alınıp,olağanüstü durumlarda kurulan mahkemelere devredilmesinin önüne geçilecekti.

CHP parti programına göre;CHP iktidarı,hakça bir düzen,halkçı ve etkin bir yönetim kuracağı için,bir çok suçların kaynağı kurutulmuş olacaktı. Bir yandan böyle bir düzen değişikliğini gerçekleştirme yönündeki atılımlara girilirken bir yandan da genel affin çıkarılmasıyla,Türk toplumunda,daha mutlu bir yaşam dönemi açılmış,insanların geleceklerinden daha umutlu olabilmeleri sağlanmış ve suç eğilimleri büyük ölçüde azalmış olacaktı (CHP seçim bildirgesi,1973,213).

6.1.5. Onurlu Dış Politika

CHP tek başına iktidar olsaydı; CHP iktidarı,cihanda barışı olduğu kadar, Türkiye'nin bağımsızlığını da gözeten,kışkırtıcı olmayan,Türkiye'yi bir dünya savaşının ilk hedefleri arasına sokmayacak ve oldu bittilerle karşı karşıya bırakmayacak bir dış politika izleyecekti.

6.1.5.1.Dış Politikanın Genel Hatları

CHP tek başına iktidar olsaydı; dış politikanın temel öğeleri şunlar olacaktı:

-Bütün uluslararası ilişkilerde ve uygulamalarda olduğu gibi,içinde bulunduğumuz ortak savunma örgütlerinde de eşitlik,ulusal bağımsızlık ve barışçılık ilkelerine titizlikle uyulacaktı.

-Topraklarımızdaki ortak savunma üsleri ve tesisleri,savaş araçları ve gereçleri,Türk Devletinin denetimi altında bulundurulacaktı.

-Türkiye,bütün devletlerle,o arada öncelikle komşu ve yakın devletlerle dostluk ilişkilerini geliştirmeye çalışacaktı.

-Türkiye,bloklar arası ve büyük devletler arası ilişkilerdeki yumuşamayı destekleyecek,gelişmelere katkıda bulunacak,ancak bu gelişmeler sırasında,kendi güvenliğinin tehlikeye düşürülmesi ihtimaline karşı son derece dikkatli olacaktı. Üyesi bulunduğu ittifak topluluklarının ilgili bulunduğu gelişmelerin ve görüşmelerin dışında bırakılmaya razı olmayacaktı. CHP,Türkiye'nin de içinde bulunduğu topluluğun alacağı kararlara,ülkemizin de dahil edilmesini sağlayacak politikalar izleyecekti.

-CHP,haberlerin dünyada serbestçe dolaşımı yönünde demokratik ülkelerden gelen girişimleri destekleyecekti.

-Ortadoğu anlaşmazlıklarında Türkiye,yapıcı tarafsızlık tutumundan ayrılmamak şartıyla,sağlam ve sürekli barışın sağlanmasına yardımcı olmaya çalışacaktı.

-Türkiye ile Balkan ülkeleri arasında ve Balkan ülkelerinin kendi aralarında bölge ve dünya barışı için daha yakın işbirliğini sağlamak üzere,her çaba gösterilecekti.

-Türkiye,bloklar dışı ülkelerle ve bağımsızlığını yeni kazanan ve kazanmaya çalışan ülkelerle ilişkilerini,daha yapıcı bir anlayışla düzenleyecekti. Türkiye,başta Birleşmiş Milletler olmak üzere bu amaçlara yönelmiş bütün uluslararası kuruluşlarda etkin rol oynayacaktı (CHP seçim bildirgesi,1973,213).

6.1.5.2.Kıbrıs Sorunu

Parti programına göre;CHP,özgür ve insanca yaşama umudunu Türkiye'ye bağlamış olan Kıbrıs Türk halkının,her türlü baskıdan,tehlikeden ve yabancı egemenliğinden korunmasını,Türkiye için vazgeçilmez bir ulusal ödev sayar (CHP Seçim Bildirgesi,1973,220)

CHP,Kıbrıs sorunu için,Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün,Kıbrıs'ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanır. CHP'göre;bu federatif devlette Türkler,devlet yönetimine eşit egemenlik haklarıyla katılmalıdırlar. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları güvence altına alınmalıdır. CHP,Kıbrıs'ta böyle federatif devlet yapısının,bugünkü yerleşim düzeninde halkı tedirgin edici büyük değişiklikler yapılmadan sağlanabileceğine inanır. CHP,Kıbrıs sorununa bu yönde bir çözümün çabuklaştırılmasını,yalnız Türkiye ve Kıbrıs Türkleri açısından değil,bölge güvenliği bakımından da zorunlu görmektedir (CHP Seçim Bildirgesi,1973,221).

CHP,Türkiye için vazgeçilmez saydığı özgürlükçü demokrasinin,Kıbrıs Türk halkı için de özgürlükçü demokrasi kurallarına tam olarak uyulmasını, topluluğun birliğini ve gücünü pekiştirici bir etken sayar. CHP,tek başına iktidar olsaydı; Türkiye'nin Kıbrıs Türk yönetimiyle ilişkilerinde,bu yönetimin özgürlükçü demokrasi kurallarına her bakımdan uygun biçimde işlemesine teşvikçi ve yardımcı olacaktı. CHP, bunun yanında Türkiye'nin Kıbrıs Türk topluluğuna yardımını,bu topluluğu daha güçlü ve canlı bir ekonomik yapıya kavuşturucu duruma getirecek yönde ve biçimde düzenleyecekti.

Kıbrıs'ta gittikçe hız kazanan ENOSİS fikri,adadaki Türkleri yıldırma ve daha da ileri giderek katletme politikasına dönüşünce,Türkiye Garanti Anlaşmasından doğan garantörlük haklarına dayanarak Kıbrıs'a ilki 20 Temmuz 1974'te,ardından ikincisi de

14 Ağustos 1974'te olmak üzere iki barış hareketi yapılmıştı. Barış hareketi yapıldığı sırada Türkiye'de CHP ve MSP'nin oluşturduğu hükümet iktidardaydı. Bu dönemde CHP, tek başına iktidar olsaydı, koalisyon hükümetinde olduğu gibi, yine aynı müdahaleyi yapardı. Çünkü CHP-MSP koalisyon hükümetinde dış ilişkilerde CHP'nin dış politikası uygulanıyordu. Bundan daha önemlisi de CHP, tek başına iktidar olsaydı, koalisyon hükümeti döneminde olduğu gibi, iç politikada kullanılmak üzere bir askeri müdahaleyi yine yapardı. Gerçi o dönemde kim iktidar olursa olsun aynı şekilde müdahalede bulunurdu. Çünkü bu, iç politikada çok iyi kullanılabilir bir malzemeydi.

6.1.5.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye

CHP, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerimizin sürdürülmesinden yanadır. CHP, Türkiye'nin AET'ye tam üye olarak katılmasını, ekonomik açıdan olduğu kadar siyasal açıdan da yararlı görür (CHP seçim bildirgesi, 1973, 223).

CHP parti programında belirtildiği gibi, CHP, Batıyla bağlantılarının dengeli olarak gelişebilmesi ve bu bağlantılar içinde karar ve hareket serbestliğinin gereken ölçüde korunabilmesi bakımından, Türkiye'nin, Avrupa'daki bütünleşme hareketinde yerini alması gerektiğine inanmaktadır. CHP, yeni uluslararası gelişmeler ve büyük devletler arasındaki yeni yakınlaşmalar karşısında, Türkiye'nin geleceği ve güvenliğini şimdi, eskisinden daha büyük ölçüde, Batı Avrupa ile sıkı işbirliğine ve dayanışmasına bağlı görmektedir (CHP Seçim Bildirgesi, 1973, 223).

CHP'ye göre, AET'nin bütünleşme hareketi içinde, Türkiye'nin topluluğa yük olması da, topluluğun Türkiye'ye yük olması da çok sakıncalıdır. Eğer yanlış ve zayıf politikalar izlenirse, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Türkiye için taşıyamayacağı bir yük olacaktır. Türkiye de, bir ölçüde, AET'ye yük olmak ve bunun bedelini, ulusal onurundan ve bağımsızlığından ağır fedakarlıklarla ödemek zorunda kalacaktır. Bu yüzden Toplulukla ilişkilerimiz giderek zorlaşabilir. AET ile bütünleşme yolunda adımlar atılırken, Türkiye'nin elde ettiği tavizler, genellikle, üyeliği sözkonusu olmaksızın Toplulukla ilişki kuran başka bazı ülkelerin elde ettiği tavizlerden bile çok gerilerdedir. Özellikle tarımsal ürünlerin ihracı bakımından, bunun gözden saklanamayacak kadar açık örnekleri vardır. Sanayi mamülleri ihracı bakımından Türkiye'nin elde ettiği tavizler de tatmin edici olmaktan uzaktır. Çünkü Türkiye'nin asıl ihraç edebileceği bazı sanayi mamülleri, bu tavizlerin geniş ölçüde dışında

bırakılmıştır. Sanayi alanında Türkiye'nin verdiği tavizler ise, Türkiye'nin bir bağımsız sanayi toplumu düzeyine erişebilmesini önleyecek niteliktedir.

CHP tek başına iktidar olsaydı; Türkiye'nin ekonomik gelişmesini, yalnız sanayi alanında değil, tarım alanında bile ciddi olarak engelleyebilecek bu koşulların koşulların süratle değiştirilmesi için gerekli girişimlerde bulunacak ve kesin sonuç almaya çalışacaktı. Bu yönde başarı sağlanamazsa, Türkiye'nin ekonomik gelişmesi de, topluluğa tam üye olabilecek duruma gelmesi de tehlikeye düşmüş olur.

CHP iktidarının bu alanda alacağı başlıca önlemler ve yapacağı girişimler şunlar olacaktır:

-Karşılıklı tavizlerdeki Türk ekonomisi açısından aşırılıklar veya yetersizlikler süratle giderilmeye çalışılacaktır.

- Ağır sanayimizi, yatırım malları ve ara malları sanayimizi geliştirebilmek için, bu dallarda Türk sanayiinin belli bir süre, belli bir düzeyde korunması sağlanacaktır.

-Gerek sanayi, gerek tarım alanında kalkınmasını hızlandırabilmek ve AET'de tam üyeliğe hazırlanabilmek için, Türkiye'nin eğitilmiş insan gücüne büyük ihtiyacı vardır. CHP iktidarı, kalkınmamız için zorunlu eğitilmiş insan gücü kısa zamanda sağlayacağı bir eğitim politikası ve eğitilmiş insan gücü bakımından Türkiye'yi daha çekici kılacak bir ücret politikası ve sosyal politika izleyecektir.

-CHP iktidarı, Kalkınma Planında ve Uzun Dönem Stratejisinde, AET ile bütünleşme çabalarını bağımsızlığından ve ekonomik gelişme olanaklarından fedakarlıklara yol açmayacak yönde hızlandırıcı değişiklikleri yapacak ve ekonominin bütün sektörlerinde plan disiplinine bu yönden de uyulmasını sağlayıcı etkin önlemler alacaktır.

-Türkiye'nin sanayi alanında AET ülkeleriyle boy ölçüşebilecek duruma gelebilmesi için, büyük sanayi kuruluşlarına ihtiyacı vardır. Gereken büyüklükte sanayi kuruluşlarını gerçekleştirebilecek güç ise, bugün daha çok kamu sektöründedir. CHP iktidarı, kamu sektörünün olanaklarını bu yönde harekete geçirmekle yetinmeyecek; aynı zamanda çalışan halk topluluklarının ortak yatırımlarını teşvik ederek geliştireceği "halk sektörü"nü de, gereken büyüklükte kuruluşları gerçekleştirme gücüne eriştirecektir.

-Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğunda yerini, ulusal onurunu koruyarak ve her bakımdan güçlü olarak alabilmesinin, ekonomik koşulları kadar siyasal koşulları da

vardır. Bu siyasal koşullar, Türkiye'de demokrasinin sarsıntısız işlemesi ve demokratik özgürlüklerin en geniş ölçüde gerçekleşmesidir.

-CHP iktidarı, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ekonomik ilişkilerini daha sağlam bir zemin üzerinde geliştirirken, topluluk dışı ülkelerle ekonomik ilişkilerinin olumsuz biçimde etkilenmemesine de dikkat edecekti. Afrika, Asya ve Ortadoğu ülkeleriyle, ekonomik ilişkilerini geliştirebilmek bakımından Türkiye'nin gerek tarım ürünleri, gerekse de sanayi mamülleri ihracı bakımından yararlanabileceği dış pazarları geliştirebilmesini ve dış ticaret açığını kapatarak daha sağlam bir ekonomik yapıya kavuşmasını, sanayileşme yolunda daha hızlı ilerleyebilmesini sağlayacaktı. Böylece Türkiye ekonomisi, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile bütünleşme yönünde daha sağlam ve hızlı adımlarla ilerleyebilecekti (CHP seçim bildirgesi, 1973, 224-227).

CHP, 1970'lerde tek başına iktidar olsaydı, AET'ye girmeyi sadece ekonomik nedenlerle isteyecekti. Ancak sadece ekonomik nedenlerle AET'ye üye olma politikası kabul görmeyecekti. Özellikle Ecevit'in düşüncesi, ülkeye uygulanan ABD güdümlü silah ambargosunun yarattığı ekonomik darboğazı hafifletmek için AET'den yardım almak olacaktı. Ecevit Koalisyon döneminde AET'ye 8 milyar dolarlık bir yardım paketi vermişti. Ancak bu paket o dönemde ekonomik sıkıntı içinde olan AET tarafından olumlu karşılanmadı. AET'ye giriş konusunda Ecevit, Yunanistan'da Karamanlis hükümetinin, büyük sanayicilerin etkisinde kalarak yaptığı tam üyelik başvurusunun tersine; baskıları göğüsleyerek, tam üyelik başvurusunu 5 yıl gibi bir süre geciktirmeyi yeğlemişti. CHP tek başına iktidar olsaydı, yine Türkiye'nin açıkladığımız politikalarında bir farklılık olmayacaktı. Çünkü, gerek Ecevit'in AET'ye girme konusundaki çekinceleri, gerekse de AET'nin Türkiye'ye tam üyelik konusunda samimiyezsiz bulması, Türkiye'nin AET'ye o dönemde giremeyeceği olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

6.2.CUMHURİYET HALK PARTİSİ,1973-1977 SEÇİMLERİ SONUCUNDA TEK BAŞINA İKTİDAR OLSAYDI,12 EYLÜL İHTİLALİ YAPILIR MIYDI?

1973 ve 1977 genel seçimleri barajsız d'Hondt yöntemine göre değerlendirildiğinde CHP,ülkede en çok oyu alan parti olmasına karşın,iki seçimde de tek başına iktidar olabilmemesine yetecek çoğunluğu elde edememişti. Bu nedenle bu dönemde çok sayıda koalisyon hükümeti kurulmuştu. Bu da ülkede hem ekonomiyi,hem sosyal hayatı hem de siyasal istikrarı kötüye doğru götürmüştü. Askerler bu kötü gidişatı öne sürerek,12 Eylül 1980 günü yönetime el koymuşlardı.

1973 ve 1977 genel seçimleri tek adlı-tek turlu çoğunluk yöntemine göre değerlendirilmiş olsaydı,CHP,ülkede tek başına iktidar olabilecek meclis çoğunluğuna ulaşacaktı. CHP tek başına iktidar olsaydı,varolan kötüye gidişi durdurabilecekmiydi? ve bunun sonucunda da askerler kötü gidişatı öne sürerek bir müdahalede bulunabilecekler miydi?

Bu sorulara cevap verebilmek için öncelikle askeri müdahalelerin yapılmasını gerekli kılan şartlara bir gözatmakta yarar vardır. Mehmet Özdemir'e göre bir ülkede askeri müdahale şu nedenlerle yapılır:

1. Ekonomik yapının bozulması: Ekonominin basit bir halden karmaşık bir hale gelmesi,askeri bir müdahale için uygun bir ortam yaratır. Ayrıca tarıma dayalı ekonominin sanayileşmeye göre daha ağırlıklı olduğu veya tarıma dayalı ülkelerde tarımın modern olmayan yöntemlerle yapıldığı ortam yine askeri bir müdahale için uygun bir zemindir. Ayrıca bunların yanında ülkedeki bazı çıkar gruplarının,özellikle de burjuvazinin çıkarlarının zedelenmesi halinde bu sınıfın daha rahat hareket edebileceği ve daha fazla çıkar sağlayabileceği bir ortam istemesi ve bu nedenle de kendi yararına olacağını düşündüğü her türlü eyleme yardımcı olması da askeri müdahale isteğinde olanlara cesaret vermekte,bu da bir askeri müdahaleyi kolaylaştırmaktadır.

2. Halkın devlet yönetiminde olanlara güvensizliği ve halkın devlete ve devleti yönetenlere bağlılığının azalması,

3. Devleti yönetenlerin içinde orduyla işbirliği içinde bulunanların olması veya devlet dışında orduya yardımcı olabilecek idareci,plancı,uzman gibi her seviyedeki personelin varlığı ve bunların orduyla işbirliği yapması,

4. Toplumda birbirine yakın düşüncelere sahip olan kişilerin azalması, uçlara kaymanın artması, yani toplumun bir kesiminin sağ, bir kesiminin de sol uçta yer alması, ortada olanların sayısının az olması durumunda ordu için uygun bir ortam hazırlanmış olur.

5. Bazı nedenlerle ordunun da kendi içinde huzursuzluk yaşaması durumunda da yine bir askeri müdahale yapılabilir. Örneğin, Türkiye'de 1960 ihtilalinde ihtilali yapan kadronun daha çok alt rütbedeki kişiler olması ve bu kişilerin üst rütbedekilere baskı yapması ordu içinde bir huzursuzluğun varolmuş olduğunu gösterir (Özdemir, 1996, 50)

6. Bunlara bir de dış etkileri ekleyebiliriz. Özellikle az gelişmiş ülkelerde uygulama alanı bulabilecek böyle bir durumda, emperyalist politika izleyen herhangi bir güçlü devletin sözkonusu ülkede işbaşında bulunan hükümetin kendi istediği yönde politikalar izlememesi nedeniyle, bu hükümeti değiştirmek istemesidir. En azından sözkonusu emperyalist devletin, hükümeti değiştirmenin yollarından birisi olarak askeri müdahaleyi görmesidir.

Şimdi de Türkiye'de 12 Eylül ihtilalini yukarıdaki askeri müdahale gerekçelerini ele alarak değerlendirelim.

1. Yukarıda askeri müdahalelerin nedenlerinin başında ekonomik yapının bozulması gelmektedir demiştik. Evet gerçekten 1980'lere gelindiğinde Türkiye ekonomisi gittikçe bozuluyordu. Bu bozulmanın kökleri daha eskiye dayanmaktaydı. Ancak 1970'lerde göze çarpan somut nedenler vardır:

-Kıbrıs müdahalesinden sonra dayatılan ABD ambargosu nedeniyle, dış ülkelere kredi imkanlarının azalması ve silah alımlarının peşin yapılması ülke ekonomisini çok zora sokmuştu.

-Ayrıca Kıbrıs da Türkiye'ye ağır bir ekonomik yük getirmişti. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi ve ardından Kıbrıs'ın varolan ekonomik darboğazdan kurtulması için yapılan ekonomik yardımlar, ülkemizin ekonomik yapısının da gittikçe bozulmasına katkı sağlamıştı.

-1973 yılındaki petrol şoku, bütün Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de ekonomiye bir baskı oluşturmuştu.

-Bunların yanında bir de Avrupa ülkelerinin artık Türk işçilerine taleplerinin azalması sonucunda işsiz sayısının artması, ekonomiyi etkileyen bir başka neden olmuştu.

Türkiye'de gittikçe kötüye giden ekonomiyi düzeltmek için ilk olarak 24 Ocak 1980'de "24 Ocak Kararları" olarak tarihe geçen bir dizi önlem alınmaya çalışılmıştı. Ancak bu kararlar ekonominin bütün yükünü dargelirliye yükleyen,büyük sanayicilere ise avantajlar getiren kararlardı. Bu kararların uygulanabilmesi,ülkenin içinde bulunduğu şartlarda mümkün değildi. Çünkü halkın büyük çoğunluğu bu kararlara karşıydı. Bu kararlar bir avuç insanın daha fazla zengin olması,ülkenin büyük bir çoğunluğunu oluşturan alt tabakanın ise daha fazla fakirleşmesi anlamına geliyordu. Bu nedenle bu tür kararların halk tarafından benimsenmesi mümkün değildi. Oy kaygısıyla,hiç bir iktidar da bu kararları uygulama cesaretine sahip değildi. Halkın benimsemesi yerine,bu kararların halka zorla dayatılması gerekiyordu. Bunun en iyi yolu da bu kararları her türlü baskı yollarına başvurarak uygulayabilecek,askeri bir yönetimi iş başına getirmektir. Hasan Bülent Kahraman da "12 Eylül İhtilali'nin nedeni 24 Ocak kararlarının uygulanması için gerekli ortamın hazırlanmasıdır" demektedir (Kahraman,1995,202).

Osman Ulagay da "12 Eylül olmasaydı 24 Ocak kararları uygulanamazdı" demektedir (Ulagay,1983,19). 24 Ocak kararlarından iki yıl sonra Danışma Meclisi üyelerinden Dündar Soyer şunları söylemektedir : "12 Eylül olmasaydı,vergi kanunları çıkarılabilir miydi? Denk bir bütçe sağlanabilirmiydi? 24 Ocak kararları etkili olur muydu? Bu kararlara 12 Eylül kararları mı demek lazım,yoksa 24 Ocak kararları mı artık bilmem..." (Ulagay,1983,19).

Yine 24 Ocak kararlarının ikinci yıl dönümünde 24 Ocak kararlarının gerçek mimarı Turgut Özal,Danışma Meclisinde bütçeyle ilgili eleştirileri cevaplandırırken "12 Eylül olmasaydı,bu ekonomik programın neticelerini alamazdık. Anarşi yükseliyordu.İkincisi vergi kanunları meclisten geçmiyordu. Çok şayan-ı şükrandır ki vergi reformu yapılmıştır. Bunlar olmasaydı bütçeyi denkleştiremezdik" demektedir (Ulagay,1983,18).

Özetle şunu söyleyebiliriz;1980 askeri müdahalesinin temel nedenlerinden biri,24 Ocak kararlarının uygulanabilmesi için muhalefetsiz,kargaşasız ve demokrasisiz bir ortamın oluşturulmaya çalışılmasıdır.

1970'lerin sonunda CHP,tek başına iktidar olsaydı,burjuvazinin geliştirilmesinin önündeki engellerin kaldırılması için gerekli görülen 24 Ocak kararları alınmayacaktı. Ancak 24 Ocak kararlarının uygulanması için bir askeri müdahale yapıldığı gözönüne alındığında

bu defa büyük bir olasılıkla önce bir askeri müdahale yapılacak,daha sonra 24 Ocak kararlarına benzer önlemler alınacaktı. Yani bir askeri müdahale yine kaçınılmaz olacaktı. Ancak bir farkla,belki bu askeri müdahale 12 Eylül'de değilde başka bir tarihte ,büyük bir olasılıkla da 12 Eylül 1980'den önce yapılacaktı.

2. Ordunun siyasal hayata müdahalesinin bir diğer nedeni de halkın yöneticilere olan güvensizliğinin ve devlete bağlılığının azalmasıdır. 1973 ve 1977 genel seçimleri tek adlı-tek turlu basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilseydi CHP,yaklaşık %57-59 oranında mecliste temsil edilecek ve tek başına iktidar olabilecekti. CHP,bu seçimlerde,ülke genelinde yaklaşık %33-40 oranlarında oy almıştı. Bu oy oranı halkın CHP'ye desteğinin az olduğunu göstermektedir. CHP'nin bu oy oranıyla ve bu milletvekili sayısı ile devlete olan güvensizliği ortadan kaldıracabilecek politikaları uygulayabilmesi çok zor olacaktı. Çünkü CHP'nin halkın devlete olan güvenini ve bağlılığını arttırabilmesi için sosyal,siyasal ve ekonomik düzenlemelerde radikal değişiklikler getirmesi gerekli olacaktı. CHP'nin parti politikası ve örgüt yapısı da gözönüne alındığında bunları yapabilecek samimiyette ve yeterlilikte olmadığı görülecektir.Bu nedenle halkın devlete güvenini ve bağlılığını CHP de sağlayamayacaktı. Bu açıdan bakılınca bu dönemde askeri bir müdahalenin yapılmasını kolaylaştıran nedenlerden birinin daha CHP tarafından ortadan kaldırılamayacağı görülmektedir.

3. Askeri müdahalelerin bir diğer nedeni de toplumda uçlara kaçışın artması, toplumun sağ ve sol diye keskin çizgilerle ideolojik ayrışmaya yönelmesidir.

Türkiye'de özellikle DP döneminde başlayan ideolojik kamplaşmalar, özellikle 1970'lerde daha keskin bir hale gelmişti. Hatta bu kamplaşma silahlı eylem düzeyine kadar varmıştı. Bu kamplaşmanın önlenememesinin nedenlerinin başında güçlü iktidarların olmamasıydı. Ülke özellikle 1960'lardan sonra çoğunlukla koalisyonlarla veya azınlık hükümetleriyle yönetilmişti. Bu da yönetimde radikal kararların alınmasını zorlaştırmış, yönetimde istikrarın sağlanmasını güçleştirmiştir.

1973 ve 1977 seçimleri sonucunda CHP tek başına iktidar olsaydı,yönetimde istikrar konusunda fazla başarılı olamayacaktı. Çünkü ülkede devam eden kamplaşmanın önlenmesi için,öncelikle gelir dağılımının adil bir hale getirilmesi gerekiyordu. Bu da daha çok ekonomik sistemle ilgili bir durumdur. CHP tek başına iktidar olsaydı,varolan

sistemi yine devam ettirecekti. Bu nedenle askeri bir müdahaleyi kolaylaştıran ortamlardan biri olan ideolojik kamplaşmalar, CHP'nin tek başına iktidar olması durumunda da devam edecekti.

4. Ordunun siyasal hayata müdahalesinin bir diğer nedeni de devlet yönetiminde ve devletin dışında orduyla işbirliği yapacak teknik kadroların bulunmasıdır.

1970'lerdeki ideolojik kamplaşma ve bu kamplaşma sonucunda yaşanan iç kargaşa, devlet nimetlerinden faydalananların hareket alanını daraltmıştı. Kargaşa ortamı, hem devletin yönetim kademelerindeki bazı kişilerin ve hem de devlet dışındaki bazı güçlerin özellikle de burjuvazinin daha çok kazanma ve pastadan daha fazla pay kapma isteklerini engelliyordu. İşte bu durumda kamplaşmayı yaratanlar, kendi yarattıkları ortamdan zarar görmeye başlamışlardı. Var olan durumu düzeltmek için daha çok demokrasi yerine, daha baskıcı ve otoriter bir yönetim isteği doğdu bu kişilerde. Bu isteğin yerine getirilmesi de orduya destek vermekle mümkün olabilirdi. İşte 24 Ocak kararları da gösteriyor ki; büyük kapital sahiplerinin isteklerini yerine getirmek için çeşitli ekonomik düzenlemeleri yapmak ve bu düzenlemeleri uygulayabilmek için uygun bir zemin oluşturmak gerekiyordu. Oluşturulması istenen zemin de kargaşanın, muhalefetin ve demokrasinin olmadığı bir yönetim yapısı olabilirdi.

CHP tek başına iktidar olsaydı, fazla değişen bir şey olmayacaktı. Kargaşa ortamı yine devam edecek, burjuvazinin istekleri karşılanamayacak, yine bir askeri müdahale kaçınılmaz olacaktı.

5. Askerin siyasal hayata müdahale etmelerinin bir başka nedeni de ülke dışında herhangi bir güçlü emperyalist devletin ülke içindeki yönetime müdahale etmesidir. Türkiye açısından bakacak olursak; bu dönemde Türkiye, İran devriminden sonra bölgede stratejik bir konuma gelmişti. Bu nedenle Amerika Türkiye'de Demirel'in Başbakan olmasını istiyordu. Çünkü Demirel, Amerikanın istediği politikaları izleyebilecek ve Amerikanın vereceği bölgesel rolü en iyi şekilde uygulayabilecek kişiydi. O dönemde iktidar mücadelesi veren ikinci büyük parti CHP, Amerikan çıkarlarını savunma konusunda istekli görünmüyordu. Özellikle Ecevit, daha çok "bağlantısız dünya" politikası izliyordu.

Ancak bir süre sonra yine görülmüştür ki, Demirel'in partisi mecliste tek başına iktidar olmasına yetecek kadar milletvekili sahip olamadığı için MSP'den destek alma zorun-

da kalmıştı. Demirel'in MSP'nin desteğine ihtiyaç duyması,mevcut hükümetin bölgede ABD'nin biçtiği bölgesel rolü yerine getiremeyeceğine dair inancın giderek artmasına neden olmuştu. Bu nedenle hükümetin değiştirilmesi gerekiyordu. Ancak ortada Ecevit hükümeti, MSP destekli Demirel hükümeti dışında üçüncü bir alternatif olası görülmüyordu. Ancak Amerika acilen bir hükümet değişikliği istiyordu. Hükümetin çok hızlı değiştirilmesinin mümkün olmaması nedeniyle,bu defa gözler askerlere çevrilmişti. Askerler, ABD'nin istediği bazı askeri anlaşmaları imzalamayı kabul ediyorlardı. Bu doğrultuda askerlerin zorlamasıyla 29 Mart 1980'de Türk-Amerikan Savunma işbirliği Anlaşması imzalanmıştı. Amerika bu anlaşmanın uygulamada aksamaması için Türkiye'de askeri bir yönetimin işbaşında bulunması taraftarıydı (Ahmad,1994,422-424).

Eğer CHP tek başına iktidar olsaydı,Amerikanın istediği politikaları izlemeye yanaşmayacak ve Amerika'nın Türkiye'ye verdiği bölgesel rolü kabul etmeyecekti. Ancak Amerika bu durumda askeri bir yönetimi daha açık bir şekilde isteyecek ve büyük bir olasılıkla ihtilal,bu defa Amerika'nın baskıları sonucunda daha erken bir tarihte yapılacaktı.

Özetle söyleyebiliriz ki;CHP,1973 ve 1977 genel seçimlerinde tek başına iktidar olsaydı,askeri bir ihtilal yine kaçınılmaz olurdu. Çünkü ihtilale davet çıkaran gelişmeler CHP yönetimi zamanında da ortadan kalkmayacaktı. Hatta büyük bir ihtimalle de askeri ihtilal 12 Eylül 1980 tarihinden daha erken bir zamanda yapılacaktı. Çünkü ihtilal için karar çok daha önce verilmişti. 13 Aralık 1979'da generaller yapacakları darbenin niteliği ve zamanlamasını tartışmak üzere İstanbul'da toplanmışlardı. Bu toplantının bir gün öncesinde Demirel hükümetinin mecliste güvenoyu almış olması nedeniyle askerler, Demirel'e bir şans vermek ve daha doğrusu müdahaleyi, müdahaleyi haklı kılacak şartların daha fazla olgunlaşması amacıyla bir süre ertelediler (Ahmad, 1994,422).

6.3.ASKERLERİN GÖLGESİNDE YAPILAN 1983-1987 GENEL SEÇİMLERİ: ANAVATAN PARTİSİNİN MECLİSTE ANAYASAYI BİLE DEĞİŞTİREBİ- LECEK ÇOĞUNLUĞA SAHİP OLMASININ TÜRKİYE İÇİN OLASI SO- NUÇLARI

12 Eylül 1980 günü askerlerin yönetime el koymasıyla Türkiye için yeni bir dönem başlamaktaydı. Askeri darbeyi yapan Milli Güvenlik Konseyi,1 Numaralı bildiriyle Millet Meclisini feshetmiş,hükümeti dağıtmıştı.7 Numaralı bildiri ile de siyasi partilerin,işçi sen- dikalarının ve derneklerin çalışmaları durdurulmuştu.

1961 Anayasası yürürlükten kaldırılmış,28 Eylül 1980 tarihinde "Anayasa Düzeni Hakkında Kanun" çıkarılmıştı. Bu kanuna göre;"yasama yetkisi,Milli Güvenlik Konseyi tarafından kullanılır. Bu konseyin aldığı karar ve çıkardığı kanunların Anayasaya aykırılığı ileri sürülemez."

Ülkede hem yasama,hemde yürütme yetkisini elinde bulunduran MGK,yeni Anaya- sa,siyasi partiler ve seçim kanunları yapıldıktan sonra makul bir süre içinde normal de- mokratik düzene geçileceğini vaat etmekteydi.

Bu amaçla bir kurucu meclis kurulmuş,bu meclis,Anayasa,Siyasi Partiler Kanunu ve "seçim kanunu" gibi kanunları yeniden yapmıştı. Anayasa,7 Kasım 1982 günü yapılan halk oylamasında %91 oranındaki "evet" oyuyla kabul edilmişti.

Yeni Siyasi Partiler Yasası yapılırken bir çok yasak da karara bağlanmıştı. Bu ya- sakların başında,siyasi partilerin kuruluşunun izne tabi olmasıydı. MGK'nin amacı,daha az, fakat güçlü partilerin mücadele ettiği bir siyasal ortam yaratmaktı. Çünkü Türkiye'yi siyasal istikrarsızlığa iten nedenlerin başında koalisyon hükümetlerinin geldiği belirtilmek- teydi. Daha güçlü bir partinin tek başına iktidara gelmesi ,bu siyasal istikrarsızlığı bir nebze de olsa azaltacaktır. Siyasi partilere getirilen ikinci bir belirgin yasak da siyasi parti- lerin yurtdışında örgütlenememesi,gençlik kolu ,kadın kolu ve benzeri şekilde ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar meydana getirmemesi ve vakıf kuramamasıydı (Daver,1993,227). MGK üyelerinin düşüncelerine göre,iktidara gelecek partinin, kapanmış partilerle hiç bir bağının olmaması ve 12 Eylül felsefesine inanmış olması gerekirdi. Kurulacak yeni parti- lerin gücünün de daha çok kurucularının gücünden kaynaklandığına inanılmakta, bu ne- denle de büyük oranda kurucu aday kıyımı yapılmaktaydı. Kurucuların yanında, milletve-

vekili adayları içinde de büyük oranda vetolar yaşanmıştı. Örneğin, Milliyetçi Demokrasi Partisinin 76 milletvekili adayını, MGK'ce veto edildiği için seçimlere girememişti. Bu sayı, Anavatan Partisi'nde 81, Halkçı Partide ise, 89 olmuştu (Donat, 1987, 423-424).

Vetolarla ve daha bir çok siyasal yasaklamalarla yapılan 1983 seçimlerinde, çifte barajlı nisbi temsil yöntemi uygulanmıştı. Bu yöntemle yapılan değerlendirmede ANAP, ülke genelinde aldığı %45.1 oranındaki oyla birinci parti olmuştu. Bu partinin mecliste temsil oranı da 212 milletvekiliyle %53 dolaylarındaydı.

1987 yılında yapılan genel seçimlerde de yine ANAP birinci parti olmuştu. Bu parti, ülke genelinde aldığı %36.3'lük oya karşın, mecliste 292 milletvekiliyle %65 dolaylarında temsil edilmişti.

1983 genel seçimleri liste usulü basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı; ANAP, 400 sandalyelik mecliste, 326 milletvekiliyle %82 oranında temsil edilecekti. Yine aynı şekilde 1987 genel seçimleri de bu yöntemle değerlendirilmiş olsaydı, ANAP, 450 üyelik mecliste 373 milletvekiliyle %83 oranında temsil edilecekti.

6.3.1. Liberalizmin Görüş ve Uygulama Alanı Olarak Genişlemesi

Türkiye, 1980 öncesinde büyük ekonomik sarsıntılara sahne olmuştu. Bu ekonomik sıkıntıları aşmak amacıyla 24 Ocak 1980'deki kararlar Demirel'in başbakanlığındaki hükümet tarafından alınmıştı. Ancak kararların asıl uygulayıcısı, dönemin başbakanlık müsteşarı Turgut Özal'dı (Çölaşan, 1984, 139). Böylece Türkiye "Liberal Ekonomi" dönemine giriyordu (Çavdar, 1992, 227). Tabi ki 24 Ocak Kararlarının alındığı noktaya rastlantılar sonucu gelinmedi. Bu kararlardan 8 ay sonra da 12 Eylül askeri darbesinin gelmesi de tesadüf değildi. Bir yandan ekonomisini içe dönük bir yapıda geliştirerek hızlı kalkınma olanaklarını zorlayan, diğer yandan demokrasiyi yaşatmaya çalışan bir Türkiye, 1980 yılında her iki sürecin de tıkanıdığı bir noktaya gelmişti. 1980'de ithal ikamesi yoluyla sanayileşme modelinin Türkiye'deki uygulaması sınırlarına varırken, demokrasi de varolan biçimiyle işlerliğini yitirmiş görünüyordu. Çünkü siyasal istikrarsızlık, sürekli değişen iktidarlar, ülkede otorite boşluğu yaratmıştı. Bu otorite boşluğu da demokrasinin uygulanmasını güçleştirmişti (Ulagay, 1983, 13). Ülkedeki siyasal istikrarsızlık, ekonomik kararların alınmasını ve alınan kararların da uygulanmasını geciktirmiş, siyasal istikrarsızlık, ekonomide de istikrarsızlığa yol açmıştı. Tabi bu olumsuzluklar, Türkiye'yi ekonomide 24 Ocak kararları-

nın alınmasına,siyasal sistemde de 12 Eylül hareketına yol açmıştı.

Hem 24 Ocak kararlarının uygulanmasında en yetkili kişi ve dönemin başbakanlık müsteşarı,hem de 12 Eylül Yönetiminin ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcısı olan Özal, ANAP genel başkanı olduğu sürece de ülkenin ekonomisinde söz sahibi olmuş bir insandı. Özal,daha önceki deneyimleriyle,ANAP'ın rotasını çizmiş ve 1983'ten sonra ülkenin hem siyasal,hem ekonomik ve hem de sosyal yaşantısı üzerinde etkili olmuştu.

ANAP'ın ekonomi politikası,daha çok Özal tarafından şekillendirildiği için,bu dönemde uygulanan ekonomiye de daha çok"Özal Ekonomisi" ya da "Özalizm" denmekteydi. Bu ekonomi politikasında dış satıma dayalı ekonomik büyümeye birincil derecede önem verilmekteydi. Artan dışsatım,yerli üretimi de arttıracak,dış kaynak sorununu çözümlüyle, yatırım ve üreti artışı sağlanacaktı (Kepenek,1987,435).

Türkiye'de 1980-1990 döneminde serbest piyasa ekonomisine geçiş ve ekonomik ve sosyal hayatta yeniden yapılanma konusunda sağlanan gelişmeler,dünya üzerinde benzer değişimi hedef alan bir çok ülke için örnek olabilecek nitelikteydi. Çünkü Anavatan Partisi içinde belirgin ve ağırlıklı olarak batıcı ve liberal kanada mensup,iyi eğitim görmüş teknokratlar vardı (Şeylan,1992,238).

ANAP parti programında (md.9) "iktisadi gelişmenin hızlandırılması,sosyal dengenin iyileştirilmesi,fertlerin kabiliyet ve çalışmalarına göre gelişme arzularının teşvik edilmesi, gruplar arasındaki gelir dağılımı farklılıklarının pratik ölçüler içinde azaltılması, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının asgariye indirilmesi,fakirliğin kaldırılarak refahın uygunlaştırılması iktisadi politikamızın esasını teşkil eder"denmektedir. Böyle bir politika izlenerek,"Refah Toplumu" oluşturulacak,refah toplumuna ulaşıldıktan sonra da Türkiye "Tüketim Toplumu"na özgü bir nitelik kazanacaktır (Belge,1993,220).

Toplumdaki çeşitli grup çıkarlarının bir bütünün tamamlayıcı öğeleri olarak ahenkli bir şekilde ulusal çıkarlar çerçevesinde birbiriyle uyumlu hale getirilebilir.

Ekonominin tabii kanunları içinde gelişmesini sağlamak üzere,ülke çıkarları doğrultusunda müdahale ve tehditlerin asgariye indirilerek,rekabet şartlarının hakim kılındığı serbest pazar ekonomisinin uygulanması,ANAP'ın tercih ettiği ekonomik sistemdir. Büyük halk kitlelerine yeterli,kaliteli ve ucuz mal ve hizmet sunulmasının en iyi şekilde bu sistem içerisinde mümkün olabileceğine inanılmaktadır.

ANAP,dış borçlanmayı ve dış yatırımları karşılıklı çıkarların dengelenmesini öngören bir anlayış içerisinde faydalı bulmaktadır.

ANAP'a göre;bu genel hedeflere erişilebilmesi için ilkeler şunlardır:

-Tasarrufların teşviki,tasarrufların ve kaynakların verimli ve süratli bir şekilde kullanımıyla yatırım ve üretim artışının,istihdam imkanlarının geliştirilmesi,

-Dış ödemeler dengesinin istikrarlı ve sürekli çözüme kavuşturulması,ihracatın arttırılarak milli gelir içindeki payının yükseltilmesi,dış müteahhitlik,taşımacılık,turizm gibi döviz kazandırıcı hizmetlerin teşviki,

-Enflasyonun çok düşük seviyelerde tutulması,fiyat istikrarının sağlanması,

-Ekonomi,mali para ve kredi politikalarında karar bütünlüğünün sağlanması ve uygulamanın uyum içerisinde sürdürülmesi,

Ekonomi alanında kalkınma sağlanırken,devletin rolünün ne olduğu konusunda ANAP,ekonomik gelişmenin güvenli ve sürekli bir şekilde yürütülmesi için devletin başlıca rolünün istikrar olduğunu savunur. Bu amaçla yurt savunması,yurt dışında vatanın ve vatandaşların haklarının korunması,adaletin en iyi şekilde uygulanması devletin asli görevleridir.

ANAP'ın parti programına göre;ekonomik kalkınmada devletin esas rolü, düzenleyici olması,fertlerin ve kuruluşların iktisadi ilişkilerinin düzenlenmesi,anlaşmazlıkların giderilmesi,ekonomik istikrarın sağlanmasına yol açacak kuralların uygulanması, engellerin kaldırılarak verimin yükseltilmesidir. Devletin düzenleyici ve yönlendirici işlevi genel seviyede olmalı,detaylara müdahale edilmemelidir.

Bu açıdan bakılınca,kapitalizmin en vahşi uygulamalarına davetiye çıkarılacağı görülmektedir. Yani devlet özel girişimciliğin önündeki her türlü engeli kaldıracak,tam rekabet ortamının oluşup oluşmadığına bakılmaksızın güçlünün güçsüzü ezmesinin önüne geçilmeyecektir.

ANAP'a göre;ekonomik kalkınmada devletin doğrudan yürüteceği faaliyetler genel olarak bütün millete hizmet veren,esas itibarıyla altyapı niteliğindeki işlerin yapılmasıdır. Bütün milletin kullanımına açık olabilecek orman,su maden,enerji gibi sahalar, devletin varlığı olarak düşünülmelidir.

Ancak ANAP,bunu kabul etmekle beraber,bunların geliştirilmesi ve işletilmesi hak

larının özel girişimcilere devredileceğini söylemektedir.

ANAP'a göre;devlet,sanayi ve ticarete ana prensip olarak girmemelidir. İstisnai olarak geri kalmış bölgelerde devlet,sanayi tesisleri kurabilmeli ancak,kısa zamanda özelleştirmelidir. Yine ANAP'a göre;devletin esas görevi ticaret yapmak değil,ticareti teşvik etmek olmalıdır (ANAP Parti Programı,1983,3).

ANAP,ekonomide yapmak istediklerini "ekonomik Stabilizasyon Programı", "Yapısal Uyum Programı" ve "Yapısal Değişim Programı" gibi farklı isimlerle anılan ekonomi politikalarıyla anlatmıştır. Hazırlanan bu politikaların esasları şunlardır:

1. Döviz giriş-çıkışları önündeki engellerin kaldırılması,ekonominin döviz üretebilir güce kavuşturulması ve dış ticaretin liberalleştirilmesi.

1980 öncesi dönemde uygulanan sabit kur politikası 1970'lerin ilk yılları hariç, yurt dışı fiyat artışlarının da üzerinde seyreden yurt içi fiyat artışlarının etkisiyle,Türk Lirasının aşırı değerlenmesine yol açmıştı. Bu durum ihracatı ve ihracata dönük bir üretim yapısının gelişmesini olumsuz yönde etkiledi (Uras,1993,25).

1980 yılından sonra kademeli olarak alınan önlemlerle,dövizde sıkı kontrol ve yasalı düzenden,tam serbestiye geçiş sağlandı.Önce,sabit kurdan kontrollü kura geçildi.Daha sonra serbest kur politikası uygulanmaya başlandı.

Bu politikaların başarılı olabilmesi için de Türk Lirasının,yabancı paralar karşısında gerçek değerinde seyretmesinin sağlanması,döviz kazandırıcı işlemlerin teşvik edilmesi ve döviz giriş ve çıkışlarında her türlü engelin kaldırılması gerekirdi.ANAP bunları gerçekleştirmede önemli aşamalar kaydetti.

ANAP,elinde meclisin büyük çoğunluğu varken,döviz giriş ve çıkışları ile ilgili yasakları ve Türk vatandaşlarının ve kuruluşlarının döviz bulundurmaları ile ilgili kısıtlamalar tamamen,en kısa zamanda kaldırdı. Bunların yanında isteyen kişilerin ve kuruluşların, istedikleri miktarda yabancı parayı dışardan içeriye serbestçe getirmeleri, içeriden dışarıya çıkarmaları,yanlarında bulundurmaları,içeri veya dışarıda bankalarda bu dövizlerle hesap açmaları imkanı en kısa zamanda sağlanabildi (Uras,1993,27).

Bu arada dış ticaret politikalarında bir serbeslik getirilmişti. Ekonomide kaynakların etkin dağılımını ve dolayısıyla üretim birimlerinin verimliliğini düşüren yapay dış ticaret engellerinin kaldırılmasının bir yandan ihracatın gelişmesine yardımcı olacağı,diğer yan-

dan imalat sanayinin ithal mallarına karşı rekabet gücünü artıracığı düşünöldü.

1980 öncesindeki aşırı koruma ve Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerinin düşük tutulması uygulaması,özünde ihracat potansiyeli bulunan sektörlerden yeterince yararlanılamaması sonucunu doğurmuştu. 24 Ocak kararlarının bir sonucu olarak da yüksek devalüasyonun önlenmesi yoluna gidildi. Türk Lirasının "gerçek kur" üzerinden değerlendirilmesi uygulamasına geçildi. Böylece Türk parasının bu kez değerinin altında tutulması politikası,ihracatın hızlı gelişiminde çok önemli bir rol oynadı.

Ihracat ve yatırım teşviki işlemlerinin Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde toplanması ve uygulanan teşvik politikasına ihracatçıların cevap vermesi ihracatın önemli bir gelişme göstermesine neden oldu.

Türkiye'nin dış pazarlara girişi ve bağlantılar kurabilmenin başlangıç maliyetinin, getirilen teşviklerle karşılanması hedef alındı.Bazı ticaret kollarında da sübvansiyonlar uygulandı. Bu sübvansiyon ve teşvikler de teşebbüs gücünü oluşturup, harekete geçirmede etkili oldu.

"Ihracattaki gelişmelere paralel olarak geçmiş dönemlerde döviz sıkıntısından doğan ithalatı kısıtlayıcı yaklaşımlar aşamalı bir biçimde kaldırıldı. 1981 ithalat rejimi ile ithalat kotaları sistemi kaldırıldı. Kota kapsamında ithal edilen malların büyük kısmı "liberasyon Listesi"ne,geri kalanı ise"Lisansa Bağlı Mallar Listesi"ne alındı. Ayrıca,ithalat hacminin %40'ı dolayında olan ve yaklaşık 200 tarife pozisyonunu kapsayan mal grubu "Lisansa Bağlı Mallar Listesi"nden,"Liberasyon Listesi"ne aktarıldı"(Uras,1993,29).

2. ANAP ekonomi politikalarının genel esaslarından biri de,fiyat ve faizin serbest bırakılmasıydı. Bu amaçla mal ve hizmetlerin fiyatlarının idare tarafından belirlenmesi esasına son verilerek,Ürün fiyatlarının arz ve talep esaslarına göre piyasa tarafından belirlenmesi ilkesi benimsendi. Fiyat mekanizmasının tam işlemesi için de iç piyasada mal kıtlığının ortadan kaldırılması ve mal ve hizmetlerde çifte fiyat sorununun giderilmesi gerekirdi. Bunun yanında serbest piyasa mekanizmasının da tam olarak işleyebilmesi için de rekabeti engelleyici uygulamaların azaltılması,devletin ekonomik hayata müdahalesini asgariye indiren politikaların benimsenmesi,kaynak dağılımını bozucu kısıtlamalardan kaçınılması,yatırımların ve üretimin dış rekabet düzeyinde gerçekleştirilmesi ve mal ve hizmetlerin üretiminde dış pazarlarda rekabet edebilecek kalite ve fiyat yapısının hedef alınması

gerekirdi (Uras,1993,30).

Ancak ANAP,bunları yapmada pek başarılı olamadı. Çünkü istenen kalite tutturulamadığı için dış piyasalarda rekabet gücü istenen düzeye getirilemedi. İhracatta beklenen artış sağlanamadı.

3.ANAP,'ın ekonomi politikasının bir ögesi de" Mali Piyasalarda Çağdaşlaşmanın Sağlanması"ydı. ANAP iktidara geldikten sonra mali kesimde yeniden bir yapılanmaya gidecekti. Buradaki temel amaç;mali kesimin aracılık ettiği kaynak miktarının artırılması için rekabet koşullarının sağlanması ve ekonomik boyutta rekabet şansı olan işletmelerin kurulup gelişmesi yanında,gelişme potansiyeli yüksek ve dinamik yapıda olan küçük ve orta boy işletmelerin de daha çok desteklenmesiydi. Dünya'da mali işlemlerin global bir karakter kazanması,dış rekabete açılma gereğini doğurmuştu. Ülkeye kaynak çekme olanağının yaratılabilmesi için mali kesimin yeniden yapılanması önemli bir hale geldi ve güncelliğin de bir gerekliliği oldu (Uras,1993,33).

Gerek tasarrufçuların,gerek kredi kullanıcılarının tercihlerinin farklılaşması,yeni mali araç türlerinin uygulamaya konulmasını zorunlu kılmakta,piyasaların kurulması ve geliştirilmesini kaçınılmaz hale getirmekteydi.

Bu zorunluluklardan hareket ederek ANAP,mali sektörlerden bankacılığın,dışa açılma ve dış ülkelerin mali yapılarındaki oluşumlara uyumun gereği olarak "tasarruf bankacılığı" ve "yatırım bankacılığı" olarak geliştirilmesi ve bu gelişimin hızlandırılması zorunluluğuna inanmaktaydı. Bunun yanında ANAP,dışa açılmanın bir gereği olarak para hareketlerine getirilen kısıtlamaların kaldırılması ve dış sermayenin ülkeye girişinin teşvik edilmesi olanağını yaratmayı düşünmekte,böylece de mali sektörde rekabeti arttırmayı amaçlamaktaydı. Bu amaçla ithalatta vergi indirimine gidildi ve damga resmi %25'ten %1'e indirildi (Kazgan,1985,395).

ANAP'a göre;bir diğer mali sektör olan sermaye piyasasında ise,yasal düzenlemelere gidilmeliydi. Yeni düzenlemelerle sermaye piyasası bir düzen içine oturtulmalı,bu piyasanın faaliyetleri yasal bir dayanağa kavuşturulmalıydı. Bu yasal düzenlemeler çerçevesinde hisse senedi,tahvil ve benzeri araçlarla ilgili piyasaların gelişmesi için vergi teşviklerinin uygulanması sağlanmalıydı.Bu amaçla ANAP,iktidar geldikten sonra ihracatta vergi iadesine giderek ihracatı arttırmaya çalışmıştı. Ancak bunları yaparken "hayali ihracat" bir

kavramı da ekonomi terminolojisine kazandırmıştı.

4. ANAP'ın ekonomi politikasının temel taşlarında birini de KİT'ler oluşturmaktaydı. Plan gereği, KİT'lerin ekonomiye baskısı azaltılacak ve zamanla bunların özelleştirilmesi için çaba harcanacaktı. Çünkü KİT'ler bütün çalışmalara rağmen hala ülke ekonomisinde büyük bir ağırlığa sahipti. İmalat sanayinde toplam üretimin %31'ini KİT'ler gerçekleştirmekteydi. Yine dış ticaret hacminin %23'ü KİT'lerindi. Toplam banka kredilerinin %70'i, yönetimi hükümet tarafından belirlenen bankaların kontrolündeydi. Toplam yatırım harcamalarının %17-20'sini, toplam kamu yatırımlarının %40'ını KİT'ler yapmaktaydı. Bütün bu veriler, ANAP'ı KİT'lerin özelleştirilmesi konusunda epey zorlamaktaydı.

Bu nedenle ANAP, KİT'lerin piyasa koşullarına uyumunu, serbest rekabet koşullarında yaşayabilmelerine ve maliyet ile mal ve hizmet üretebilmelerine ve de hızla özelleştirilmelerine bağlı görmüştü (Uras, 1993, 40).

Bu yapıldığı taktirde;

-Kamu artık KİT'lerle uğraşmayacak, ticarete ayracağı zamanı ve kaynağı ülkenin başka sorunlarına ayıracaktı.

-Ülkede mevcut potansiyel en iyi şekilde değerlendirilecek, kamunun yönetiminde hantal olarak çalışan KİT'ler, daha verimli çalışacaktı.

ANAP'a göre, KİT'lerin piyasa koşullarına uyum sağlayabilmesi için fiyatlarının serbest bırakılması, bunların ürettikleri malların fiyatlarını piyasa şartlarına göre belirlemeleri sağlanmalıydı. Bunların yanında Merkez Bankası kaynaklarından yararlanma yerine, iç ve dış finansman kuruluşlarıyla ilişkiye girerek kendi finansmanlarını temin etme yoluna girmeliydiler. Ancak bu şekilde KİT'ler, piyasa koşullarına uyum sağlayabileceklerdi.

ANAP'ın özelleştirme programının amaçlarını şöyle özetleyebiliriz:

- Rekabete dayalı bir piyasa mekanizmasının oluşturulması,
- Devletin ekonomide ticari girişiminin en aza indirilmesi,
- Devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması,
- Sermaye piyasalarının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması,
- Bütçeye gelir temin ederek bunların altyapı yatırımlarına aktarılması.

ANAP'ın KİT'leri özelleştirme politikası toplumsal barışı zedeler niteliktedir. Özelleştirme yapılırken bu kuruluşlarda çalışan kişilerin işten çıkarılmaları sözkonusu iken,

bunların nerede ve nasıl istihdam edileceğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Ayrıca, tam rekabet piyasasının oluşmamış olması nedeniyle de özelleştirilecek KİT'lere sahip olacak kişi veya kişilerin bu üretim dalında tekel oluşturabilecekleri düşünülmemiştir.

5. ANAP, ekonomi politikasını belirlerken, yapılacak faaliyetlerin finansmanını sağlayacak düzenlemelere de çok büyük bir önem vermişti. Yapılacak bir yapısal değişimin finansmanını sağlayacak kaynakların başında vergiler gelmekteydi. ANAP, vergi sisteminde bazı değişiklikler yapmayı öngörüyordu. Bu düzenlemelerden amaç, vergi sistemini basitleştirmek ve ekonomik koşullara göre rahatça değişebilmesi için esnek hale getirmektir.

ANAP, dolaysız vergilerin ağırlıkta olduğu vergi sisteminde değişiklikler yaparak dolaylı vergileri daha ağırlıklı duruma getirdi. Gelir vergisinin, genel vergiler içindeki payı azaldı. Vergi dilimlerinin her yıl enflasyon oranına göre yükseltilmesi, gelir vergisi tahsilatında bir azalmaya yol açtı (Uras, 1993, 42).

Ancak vergilerin azaltılmasıyla sağlanması amaçlanan yararlar gerçekleştirilemedi. Vergi oranlarının azaltılmasıyla girişimcilerin, ellerinde kalacak artı sermayeyle yatırım yapmaları ve böylece istihdam sağlamaları beklenirken, tam tersine, bu sermaye üretim dışı gelir kaynaklarına (Fonlara, tahvillere v.b.) aktarıldı.

Gerçekçi görünmeyen vergi beyannamelerine karşı, önlem olarak "hayat standartı sistemi" getirildi. Bu şekilde gelir vergisinde bir alt sınır belirlendi, bu sınırın altında bir gelir gösterilemeyeceği belirtildi.

6. ANAP iktidarının ekonomi alanında yaptığı en önemli düzenlemelerden biri de Fon Sisteminin getirilmesiydi. Fonlar, kamunun belli amaçlar için oluşturduğu özel hesaplardır. Bu özel hesaplardan harcamalar, ilgili kamu kuruluşunca yapılabilir. Yani bu hesap hangi kamu kuruluşuna ait ise o kamu kuruluşu bu fondan harcama yapabilir. Türkiye'de fon uygulamasının başladığı 1941 yılından, ANAP'ın iktidara geldiği 1983 yılına kadar, yani 42 yıl boyunca toplam 57 fon kurulmuş iken, ANAP iktidarının hüküm sürdüğü 8 yılda kurulan fon sayısı 48 olmuştu. Bu fonların kurulmasının temel amacı, temel alt yapı projelerinin gerçekleştirilmesi, ekonomik ve sosyal değişim programlarının finansmanının sağlanması, yatırımların ve ihracatın teşvik edilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılması, konut sorununun çözümünde ek finansman sağlanmasıydı.

Ancak bu fonlar istenen amaçlar doğrultusunda kullanılmadı. Fonlar sayıştay de-

netimi dışında tutulduğu için, parti çıkarları doğrultusunda kullanıldı. Çok azı amaçlanan alanlarda kullanılabilirdi.

ANAP iktidarı boyunca amaçlananlardan ne kadarı gerçekleştirilebildi ?

1990 yılına kadar uygulanan ekonomi politikaları, Türk ekonomisinin yapısını büyük ölçüde değiştirdi. Bu değişim bazen iyiye yönelik bir değişim oldu. Önemli olan bu değişimin kısa sürede, toplu olarak büyük sarsıntılara yol açmadan gerçekleştirilmesi ve değişimin kamuoyu tarafından kabul görmesiydi.

Değişimin en önemli yanı, bürokrasinin idari kararlarıyla yönetilemeyen ekonomik sistemin kendi kendine işler bir yapıya kavuşturulmaya çalışılmasıydı.

Bu dönemde, kendi içinde kalıplaşmış bir ekonomi, dışa açıldı. Ülkenin ufku genişledi. İthalat patlaması yaşandı, ihracatın teşvik edilmesiyle ihracatta da ithalat kadar olmasa da bir artış yaşandı.

Bu değişim sürecinde ANAP'ın yapmak isteyip de yapamadığı uygulamalar şunlardı:

-KİT'ler ve kamunun yönetiminde etkili olduğu bankalar, özelleştirilemedi. Çünkü bu bankalar gerektiğinde parti yandaşlarına kredi sağlayan birer para musluğu olarak kullanılmak isteniyordu. Bu bankaların özelleştirilmesi bu para musluklarının kuruması anlamına gelecekti.

-Sağlık ve eğitim hizmetleri, yerel yönetimlere ve özel sektöre devredilemedi.

-Memur sayısında ve silahlı kuvvetler personelinin sayısında azalmaya gidilemedi.

-Gelir dağılımında adaletsizlikler giderilemedi, tersine tarım kesimi ile ücretlilerden, diğer kesimlere kaynak transferi sağlandı.

-Ekonomide durgunluğa sebep olma endişesiyle fiyat artışlarını frenleyecek önlemler alınamadı.

-Fiziki altyapıya verilen öncelik nedeniyle, eğitim ve sağlık kesimine yeterli kaynak aktarılamadı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin yükseltilmesi mümkün olamadı.

Ancak, ortada bir gerçek vardır. ANAP iktidarı döneminde ekonomide gerçekleştirilen değişim sonunda ortaya çıkan yapı, karşılaşılan sorunları daha hızlı ve kolay çözmeye imkan verecek bir yapıydı. Önemli olan bu yeni yapının daha iyiye yönlendirilmesi ve bu yapı içinde dışa açık, çağdaş, güçlü bir ekonomi arayışının sürdürülmesidir.

6.3.2.Yüksek Enflasyonla Yaşamaya Alışmak

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar önlemlerinin uygulandığı ilk iki yılda enflasyon aşağı çekilmiş ve ödemeler dengesi bir ölçüde rahatlamıştı. Ancak, etkin istemin fazla daraltılması üretimlerini dışarıya yöneltmeyen firmalar ve kesimler açısından ciddi boyutlara varan uyum sorunları yaratmıştı. Söz konusu kesimlere ve firmalara kredi açan bankalar güç duruma düşmüşlerdi. Böylece yetkililer, 1983 yılında daha esnek ekonomi politikası uygulamaya yönelik baskı altına girmişlerdi (Saybaşı, 1986, 140).

Daha esnek parasalcı politikaların uygulanmasını açıklamakta, 1983 yılında seçim yatırımı yapmak isteyen politikacı adaylarının yeğlemeleri de etkili olmuş olabilir.

Ekonomi politikası 1983 yılında bekleneni vermemiş, enflasyon %31 dolaylarına çıkmıştı. Bunun nedeni, toplam etkin talebin ekonomideki %3'ü biraz aşan büyüme hızından daha fazla artmış olmasıydı. Çünkü, tüketim büyük ölçüde artmakta, dışarıya 1982 yılıyla karşılaştırıldığı zaman durgun görünmekteydi.

Enflasyon 1984 yılında %50 dolaylarına çıkmıştır. Bu enflasyon, ülkede yüksek kalkınma düzeyiyle (%5.9) beraber gitmişti. Enflasyon oranı, 1985 yılında da bir önceki yıla yakın bir oranda (%45) seyretmiş, bu yıldan sonra suni de olsa bir düşüş eğilimine girmişti. 1986 yılında %35, 1987 yılında da %39 dolaylarında olmuştu. Ancak 1987 yılında genel seçimlerin yapılmış olması, ülkede seçim ekonomisinin uygulanmasına neden oldu. Böylece ipin ucu bir kere elden kaçırılmış oluyordu. Bu yıldan sonra da enflasyon daha yüksek oranlarda seyretmiş, neredeyse kronik bir enflasyon ortamı oluşmuştu. 1988 yılında enflasyon, %74'lere tırmanmıştı. 1989 yılında bu oran, %64, 1990 yılında %61, ANAP iktidarının son yılı olan 1991'de de %70 dolaylarında olmuştu.

6.3.3.Amerika Öncelikli Dış Politika

Türk dış politikası, 1990'lara bir hayli hareketli bir yapıyla girer. 1980-1990 arasındaki gelişmelerin sonucu olan bu yapı, aslında bir kaç konu etrafında döner durur. Bunlar, Türk-Yunan ilişkileri, Kıbrıs sorunu, Amerika ile ilişkiler, 1984 sonlarında ortaya çıkan, Bulgaristan'daki soydaşlarımız sorunu ve nihayetinde Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bu birlik içerisinde yer almış Türk Cumhuriyetleriyle ilişkiler.

Bu arada, İran-İrak savaşı da Türkiye'nin aktif tarafsızlık politikası ile katıldığı, ö-

nemli bir Ortadoğu olayıydı. Türkiye'nin savaşı taraflarla ilişkileri daha çok ticari ve ekonomik olmuş ve Türkiye,savaşı tarafların siyasi ve diplomatik mücadelelerine bu-
laşmamaya çalışmıştı. ANAP döneminde,bir de Türkiye'nin yarı-aktif olarak katıldığı bir
"Kör- fez Savaşı" olayı yaşanmıştı.

Ancak biz bu bölümde daha çok,Türkiye'nin kronikleşen dış politika sorunlarından
biri olan Yunanistan'la ilişkileri ve bununla bağlantılı olarak Kıbrıs sorunu ve ABD ile
ilişkileri inceleyeceğiz.

6.3.3.1. Türk-Yunan İlişkileri

1980-1990 arasında Türk-Yunan ilişkilerinin önemli bir özelliği vardı. 1983 seçim-
leriyle birlikte hükümet yönetiminin ANAP'ın eline geçmesiyle,bu partinin başkanı olan
Özal'ın içerideki politikası,ekonomik liberalizme dayanırken,dış politikada da Amerika'ya
ağırlık vermekteydi. Özal,aynı zamanda da,Yunanistan ile bir diyalog ve yumuşama taraf-
tarı olmuş,Türk-Yunan sorununa ve hatta Kıbrıs sorununa bu çerçeve içinde çözüm ara-
mak istemişti (Armaoğlu,1993,253).

Türkiye'de ANAP'ın henüz iktidar gelmediği 1981 yılında Yunanistanda yapılan
genel seçimlerde sosyalist bir parti olan PASOK iktidara gelmişti. PASOK lideri Papand-
reu ,seçimlerin öncesinde iç politika malzemesi olarak ve seçmenlere daha şirin görünmek
için sürekli Türk düşmanlığı temasını işliyordu.Seçimlerden sonra da,seçim propaganda-
larında öne sürdüğü düşüncelerini resmi hükümet politikası haline getiriyordu. Sürekli
işlediği "Türk saldırısı","Doğudan gelen tehlike" gibi kavramlarla Türk düşmanlığı üzeri-
ne kurduğu politikasını açığa vuruyordu. Tabi,Türk düşmanlığı gütmesinin de bir amacı
vardı. Bu da Türkiye'nin hem NATO içindeki,hem Amerika nezdindeki ve hem de Avru-
pa Topluluğu ilişkilerindeki durumunu zayıflatmaktı (Gürel,1996,221).

Yunanistan NATO toplantılarında bir sonuç elde edemeyince,bu defa Ege denizin-
deki adaları silahlandırmaya başladı. Böylece hem Türkiye'nin saldırgan bir devlet oldu-
ğunu,kendilerini korumak için böyle bir yola başvurmak zorunda kaldıklarını söylüyor,
hem de Türkiye'ye karşı bir tehdit yaratmak istiyordu.

Yunanistan'ın bu dönemde yapmak istediği şeylerden biri de Ege'de Yunan karasu-
larını 12 mile çıkarmaktı. Fakat bunu yapmak isterken de aynı zamanda Türkiye'nin tep-
kisinden de çekiniyordu (Katsoufros,1990,83)

ANAP iktidarından önce,Türkiye Yönetimi,Yunanistan'ın bu düşmanca tavrını hep soğukkanlılıkla izlemiş,bir gerginliğe neden olmama ve böylece Yunanistan'ın ekmeğine yağ sürmeme yoluna gitmişti.

1983 seçimleri sonucunda ANAP'ın iktidar olmasıyla Türk-Yunan ilişkilerinde çok önemli gelişmeler yaşanmıştı. Türkiye,bu dönemde Yunanistan'a "dostluk eli" uzatmaya devam etmiştir. Başbakan Özal'ın da titizlikle uygulamaya çalıştığı bu "dost eli" politikası,aynı zamanda Amerika'yla ilişkiler ve Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'yla ilişkileriyle bağlantılı bulunmaktaydı. Özal'ın amacı, Papandreu'nun sorun çıkarma ve gerginlik yaratma politikasını "dost eli" politikası ile kırmaktı.

Ancak bütün bunlara rağmen Yunan'lar,düşmanca tavırlarından vazgeçmediler. Yunanistan, bu defa 1984 yılında,Lozan Anlaşmasına göre silahsızlandırılması gereken Limniyi silahlandırmak istemişti. Fakat NATO Başkomutanının araya girmesiyle bu sorun ertelendi. Bunda bir kazanç sağlayamayan Yunanistan,Trakyadaki Yunan kuvvetlerinin,tehlikenin Türkiye üzerinden geldiği esası üzerinden,Türkiye sınırlarına doğru kaydırmayı ve savunma planlarının da buna göre düzenlenmesini amaçlamıştı. Papandreu,bu asker kaydırma konusunu 1985 yılında da sürdürmüştü. Çünkü,bu tarihte Yunanistan'da seçimler yapılacaktı.Papandreu da bunu seçim malzemesi olarak kullanacaktı (Armaoğlu, 1993, 258-259)

Yunanistan'ın bu devamlı düşmanlık politikasına karşı Türk hükümeti,Yunanistan'la bir diyalog arayışını bırakmamaya çalışmıştı. Bu nedenle Başbakan Özal,yaptığı çeşitli açıklamalarında Yunanistan'la ne zaman ve nerede olursa olsun görüşmeye hazır olduğunu söylemiş,fakat aynı zamanda da,Yunanistan'ın karasularını 6 milden 12 mile çıkarmaması konusunda uyarılarda bulunmuştu.

Başbakan Özal,dostluk isteğindeydi.Bu dostluk isteğini Yunanistan'daki 1985 seçimlerinden sonra da devam ettirmişti. Özal,1986 yılında İsviçrenin Davos kentinde düzenlenen uluslararası bir toplantıya kendisiyle beraber Papandreu'nun da davet edilmesi üzerine,bir girişimde bulunarak Papandreu'yla bir araya gelmişti. Bu iki lider arasındaki ilk buluşma oluyordu.İkili sorunların ele alınmadığı bu buluşmaya ve Türkiye'nin bir diyalog kapısı açma çabalarına rağmen,bu buluşma Papandreu üzerinde hiç bir etki yapmamıştı. Çünkü Papandreu,Türkiye'ye karşı sertlik politikasına bundan sonra da devam ederek,

krizlerin giderek artmasına yol açmıştı (Birand,1990,9).

1988 Ocak ayı sonunda Papandreu ile Başbakan Özal arasında Davos'ta yapılan görüşmelerden sonra 31 Ocak'ta yayınlanan "Davos Bildirisi" ile iki devlet,neredeyse 30 yıldır süren bir kavgayı sona erdirecek görünen bir duruma gelmişirdi. Davos'ta varılan anlaşma sonucu,biri siyasal alanda çıkacak anlaşmazlıkları çözmek amacıyla bir siyasi komitenin,iki ülke arasında ekonomik ilişkileri kurup,geliştirmek amacıyla da bir ekonomi komitesinin kurulmasına karar verilmiş,ancak bütün iyi niyetlere rağmen bu komitelere işlerlik kazandırılmamıştı (Olgun,1991,71).

Ancak Davos ruhu denen bu yumuşama günleri pek uzun sürmemişti. Türk-Yunan ilişkileri 1989 yılına tam bir soğukluk içine girmişti. Yunanistan'da 1989 yılında yapılan seçimler öncesinde,bütün seçimlerde olduğu gibi Türk düşmanlığı naraları atılmış,bu da Türk hükümetinin Yunanistan'a karşı olan tutumunu sertleştirmişti. Yunanistan'daki seçimlerde hiç bir parti çoğunluğu sağlayamayınca,yeni seçimlere gitmek için PASOK'un içinde olmadığı bir "geçici koalisyon hükümeti" kuruldu. 3 ay sonra yapılan seçimler de bir sonuç vermedi. Bir yıl içinde üçüncü defa seçime gitmek zorunda kalan Yunanistan'da bu defa Yeni Demokrasi Partisi kıl payı da olsa tek başına iktidar olma şansını elde etti. (Armaoğlu,1993,269-270).

Atina'da daha yumuşak görüşlü bir iktidarın işbaşına geldiği düşüncesiyle, seçimlerden sonra Yunanistan ile bir diyalogu başlatma girişimi Türkiye'den gelmiş ise de,bu ümidin gerçekleşmeyeceği kısa zamanda görüldü. Ancak Yunan iç politikasının gerçeği,kim iktidara geçerse geçsin politikanın,Kıbrıs sorununun,ege sorununun ve Batı Trakya kompleksinin ipoteği altında bulunduğuydu. Dolayısıyla aynı şey Miçotakis ile de söz konusu olmuştu. Yunanistan ile ilişkiler konusunda ANAP hükümetleri her zaman barışçıl davranmışlar,ancak Yunan karasularının 12 mile çıkarılması ve Taşoz adasında Yunanlıların petrol arama izni vermelerinde de görüldüğü gibi,gerektiğinde ülke çıkarlarını korumak için sert tavır alabileceğini de göstermişti (Gürel,1993,98).

6.3.3.2.Kıbrıs Sorunu

Türkiye için önemli bir sorun da Kıbrıs sorunudur. 1977 yılından beri devam eden toplumlar arası görüşmeler,ANAP'ın iktidara gelmesinden az önce,Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesiyle sona ermişti. ANAP,kendisi için büyük bir

avantaj olan bir durumla karşı karşıya kalmıştı. Çünkü bağımsız bir Kıbrıs Türk Devleti devralıyordu. Bu devletin bağımsızlığını kabul eden ilk ve son devlet Türkiye olmuştur. Türkiye'nin bu devleti tanımaya en büyük tepki İngiltere'den geldi. Türkiye'nin derhal "tanıma"yı geri alması isteniyordu. Ancak yoğun baskılara rağmen Türkiye, tutumunu değiştirmede. Bir süre sonra 1984 yılında, Türk hükümeti ve KKTC, daha da kararlı hareket ederek, karşılıklı temsilciliklerini "büyükelçilik" düzeyine çıkardılar. KKTC'de 1985 Mayıs'ında yapılan bir referandumla halk, 164 maddelik bir Anayasa kabul ederek, gerçek devlet olma yolunda büyük bir adım atmış oluyordu (Armaoğlu, 1993, 284).

Dış baskılar durulduktan sonra sıra yine Kıbrıs sorununun diyalog yoluyla çözülmesine gelmişti.

Birleşmiş Genel Sekreterinin Kıbrıs diyalogunu yeniden hareketlendirmesi sonucunda 1988 Ağustos'unda Denktaş ve Vasiliu Cenevre'de bir araya geldiler. Bu toplantıda varılan anlaşmaya göre iki taraf, New York'da 15 gün süreyle yeni topluluklar arası görüşmeler yapacaklar, bu görüşmeler dolaylı görüşmeler niteliğinde olacaktı. Bu görüşmelerin birincisi belirtilen tarih ve yerde yapıldı. Daha sonraki görüşmeler de bazı kesintilerle Nisan 1989'a kadar devam etti. Taraflar son kez 6 ve 7 Nisan 1989 günlerinde bir araya geldiler. Altı ay süren bu görüşmelerin sonunda ortaya herhangi bir uzlaşma belgesi çıkmadı (Armaoğlu, 1993, 295).

Türkiye Hükümeti, daha çok "iki toplumlu", "iki kesimli" "federal" bir sistemin kurulmasında ısrar etmekteydi. Ancak bu teklif her defasında Rum tarafının tepkisine neden oluyordu (Armaoğlu, 1993, 296).

Böylece Kıbrıs sorunu bir durgunluk içine girdi. Birleşmiş Milletler'in sık sık aracılık teklifleri veya ortaya attığı bazı anlaşma metinlerinin Türk kesimi tarafından, bazılarının da Rum kesimi tarafından reddedilmesi, Kıbrıs Sorununu sürümcede bırakmıştı.

1990 yılında Kıbrıs Rum kesiminin Türk tarafına danışmadan Avrupa Birliğine tam üyelik için başvurması, Türkiye'nin Kıbrıs Türk kesimine bir adım daha yaklaşması gereğini doğurdu.

Bu olay üzerine Türkiye ile K.K.T.C. arasında 1990 Temmuz'unda "gümrük birliği"-ni öngören "mutabakat belgesi" imzalanmıştı. Ardından aynı yılın Ekim ayı başında, iki ülke arasında "ortak deklarasyon" imzalanmıştı. Bu deklarasyon, Türkiye ile K.K.T.C.

arasında sıkı bir işbirliğini öngörmekteydi. Bu deklarasyona göre "Kıbrıs Türk halkının çıkarlarına ve güvenliğine bir tehditin yönelmesi veya kuvvet kullanılması halinde, taraflar, tam bir dayanışma içinde hareket edeceklerdi. Taraflar, Kıbrıs Türk halkına yönelecek, herhangi bir saldırı ve şiddet hareketini caydıracak ve durduracaklardı. Bu amaçla gerekli siyasi ve diğer tedbirleri alacaklardı"(Armaoğlu,1993,296).

6.3.3.3. Türk-Amerikan İlişkileri

ANAP döneminde izlenen dış politika,daha çok Amerika eksensidir. ANAP'ın 1983'te iktidara gelmesiyle,Türk-Amerikan İlişkileri,özellikle Özal'ın Amerikaya yaslanma politikasıyla eskisine oranla,çok daha çarpıcı hale gelmişti. Ancak Amerika'yla böyle sıcak bir ilişki,daha çok Amerika'nın Türkiye'yi sömürme eğilimine dayanarak devam ediyordu. Bu nedenle ANAP dönemi Türk-Amerikan ilişkileri görünüşte bir yakınlaşma içinde olmuş ise de,esas itibarıyla iki taraf arasındaki bir takım anlaşmazlık konuları etrafında sürmüştü.

Amerika'yla yaşanan sorunlara rağmen Türkiye,dış ilişkilerinde en çok Amerika'yla yakın temas içine girmiş,çoğu zaman Amerika'nın istediği politikaları bölgede uygulamaya çalışmış,Amerikan yardımlarıyla ekonomisini düzeltme eğiliminde olmuştu (Eraydın, 1996,36).

Yukarıda da değindiğimiz gibi Amerika'yla olan ilişkilerimizde,Amerika'nın sömürme eğilimleri göstermesi nedeniyle,çoğu zaman Türkiye ile Amerika arasında sorunlar yaşanmıştı. Bu sorunlardan ilki yardım konusuydu. Amerika'nın Türkiye'ye yapmakta olduğu askeri yardım,Amerikan Kongresinde her yıl tartışmalara ve bu nedenle de Türk kamuoyunda büyük tepkilere neden olmuştu. Her yıl kongrede tekrarlanan bu oyun ve her yıl kamuoyunun tepkileri,Türk-Amerikan ilişkilerinin devamlı erozyonuna sebep olmuştu. Amerika kongresiyle Türk kamuoyu arasındaki bu karşılıklı tepkiler iki konudan kaynaklanmaktaydı.Bunlardan biri,Amerika'nın Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımların oranının 7/10 olarak belirlenmesiydi. Türkiye'de askeri bir darbenin ertesinde, Türkiye'de demokrasinin sekteye uğraması,ardında askeri yönetimin siyasi partiler üzerindeki kontrolü,Amerikan kongresi tarafından hoş karşılanmamıştı.Bu hoşnutsuzluk döneminde yardım konusu görüşmelerinin yapılmış olması,Amerika Kongresinin Türkiye aleyhine böyle bir oranı belirlemesine yol açmıştı. Türkiye kamuoyu ile Amerikan Kong-

resi arasında karşılıklı tepkilere neden olan konulardan bir diğeri de, Amerika açısından Kıbrıs sorunuydu (Mc Ghee, 1992, 289).

İnsan hakları ve demokrasi sorununda ise konu, kısa ömürlü bir hikaye olmuştu. Çünkü 1983 seçimlerinden sonra ANAP iktidarı ve Başbakan Turgut Özal'ın Amerika'ya ağırlık veren politikasından sonra, Amerikan Kongresinin bu konudaki şikayetleri de yoğunluğunu kaybetmeye başlamıştı. İnsan hakları ve demokratik uygulama konusu, esasında, Türkiye'nin Avrupa Konseyi ve Avrupa Topluluğu ile büyük sorun olmuştu.

Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkilerin bir ayağını da Ermeni sorunu oluşturmuştu. Ermeni sorunu, Türk-Amerikan ilişkilerinde "oyun bozan" faktör olmuştu. 1984 yılından itibaren Türkiye'de askeri yönetimin yerini sivil yönetime bırakmasıyla, Amerikan Kongresinde Ermeni sorunu da gündeme gelmeye başladı. Kongrenin o kadar üstünde durduğu insan hakları ve demokratik rejim sorunu Türkiye'de bir düzene sokulmaya çalışılırken, bu sefer Kongre, adeta bir Türk düşmanlığı fobisi ile hareket edercesine Ermeni sorununu öne sürüyordu. Bunun en belirgin örneklerinden biri, 24 Nisan gününün bütün Amerika'da "Ermeni soykırımı" günü olarak anılmasını öngören bir kanunun Kongreden geçirilmesiydi.

Türk-Amerikan ilişkilerinin bir boyutunu da iki ülke arasında 29 Mart 1980 tarihinde imzalanan "Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA)" oluşturmaktaydı. Bu anlaşmaya göre, Türkiye'deki Sinop, Pirinçlik (Diyarbakır), İncirlik (Adana), Şahintepe (Gemlik), Elmadağ (Ankara), Karataş (Adana), Mahmurdağ (Samsun), Alemdağ (İstanbul), Kürecik (Malatya), Belbaşı (Ankara), Kargaburun (Tekirdağ) gibi tesisler, bir Türk komutanının kontrolü altında bulunacak ve Amerika'lı komutan bu Türk komutanı ile işbirliği yapacaktı. Bu anlaşmanın bir diğer amacı da NATO çerçevesi içinde savunma işbirliğinin gerçekleştirilmesiydi. Yine bu çerçevede, iki taraf, savunma, ekonomik, bilimsel ve teknolojik işbirliğinde bulunacaklardı (Armaoğlu, 1993, 304).

Bu anlaşmanın bir diğer yönü de, yürürlük süresinin 5 yıl olmasıydı. 5 yıl sonunda anlaşma kendiliğinden feshedilmiş olmaktadır. Ancak 5 yıl sonunda, yani, 1985 yılında iki taraf da anlaşmanın uzatılması konusunda hemfikir olmuşlardı. Yapılan çeşitli görüşmeler sonucunda 1986 yılında, Amerikanın verdiği bir mektup, bu anlaşmaya eklenerek, anlaşmanın bu şekilde devamı sağlandı. Türk tarafı bu anlaşmanın bazı maddelerinin değişti

rilmesi konusunda ısrarcı olduysa da Amerika'nın ağırlığını koymasıyla,bu anlaşmaya eklenmek üzere,tamamıyla Amerika'nın istek ve çıkarlarını önde tutan bir "ek mektup" Türk tarafına iletilmişti. Bu mektubun içeriği,daha önce hazırlanmış olan anlaşmanın içeriğinden pek farklı değildi. Esasında mektupta söylenenler,Anlaşmada söylenenler ile hemen hemen aynı nitelikte olduğu gibi,Amerika açısından herhangi bir taahhüdü içermiyordu. (Armaoğlu,1993,304).

Bu anlaşmanın ikinci 5 yıllık süresi 1990 Aralık ayında dolmaktaydı. Dolayısıyla Türkiye'nin 17 Eylül 1990'dan önce,bu konudaki istek ve şikayetlerini Amerika'ya bildirmesi gerekirdi. Fakat 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ortaya çıkan Körfez krizinde,Türk hükümeti Amerika ile yakın bir işbirliği ve hatta ortaklık içinde olduğundan,bu anlaşma,sessiz sedasız bir beş yıl için daha doğrudan yürürlüğe girmişti (Armaoğlu,1993,307).

Aslında Ermeni sorunu,Kıbrıs konusu ve Türkiye'nin Yunanistan ile olan ilişkileri ve insan hakları gibi konuların,Amerika ile olan ikili ilişkilerin dışında kalması gerekirdi. Fakat Amerika Kongresi'nin hukuk ve adalet yeri olmaktan ziyade,gırtlığına kadar politikaya batmış ve zaman zaman da çirkinliklerden yakasını kurtaramamış bir kurum olması ve Amerika hükümet yönetimlerinin de bu Kongre ile çalışmak zorunda bulunması,Türk Amerikan ilişkilerini devamlı olarak bulandıran önemli bir etken olmuştur.

Bununla beraber,özellikle Kıbrıs sorununda bütün sorumluluğu Kongreye yüklemek de,eksik değerlendirme olur. Bütün Amerikan yönetimlerinin,Kıbrıs sorununu,tarihi gerçeklere ve hak,adalet ilklerine göre değerlendireceği yerde,Türkiye ile Yunanistan arasında körü körüne bir uzlaşmayı sağlamaya çalışmaları,Türkiye'nin Kıbrıs politikasında ve Amerika ile ilişkilerinde karşılaştığı en büyük handikap olmuştur.

6.4.KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DOĞURAN 1991 SEÇİMLERİ:DYP-SHP KOALİSYONUNUN MECLİSTE DAHA FAZLA MİLLETVEKİLİYLE TEMSİL EDİLMESİNİN OLASI SONUÇLARI

1991 Seçimleri Liste Usulü Basit Çoğunluk Yöntemiyle değerlendirildiğinde,yine Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmede olduğu gibi,hiç bir parti mecliste çoğunluğu sağlayamayacaktır. Seçimler sonucunda Ülke genelinde %27 oranında oy alan DYP, Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle yapılan bir değerlendirmede meclise 214 milletvekili

sokabilecekti. Bunun meclis geneline oranı %47.5 idi. Tabi bu sayı,DYP'nin tek başına hükümet kurması için yeterli değildi. Liste Usulü Çoğunluk Yöntemiyle yapılacak bir değerlendirilmede,ANAP da ülke genelinde aldığı %24 oranındaki oya karşılık,mecliste 92 milletvekiliyle temsil edilecekti. Sosyal Demokrat Halkçı Parti,ülke genelinde aldığı %20.8 oranındaki oyla,mecliste 80 milletvekiliyle temsil edilecekti. Refah Partisi de ülke genelinde aldığı %16.9 oranındaki oyla mecliste 64 milletvekiliyle temsil edilecekti. DYP ile SHP'nin bir koalisyon hükümeti kuracakları varsayılırsa,bu iki partinin çıkaracakları milletvekili toplamı 306 olacak,bu sayı da Anayasayı bile değiştirebilecek bir çoğunluk olacaktır.

1980'lerin bitip 1990'ların başlamasıyla Türkiye'de gerek dış dünyada olup bitenler ve gerekse de iç siyasal çekişmeler nedeniyle bir siyasal istikrarsızlık kendini yavaş yavaş belli etmeye başlamıştı. Ayrıca hızla artan nüfus,eğitim alanındaki darboğazlar ve gelir dengesizlikleri gibi yapısal nedenler ve bunların yanında yüksek enflasyon ve işsizlik alıp başını gitmişti (Alpay,1991,8). Bu nedenlerle ülkede güçlü hükümetlere gerek vardı. Ancak seçmen, iradesiyle hiç bir partiyi tek başına iktidar olmaya layık görmemişti. Tekrar koalisyon hükümetleri zorunlu hale geldi.

DYP,tek başına iktidar olmak için yeterli milletvekili sayısına sahip olmadığından, bir başka partiyle koalisyon yapmak zorunda kalmıştı. O günün şartlarına göre DYP,uygulamak istediği politikalarına en yakın görüşlere sahip partinin SHP olduğunu düşünüyordu. Çünkü SHP'nin başında bulunan Erdal İnönü,hem yumuşak,hem de hoşgörülü kişiliğiyle ortaklığa sadık kalacak biri olarak görülüyordu. Yapılacak bir kolisyon protokolüne uyacak tutarlı kişiliğe sahipti.

DYP-SHP koalisyonunu doğuran nedenlerin başında,Demirel'in 1980 öncesinden çok farklı bir çizgide olduğu izlenimi vermesiydi. Çünkü seçim meydanlarında Türkiye'deki sol partilere taş çıkartacak boyutta "demokrasi","yenileşme","çağdaşlaşma","modernleşme","değişim","insan hakları" gibi konulardan bahsetmekteydi. Demirel,amacının modern, çoğulcu,insan haklarına saygılı,demokratik bir devlet yarartmak olduğunu söylüyordu. Kamuoyunun büyük bir kısmını da buna inandırmıştı. Hatta bazı çevrelerde daha ileri gidilerek DYP'nin SHP'leştiği bile söyleniyordu (Kahraman,1995,227).

SHP de,seçimlerden önce seçmene "değişim","demokrasi","dayanışma" sözü ve

riyordu. Yani SHP'nin iktidar olduğunda yapmak istedikleri,DYP'ninkinden en azından ana hatlarıyla pek farklı değildi.

Bunların yanında SHP'nin bir daha iktidara gelememe korkusunu taşıması,böyle olduğu takdirde de seçmenlerine vaat ettiklerini gerçekleştirme fırsatını bir daha bulamayacağına inanması,bu partinin DYP ile bir koalisyona gitmesinde etkili olan bir başka faktördü.

DYP ve SHP'nin seçim öncesindeki vaatleri bu anlamda birbiriyle çakışmaktaydı. Ancak iki parti koalisyonunu mümkün kılan etkenler sadece bunlar değildi. Diğer partilerle koalisyon kurmanın çok sorunlu olacağı düşüncesi de bir diğer etkendi. Mecliste temsil hakkı kazanan diğer iki partiden ANAP,DYP ile hemen hemen biribirinin aynı programa sahip olmasına rağmen,ikisinin de siyasette aynı siyasi kulvarda yer almaları , seçmen kitlelerinin birbirine çok yakın olması ve birbirlerini zayıflatıp,seçmenlerine sahip olma istekleri,bunların birbiriyle koalisyon kurmalarını engelleyen en önemli etkendi. Bu iki parti koalisyon görüşmelerinde sürekli koalisyonu engelleme tutumu içinde olmuşlardı. Bu iki partinin birbiriyle koalisyon kurmalarını engelleyen bir başka etken de ANAP'ın daha az milletvekili sayısına sahip olmasıyla,hükümette daha az etkin olacağı düşüncesinin bu partide hakim olmasıydı. Liste usulü çoğunluk yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede,ANAP'ın 92 milletvekiline karşılık,DYP,214 milletvekili sahip olacağından, DYP,koalisyonun büyük partisi olacak,bakanların dağıtımında da milletvekili sayısı belirleyici olduğundan ANAP'a daha az bakanlık tahsis edilecekti. Bu hükümet DYP-ANAP koalisyon hükümeti yerine,ANAP'ın figüranlık yaptığı bir DYP hükümeti olacağı inancı ANAP içinde çok yaygındı. İktidarda daha az bakanla temsil edilip,parti programını ve seçmenlere vaad ettiklerini gerçekleştirememe riskini taşıyacağına ve bu suretle de kan kaybedeceğine inanılmakta,bu nedenle de muhalefette kalıp,iktidarın eksikliklerinden yararlanarak güç kazanmak ve yapılacak bir seçime daha çok güç kazanmış olarak,en azından rakipleri zayıflamış olarak girmek düşüncesi ağır basmaktaydı.

Ayrıca partinin ileri gelenleri bir dahaki seçimlerde tek başlarına iktidar olup,parti programını uygulama fırsatı bulacaklarına inandıkları için,bir sonraki seçimlere kadar sabretmeyi yeğlemişlerdi.

DYP'nin koalisyon hükümeti kurabileceği bir diğer parti de RP idi. Bu parti,ülke

genelinde aldığı %16.9 oy oranıyla mecliste 64 milletvekiliyle temsil edilecekti. DYP'nin alacağı 214 milletvekiliyle,böyle bir koalisyonun milletvekili sayısı 278 olacaktı. Bunun meclis geneline oranı,%62 idi.

Ancak görünüşte sayısal açıdan böyle bir koalisyonun mümkün olduğu sözkonusu olmasına rağmen,gerek parti programlarındaki siyasal,sosyal ekonomik ve dış politikaları,gerekse de partinin kadrolarının ve tabanlarının böyle bir koalisyonu istememeleri nedeniyle böyle bir koalisyonun kurulması mümkün değildi. Çünkü Demirel,çok farklı söylemlerle ülkede en çok oyu almıştı.

"Demokrasi", "ilericilik", "batıcılık", gibi kavramları seçmenlerine sunan ve bu söylemleriyle en çok oyu alan parti olan DYP,eğer RP ile bir koalisyona gidecek olursa,seçmenlerini hiçe saydığı gerçeği ortaya çıkacaktı. Seçmenin gözünde böyle bir duruma düşmemek için de özellikle Demirel,RP ile bir koalisyona kesinlikle karşı çıkmıştı.

ANAP ve RP ile koalisyon kuramayacağı belli olan DYP,seçim öncesinde halka verdiği vaatleri tutabilmek ve partinin amaçlarını gerçekleştirebilmek için SHP ile koalisyon kurdu. SHP ile DYP, 49.Cumhuriyet Hükümetini 20 Kasım 1991'de kurdular (Coşkun,1995,56). Eğer 1991 genel seçimleri liste usulü çoğunluk yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı,bu iki parti yine koalisyon hükümeti kuracaklardı. Ancak bu defa partilerin koalisyondaki ağırlıkları varolan durumdan daha farklı olacaktı.

6.4.1.Yüksek Enflasyon-Düşük Kalkınma

1991 seçimleri öncesinde 11 Ekim 1991 tarihinde Süleyman Demirel'in televizyondaki bir açık oturumda "21 Ekim'den sonra iktidara gelecek olan partinin en büyük sorunu enflasyondur" demişti (Saybaşı,1995,51). DYP-SHP koalisyonunun en büyük hedefi de enflasyon olmuştu. Bu konuda Mart 1993 başında basına yansıyan bilgiler,enflasyon oranında,önceki dönemle karşılaştırıldığında,sınırlı bir düşme eğilimine rastlanıldığını göstermekteydi. Bununla birlikte,enflasyon oranındaki bu sınırlı düşüşün KİT zamlarının geciktirilmesine bağlı olduğunu iddia edenler de vardı.

Ancak,özel kesimin maliyet unsuruna bakmadan fiyat artışlarına gittiği yolunda özelleştiren iş adamları da bulunmaktaydı. Bazı çevrelerde enflasyonda psikolojik etkenin de önemli olduğuna değiniliyordu."Üç gün arayla bakkaldan aldığı peynirin fiyatında meydana gelen değişiklikleri soruşturunca "enflasyon beyim" yanıtını alan kişi olayın

iç yüzünü iyice araştırınca bakkalın,"malın satışı iyi gidiyorsa,biraz arttırıyorum. İkinci gün yeni fiyatla da iyi gidiyorsa biraz daha yükseltiyorum. Mal sattıkça hafif hafif yükleniyorum" şeklinde bir açıklamayla karşılaşılıyor. Sanayicisi de tüccarı da esnafı da bakkalı da böyle yapıyor. Bu psikolojik faktör de enflasyonu en az %30 oranında etkiliyor" (Saybaşı,1995,57).

Enflasyonu veri alan tüketici de,gereksinimlerini ilk fiyat artışından önce satın almaya çalıştığı ölçüde,korktuğu şeyin,başına tahmin ettiği zamandan önce ve daha sık gelmesi tehlikesine ortam hazırlamak durumunda kalabilecek,böylece malını fiyat artışından önce satma girişiminde bulunan pazarlamacıya da gün doğabilecekti.

Bütün bu açıklamaların enflasyonun belirli bir boyutuna ışık tuttuğu kabul edilebilir.Bununla birlikte,ülkemizdeki enflasyonun yapısal bir boyutu da bulunmaktadır. Enflasyon bütçe açıklarından,bütçe açıkları ise vergi gelirlerinin kamu harcamalarını karşılamaması olgusundan kaynaklanmaktadır. Vergi gelirlerinin kamu harcamalarını karşılamaması ise,yalnızca KİT'lerin bütçeye getirdikleri mali yüküle açıklanamaz. İşin içine vergi kaçakçılığı,sermayenin yeterince vergilendirilmemesi,hatta özel kesim firmalarının da aynı KİT'ler gibi,bütçe açıkları oluşmasına katkıda bulunmaları gibi etkenler de girmektedir. Özel kesim firmalarının bütçeye getirdikleri mali yüke bir örnek olarak şirket kurtarma işlemleri verilebilir. 1983-1991 yılları arasında 13 şirkete çeşitli destekler sağlanarak, kurtarılmaları sağlanmıştı. Sağlanan destekler arasında şirkete ortak olmak,bankaların alacağını dondurmamak,kredi sağlamak ve şirketi satın almak gibi yöntemleri bulunmaktadır (Cumhuriyet,26.02.1993).

1991 sonrasında şirketlerin bütçe açıklarına yol açmadaki bir diğer etkileri de teşvikler yoluyla olmaktadır. Çünkü sermayeye düşük faizli kredi,yatırım indirimi,vergi indirimi,vergi bağışıklığı v.b. türde kolaylıklar sağlandığı ölçüde,bir transfer ödemesi veya vergi gideri sözkonusu olacaktı. Bu ya da kamu harcamalarında artış ya da vergi gelirlerinde azalış anlamına gelecekti.

İşte,DYP-SHP Koalisyonunun yukarıda belirtilenleri gözardı ederek,bütçe açıklarını, özelleştirme yoluyla gidermeye çalışması bir kaç açıdan eleştirilmeye açıktır. Bunlardan biri,yapısal bir soruna köklü bir çözüm getirmek yerine,konuya günü kurtarmayı amaçlayan yöntemlerle yaklaşmış olmasıydı. Böylece,gelir-gider açığı kapatılmak istenir

ken, bir kez yaratılan gelir kaynağına dayanmaktaydı. İkinci bir eleştiri olarak, DYP-SHP Koalisyonu Protokolü, özelleştirme değil, özerkleştirme öngörüyordu. Hatta öngörülmuş olan bir KİT reformuydu. KİT Reformunun temel hedefi KİT'lerin Türk halkına ve kalkınmasına hizmet etmesinin sağlanması olacak, bu hedefe öncelikle KİT'lerin verimliliğinin artırılmasıyla ulaşılabilecekti. KİT'ler politik ve bürokratik müdahalelerin dışına çıkarılarak, kendi organları kanalıyla iyi ve profesyonel bir yönetime kavuşturulacaktı. Bu kapsamda KİT'ler "özerkleştirilerek" özel bir statüye kavuşturulacaktı (Saybaşı, 1995, 58-59). Üçüncü bir eleştiri olarak da, özelleştirmenin çalışanlar ve tüketici açısından getirdiği sorunlar üzerinde durulması gerekir. Özelleştirme, tüketiciye hemen hemen hiç bir fayda sağlamadığı gibi, çalışanların işlerini kaybetmelerine neden olmaktadır. Bu da toplumsal bazı sorunlara yol açmaktadır. Örneğin 1989 yılında özelleştirme sonucunda kurulan AKTAŞ Elektrik, TEK'ten aldığı elektriği vatandaşlara satarak önemli ölçüde kar etmişti. Burada vatandaşların memnun olması beklenirken, tam tersine çok büyük olumsuz eleştiriler yapılmıştı. Çimento fabrikalarının özelleştirilmesi sonucu tüketiciye herhangi bir yarar sağlanamamasına karşın, 1400 işçi işten atılmış, 300 yeni işçi alınmıştı (Milliyet, 12.03.1993).

DYP-SHP Koalisyonunun ekonomi politikasının eleştirilecek bir diğer yönü de oluşturacağına söz verdiği "sosyal devlet" in gerektirdiği kurumlar ile refah düzeyi doğrultusunda önemli gelişmeler sağlayamamış olmasıydı. Geçekten de henüz işsizlik sigortası oluşturulamadığı gibi, sağlık sigortası alanında atılan adımlar ise yetersiz kalmıştı. Özellikle, 1980 sonrası dönemde son derece dengesiz bir yapıya bürünmüş olan gelir dağılımının düzeltilmesi, ya da Koalisyon Protokolündeki ifadeyle, "ülkenin önemli ve acil gereksinimi olan refahı tabana yaymak ve gelir dağılımındaki çarpıklıkları eritmek için gerekli bütün önlemlerin alınması" konusunda ciddi bir gelişme sağlanamamıştı.

DYP-SHP Koalisyonunun ilk dönemlerinde ekonomi, sorunlu olmaya devam etmişti. Enflasyon gittikçe daha büyük rakamlara ulaşmış, işsizlerin sayısı resmi verilere göre 2 milyonu aşmış, dış borçlar 50 milyar doların üstüne çıkmıştı. Bütçe açığı da 1991 rakamlarıyla 100 trilyona ulaşmıştı (Cumhuriyet, 6-10.11.1992).

1992 yılında yapılan bir değerlendirmede bütçe açıklarının 5 nedenden kaynaklandığı belirtiliyordu (Cumhuriyet, 6-10.11.1992). Bunlar; (i) zarar eden KİT'ler (ii) ödenmeyen primler kaçak işçi çalıştırılması, ücretin düşük gösterilmesi gibi uygulamalardan kaynak-

lanan sosyal güvenlik kuruluşlarındaki kaynak yetersizliği (iii) yerel yönetimlerin verdikleri açıklar (iv) üretici birliklerinin borçları (v) bütçenin 20 yıldır açık vermesinden kaynaklanan ve bundan dolayı da katlanarak devam eden içi ve dış borçlar.

II. DYP-SHP Koalisyonunda da ekonomiye ilişkin yapısal sorunlara ilişkin çözümler üretilmedi. Ocak 1994 sonunda dolar ilk günlerindeki 14.851 TL'lik değerinden 17.450 TL'ye çıkmıştı.

Dönemin Başbakanı Çiller,ilk 100 günün değerlendirmesini yaparken,teknik bir Başbakan olduğunu,bir başka deyişle,aldığı kararların siyasal sonuçlarını önemsemediğini açıklamış,enflasyonu yıl sonuna kadar %48'e indireceğine söz vermişti (Milliyet, 03.10.1994). Hatta ileriki dönemlerde bile,dönemin Başbakanı Çiller,söz konusu ekonomik darboğazın sorumlularından biri kendisi değilmiş gibi,"ekonominin bu duruma gelmesinde benim hiç hatam yoktur" diyebiliyordu (Saybaşı,1995,102).

Bu arada döviz bunalımı sürüp gitmiş,hükümet sonunda "5 Nisan Kararları" olarak bilinen bir dizi kararlar almıştı. 1994 Şubat ayının ilk yarısı içinde,Başbakan,her zamanki gibi yine çok iyimserdi ve döviz krizinin bittiğini açıklayacaktı. Oysa izleyen ay başında"5 Nisan Kararları"yla birlikte %38.8 oranında ikinci bir devalüasyon yapılacaktı. Böylece doların resmi kuru 32.053 TL,serbest piyasa değeri de 33.000 TL olmuştu. Açıklanan öteki kararlar arasında zamlar,bazı KİT'lerin kapatılacağı,bazılarının satılacakları haberi,bir kezle sınırlı olmak üzere ek vergiler konulacağı ve tarım kesimi ile maaş ve ücretler alanlarında tasarruf önlemlerinin alınacağına ilişkin bilgiler vardı.

Hükümet "5 Nisan Kararları"nın ilk gününde beklenmedik bir sürprizle karşılaştı. Bazı bankalar döviz almaya başlamışlardı.Bu da dolar fiyatının 40.000 TL'ye çıkmasına yol açmıştı.

Hükümet, "5 Nisan kararları"ndan sonra,zor duruma düşen bankalardan İmpex Bank,Marmara Bank ve TYT Bank'ın tasfiye edilmesine karar verdi. Döviz hücum ise,ancak TL ve döviz mevduat hesaplarına devlet güvencesi getirildikten sonra kontrol altına alınabilecekti.

Bir kez alınması öngörülen "servet vergisi"yle 45 trilyon tahsil edilmesi planlanmaktaydı. Buna karşılık hükümet KİT ürünlerine yaptığı yüzde yüze varan zamlarla, bütçe gelirlerine halktan her ay 15 trilyon katkı sağlanmasını da öngörüyordu. Haziran'ın ikinci

yarısından itibaren,hükümet çevrelerinde bütçe açığının bütçe fazlasına dönüşmeye başladığı yolunda söylentiler yer almaya başladı. Dönemin Maliye Bakanı çok iyimser açıklamalar yapıyordu. Bakana göre,"eğer 5 Nisan kararları alınmamış olsaydı bütçe açıkları 48 trilyon olacaktı ". Ancak bütçe açığının,alınan tedbirlerle 9.3 trilyon liraya çekilmesi hedeflenmekteydi. Programda öngörülen önlemlerin alınması sonucunda,Nisan 1994'te bütçe açığı 4.3 trilyona çekildi,Mayıs ayında ise 6.3 trilyon bütçe fazlası elde edildi. Haziran ayı uygulama sonuçları ise çok daha memnuniyet vericiydi. 7.2 trilyon liralık bir gelir fazlası elde dilmişti (Hürriyet,11.07.1994). Ancak Başbakan,Maliye Bakanı kadar iyimser konuşmuyordu. Başbakan çok fazla iyimser olmak için hiç bir neden bulunmadığını söylüyordu.

Ancak tarafsız çevreler aynı görüşte değillerdi."5 Nisan Kararları"nın ilk üç ayı şöyle değerlendiriliyordu: (i) KİT zamları frenlendi, (ii) Kamu yatırımları ve harcamaları,talimatlarla önemli ölçüde durduruldu,(iii) Piyasadaki para,hazinenin şok faiziyle emildi, (iv) Özel sektörün kapasite kullanımı düştü ve üretime ara verildi,(v) gerek paranın yüksek hazine faizine yönelmesi,gerek işten çıkarmalar ve düşük ücret artışları nedeniyle, iç piyasada talep ciddi ölçüde geriledi, (vi) talepteki gerileme,ihracatın da artmaması nedeniyle,stokların birikmesine yol açtı (Cumhuriyet,14.07 1994).

Nisan ayında enflasyon oranı,toptan eşya fiyatlarında %32.8,tüketici fiyatlarında %24.7 olmuştu. Son bir yıllık enflasyon ise toptan eşya fiyatlarında %125.3,tüketici fiyatlarında ise %107.4 olmuştu. Böylece,enflasyonda altı ay içinde aylık %20 olarak hedeflenmiş olan enflasyon oranına yaklaşılmıştı. İki ay sonrasında ise,piyasalar durunca enflasyon da duracaktı. Bununla birlikte,hem toptan eşya hem de tüketici fiyatlarındaki yıllık oran,1980 yılındaki rakamları geçmişti.

Enflasyonu düşürmek amacıyla,yatırımlar durdurulmuştu. Bu da kalkınmayı eksilere kadar indirmişti. Yılın ikinci üç aylık döneminde, GSMH ,%10.6 oranında küçülmüştü. Yılın ilk altı ayındaki küçülme de %4.2 idi. Ancak hükümetin ekonomideki büyüme hedefi, (-) 1.6 idi (Saybaşı,1995,105).

Yukarıda da belirtildiği gibi,DYP-SHP Koalisyon hükümetleri,ekonomi alanında başarısız olmuştu. Yapısal sorunlardan hiç biri çözülemediği gibi çözülmesi doğrultusunda da ciddi bir adım atılamamıştı. Dolayısıyla kamu gelirlerindeki yetersizlik temel bir

sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Buna bağlı olarak da enflasyon sürekli gündemde kalmaktaydı.

Ek vergi uygulaması kamu gelirlerindeki yetersizliğe ancak kısa dönemli bir çözüm getirebilmişti. Tabii bu durumun uzun süreli bir çözüm olması da beklenemezdi. Çünkü adı üstünde "bir kereye mahsus ek vergi". Sorunu yapısal bir çerçevede çözmeye yönelik girişimler de yalnızca özelleştirme politikasına indirgenmişti. Özelleştirme ise, konuya ilişkin çeşitli boyutlar ve tartışmalar şimdilik bir kenara bırakılacak olursa, yapısal bir çözüm olarak en iyimser olasılıkla, orta dönemli bir nitelik taşıyabilecekti.

Öte yandan uygulanan ekonomi politikası, herhangi bir sorunu çözmediği halde, tüm yükü çalışanlara ve sanayiye fatura etmişti. Nisan 1994 başında işsiz sayısı 3 milyonu aşmıştı ve işsizlik oranı %12'yi bulmuştu. "5 Nisan Kararları"ndan sonra ise işsizlere yeni katılanlar oldu. Mayısın ikinci yarısında son ekonomik bunalım nedeniyle 110 bin kişi daha işsiz kalmıştı. Ay sonunda, otomotiv işçisinin, işten atılmayı ve fabrikaların kapanmasını önlemek için işverenlere iki ay ücret almadan, iki ay da yarım ücretle çalışmayı önerecekleri bir durum yaratılmıştı. 1994 Haziran'ının ilk yirmi gününde işten çıkarılanlara bir 100 bin kişi daha eklendi. Temmuz ayı sonunda da işini yitirenlerin sayısı 600 bini bulmuştu.

Bu ekonomik bunalım ortamında işini yitirmemiş olan çalışanlar da, ücret artışı almış bile olsalar, çok yüksek fiyat artışları karşısında gelirlerinin eridiğine tanık oldular. Memurların ekonomik durumları ise, daha olumsuz bir doğrultuda yol alıyordu. Maaş artışları çok gülünç oranlarda kalıyordu.

Ekonomik kararların alınma süreçlerinde koalisyon ortağı SHP'nin iktidar içindeki yerinin neresi olduğu konusunda bazı ipuçları aranmaktaydı. Gerçekten de, Başbakan yardımcısı Karayalçın ekonomi konusunda bazı önemli kararların alındığı "5 Nisan Kararları" ile ilgili toplantıya çağrılarak, belli konularda ikna edilmişti. Aslında SHP'nin ekonomik karar alma süreci bağlamında Koalisyon Hükümeti içindeki yeri hep eleştiri konusu olmuş, bundan sonra ise daha açık bir biçimde ve yüksek sesle eleştirilmişti. Hatta parti içindekiler bile bunu itiraf ediyorlardı. SHP Ankara milletvekili Mümtaz Soysal Hürriyet gazetesindeki bir yazısında "önemli adımın atılmasına önce DYP karar veriyor ve formaliteleri hazırlayıp Bakanlar Kurulu kararı olarak SHP'lilerin imzasına açıyor" eleştirisini

yapmaktaydı.

Ancak bunlara karşın, SHP ekonomik konularda etkinlik sağlayamadığını anlayınca tepkisini de göstermişti. Örneğin 1994 Mayısının ikinci yarısında Başbakanın başkanlığında yapılan "Teknik Ekonomik Kurulu"na SHP'den Başbakan Yardımcısı ya da her hangi bir bakan katılmamıştı.

Dış borçlar konusunda da hükümetin hedeflerini tutturamadığını görüyoruz. 1994 Eylülünün ikinci yarısında Başbakan, DYP Grubu'ndaki bir konuşmasında "dış borçları 7 milyar dolar azaltarak 60 milyar dolara indirdik" demişti. Bu açıklamanın gerek ekonomi bürokrasisinde gerekse bankacılık kesiminde şok etkisi yaptığını görmekteyiz. Ancak dış borç stokunda o zamana kadar gelen azalma 2 milyar dolar olmuştu. Dış borç stoku da 65 milyar dolar düzeyindeydi.

Ayrıca Başbakan, bütçe açıklarını azaltma sözü vermiş ve azalttığını da açıklamıştı. Ancak bu açıklamalarda iç borç geri ödemelerini bütçe giderlerine katmadığı ortaya çıkmıştı. Bu çerçevede yıl sonunda 103 trilyon TL tutarında olması öngörülen bütçe açığının hesaplanması sırasında, yıl içinde yapılan iç borç geri ödemelerinin bütçe giderlerine katılmadığı anlaşıldı. Nitekim, Temmuz'un ikinci yarısında Maliye Bakanlığı yetkilileri, iç borç faiz ödemelerinin bütçe giderlerine dahil edilmesi durumunda bütçe açığının en az 50 trilyon lira artacağına dikkat çekmişlerdi (Cumhuriyet, 17.07.1994).

Ekim 1994'e gelindiğinde, hala vergi reformu, sosyal güvenlik kuruluşları reformu gibi yapısal önlemlerin alınmamış olması nedeniyle makro dengelerin kalıcı bir biçimde istikrara kavuşturulmasının mümkün olmadığı söylenebilir (Saybaşı, 1995, 114).

6.4.2. Gümrük Birliği Kapısında Türkiye

Başbakanlık Basın Merkezinin Mart 1995'te yayınladığı bir broşürde, Gümrük Birliği şöyle tanımlanmaktadır: "Gümrük birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olma hedefini içeren, Avrupa ile siyasi ve mali bütünleşmesini sağlayacak önemli bir adımdır. Gümrük Birliği, AB üyesi ülkeler arasında gümrüklerin kaldırılması ve tek bir pazar oluşturulması ile birlikte, üyelerin dünyaya karşı tek ve ortak bir gümrük ve ticaret politikasını izlemeye dayanan bir işbirliğidir. Gümrük birliğinin hedefi, malların, insanların, hizmetlerin, sermayenin ve fikirlerin serbest dolaşımını sağlamak, mali işbirliğinde bulunmaktır" (Başbakanlık Basın Merkezi, 1995, 5).

Avrupa'lı ülkelerin ekonomik ve siyasi birlik içinde bütünleşmelerini sağlayarak, Avrupa halklarının hayat düzeylerini yükseltmeyi hedefleyen Avrupa Birliği, Avrupa Ülkelerini, siyasi ve ekonomik tek birim haline getirecek olan bir örgütsel yapıdır.

Avrupa Birliğinin temelleri, 1957 yılında Batı Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un kendi aralarında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurmalarıyla atıldı. Bu topluluğun adı, 1993'te Avrupa Topluluğu (AT) olarak değiştirildi (Kır, 1995, 201).

1973 yılında, İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılımıyla topluluğun üye sayısı 9'a çıktı. Genişlemeyi sürdüren topluluk, 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da da İspanya ve Portekiz'in katılımıyla üye sayısını 12'ye çıkardı. Nihayet 1 Ocak 1995'te Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla da üya sayısı 15 oldu (Çarıkçı, 1995, 174).

AET'nin nihai hedefi, Avrupa'nın siyasal bütünlüğe ulaşmasıydı. Bu hedefe varmak için ekonomik eşitliği sağlamak gerektiğine karar verilerek, "Gümrük Birliği"nin kurulması öngörüldü.

AET'nin Gümrük Birliğini oluşturması üzerine Türkiye, dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in öncülüğünde AET ile ilişkilerin geliştirilmesine karar verdi. Hükümet, nihai hedefi tam ortaklık olan bir girişimde bulundu. Bu girişimin sonucunda 1963 yılında AET ile Ankara Anlaşması imzalandı. Ankara Anlaşması ile Türkiye, "ortak üye" statüsü kazandı ve Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri başlamış oldu (Coşkun, 1995, 167).

1963 tarihli Ankara Anlaşması, "hazırlık, geçiş ve son dönem" in ardından Türkiye'nin tam üyeliğini öngörmekteydi. Böylece Türkiye'ye stratejik önemi nedeniyle erken bir tarihte özel bir ortaklık anlaşması bahşedilmişti (Williams, 1996, 69).

Anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle başlayan hazırlık döneminin sonucunda, 23 Kasım 1970 yılında, tam üyeliğe geçişin şartlarını detaylandıran Katma Protokol imzalandı. Katma Protokol ile Gümrük Birliği için geçiş dönemi koşulları belirlendi.

Geçiş Döneminin koşulları şunlardır:

1. Gümrük Birliğinin gerçekleştirilmesi,
2. İşçilerin karşılıklı olarak serbest (vizesiz) dolaşımının sağlanması,
3. Tarım ürünlerinde tercihli bir ticaret rejiminin uygulanması,
4. Katma Protokolün belirlediği alanlarda mevzuat ve politikaların yaklaştırılması

sürecinin başlatılması,

5.Hizmetlerin karşılıklı olarak serbest dolaşım sürecinin başlatılması,

6.Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını hızlandırmak ve GümrükBirliğinin kurulması nedeniyle karşılaşılabileceği sıkıntıları telafi etmek amacıyla Türkiye'ye mali yardımda bulunulması (Bozkurt,1992,28).

Geçiş döneminde,Türkiye ve Avrupa Topluluğu karşılıklı olarak bazı yükümlülüklerini yerine getiremedi. Bu dönemde 12 Eylül ile Türkiye-AET ortaklık ilişkisi adeta donma noktasına geldi. 12 Mart ve 12 Eylül'le demokrasinin kesintiye uğramasına Avrupa'lılar tepki gösterdi. Bu tepkiyle,AET,Türkiye'nin ihracatında en önemli yeri tutan tekstil ve giyim mallarına yönelik kısıtlamaları uygulamaya koydu.

1983 yılında seçimlerin yapılması ve yeni parlamentonun oluşturulması sonucunda AET ile ilişkiler yeniden canlanmaya başladı. Türkiye,katma protokol uyarınca kendi üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirme gayreti içine girdi. Ancak 1981'de üyeliğe kabul edilen Yunanistan'ın da etkisiyle AET'de Türkiye ile ilgili hava değişmeye başladı. Zaman içerisinde Türkiye'nin "tam üyeliğine" karşı sesler çıkmaya başladı.

Türkiye,1987 yılında "ortaklığı geliştirmek ve tam üyelik" konusundaki kararlılığını bir kez daha ortaya koydu. Bu amaçla Türkiye,14 Nisan 1987'de ortaklık ilişkisinden bağımsız olarak,dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın öncülüğünde tam üyelik başvurusu yaptı. Ama Türkiye bu başvuruyu yaparken tam üyeliğin kolay olmayacağını biliyordu. Özal, hep Avrupa Birliğine tam üyelik için gidilen yolun "uzun ince bir yol olduğunu" açıkça söylerdi (Bozkurt,1992,96).

Bu başvuru,durgun ve etkisiz ilişkinin kırılmasını sağladı.Ayrıca,Topluluğun, Türkiye'yi yeniden gündeme almasını sağladı. Ancak AET,Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu redderek "Gümrük Birliği" ile sınırlı bir ilişki sürdürmesine karar verdi.

AET üyesi ülkeler,sık sık Türkiye'deki insan haklarıyla ilgili eleştiride bulunurken; Türkiye,1988 yılında AET ile yapılan toplantıda,yükümlülüklerini hızlandırılmış bir takvimle yerine getirmeye özen göstereceğini bildirdi. AET'nin de taahhütlerine uygun yapıcı tutum göstermesini beklediğini açıkladı (Başbakanlık Basın Merkezi,1995,8-9).

Bu süreç içerisinde,tam üyeliğe giden yolda Gümrük Birliğini seçen Türkiye,1988 yılından itibaren yükümlülüklerini yerine getirmeye çalıştı. Gümrük indirimleri,gümrük

tarifeleri,ithalat rejimi,vergi sistemi,kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve uyuşturucu trafiğinin önlenmesi gibi alanlarda yasal düzenlemeler yaptı.

Ayrıca hukuk düzeninin AT normlarına yaklaştırılması amacıyla da,Rekabetin Korunması,Tüketicinin Korunması Kanunları çıkarıldı. Patent Kanunu,Devlet İhale Kanunu, Ticari Markalar Konusunda düzenleme gibi bazı kanun tasarıları da Meclise sevk edildi. Bu arada bazı yönetmelik ve Kanun Hükmünde Kararnameler de yürürlüğe konuldu.

Türkiye'de bu süreç yaşanırken,AET ülkeleri 1993 yılı başında "malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması" hedefiyle ortak (tek) pazara geçtiler. Bu kararlar birlikte AET'nin adı da Avrupa Topluluğu olarak anılmaya başlandı (Çarıkçı,1995,174).

Bu arada,7 Kasım 1992 tarihinde,Avrupa Topluluğu üyeleri,Avrupa Birliği (AB) Anlaşmasını imzaladılar.

Bu arada Malta,İzlanda,Güney Kıbrıs ve Türkiye halen 15 üyesi olan AB'ye tam üyelik için başvurular. Bu ülkelerin yanısıra Doğu Blokunda yaşanan siyasi gelişmeler sonucunda Bulgaristan,Polonya,Macaristan, Çek Cumhuriyeti,Romanya,Slovakya,Slovenya, Estonya,Letonya, Litvanya ve Arnavutluk da başvuruda bulundu. Bu 15 üyenin tam üyelik başvuruları henüz kesinleşmedi (Çarıkçı,1995,174).

AB, bünyesini bu şekilde genişletirken,1992-1993 yıllarında AT üyesi devletler, yaptıkları toplantılarda,Türkiye ile ortaklık ilişkilerinin güçlendirilmesine karar verdiler.

Siyasi ve ekonomik engellerin aşılmasıyla 6 Mart 1995'te Brüksel'de yapılan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısında,"Gümrük Birliği Anlaşması" , "Ortaklığın Diğer Alanlarda da Geliştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı" ve "Mali İşbirliği Deklarasyonu" kabul edildi. Gümrük Birliği Anlaşması 31 Aralık 1995'te yürürlüğe girmişti.

Türkiye,Gümrük Birliğine girmekle şu kazanımları elde etmeyi amaçlıyordu:

-İthalat ve ihracatta uygulanan gümrük vergileri ile Toplu Konut Fonu dahil eş etkili diğer vergiler yürürlükten kaldırılacak,

-İthalattaki verginin kaldırılmasıyla,otomobil,otobüs gibi ulaşım araçlarından,beyaz eşyaya,her türlü teknik cihazdan,traktör,biçerdöver,takım tezgahı gibi tarım,inşaat,sanayi dallarında kullanılan mallara kadar,tüm malların,hammaddelerin Türkiye'ye girişi daha ucuz olacak,

-Türkiye'deki insanların Avrupa mallarını alım gücünün düşük olması nedeniyle, Avrupa firmaları Türk pazarına girebilmek için mallarının fiyatlarını düşürecek. Halkımız ihtiyacı olan ve Avrupa'da üretilmiş olan kaliteli malları daha ucuza alma imkanına sahip olacak,

-Mal çeşidinin artmasıyla birlikte,kalite de artacak. Örneğin,otomotiv ve beyaz eşya sektörü,fiyatlarını arttırmadan,kaliteyi yükseltmek zorunda olacak,

-Gümrük Birliğinin 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmesiyle,Türkiye'de ortak gümrük tarifesi uygulamasına başlandı. Ortak gümrük tarifesi ile Gümrük Birliği kuran ülkelerin iç sınırlarında gümrükler kalkacak. Ancak diğer ülkelerden gelen mallara karşı,üçüncü ülkelerle ticari ilişkilerinde Avrupa Birliği ile aynı tarifeden gümrük uygulayacak. Böylece bloklaşan dünyada bir takım gümrük duvarlarıyla kendini koruyan ülkeler arasında Türkiye de yer alacak ve birbirleriyle ticaret ilişkilerinde aynı oranda gümrük uygulayacaklar.

Türkiye'ye yabancı sermaye ve teknoloji girdisi artacak. Bu sayede daha kaliteli mal ve hizmet üretilebilecek. Böyle bir yatırım sonucunda üretilen mallar yerli pazarın dışında Avrupa'ya ya da üçüncü ülkelere ihraç edilecek. Bu da Türkiye'ye önemli oranda döviz gelmesini sağlayacak.

Ihracatta uygulanan verginin de kaldırılmasıyla,ihracatçımız,hem vergiye ödediği kazancını malın daha kaliteli üretilmesine ayırabilecek,hem de daha çok ihracat yapabilecek. Böylece,bu durum,sadece büyük ihracatçıların değil,Anadolu'nun en küçük işletmelerinden en büyük işletmelerine kadar hepsinin yararına olacaktır . Türk çiftçisinin, esnafının sanayicisinin ürettiği mallar,Avrupa pazarlarına serbestçe girebilecek. Türk ihracatçıları,mallarını 300 milyon nüfuslu pazara sunacak.

-Gümrük Birliği ile öngörülen hizmet alışverişi de sağlanacak. Hizmetler de mallar gibi serbest dolaşacak. Sadece mallar serbest olarak girip çıkmayacak,sadece ticaret serbest olmayacak,daha geniş halk kitlelerini ilgilendirecek olan hizmetler ve bu hizmetleri gerçekleştirecek olan insanlar da karşılıklı olarak serbest dolaşım hakkına sahip olacak.

Tekstil ürünlerinde uygulanan kısıtlama (kotalar) kaldırılacak. Kısıtlamaların kaldırılmasıyla, Türk tişörtlerinden kotlarına, halı ve kilimlerden, Şile bezine kadar tüm tekstil ürünleri, Avrupa'nın tüm ülkelerine rahatlıkla ihraç edilebilecek. Türk tekstilcileri,kendi kayıtlı markalarını satarak, Avrupa'nın fason mal üreten ülkesi konumundan çıkacak.

Böylece Türk tekstili Avrupa'daki gerçek yerini alacak. Gümrük Birliği ile tekstil sektörünün Avrupa Birliği fonlarından yararlanma olanağı gündeme gelecek, bu suretle, Türk tekstilcileri, Avrupa'dan finansman sağlayabilecek, tekstilde kısıtlamaların kalkmasıyla birlikte 4 milyar dolar civarında bir ihracat artışı sağlanacak.

-Otomotiv, otomotiv yan sanayi, tarımsal araçlar, elektrikli ve elektronik eşyalar, makineler, metal, ağaç ürünleri ve mobilya, kağıt ve kağıt ürünleri, basım sanayi dallarında Türk ürünleri ile Avrupa ürünleri-firmaları arasında rekabet yaşanacak.

-İşlenmiş tarım ürünlerinin ihracatı artacak, bu suretle, ucuz işçi ve emek yoğun olan gıda sektöründe istihdam artışı olacak. Gıda üreten sektörler, daha çok işçi çalıştırmaya başlayacak ve işsizliğin azalmasında önemli rol oynayacak.

-Kamu teşebbüsleri ile ticari nitelikteki devlet tekelleri, iki yıl içerisinde topluluk vatandaşları ile Türk vatandaşları arasında ayırım yapmayacak şekle dönüştürülecek. İki yıl süre sonunda ticari nitelikli devlet tekelleri yeniden düzenlenecek.

-Fikirlerin serbest dolaşımı çerçevesinde, her türlü buluş, eser ve marka korunacak, sahte markalı mal ticareti sona erecek.

-Gümrük Birliği ile işçi ve işveren arasındaki sorunların çözümü hızlandırılacak, bu çerçevede, sosyal tarafların eşit oranda katılacağı "Ekonomik ve Sosyal Konsey" kurulacak. İşsizlik sigortası, iş güvencesi, kamu görevlilerine sendikal haklar gibi konulardaki yasal düzenlemeler hızla gerçekleştirilecek.

-Piyasaya hakim olan teşebbüslerin (şirketlerin) hakim durumlarını kötüye kullanarak tekel oluşturmalarını önlemek amacıyla, Rekabet Kuruluna işlerlik kazandırılacak. Rekabet Kurulu, küçük-büyük bütün şirketlere, işletmelere eşit rekabet koşulları sağlanmasına çalışacak.

-AB üyesi ülkeler ve Türkiye, dolaylı ve dolaysız olarak ithal mallara, milli mallara uyguladıklarından daha fazla iç vergi uygulayamayacak. Bu karar uyarınca, örneğin, yerli otomobillerde uygulanırken de aynı düzeyde olacak (Kır, 1995, 208-209).

Ancak, Gümrük Birliği'yle bu kazanımların elde edileceği hesaplanırken, nelerin kaybedileceği de çok az düşünülmüştür. Türkiye Gümrük Birliği'nde şu kayıplara uğrayacaktır:

-Enflasyonun yüksekliği nedeniyle, girdi maliyetleri yükselecek, ve Türk firmalarının

rekabet gücü azalacaktır.

-Teknoloji,altyapı ve bilgi birikimi ve bunların yanında kalifiye eleman yetersizliği nedeniyle yine rekabet gücü azalacaktır.

-KOBİ'ler Gümrük Birliğine hazır olmadıklarından,uyum süreci gecikecektir.

-İLO standartlarına uyma zorunluluğu nedeniyle,işgücü maliyeti artacaktır.

-Devletin,gümrük vergilerinden ve fonlardan elde ettiği gelirler azalacaktır.

-Gümrük Birliğine girince ithalat artacağından ve bu arada döviz kuru ayarlamaları enflasyonunu altında kalacağından ihracat azalacak ve dolayısıyla ödemeler dengesindeki açıklar büyüyecek ve böylece dışa bağımlılık artacaktır.

-Rekabete dayanamayan sektörlerde,işsizlik artacak ve üretim daralacaktır.

-Türkiye,yeterli altyapı hazırlığı yapmadığı için,gerekli düzenlemeler yapılıncaya kadar büyük kayıplara uğrayacaktır.

6.4.3. Demokratikleşme Çabaları

DYP-SHP Koalisyonu döneminde, demokratikleşme alanında iki önemli adım atılmıştı. Bunlardan birincisi,TBMM'de kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiş olan Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'nun ilk kararlarında ısrar ederek, yasallaşmasını sağlamaktı. Böylece vatandaşların savunma hakkını güvenceye almaya ve işkenceyi önlemeye yönelik yasal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştı.

CMUK'un DGM'nin görev alanına giren suçlara uygulanmaması, siyasal suçlarda savunma hakkını sınırlandırmakta,işkence sorununa çözüm getirmekten uzak kalmasına yol açmaktaydı (Saybaşı,1995,53).

İkinci önemli adım ise,İLO sözleşmelerinin Meclisten geçirilmesinin sağlanmasıydı. Ancak,1992 yılının Ocak ayından itibaren Türkiye'de tartışılmaya başlanan,işçi çıkartılmasına yargı denetimi getirilmesini öngören 158 sayılı İLO sözleşmesi,Cumhurbaşkanı tarafından veto edildikten bu yana,henüz Meclisin onayını alamamıştı. Bu durum ise, işçilerin çalışma haklarının yargı güvencesi altına alınmasını gerektiren yürürlükteki sistemin sürüp gitmesini sağladığı için,oldukça sakıncalı bir ortam doğurmaktaydı. Hatta 1992 yılının Ocak ayından,1993 yılının başlarına kadar çalışanların %30'u işten çıkarılmıştı bile (Yeni Günaydın,12.02.1993).

Yeterli çalışma güvencesinin sağlanamaması öyle ileri boyutlara varmıştı ki, patron, işçisinin üye olduğu sendikayı beğenmemesi durumunda bile işçiyi işten çıkartabilmekteydi. Gerçi bu durum hala devam etmektedir.

Demokratikleşme konusunda atılmış olan bu adımlar önemlidir. Ancak 158 sayılı İLO sözleşmesi, Mecliste yeniden onaylanmayı, CMUK ise eksikliklerin giderilmesini beklemekteydi. Koalisyonun programı ve uyumu da bu noktada özellikle önem kazanmaktaydı.

Ayrıca bu koalisyon zamanında, Cumhurbaşkanının atama yetkilerinden bazılarının elinden alınmasına yönelik yasa, mecliste kabul edilmesine rağmen Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmişti. Başbakan yasayı savunurken, "iktidar paylaşılmış gibi bir durum vardı, icra bölünmüştü. Oysa iktidar, icra paylaşılmaz, bölünemez. Sorumluluk icradadır. İcra TBMM'yi, TBMM de milleti temsil eder. Dolayısıyla milletin verdiği sorumluluk icraya aittir" demekteydi (Milliyet, 27.02.1993).

Bununla birlikte yürütme erki, yetkilerini yalnızca Cumhurbaşkanıyla paylaşmamakta, Milli Güvenlik Kurulu'yla da paylaşmaktadır. Görünürde, MGK hükümete tavsiyelerde bulunan bir kuruldur. Ancak 1982 Anayasa'sının 118. maddesiyle bu kurulun kararları, Anayasal güvenceye bağlanmıştır. Anayasa'da "MGK, Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini tesbiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır." denmektedir. MGK kararlarının Bakanlar Kurulunca dikkate alınması Anayasa hükmüdür. Söz konusu hükmün gerekçesinde de "yakın geçmişimiz bu kararların uygulanmadığı zaman ne gibi durumlarla karşılaştığımızın acı örnekleri ile doludur" denilerek, adı geçen kuruluştaki alınan kararların tavsiyeden çok öte bir anlam taşıması gerektiği belirtilmekte ve konu şöyle bağlanmaktadır: "en önemli ve hassas konu, alınan kararların uygulanması, ülkenin hal ve istikbalinin iyi değerlendirilmesidir."

Böylece, MGK'na Bakanlar Kurulunun üzerinde bir konum verilmektedir. Kurulun yapısı da bu konumu pekiştirir niteliktedir. Bu çerçevede, Başbakan ile Bakanlar Kurulu üyelerinin yalnız bir bölümünün katıldığı Kurul'da Genel Kurmay Başkanı ile Kuvvet

Komutanları,sivil ve askeri kanatlar arasında eşitlik sağlayan bir denge içinde temsil edilmektedirler. Buna karşılık Kurulun kararlarının doğurduğu sorumluluklar yalnızca siyasal iktidara aittir.

Milli Güvenlik Kurulu'nda kararlar parmak kaldırmakla alınmaz. Bütün görüşmelerde kararlar,"konsensüs" ile alınır. Yani kararların oy birliği ilkesi uyarınca alındığı söylenebilir. Bu da akla, taraflardan herhangi birinin katılmadığı durumda herhangi bir kararın alınmayacağı bir karar alma sürecini getirmektedir (Saybaşı,1995,54-55).

Öte yandan,taraflardan birinin kendi görüşünde ısrarlı olması durumunda ciddi bir sorunla karşılaşılma olasılığı da gündeme gelecektir. Söz konusu ciddi sorunların darbe gerekçesi olduğu dönemler de yaşanmıştır. Hatta 28 Şubat 1997'deki MGK toplantısında MGK'nın Bakanlar Kuruluna tavsiyeleri "muhtıra" olarak niteleyenler de vardı.

Böylece,ülkemizde askeri kanadın ağırlığının zaman zaman ön plana çıktığı iki yapı bir hükümet sistemiyle karşılaşmaktadır. Egemenlik,şimdi olduğu gibi,yalnız siyasal iktidarda toplanmadığı ve seçmene karşı sorumluluk taşıyan Bakanlar Kurulu ile seçmenler karşısında hiç bir sorumluluğu olmayan Cumhurbaşkanı ve MGK'nun askeri kanadı arasında paylaşıldığı ölçüde,gerçek anlamda demokratik bir devlet yapısı oluşturmak olanaklı değildir. Dolayısıyla,Cumhurbaşkanı'nın yürütmeye ilişkin yetkilerini elinden almaya yönelik yasal girişimlerin sürdürülmesinde yarar bulunduğundan başka,MGK'nu,siyasal iktidara gerçek anlamda danışma hizmeti sağlayan bir yapıya kavuşturmak da gerekmektedir.

Bunun sağlanması için de doğrudan doğruya Milli Savunma Bakanlığına bağlı bir danışma kurulu oluşturulması ve ulusal güvenliğe ilişkin düşüncelerin,Bakanlar Kurulunda kurumsal bakımdan Milli Savunma Bakanı tarafından temsil edilmesi üzerinde durulabilir. Bu düzenleme,Başbakan ya da Bakanlar Kurulunun istediği zaman askeri ya da başka konulara ilişkin olarak uzmanların görüşüne başvurmasına ise engel olmayacaktır.

MGK türü kurullara ABD ve Avrupa ülkelerinde de rastlanmaktadır. Ancak,bu ülkelerde ordu,milli savunmayla ilgili bakanlığa bağlı olduklarından bu kurulun alacağı kararlar,tavsiye niteliğinden öteye geçememektedir.

6.5.REFAH PARTİSİNİN YÜKSELİŞİNİ DOĞRULAYAN 1995 GENEL SEÇİMLERİ:REFAH PARTİSİNİN TEK BAŞINA İKTİDAR OLMASININ OLASI SONUÇLARI

Refah Partisi,1980 askeri ihtilalinin ertesinde kurulmuş partilerden biriydi. Üç yıllık siyasi faaliyet yasağından sonra,yeni Siyasi Partiler Yasası'nın çıkarılmasıyla,ülke normal siyasal yaşama dönmüş,bu çerçevede demokrasinin vazgeçilmez unsurları siyasal partiler kurulmaya başlamıştı. Bu dönemde kurulan 15 partiden biri de İslami motifleri,geleneksel İslamı işleyen bir parti olan Refah Partisiydi. Bu parti,askeri cunta tarafından kapatılan MSP'nin görünürdeki halefi olarak kuruldu. RP,az çok MSP'yle aynı dini politika zemininde gelişti ve benzer kadrolara dayandı.

Daha önceki iki islami parti olan Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisi'nin lideri Erbakan,yurt çapındaki bir referandum sonucunda siyaset yapması önündeki yasağın diğer eski parti liderleriyle birlikte kaldırılmasından ve MSP lideri olarak uygunsuz faaliyetler yürüttüğü iddiasıyla açılan davaların beraatle sonuçlanmasından sonra,1987'de RP'nin genel başkanı oldu. Parti 1987'de ülke genelinde %7 oy alırken,1991 genel seçimlerinde MHP ve IDP ile yaptığı seçim ittifakı ile %16.7 toplam oy aldı (Acar,1993, 314). Bu parti,1995 genel seçimlerinde de oy oranını %21.4'e çıkararak,meclise soktuğu 158 milletvekiliyle Türkiye'de birinci parti oldu.

Refah Partisinin,bu seçimlerden birinci parti olarak çıkmasıyla birlikte,"meşruluk", "sisteme yakınlık", "öteki Türkiye", "siyasal islam", "ümmeçilik", "takiyye" gibi kavramlar da ülkenin gündemine girdi. Bazı çevrelerde Refah Partisinin meşru bir parti olmadığı, köktenci bir din partisi olduğu,bu nedenle de sistemin dışında olduğu görüşü hakimdi. RP'de de zaman zaman "biz" ve "diğerleri" ayrımı yapılmaktaydı. Bunun sonucunda toplum,"laik" ve "islamcı" olarak iki toplumsal kümeye ayrılmıştı. "Artık içerde ve dışarıda iki Türkiye'nin varlığı tescil edilmişti.Biri laik kozmopolit özgür Türkiye,diğeri ise bir başka yaşam projesini savunan ve bunu piyasanın ve katılımın araçlarıyla merkeze taşımakta kararlı islamcıların Türkiye'siydi" (Yavuz,1996,46).

Ancak Refah Partisi'nin bu islami kimliği,dinsel değil tamamen dünya ile ilgili kaygı ve sorunlardan ileri geldiği söylenebilir. Refah Partisi'yle birlikte islam,kapalı kutusundan

çıkılmış,artık siyaset sahnesine taşınmıştı. İslam siyasetin de merkez sağına yerleşmişti.

İslam kimliğinin merkeze taşınmasında üç önemli sosyo-ekonomik etken vardır:

1. 12 Eylül askeri yönetiminin islamı,birleştirici bir unsur olarak halkın gündemine getirmesi,ulusun ümmet çerçevesinde yeniden tanımlanması,

2.Ekonomik ve siyasal liberalleşme,yarattığı özgür ekonomi ortamında yeni işadamları tipi ortaya çıkarmıştı. Ticari anlamda pazar ekonomisine uygun,liberal ekonominin bütün kavramlarına bağlı,liberalizmin kurallarıyla oyunu oynayan,ancak kültürel olarak da muhafazakar islam anlayışını benimseyen bir kesim oluştu. Medyada "yeşil sermaye" olarak adlandırılan bu kesim;ülkede çok büyük oranda büyüme eğilimleri göstermiş,böylece zenginleşen bu kesim,islami siyaset sahnesinde de etkili kılmak için çaba göstermeye başlamıştı.

3.İslam kimliğinin merkeze taşınmasında önemli bir diğer faktör de kimlik sorununun adalet kavramıyla (Adil düzenle) bağlantılı olarak halka sunulması,bunun islami projenin bir parçası olarak algılanması gereğinin ortaya çıkarılmasıydı. Ülkede varolan merkez partilerinin sorunları çözmedeki başarısızlıkları,RP'yi ve buna bağlı olarak da siyasal islamı doğurmuş,siyasal yelpazede de bunun yeri merkez sağ olmuştu. RP;bu anlamda Türkiye'deki kültürel yapının oluşumunun kaynağı veya nedeni değil,ürünüydü.

Bu şekilde Refah Partisi,islami kültür ve kimliğinin siyasi arenaya taşınmasında bir araç olmuştu. Refah Partisi sayesinde İslam,yumuşatılarak,sisteme uygun hale getirilmeye çalışılmıştı.

Refah Partisinin önce 1994 mahalli seçimlerindeki başarısı,ardından 1995 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkması ülkede,İslami kültürün tartışılmasını gündeme getirmişti.

Çoğu laik çevrelerde,Refah Partisi'nin aslında İslamı siyasal sisteme uydurmak yerine,siyasal sistemi İslama uydurmak amacıyla olduğu ısrarla vurgulanmaktaydı. Aslında Refah Partisi'nin,İslamı yavaş yavaş devlet sisteminde etkili kılmak için kadrolaşmaya gittiği,böylece sinsi bir şekilde İslamı topluma egemen kılma çabası içinde bulunduğu inanılmaktaydı. Refah Partisi'nin varolan düzeni koruma ve kollama gibi sözleri de aslında gerçek amaçlarını ortaya koymamaktaydı. Laik çevrelere göre,Refah Partisinin böyle hareket etmesinin nedeni,devlet yönetimini tamamıyla ele geçirincede kadar gerçek yüzünü

göstermeden "takiyye" yapmaktı.

Refah Partisi,Türkiye'nin en iyi örgütlenmiş ve kurumlaşmış partilerinden biriydi. Refah Partisi'nin Milli Gazete,Milli Gençlik Vakfı ve öğrencilere barınma ve burs imkanı sağlayan bir çok alt örgütlerle Türkiye'de önemli bir halk desteği sağlamaya çalışmaktaydı. Bunun yanında yurt dışında da en iyi örgütlenen partiydi. Refah Partisi,mahalle düzeyinde örgütlenmelere giderek halkın sorunlarını daha yakından izleme fırsatı bulmaktaydı. Hatta seçim zamanlarında apartman düzeyinde bir örgütlenmeye dahi söylenmekteydi.

Refah Partisi'nin tek başına iktidar olmasının islami rejime yol açacağı,temenni ile tehlikenin buluşma yeri idi. Eğer islami rejimden anlaşılın,Refah Partisi'nin kadrolaşması,devletin bütün kademelerine Refah Partisi ideolojisine sahip insanların yerleştirilmesi ise bu,Türkiye'de varolan uygulamalara ters düşmeyen bir durumdu. Bu durumda,değişen amirlerine şirin görünmek için namaza giden insanların sayısı çoğalacak,böylece "sahte" mü'min sayısında artış olacaktı. Ancak Türkiye'deki güçler ayrılığı sistemi,Refah Partisi'nin partizanlık sınırlarını belirlerdi. Önemli olan Refah Partisinin Türkiye'nin zinde güçleriyle ilişkileriydi. Bu güçler,söz konusu partinin Türkiye'yi şeriatın karanlığına mahkum edeceğini ve bu niyetini gizlemek için "takiyye" yaptığını söylemekteydiler. Halbüki,islami rejim konusu,"takiyye" konusu değil,bir fikri hazırlık konusudur. Refah Partisi'ni bu yüzden övmek veya yermek için bu partinin Türkiye için öngördüğü siyasal,sosyal,ekonomik ve hukuksal projelerine bakmak gerekir.

Zannedilenin aksine,Refah Partisi'nin şeriat getireceğine dair herhangi bir belgeye rastlanmamaktaydı. En azından şeriat başlıklı herhangi bir dosyanın varlığı söz konusu değildi. Bu açıdan bakılınca Refah Partisi,günümüzde islami bir siyasi teorinin,yeni bir hukuk uygulamasının gerektiği fikir potansiyelinden ve uzmanlarından yoksundu. Parti,siyasal başarılarını mevcut sistemle uyumdan sağladığı için sisteme uyum sorunu olmamış ve dolayısıyla islami temsil esaslarını oluşturma ihtiyacını hissetmemişti. Milli iradeye karşılık ileri sürülen "Hakimiyet Allahındır" ilkesi ve Türkiye'nin "dar'ül harb" ilan edilmesi,Refah Partisi'nin temel çizgisi değildi. Bu söylem daha çok Refah Partisi'ni bile müslüman saymayan radikallerin görüşüydü ve ayrıca dünya ile ilgili temsilin nasıl gerçekleştirileceğine cevap vermekteydi.

1995 Genel Seçimleri,%10'luk ülke barajıyla birlikte,liste usulü basit çoğunluk

yöntemine göre değerlendirilseydi;ülke genelinde %21.4 oranında oy alan RP,meclise 277 milletvekili sokacak ve tek başına iktidar olabilecekti. Refah Partisi'nin örgüt yapısı ve milletvekillerinin partiye bağlılığı ve parti başkanının karizması göz önüne alındığında hükümet için 277 milletvekili çok büyük bir risk olmayacaktı.

6.5.1. Refah Partisi'ne Kimler Oy Verdi?

Refah Partisi,tamamen bir tepki partisi olmadığı gibi,bir dönüşüm partisi de değildi. Aynı zamanda her iki özelliği de içinde barındırmaktaydı. Diğer partilerin bu güne kadar halkın beklentilerine cevap verememesi bu partilere karşı bir güvensizlik yaratmıştı. Hatta bazı çevrelerde bu partilere tepki gösterilerek,bu tepkinin şiddetiyle Refah Partisi'ne oy verilmişti. Ancak Refah Partisi'nin ne kadar başarılı olabileceği hiç düşünülmemişti. "Siz böyle yönetirseniz,ben de size zıt bir partiye oy veririm" düşüncesine,bazı kesimler tarafından Refah Partisi'ne oy verilmişti.

Ancak bunların yanında Refah Partisi'nin ülke sorunlarını en iyi şekilde çözebilecek bir parti olduğunu söyleyip,Refah Partisi'nin ülkede bir dönüşüm gerçekleştireceğine,inananlar da azımsanmayacak orandaydı. Bu anlamda Refah Partisi,hem bir kısım tepki ve bir kısım da dönüşümü gerçekleştirecek bir parti olduğuna inanan insanların oylarını almıştı.

Refah Partisi'nin dayandığı toplumsal kesimler çok farklıydı. RP,Anadolu'da 1980' den beri palazlanan yeni burjuvaziye ve TÜSİAD'a karşı MÜSİAD'ı oluşturan kesime, varoşlarda yaşayan ve "köşe dönme" umudu olan kesime,hükümetin yanlış politikalarından bazen ve yıllardır ezilen Kürtlere; ve eğitimin Anadolu'ya yayılmasıyla oluşan yeni aydın tiplerine dayanıyordu.

RP'ye oy veren üç temel kesimden bahsedilebilir:

Bunlardan birincisi,parti omurgasını oluşturan orta düzey Anadolu eşraf ve tüccarı,bürokratlar ve entellektüellerdi. Bu kesim,partinin çekirdek kadrosu ve MNP-MSP çizgisini RP'ye taşıyanlardı. Birinci kategorinin elemanlarından eşraf ve tüccarların birbiriyle çelişen iki farklı dünyaları vardı. Bir yandan gündelik yaşam faaliyetleriyle mevcut sisteme ayak uydurmakta,bankalarla,sigorta şirketleriyle iş görmekte,enflasyon karşısında sermayelerini koruyabilmek için şartlara uyum göstermekte,ekonomik ilişkilerini kimlik ve aitlik duygularına göre değil,işlerinin kurallarına ve hakim düzene göre yürütmekte,di-

ğer yandan ise bir günah ve arınma duygusu içinde zihinlerindeki İslami yapıya ve yapının bir parçası olarak gördükleri RP'ye destek vermekte,günlük yaşam ile ilgili yönlerini Batı'ya yönelmekteydiler. "RP'nin "İslam ortak pazarı" iddiasına rağmen,ekonomik ilişkilerini Batı'lı şirket ve firmalarla kurmaktaydılar (Bostancı, 1996,69).

RP'ye oy veren ikinci kesim,Bütünüyle bir dünya tasarımına sahip olmaktan çok, muhafazakar eğilimler gösteren,kentleşme ve modernleşmenin,geleneksel kültürün sert noktalarında yarattığı gerilim ve kırılmaya karşı tepkilerini RP aracılığıyla siyasete taşıyanlardı. Bunlar da yine RP'den her ne kadar parti aksi yönde bir hareket yapsa da köklü düzen değişikliği talebi içinde değillerdi. Tüm beklentileri "televizyonda ahlaksız filmlerin oynatılmaması,fuhuşun ve zinanın önlenmesi,çocukların ahlaklı yetişmesi,devlette soygunculuğun durdurulması" gibi bir kaç masum maddeydi.

RP'ye oy verenlerin üçüncü kesimi de,diğer partilerin yönetiminden memnun olmayan,onları cezalandırmak için de alternatif bir yol arayanlardı. "Mevcut sistemden ümidini kesen,alternatif olma iddiasındaki her türlü protest siyasete destek olmaya hazır,geleceğini radikal değişimin getireceği yeni toplumda arayanlar da Refah Partisine oy vermişlerdi (Bostancı,1996,69). Bu kesim daha çok iş,aş,refah,sosyal güvenlik,eğitim,sağlık, kentleşmenin imkanlarından yararlanmak isteyenler,dahası bu imkanlardan pay isteyenlerdi. Siyasal tutumlarını belirleyen,Refah Partisi'nin savunduğu ideoloji değil,düzene muhalif bir parti olmasıydı.

Geleneksel islam,sabır ve tevekkül gibi yatıştırıcı,bütünleştirici motifler taşımaktadır. Bireyin değişen sosyal çevreye uyumunda çatışma yaşamaması için olumlu bir etki gösteren bu etkenler,karşılaşılan sorun ve haksızlıklara karşı dayanma gücü de verir. "Alt gelir grubuna mensup insanlar,gelir dağılımındaki dengesizliğin yarattığı sosyal çatışma duygularını ve körüklenen tüketim arzularını geleneksel İslama yönelerek hafifletmektedirler (Acar,1993,299). İslami kimliğin 90'lı yıllarda gelişen yeni ucunu ise geleneksel İslamın esnekliğinden arınmış,devrimci niteliğe sahip radikal İslam oluşturmaktadır. Radikal İslam,geleneksel İslamın aksine sosyal sorunlar karşısında sabır ve tevekkülü değil,direnış ve değişimi aşlamaktadır. Sanayi kentlerinde ortaya çıkan siyasal İslama yönelik trendini İslami kimliğin bu ayrışmasını dikkate alarak değerlendirmek gerekir"(Narlı-Dirlik,1996,137).

Refah Partisi,daha çok geleneksel İslami motifler üzerinde yükseldiğinden,devrimci İslama en azından söylem bakımından uzak duran bir görünüm sergilemekteydi. Bu açıdan Refah Partisi'nin sanayi kentlerinde tutunmaya çalışan çoğu göçmen kent yoksullarına çekici gelmesi son derece normaldi.

Ancak,Refah Partisi 1995 genel seçimlerinde,yine de her yerde aynı söyleme sahip değildi.Daha doğrusu,her bölgede o bölgenin sorununu en iyi dile getiren söylemlerle yola çıkarak oy toplamaya çalışmıştı. Örneğin,İç ve Doğu Anadolu Bölgelerinde Türk ümmetçisi söylemini,Güneydoğu'da ümmet eksenli Türk-Kürt kardeşliğini ileri sürmüştü. RP, Karadeniz Bölgesi'nde ise pazar ekonomisi ve gelişen kesimlerin toplumsal taleplerini dile getirmişti. Marmara Bölgesinde bu denli yüksek oy almasının bir nedeni de,RP'nin "sosyal demokrat" söylemle yola çıkmasıydı. Bu anlamda bazı çevrelerde RP'nin solun boşluğunu doldurduğu söylenmekteydi. "Türkiye genelinde tek bir refah bulmak mümkün değildi. Bunu nedeni teşkilatların yerel boyutta oldukça otonom hareket etmeleri ve yerel şartlara uygun seçim söylemi oluşturmalarıydı. Tabi tüm bu bölgesel sorunların yansıtıldığı dil ve söylem İslami kavramlara dayanıyordu" (Yavuz,1996,50).

Refah Partisi'nin,düne kadar temel sorunu,siyasal kulvarda mücadele edeceği alanın darlığıydı.DP-AP-ANAP çizgisinin dışarıda bıraktığı alan genişledikçe,Refah Partisi'nin hareket alanı genişlemekteydi. Bu genişleme,Türkiye'de toplumsal değişim ve hareketlilik sonucunda ortaya çıkan ve kimi zaman sistemin en uç noktasında kalmış unsurları da içine alarak genişlemiş ve geleneksel temsil kurumlarının yeterince içine alamadığı unsurları siyasal sisteme transfer etmeyi başarmıştı.

Refah Partisi,ayrıca yeni seçmenleri kendi partisine çekmekle kalmamış,onlarla kendi arasında yeni bir sadakat biçimi yaratmıştı. Bu sadakatın arkasında da "adil düzen" söylemi yatmaktaydı. Bu söylemin herkesçe bilinen noksanlıkları bir yana,gerisindeki siyasal dil başka herhangi bir partiden daha çok toplumsal merdivende yükselme talebi olan kesimlerin gündelik diliyle buluşmayı başarmıştı. "Diğer bütün partiler varoşlarda bir imge,bir amblem olarak varken,Refah Partisi,diğer yandan var olduğu her yerde toplumsal değişimin uyumsuzluk yarattığı ve kenarda bıraktığı kesimlerin desteğini alabilmekteydi" (Özden,1996,96).

6.5.2. İdeolojik Temel: "Milli Görüş"

Siyasi partilerin kurumsallaşmasına müdahale olmayacağı varsayımıyla hareket edilerek, Refah Partisi'nin tek başına iktidar olmasıyla uygulaması olası politikalar şunlar olacaktır:

RP'nin 1995 genel seçimlerinden önce, "Türkiye Yeniden Doğacak" sloganıyla yayınladığı seçim bildirgesine göre; Refah Partisi'nin ideolojik temelini oluşturan "milli görüş", beş ana hedef öngörmekteydi. Bunlar; 1. "İç Barış", 2. "Devlet-Millet Kaynaşması", 3. "Yeniden Büyük Türkiye", 4. "Manevi Kalkınma", 5. "Maddi Kalkınma".

Bunlardan "iç barış", vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğü çerçevesinde bütün vatandaşların kardeş sayılması esasına dayanıyordu. Bu ilkeye göre, insanlar birbirlerine müsamaha göstermeli ve fikire fikirle karşı çıkılmalıydı.

Bir diğer ilke, "devlet millet kaynaşması", üç temel esastan oluşmaktaydı:

1. Devlet memurlarının ve görevlilerinin esas görevleri millete baskı kurmak değil, hizmet yapmaktır.

2. Devlet memurları ve görevlileri, milletine, manevi değerlerine, örf ve adetlerine saygılı olmalıdır.

3. Devlet, vatandaşlara karşı adil, koruyucu ve yol gösterici olmalıdır.

Bir üçüncü ilke "yeni büyük Türkiye meşalesi", ülkenin hızla kalkınarak bütün insanlığa örnek oluşturacak bir medeniyet kurma amacına yönelikti.

"Manevi kalkınma", maddi kalkınmadan daha önemliydi. Bunun nedeni, başarıya ulaşmak için öncelikle milli bilincin canlandırılması gereği, milli bilincin canlandırılmasında da en önde gelen unsurların ahlak ve maneviyat olmasıdır.

"Milli Görüş"ün temel aldığı bir başka ilke, "maddi kalkınma"ydı. Bu ilkeye göre; maddi kalkınmanın amacı, milletimizi medeniyet yarışında gelişmiş ülkeler seviyesini aşacak bir hamleye kavuşturmaktır (Sarıbay, 1985, 111-113).

RP'nin temelini oluşturan bu ilkelerden "iç barış", vatanın ve milletin bütünlüğünü esas alırken, uygulamada vatanın bölünmez bütünlüğü zaten yasalarla vatani oluşturan bireylerce ve vatani oluşturan bütün kurum ve kuruluşlarca korunmuşken, bunu aksini savunmak zaten mümkün değildir. Ancak milletin bölünmezliği için aynı şeyleri söyleyemeyiz. RP, iktidar olsaydı, İslamı ön plana çıkarmaya çalışacağından, büyük bir olasılıkla

milletin birliği yerine ümmetin birliği esasını sağlamaya çalışacaktı. Bu da milletin bölünmesi anlamına gelecekti.

Ayrıca RP'nin ikinci ideolojik amacı, "devlet millet kaynaşmasını sağlamak"tı. Ancak bunu gerçekleştiremeyeceği, DYP ile kurduğu koalisyon hükümetinde açıkça görülmekteydi. RP, kendisine bağlı bakanlıklara daha çok islami değerlere bağlı, en çok da kendisine bağlı "Milli Gençlik Vakfı" gibi alt örgütlere üye olan insanları yerleştirmeye çalışmıştı. RP, tek başına iktidar olsaydı, bu defa çok rahat bir şekilde kadrolaşmaya gidebilecekti. Bu da RP ile aynı dünya görüşüne sahip olmayan kişilerin devlete karşı soğumasına yol açacak, devlet-millet kaynaşması büyük ölçüde azalacaktı. "Devlet-millet kaynaşması" yerine, "devlet-RP yanlıları kaynaşması" ya da başka bir başka deyişle "Devlet-RP karşıtları çatışması" sözkonusu olacaktı.

Yine RP'nin "Milli Görüş" diye ifade ettiği ideolojisine göre; "yeni büyük Türkiye meşalesi" uygulamaya geçirilecekti. Bu başlık altında ülkenin hızla kalkınarak, bütün insanlığa örnek oluşturacak bir medeniyet kurma gibi bir amaçtan söz edilmekteydi. Ancak ne hikmetse bu hızlı kalınmanın yolu hep doğu ve özellikle müslüman Asya ülkelerine çevrilmekteydi. Kendi kendilerini bile doyuramayan bu ülkelerin Türkiye'ye katkı mı yoksa külfet mi getirecekleri hiç düşünülmemişti. Eğer kalkınmak istiyorsanız, kendinizi sömürmemek şartıyla teknolojik açıdan sizden daha ileride olan ülkelerle işbirliği yapmalısınız. Bu sayede teknolojiye yatırım yapmış olursunuz. Yine kalkınmak için yetişmiş beyinlere ihtiyaç vardır. Bu yetişmiş beyinleri de ancak bu konuda belli aşamalar kaydetmiş ülkelerden temin edebilirsiniz.

6.5.3. "Adil Düzen" Söylemi

Refah Partisi, iktidar olduğu taktirde; ekonomide "adil düzen" olarak tanımladığı, faizsiz düzen esasına dayanan politika izleyeceğini söylemekteydi. Peki nedir bu "adil düzen"?

"Adil düzen" kavramı Refah Partililer tarafından, sosyal adalet, sosyal güvenlik sistemi, devlet malının korunması rüşvet ve ganimete son verilmesi, devlet ve milletin bütünleşmesi ve Türkiye üstündeki dış baskının kırılması şeklinde tanımlanıyordu.

Bu kavramdan halkın anladığı da bir İslami düzen değil de kendi sorunlarını yansıttığı bir çerçeve kavramdı.

Refah Partisi,halkın ortak kültürel mirasına dayanan bir kavramsal çerçeve üretmişti ve halk bu kavram içinde özgürlük ve eşitlik kavramlarını,sosyal adalet kavramını oturtmuştu.

RP;toplumumuzun ekonomik yapısını tanımlarken,tekelleşmenin ağır baskısının var olduğunu,büyük balıkların küçük balıkları yutması kuralının geçerli olduğu,orta ve küçük sermaye sahiplerinin mülksüzleştiği,sermayedar olarak bu sınıfın yok olduğu, işsizliğin başını alıp gittiği,büyük sermaye karşısında,orta ve küçük sermaye sahiplerinin, rekabet edebilmeleri için gerekli sermayeyi bulamadığı ve yüksek faizlerle bu sınıfın ezildiği,bu yüzden faizli sistemin bir canavar olarak belirttiği bir ekonomik yapının mevcut olduğunu belirtmekteydi (RP Seçim Beyannamesi,1995,15).

RP'nin "Adil düzen" söylemi,faizi sömürünün tek kaynağı olarak gördüğünden,faize karşıdır. Böylece kardan kaynaklanan artı değer sömürsünü kabul etmez.RP'ye göre faizci düzen, ezen-ezilen düzenidir.Faiz demek,üretmeyen insana haksız bir şekilde üretenden alarak ilave tüketme hakkı vermek demektir.Faizci düzen ancak fakirlerin hakkını emerek yaşayabilir (Refah Partisi Seçim Beyannamesi,1995,14).

RP'ye göre; "Adil düzen"de üreticilerin,ürettikleri malları spekülatif amaçla saklayıp,gelecekte fiyatı artınca satmaları için,bu ürünü rehin vermek suretiyle faizsiz "rehin karşılığı kredi" bulmalarına imkan verir. Ancak RP,bunun da bir tür faiz olup olmadığını tartışmaz.

RP'nin savunduğu "Adil düzen"de faiz olmayacak,bankacılık sistemi islami bankacılığa uygun şekilde yürütülecekti. Böyle bir bankacılık düzeninde fakirden alınıp zengine veren çalışma esasları kaldırılacak,bunun yerine bankaların üretime katkıda bulunarak, mudilerine hem daha çok ve hem de temiz kazanç temin etmeleri sağlanacaktı. Böyle bir sistemde bankalar, sömürünün değil üretimin aracı olacaklardı.

Faizsiz düzenin alternatiflerinden biri,"selem senedi"dir. "Adil düzen" savunucuları,"faizci kapitalist sistemle insanlığı sömüren emperyalizm ve siyonizmi atom bombasıyla yıkmak mümkün değildir. Fakat "selem senedi"yle yıkmak mümkündür"demektedirler. Bu düzen şöyle işlemektedir: Parası olanlar,üreticilere senede bağlı borç vereceklerdir. Bunun karşılığında faiz almayacaklardır. Ancak üretimin gerçekleşme zamanı gelince, üreticinin ürününü cari fiyatından daha ucuza alacaklardır (Işıklı,1995,133). Aslında

burda da kapital sahibi olanların haksız kazançları sözkonusu olmaktadır. Kapital sahipleri, yatırım yapmak yerine faaliyet dışı gelirlerle daha da zenginleşmekte, banka ve bankerler gibi çalışmaktadırlar.

RP parti programında, "Adil düzen" tekelleşmeye de karşıdır denmekteydi. Tekelleşmeyi önlemek için her türlü çabayı sarfetmek azmindedir. "Adil düzen"de tekelleşme ve kartelleşmeye imkan ve zemin yoktur. Çünkü "adil düzen"de üretim için yeteri kadar kredi bulunabildiği halde, mal depolama ve tekel tesisi için kredi bulunmamaktadır. Olası bir Refah Partisi iktidarı, depolama ve tekel tesisi olanaklarını sınırlayarak, tekelleşmeyi ve kartelleşmeyi sınırlandırmaya çalışacaktı.

Ancak, tekelleşmeyi ve kartelleşmeyi önlemek için, sadece bunlara kredi sağlamamak yeterli değildir. Kapital sahipleri, krediye ihtiyaç duymadan da tekelleşmeye gidebilirler. RP'nin bu konudaki önlemleri bu açıdan yetersiz kalmaktaydı.

RP'nin savunduğu "Adil düzen"de, üretim projeleri ve paylaşım, üretime katkıda bulunan unsurların niteliği gözönüne alınarak yapılmaktadır denmekteydi. Bu "adil söylemi", yönetici kadro, tesis, işçi, hammadde gibi unsurların bir araya getirilip; üretilen malları, beşinci tarafı oluşturan Devletle aralarında bölüşmeleri ve bunu bilimsel esaslara ve hak ölçülerine uygun olarak yapmalarının sağlanacağı düşüncesini de içermekteydi.

RP'nin 1995 seçim beyannamesinde belirtildiği üzere; "Adil düzen"de işçi-işveren uyumsuzluğu, sınıf çatışması gibi sorunlara rastlanmaması amaçlanır. Bu amacı sağlamak için başlıca öğe, uzmanlık ve bir takım bilimsel esaslardır. Ülkenin bilimsel ve teknik kadrolarının seferber edilmesiyle, verimli üretim projeleri hazırlanarak, üretim artışı sağlanır. Sağlanan bu üretim artışından, üretime katkıda bulunanların tümünün yararlanması için çaba gösterilir.

Yine aynı beyannameye göre; Refah Partisi, iktidar olduğu takdirde ekonomide "Adil düzen"i sağlamak için şu politikaları izleyecekti:

- "Adil düzen"le üretimin önündeki bütün engellerin kaldırılması,
- Ülkenin bilimsel ve teknik kadrolarının seferber edilmesiyle verimli üretim projelerinin süratle hazırlanması,
- Bu projelerin ülkemizin iş adamları ve müteşebbislerine sunulması ve onların uygun gördükleri projeleri gerçekleştirmeleri için kendilerine tam teşvik verilmesi,

-Aynı şekilde yeni iş kuracakların tam teşvikle desteklenmesi,
-"Adil düzen" ile ucuz,bol ve kaliteli üretim gerçekleştirilmesi,
-Uygun dış politika ile ihracat seferberliğinin başlatılması,
-"İstihdam Bakanlığı"kurularak,bu bakanlığa bağlı olarak kurulacak diğer kurumların yanında "İş ve İşçi Bulma Kurumu"nun gerçek anlamda görevini yapacak hale getirilmesi,

-Çalışabileceklerin işsizlik dönemlerinde insan haysiyetine yaraşacak derecede ihtiyaçlarının karşılanmasına yetecek işsizlik ücretinin "adil düzen"le temin edilmesi,

- "İstihdam Bakanlığı"nın ilgili kurumları aracılığıyla,ihtiyacı karşılayacak şekilde işgücününün iş bulmasını sağlayacak her türlü eğitimin yapılması,

-Geçim sıkıntısının ortadan kaldırılması ve gelirin adil şekilde bölüşürülmesiyle herkesin refah seviyesinin yükseltilmesi,

-Ekonomik kalkınmada İMF reçeteleri yerine ulusal gerçeklerin öngördüğü politikaların izlenmesi,böylece ekonominin dış güçlerin arzu ve sömürüleri yerine vatandaşların ve ülkenin kalkınması esaslarına göre yeniden düzenlenmesi,

-Milli gelirin dış güçlere faiz olarak ödenmesi yerine,vatandaşların refahına sunulması, ülkenin en önemli ekonomik konularının dış müdahalelerden ve uygulanmakta olan her türlü kapitülasyondan kurtarılması,

-Artık,çay,findık,tütün,pancar alanlarının daraltılmaması,üreticiye alınterinin karşılığı serbest pazar esaslarına göre gününde ödenmesi. Üretilen ürün ve malların iç ve dış pazarlamalarının uygun devlet politikalarıyla sağlanması,

-Ülkedeki ekonomik faaliyetlerin hangi esaslara göre yürüyeceğinin "adil düzen" esaslarına göre düzenlenmesi,böylece siyasi düzenin ekonomik düzene her türlü keyfi müdahalelerine son verilerek ekonomik hayat ve ülkenin istikrar ve huzura kavuşturulması,

-Bugünkü koyu faizci düzenin işçi,köylü,memur,esnaf,emekli ve muhtaçların hepsini ezen faiz ve haksız vergilerin kaldırılmasıyla bunların ezilmelerinin önüne geçilmesi,

- "Adil düzen"le enflasyonun ortadan kaldırılması ve pahalılık yerine ucuzluğun getirilmesi,

-Bugünkü bankacılık düzeninin fakirden alıp,zengine veren çalışma esaslarının de

giştirilmesi,

- "Adil düzen" ile gerçekleştirilecek olan üretim seferberliği yoluyla ülkenin milli gelirinin büyük kalkınma hızları ile artırılması ve böylece bütün vatandaşların refah seviyesinin yükseltilmesi,

- Köylü, işçi, memur, esnaf, emekliler ve muhtaçlar bakanlıklarının kurulması suretiyle bütün gelir gruplarına mensup vatandaşlarımızın sorunlarının çözümü ve refah seviyelerinin artırılmasının ciddi olarak izlenmesi ve gerçekleştirilmesi,

- Coğrafi ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için geri bırakılmış bölgelere ve insanlara özel ilgi gösterilmesi,

- Ekonomik kalkınmaya engel olan bütün bürokratik engellerin ortadan kaldırılması ve böylece kalkınmanın hızlı ve amacına uygun olarak gerçekleştirilmesi,

- Yerel yönetimlerin yetki ve imkanlarının artırılmasıyla, kendi sorumluluk alanındaki her türlü refah artırıcı çalışmaları planlama, teşvik ve gerçekleştirilmesini sağlanması,

- Üretimin ucuz, bol ve kaliteli olması için gereken her türlü "araştırma", "geliştirme" ve her kademedeki eğitimin yapılmasının sağlanması,

- Devletin iflastan kurtarılması zengin vatandaş, zengin devletin gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması,

- Özelleştirme uygulamaları, peşkeşten, yağmadan, israftan ve bedellerin çarçur edilmesi uygulamasından kurtarılacak, stratejik olmayan tesislerin özelleştirilmesiyle elde edilecek gelirlerin, ülkenin daha verimli ve kalkınmaya yararlı üretim kuruluşlarına kavuşmasını temin etmek amacıyla kullanılması, böylece ülkenin ve vatandaşların daha zengin olmalarının sağlanması,

- Türkiye'nin kısa zamanda iç ve dış borçlarının ödenmesiyle halkın, bu faiz yükünden de kurtarılması, böylece faizci düzenin fasit dairelerinin büyümesinin durdurulması, bunun yerine tam tersine bu fasit dairelerin tamamen ortadan kaldırılması, sömürünün yok edilmesinin sağlanması,

- Devletin taahhütleriyle, köylüye ödenecek üretim bedelleri, vatandaşa ödenmesi gereken kamulaştırma bedelleri, müteahhit alacakları v.s. ile ilgili bütün borçların ödenmesi ve bu suretle de bunların faizlerinden devletin kurtarılması ve de halkın gözünde güvenilir devlet imajının yaratılması (RP Seçim Beyannamesi, 1995, 18).

RP'nin "Adil Düzen" söyleminin temel esasını faizsiz ekonomi oluşturmaktaydı. RP, gerek parti programında, gerekse de seçim bildirgelerinde, ekonomik sistem konusunda herhangi bir değişikliğe gideceğine dair bir açıklama yapmamaktaydı. Yani RP, tek başına iktidar olsaydı; yine aynı ekonomik sisteme, yani kötü işleyen bir kapitalist sisteme devam edecekti. Peki bu sistemin faizsiz yürümesi mümkün müdür? Mümkün değildir, çünkü kapitalizm özü gereği faizi zorunlu kılar. Böyle bir sistemde paranın da bir getirisi vardır. Bu da faizdir. Bu durumda RP, ekonomik sistemi değiştirmeden söylediklerini gerçekleştiremeyecektir.

Bunların yanında kapitalist sistemin uygulandığı bütün ülkelerde enflasyon vardır. Enflasyonunu olduğu bir ortamda faiz de kaçınılmaz olarak vardır.

Ayrıca, RP'nin sözkonusu "Adil Düzeni" hayata geçirebilmesi hem büyük oranda bir meclis ve halk desteğine sahip olması gerekirdi. Ancak RP, 1995 genel seçimlerinde halkın %21.4'ünün oyunu alabilmişti. Yani halkın %78.6'sı RP'nin uygulamayı düşündüğü politikalara karşıydı veya en azından destek vermemekteydi. Halkın ancak %21.4'lük bir desteğiyle de RP'nin bu tür politikaları uygulayabilmesi mümkün değildi.

6.5.4. Batı'ya Uzak-Doğu'ya Yakın Dış Politika

Refah Partisi'nin dış politikada tam bir serbestlik içerisinde olsaydı şu politikaları izleyecekti:

Refah Partisinin savunduğu "Milli Görüş" İdeolojisine göre, ülkemizin uluslararası düzeyde itibarını daha da arttırmak için aramızda tarihi ve kültürel bağlar bulunan komşularımızla daha sıkı siyasi ilişkiler kurmak gerekirdi (Okutucu, 1996, 67). Bunların yanında dış Türklerin haklarının korunması için uluslararası kurul ve çevrelerde aktif bir politika izlenmeli, Avrupa Topluluğu'na giriş, hedefler arasında yer almamalıydı. Bunun yerine "Müslüman Ülkelerle Kurulması Gereken Ortak Pazar" daha da öncelikli hedef olmaktadır.

Refah Partisi, Avrupa Topluluğuna şu gerekçelerle karşı çıkmaktaydı: RP'ye göre; Öncelikle, Türkiye bu topluluğa girerse Batı'nın sömürgesi olur. Çünkü bu topluluk, Müslüman Türkiye'yi Hıristiyan Avrupa içinde eritme planıdır. Avrupa Birliği, içeriği bakımından katolik birliğidir. Bütün bu nedenlerden dolayı Refah Partisi iktidar olduğu takdirde Bu topluluğa giriş için herhangi bir girişimde bulunmayacaktı.

RP'ye göre;bu bakımdan Türkiye asıl çıkarının olduğu ülkelerle işbirliği yapmalıdır.Bu ülkeler de "müslüman ülkeler"dir.

Yine RP'ye göre;Müslüman ülkelerle bir Ortak Pazar kurmak Türkiye'yi çok kısa zamanda güçlendirecek boyutlara sahiptir. Çünkü bu devletlerde önemli stratejik madenler mevcuttur. Özellikle petrol ve doğalgaz açısından bu ülkeler çok zengindir. Bu ülkeler aynı zamanda Türkiye için muazzam bir pazardır (Sarıbay,1985,128).

RP'nin uygulamak istediği dış politika doğu eksenli olacaktır. Özellikle de amaç,sanayileşmekte olan müslüman ülkelerle yakın ekonomik ve siyasi ilişkilere girerek, müslümanlığı birleştirici faktör olarak kullanıp,karşılıklı işbirliği içerisinde,batımın sömürgesi olmaktan kurtulmaktır. Yani dış politikada "ortak ekonomik çıkarlar"dan çok "ortak dini etkileşim" ön plana çıkarılmaktaydı.

Parti programına göre;RP,tek başına iktidar olsaydı,büyük bir olasılıkla Türkiye'nin AT ile ilişkileri kopma noktasına gelecek,Amerika ilişkiler en alt düzeye indirilecekti. Ancak diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de kim iktidara gelirse gelsin,kendisini Avrupa'dan ve Amerika'dan koparması mümkün değildir. Çünkü tarihsel süreç içerisinde Türkiye'nin Avrupa ve ABD ile çok yakın bağları kurulmuştur. Bu bağların sökülüp atılması,halkın çoğunluğunun desteğine sahip olmayan bir iktidarla hiç de mümkün değildir. Yeni Dünya Düzeninin getirdiği yapı,Batı dünyasından ve Amerikadan kopmayı mümkün olmaz hale getirmiştir.

7. 1973 SONRASINDA YAPILAN GENEL SEÇİMLERİN NİSBI TEMSİL SİSTEMİNİN DEĞİŞİK YÖNTEMLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye'de 1961 genel seçimlerinden bu yana bütün genel seçimlerde Nisbi Temsil Sisteminin çeşitli yöntemleri uygulanmıştır. Şimdiye kadar yaptığımız değerlendirmelerde Çoğunluk Sisteminin bazı yöntemlerinin nasıl sonuçlar verdiğini gördük. Bu bölümde de Nisbi Temsil Sisteminin değişik yöntemlerinin 1973'ten sonra yapılan seçimlerde uygulanışını ve doğurduğu sonuçları işleyeceğiz.

7.1. SENARYO 3: Ülke Barajı Uygulanmadan, ancak, %20'lik Bölge Barajı Uygulanarak Yapılan Değerlendirme

1973 yılında yapılan genel seçimlerde, Nisbi Temsil Sisteminin barajsız d'Hondt yöntemi uygulanmıştı. Bu seçimlerde hiç bir baraj uygulanmadığı için, mecliste temsil edilen parti sayısı çok olmuştu. Ülke barajının uygulanmadığı bu seçimlerde, ülke genelinde %1.1 oranında oy alan TBP bile mecliste temsil edilebilmişti. Bu seçimlerin sonucunda irili ufaklı 8 parti mecliste temsil olanağı bulmuştu. Bunların yanında bağımsızlar da mecliste temsil edilmişlerdi. Bağımsız olarak meclise girmeye hak kazananların sayısı 6 olmuştu.

Çizelge:26

1973 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi

	<u>CHP</u>	<u>AP</u>	<u>DP</u>	<u>MSP</u>	<u>CGP</u>
Oy Oranı (%)	33.3	28.8	11.9	11.3	5.3
Mill. Sayısı	216	165	22	26	5
Oranı (%)	48.0	36.7	4.9	5.8	1.1

Kaynak: DİE Müdürlüğünce Yayınlanan Seçim Sonuçlarından Alınan Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Barajsız d'Hondt yöntemiyle değerlendirilen 1973 seçimlerinde,ülke genelinde %33.3 oranında oy alan CHP,birinci parti olmuştu. Bu partinin meclise soktuğu milletvekili sayısı 185,mecliste temsil oranı da %41.1 olmuştu. Tabi ki,burda da aşırı bir temsilden bahsetmek mümkündür.CHP'nin ülke genelinde aldığı oyların oranıyla,mecliste temsil oranı arasında %7.8'lik bir artış vardı. Bu da çok büyük bir artış oranı demektir.

Çizelge 26'dan da izlenebileceği gibi,1973 seçimleri ülke barajı uygulanmadan, sadece %20 bölge barajı uygulanarak değerlendirilseydi; sadece beş parti (CHP,AP,CGP, DP,MSP) değerlendirilmeye alınacaktı. Bu partilerden CHP,ülke genelinde 216 milletvekili çıkaracaktı. Bunun meclisin tümüne oranı %48 olacaktı. Ancak bu tür bir değerlendirmede de CHP tek başına hükümet kurabilecek bir çoğunluğa sahip olamayacaktı. Yine koalisyonlara gitmek zorunda kalacak, ancak farklı olarak,bu defa daha çok milletvekiline sahip olacağı için,hem koalisyon yapabileceği alternatif parti sayısı çoğalacak, hem de kurulacak bir koalisyon hükümetinde ağırlığı daha fazla olacaktı. CHP'nin mecliste mutlak çoğunluğu sağlamak için sadece 10 milletvekili eksiği kalacak,belki bu defa DP ile koalisyona gidecekti. Nisbi Temsil Sisteminin barajsız yöntemiyle yapılan değerlendirmede MSP,48 milletvekili çıkarmış,koalisyon hükümetindeki ağırlığı da buna paralel olarak çok olmuştu. Ancak barajlı Nisbi Temsille yapılacak bir değerlendirmede MSP,ancak 26 milletvekilini meclise sokabilecekti. Buna bağlı olarak da kurulması olası bir koalisyon hükümetinde de ağırlığı buna göre daha az olacaktı.

1973 seçimleri,barajsız Nisbi Temsille değerlendirildiğinde 149 milletvekili çıkaran AP,sadece bölge barajlı Nisbi Temsil Sistemiyle yapılacak bir değerlendirmeyle 165 milletvekili çıkaracaktı. Yani önceki değerlendirmeden 16 daha fazla milletvekiliyle mecliste temsil edilecekti.

1973 seçimlerinde "bölge barajlı Nisbi Temsil Sistemi" uygulanması büyük partilerin lehine,küçük partilerin aleyhine olacaktı. Her durumda baraj uygulaması,Büyük partilere avantaj sağlamaktadır. Küçük partilerden bazıları bu baraja takılacak,büyük partiler de baraja takılan bu küçük partilerin oylarını aralarında bölüşeceklerdi. İşte 1973 seçimlerinde baraj uygulamasıyla değerlendirme yapılsaydı,DP,45 milletvekili yerine bu defa 22 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bir diğer küçük parti MSP de 48 milletvekili yerine 26 milletvekilini meclise sokabilecekti. Barajsız değerlendirmelerde mecliste 3 milletvekiliyle

temsil edilen MHP, baraj uygulanarak yapılan bir değerlendirmede hiç bir seçim bölgesinde %20'lik bölge barajını aşamayacağı için mecliste temsil hakkı kazanamayacaktı. Barajsız değerlendirmede mecliste temsil hakkı elde edebilen bir diğer küçük parti olan TBP, barajlı bir yöntemle yapılacak bir değerlendirmede bölge barajını aşamayacağı için, mecliste temsil edilemeyecekti. Bir diğer parti CGP de barajsız bir değerlendirmede meclise 13 milletvekili sokabilme başarısı göstermişken, bölge barajının %20 olarak tutulduğu bir değerlendirmede 5 milletvekilini meclise sokabilecekti.

1973 seçimlerinde %20 bölge barajı uygulaması yapılıyorsa, bundan büyük partilerin yanında bağımsızlar da kazançlı çıkacaktı. Barajsız Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmede 6 bağımsız milletvekili mecliste yer alırken, barajlı Nisbi Temsil Sistemiyle yapılan değerlendirmede 16 bağımsız milletvekili meclise girecekti.

1973 seçimlerinde ülke genelinde bir baraj uygulamasına gidilmeden sadece bölge düzeyinde %20'lik bir baraj uygulandığında, büyük partiler daima aşkın bir temsile sahip olmaktaydılar. Bunun nedeni de söz konusu seçim yönteminin herhangi bir seçim bölgesinde en çok oy alan partilere avantaj sağlamasıdır. Büyük partiler, hemen hemen çoğu ilde iyi bir şekilde örgütlenmelerinden ve kitle partisi görünümü sergilemelerinden dolayı çoğu seçim bölgesinde büyük oranlarda oy alabilmektedirler. Ancak küçük partiler bir seçim çevresinde çok alabilirken bir çok seçim çevresinde de az oy almaktadırlar. Yani küçük partilerin seçmen kaleleri hemen hemen yok denecek kadar azdır. Ancak, büyük partilerin "tulum" ıkarabilecekleri seçim çevrelerinin sayısı çok fazladır.

Söz konusu nedenlerin yanında, küçük partilerin oyları, çoğu yerde %20'lik bölge barajını aşmaya yeterli olmadığı için, artık oyları da ulusal düzeyde değerlendirilmediğinden oyları yok sayılmakta, hiç bir şekilde değerlendirilmeye alınmamaktadır.

Böyle bir seçim yönteminin ülkede siyasal istikrarı sağlaması da beklenemez. Eğer siyasal istikrar ile mecliste daha az ama daha güçlü partilerin faaliyet göstermesi kastediliyorsa, böyle bir yöntem bunu da gerçekleştirememektedir. Çünkü 1973 seçimlerinde de grldğu gibi, ülke barajı uygulamasının olmadığı, sadece bölge barajının olduğu, bu barajın da %20'de tutulduğu bir yöntemle yapılan değerlendirmede, yine bir kaç orta büyük lkte, hatta küçük sayılabilecek parti, yine de mecliste temsil edilebilmektedir. Ancak büyük partilere avantaj sağlanmasına rağmen, bu partilerin de mecliste yeterli çoğunluğa sa-

hip olamadıkları gözlenmektedir. 1973 seçimlerinde de görüldüğü gibi,ülkede en büyük parti durumunda olan CHP,ancak 216 milletvekiliyle mecliste temsil edilmişti. Meclise soktuğu milletvekili sayısı,bu partinin tek başına iktidar olması için yeterli olmamıştır. Aynı şekilde diğer büyük parti AP de mecliste ancak 165 milletvekiliyle temsil edilebilmekte,bu sayı da bu partinin tek başına iktidar olması için yeterli olmamaktaydı.

Öyleyse ülke barajı uygulanmadan,ancak %20 bölge barajı uygulanarak yapılacak bir değerlendirme,ülkeye farklı hiç bir şey getirmemektedir.Ne daha güçlü partiler doğurmakta,ne de seçim sonuçlarının meclise adil yansımaya yol açmaktadır. Tek avantajlı yanı, bağımsızlara mecliste daha fazla temsil edilme olanağı tanınmasıdır.

1977 genel seçimlerinde,yine 1973 genel seçimlerinde olduğu gibi barajsız d'Hondt yöntemi uygulanmıştı. Bu şekilde yine ülke ne de bölge barajı uygulaması sözkonusuydu. Bu şekilde yapılan değerlendirmede,yine CHP,birinci parti olmuştu. CHP,ülke genelinde aldığı %41.3 oranındaki oyla mecliste 213 milletvekiliyle temsil edilmişti. Ancak bu sayı CHP'nin tek başına iktidar olması için yeterli olmamıştı.Yine koalisyon hükümetlerinin kurulması zorunluluğu doğmuştu.

Barajsız d'Hondt yöntemiyle değerlendirilen 1977 genel seçimlerinde AP ise,ülke genelinde aldığı %36.9 oranındaki oyla mecliste 189 milletvekiliyle temsil edilmişti. Bu partinin mecliste temsil oranı,%42 olmuştu.

Çizelge:27

1977 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi

	<u>CHP</u>	<u>AP</u>	<u>MSP</u>	<u>MHP</u>	<u>Bağımsızlar</u>
Oy Oranı (%)	41.3	36.9	8.5	6.4	2.5
Mill.Sayısı	231	197	7	2	13
Oranı (%)	51.3	43.8	1.6	0.4	2.9

Kaynak: DİE Başkanlığınca Yayınlanan Seçim Sonuçlarından Alınan Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

1977 seçimlerinde bölge barajı uygulaması yapılmadan sadece %20'lik bölge barajı uygulaması yapılarak bir değerlendirmeye gidilseydi,çizelge 27'de belirtildiği gibi CHP,

birinci parti olacak,meclise 231 milletvekili sokabilecekti. Bu sayı CHP'nin tek başına iktidar olması için yeterli bir sayı olacaktı. Böylece 4 yıl boyunca CHP ülkeyi tek başına yönetecek,koalisyon kurma zorunda kalmayacaktı. Belki en büyük avantajı da sürekli hükümet değişimlerini önlemesi olacaktı.

CHP,ülke genelinde %41.3 oranında oy alırken,mecliste 231 milletvekiliyle %51.3 oranında temsil edilecekti. Bu şekilde,CHP, yaklaşık %10 dolayında bir aşkın temsile sahip olacaktı. Aşkın temsilin bu kadar yüksek olması,böyle bir değerlendirmenin,büyük partilere avantaj sağladığı sonucunu doğurmaktadır.

1977 genel seçimleri,ülke barajı uygulanmadan,ancak sadece %20'lik bölge barajı uygulanarak değerlendirilseydi; AP ise,ülke genelinde aldığı %36.9 oranındaki oya karşılık,mecliste 197 milletvekiliyle temsil edilecekti. Barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede,bu parti 189 milletvekiliyle mecliste temsil edilmişti.

AP'nin de aşkın temsile sahip olduğunu görüyoruz. Çünkü bu parti,ülke genelinde aldığı %36.9 oranındaki oya karşılık,mecliste %42 oranında temsil edilecekti. Bu da %5 oranında bir aşkın temsil var anlamına gelecekti.

1977 seçimlerinde ülke barajı uygulanmadan,sadece %20 bölge barajı uygulanarak yapılan bir değerlendirmeden küçük partiler zararlı çıkacaktı. Örneğin MSP ülke genelinde aldığı %8.5 oranındaki oyla barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede 24 milletvekiliyle temsil edilmişken,sadece bölge barajı (%20) uygulanarak yapılacak değerlendirmede ancak,7 milletvekiliyle temsil edilebilecekti. Bu partinin mecliste temsil oranı, sadece %1.5 olabilecekti. Bu şekilde,MSP için eksik temsilden söz edebilecektik. Eksik temsil oranı yaklaşık %7 olacaktı.

Bir diğer küçük parti MHP,barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede, ülke genelinde aldığı %6.4 oranındaki oya karşılık,mecliste 16 milletvekiliyle temsil edilmişti. Ancak bu seçimler,bölge barajının %20 olduğu,ülke barajının da olmadığı bir yöntemle değerlendirilecek olsaydı;MHP,mecliste ancak 2 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bu parti için de büyük oranda bir eksik temsilden söz edebilecektik. Çünkü bu parti, ülke genelinde aldığı %6.4 oranındaki oya karşılık,mecliste ancak %0.4 oranında temsil edilecek eksik temsil oranı da %6 olacaktı.

Küçük partilerden CGP, barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede, ülke genelinde aldığı %1.9 oy oranıyla, meclise 3 milletvekili sokabilmişti. Bu seçimler, bölge barajı uygulamasıyla değerlendirilseydi, bu parti, meclise hiç milletvekili sokamayacaktı. Yani ülke genelinde aldığı %1.9 oranındaki oyu boşa gitmiş olacaktı.

Bunların yanında barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede milletvekili kazanan, ancak %20'lik bölge barajı uygulamasına göre yapılacak bir değerlendirmede meclise milletvekili sokamayacak bir diğer parti de DP olacaktı. Bu parti, barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede mecliste 1 milletvekiliyle temsil edilmişken, %20'lik bölge barajı uygulanarak yapılacak değerlendirmede meclise hiç milletvekili sokamayacaktı. Bu parti, ülke genelinde %1.9 oranında oy almış, bu oyları da değerlendirmeye alınmadığı için boşa gitmiş olacaktı.

1977 seçimlerinde, ülke barajı uygulanmadan, sadece %20 bölge barajı uygulanarak yapılacak bir değerlendirmede CHP, tek başına iktidar olma şansını elde edecekti. Bu da hükümette istikrar açısından olumlu bir sonuç olarak kabul edilebilecekti. Ancak böyle bir değerlendirmeden, önceki seçimde de olduğu gibi küçük partiler zararlı çıkacaktı. Böyle bir değerlendirmenin büyük partilere avantaj sağladığı bu seçimlerde bir kez daha görülmüştü.

1983 genel seçimleri, Çifte Barajlı d'Hondt Yöntemiyle değerlendirilmişti. Bu seçimlerde, ülke genelinde %45.1 oranında oy alan Anavatan Partisi, birinci parti olmuştu. Anavatan partisi, çıkardığı 212 milletvekiliyle mecliste %53 oranında temsil edilmişti.

Çizelge:28

1983 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi

	<u>ANAP</u>	<u>HP</u>	<u>MDP</u>
Oy Oranı (%)	45.1	30.5	23.3
Mill. Sayısı	201	125	74
Oranı (%)	50.3	31.3	18.5

Kaynak: DİE Başkanlığınca Yayınlanan Seçim Sonuçlarından Alınan Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

1983 Genel seçimleri,ülke barajının olmadığı,ancak,%20'lik bölge barajının olduğu bir yöntemle değerlendirilseydi,ANAP,mecliste ,201 milletvekiliyle,%50.25 oranında temsil edilecekti. ANAP'ın milletvekili sayısı böyle bir değerlendirmede düşecekti. Çünkü çifte barajlı d'Hondt Yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmede,bazı yörelerde,çevre barajı %25 düzeyinde olduğu için HP ve MDP,bu baraja takılmışlardı. ANAP,bu partilerin oylarının değerlendirmeye alınmaması nedeniyle daha fazla milletvekili çıkarmıştı. Ancak, bölge barajı, bütün bölgeler için aynı şekilde %20 olarak düzenlenseydi,seçimlere katılan diğer iki parti,bazı seçim çevrelerinde barajı aşabilecekti. Böyle bir sonuç,ANAP'ın tek başına iktidar olması için yeterli olabilecekti. Ancak bu riskli bir çoğunluktu. Eğer ANAP üyelerinden herhangi biri herhangi bir nedenle,partisinden ayrılıyorsa, ANAP, mecliste çoğunluğu kaybederdi. Yani ANAP kaygan bir zeminde iktidar etmek durumunda kalacaktı. Bu da planlanan amaçların gerçekleştirilmesini büyük oranda engelleyebilecekti.

ANAP,1983 seçimlerinde,ülke genelinde %45.1 oranında oy almış ve meclise yansması da %50.25 olduğu için,bu parti adına aşkın temsilden sözedilebilir. Yani ANAP, mecliste,ülke genelinde aldığı oy oranından %5 daha fazla temsil edilmişti.

1983 seçimlerinden ikinci büyük parti olarak çıkan HP,çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede,ülke genelinde aldığı %30.5 oranındaki oyla,meclise 117 milletvekili sokabilme başarısı göstermişti.

Eğer 1983 seçimleri,sadece bölge barajının olduğu,bu oranın da %20 düzeyinde tutulduğu bir yöntemle değerlendirilmiş olsaydı,Halkçı Parti,meclise olduğundan daha fazla (125) milletvekili sokabilecekti. Bunun meclis geneline oranı %31 dolaylarında olacaktı. Halkçı parti böyle bir değerlendirmeden karlı çıkacak,milletvekili sayısını 8 arttıracaktı. Ancak bu da bu partinin mecliste gerekli ağırlığa sahip olması için yeterli olmayacaktı.

1983 seçimlerinde iki barajı (hem ülke,hem de bölge barajı) da aşan bir diğer parti de Turgut Sunalp başkanlığında kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi'ydi. Bu parti,bu seçimlerde,ülke genelinde %23.3 oranında oy almış,mecliste de 71 milletvekiliyle temsil edilmişti.

Eğer 1983 genel seçimleri,sadece bölge barajının %20 tutulması şeklinde bir yöntemle değerlendirilseydi,,Milliyetçi Demokrasi Partisi,mecliste olduğundan daha fazla

milletvekiliyle temsil edilecekti. Bu parti,böyle bir değerlendirmeye,meclise 71 yerine 74 milletvekili sokacaktı. Bu partinin meclisteki temsil oranı %18.5 olacaktı. Ancak bu parti, ülke genelinde %23.3 oranında oy almasına rağmen,mecliste daha büyük bir oranda temsil edilme hakkı kazanacaktı.

Çizelge:29

1987 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi

	<u>ANAP</u>	<u>SHP</u>	<u>DYP</u>	<u>DSP</u>	<u>RP</u>
Oy Oranı (%)	36.3	24.8	19.1	8.5	7.2
Mill.Sayısı	271	105	63	4	7
Oranı (%)	60.2	23.3	14	8.9	1.6

Kaynak: DİE Başkanlığının Yayınladığı Seçim Sonuçlarından Alınan Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

1987 genel seçimlerinde,1983 genel seçimlerinde olduğu gibi,ANAP,birinci parti olmuştu. Bu parti,ülke genelinde %36.3 oranında oy almıştı. Çifte barajlı d'Hondt yönteminin uygulandığı bu seçimlerde ANAP,mecliste 292 milletvekiliyle temsil edilmiş, temsil oranı %64.9 olmuştu. Bu durumda ANAP oylarında aşkın temsilin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

1987 genel seçimleri,sadece %20 bölge barajının uygulandığı bir yöntemle değerlendirilmiş olsaydı,ANAP'ın çıkaracağı milletvekili sayısı 271 olacaktı. Daha önceki yöntemle göre daha az milletvekili çıkarmış olacak olan ANAP,buna rağmen tek başına iktidar olabilmek için yeterli sayıya sahip olabilecekti. Bu tür bir değerlendirmede de ANAP adına aşkın temsilden söz edebilecektik. ANAP,ülke genelinde aldığı %36.3 oranındaki oya karşın mecliste yaklaşık %60 oranında temsil edilmiş olacaktı. Yaklaşık %24 oranında bir aşkın temsil söz konusu olacaktı.

1987 genel seçimlerinde,çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede, SHP,ülke genelinde aldığı %24.8 oranındaki oyla,mecliste 99 milletvekiliyle temsil edilmişti. Bu partinin mecliste temsil oranı %22 olmuştu. Bu milletvekili sayısı ve oy oranıyla SHP,ülkenin ikinci büyük partisi olmuştu. Bu partini ülke genelinde aldığı %24.8 oranın

daki oyla mecliste %22 oranında temsil edilmesi,bu parti için eksik temsilin olduğunu göstermekteydi. Bu parti için eksik temsil oranı yaklaşık %3 dolaylarındaydı.

1987 genel seçimleri,ülke barajının olmadığı,sadece %20 bölge barajının uygulandığı bir yöntemle değerlendirilmiş olsaydı;SHP,ülke genelinde aldığı %24.8 oy oranıyla,mecliste,105 milletvekiliyle temsil edilecekti. Meclisteki sandalye oranı %23.3 olacaktı. Çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmeye oranla,sadece %20 bölge barajının uygulandığı böyle bir değerlendirmede SHP,daha çok milletvekili çıkarma başarısı gösterebilecekti.

Böyle bir senaryoda SHP,6 milletvekili daha fazla çıkaracaktı. Böylece bu partinin mecliste temsil oranı,ülke genelinde aldığı oy oranına yaklaşmış olacaktı. Daha önceki yöntemde %2.8 oranında bir eksik temsilden söz edilirken,bu senaryoyla yapılan değerlendirmede ise bu parti adına sadece %1.5 gibi bir oranda eksik temsilden sözedilebilecekti. Böyle bir değerlendirmenin farklılığı,SHP'nin milletvekili sayısını 6 adet arttırmasına yol açacak, bu da SHP'nin muhalefet partisi konumunu güçlendirmesine neden olacaktı.

1987 genel seçimlerinde mücadele eden bir diğer parti DYP,ülke genelinde aldığı %19.1 oy oranıyla üçüncü parti olmuştu. Bu parti,çifte barajlı d'Hondt Yöntemiyle yapılan değerlendirmeye göre meclise 59 milletvekili sokma başarısı göstermişti. Bu partinin mecliste temsil oranı,%13.1 olmuştu. Eğer ülke genelinde alınan oylarla,meclise yansımalarının birbirine çok yakın olduğu bir seçim yöntemi bu seçimlerde uygulanmış olsaydı,DYP,ülke genelinde aldığı %19.1 oranındaki bir oyla mecliste 85-86 milletvekiliyle temsil edilmesi gerekecekti.

Ancak uygulanan seçim yönteminin büyük partilere avantaj sağlaması nedeniyle,bu seçimlerde,ANAP dışındaki bütün partiler zararlı çıkmıştı. Çünkü ülke genelinde uygulanan baraj,öncelikle küçük partilerin siyaset sahnesinden temizlenmesine yol açmıştı. Ardından çok yüksek olan bölge barajı uygulaması da ikinci bir kısıp olarak,ülke barajını aşmış olan orta büyüklükte partilerin milletvekili sayısını yontma aracı olarak kullanılmıştı. Bu seçimlerde DYP,ülke barajını aşma başarısını gösterirken,ikinci engele takılmış ve alması gerekenden daha az milletvekiliyle mecliste temsil edilmişti.

Eğer 1987 genel seçimleri,ülke barajının olmadığı,bölge barajının da %20 olarak

uygulandığı bir yöntemle değerlendirilmiş olsaydı,DYP,ülke genelinde aldığı %19.1 oranındaki oyuyla,mecliste 63 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bu milletvekillerinin meclis geneline oranı %14 olacaktı. Böyle bir değerlendirme,çifte barajlı d'Hondt yöntemine göre yapılan değerlendirmeye oranla DYP'ye daha fazla milletvekili kazandıracaktı. DYP, böyle bir değerlendirmeden 4 milletvekili karlı çıkacaktı. DYP'nin eksik temsil oranı da %5 dolaylarında olacaktı.

1987 genel seçimlerinde çifte barajlı d'Hondt yöntemi uygulamasıyla değerlendirme yapıldığı için dört parti (DSP,RP,MÇP,IDP),ülke barajını aşmamış,böylece oyları değerlendirmeye alınmamıştı.

1987 seçimlerinde oyları değerlendirmeye alınmamış partilerden DSP,ülke genelinde %8.5 oranında oy almıştı. Bu parti ülke genelinde uygulanan %10'luk ülke barajını aşmadığı için,bölge düzeyinde aldığı oylar değerlendirmeye alınmamış,bunun sonucunda da bu parti mecliste temsil edilememişti.

Ancak,eğer bu seçimler,ülke barajı uygulaması olmadan,sadece %20 bölge barajı uygulamasıyla değerlendirilmiş olsaydı,DSP,3'ü Zonguldak'tan,1'i de Edirnedan olmak üzere mecliste toplam 4 milletvekiliyle temsil edilecekti. DSP,sadece adı geçen illerde %20 bölge barajını aşabilmişti. Bu nedenle de sadece bu iki ilde oyları değerlendirmeye alınacaktı. DSP'nin çıkardığı 4 milletvekilinin meclis geneline oranı,%09 dolaylarında olacaktı. Tabi böyle bir senaryo da bu partinin uğradığı adaletsizliği önleyemeyecekti. Ülke barajı olmamasına rağmen DSP,%20'lik bölge barajına takılacak,bu da bu partinin iki il dışında diğer illerde iyi örgütlenmediğini,iyi bir seçim propagandası yürütemediğini gösterecekti.

Çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede %10 ülke barajını aşmadığı için oyları değerlendirilmeyen partilerden biri de Refah Partisi'ydi. Bu parti,ülke genelinde aldığı %7.2 oranındaki oyla birinci baraja yani %10'luk ülke barajına takıldığı için oyları değerlendirilmemişti.

Ancak,1987 genel seçimlerinde ülke barajı uygulanmamış,bölge barajı da %20 seviyesinde tutulmuş olsaydı,RP, 1'i Bingöl, 1'i Bitlis, 3'ü Diyarbakır, 2'si de Siirt'ten olmak üzere 7 milletvekiliyle mecliste temsil edilecekti. Bu partinin mecliste temsil oranı da %1.5 olacaktı. Refah Partisi,ancak,yukarıda belirttiğimiz illerde,%20 bölge barajını aşma

başarısı göstermişti. Diğer illerde bu barajı aşmadığı için oyları değerlendirmeye alınmayacaktı. Sadece bölge barajının olduğu bu barajın da %20 olarak düzenlendiği bir yöntemle yapılan değerlendirmeye göre de Refah Partisi eksik oranda mecliste temsil edilmiş olacaktı. Bu da barajlı yöntemlerin, küçük partilerin zararına olduğunu göstermektedir.

1991 genel seçimleri, çifte barajlı d'Hondt yöntemine ek olarak kontenjan uygulamasıyla yapılmıştı. Bu seçimlerde ülke barajı %10 olarak belirlenmiş, bölge barajı da bölgelerin çıkaracağı milletvekili sayısına göre değişebilen bir oranda tutulmuştu. Bölge barajı, iki, üç milletvekili çıkaracak seçim çevreleri ile kontenjan adayı hariç dört milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde %25, kontenjan adayı hariç beş milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde %20 olarak uygulanmıştı.

Böyle bir seçim yöntemiyle yapılan değerlendirmede Doğru Yol Partisi, ülke genelinde aldığı %27 oranındaki oyuyla, mecliste 178 milletvekiliyle, %39.5 oranında temsil edilmişti. DYP, ülke genelinde birinci parti olmasına rağmen, milletvekili sayısı tek başına hükümet kurmaya yeterli olmadığı için, SHP ile koalisyon kurmak zorunda kalmıştı.

Çizelge:30

1991 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi

	<u>DYP</u>	<u>ANAP</u>	<u>SHP</u>	<u>RP</u>	<u>DSP</u>
Oy Oranı (%)	27	24	20.8	16.9	10.8
Mill.Sayısı	165	122	97	56	10
Oranı (%)	36.7	27.1	21.6	12.4	2

Kaynak: DİE Başkanlığının Yayınladığı Seçim Sonuçlarından Alınan Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

1991 genel seçimleri, ülke barajının olmadığı, bölge barajının da bütün seçim çevreleri için %20 düzeyinde tutulduğu bir yöntemle değerlendirilmiş olsaydı, Doğru Yol Partisi, 165 milletvekiliyle mecliste temsil edilecekti. Çıkaracağı milletvekili sayısının meclis geneline oranı, %36.6 düzeyine çıkacak, böyle bir değerlendirmede DYP, var olandan daha az milletvekili çıkarmış olacaktı. Çünkü çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle birlikte kontenjan uygulamasının var olduğu bir değerlendirmede, bazı illerde bölge barajı %25'lere kadar

çıktığı için,DYP dışındaki partiler,bu bölgelerde barajı aşamadıklarından,barajı aşan bir büyük parti,Yani DYP,bu bölgelerde "tulum" çıkarabilecekti. Böylece, bu da herhangi bir seçimde ne kadar çok baraj varsa büyük partilere de o kadar çok avantaj sağlanıyor anlamına gelecekti. Sadece %20 bölge,barajının uygulandığı böyle bir değerlendirmede DYP,yine de ülke genelinde aldığı oy oranından daha fazla oranda mecliste temsil edilecekti. DYP için %10'a yakın bir aşkın temsil söz konusu olacaktı.

Senaryosunu kurguladığımız böyle bir yöntemle yapılacak değerlendirmede DYP, milletvekili kaybına uğramasına rağmen yine de mecliste en çok temsilci bulunduran parti durumunda olacaktı. Böyle bir sonuçla yapılması olası bir DYP-SHP koalisyonunda DYP,daha az etkin olacak,buna karşın SHP'nin ağırlığı bir nebze de olsa artacaktı.

1991 genel seçimlerinde ülke barajı uygulamasına gidilmeden,sadece %20 bölge barajı uygulanarak yapılacak bir değerlendirmede ülke genelinde %24 oranında oy alan ANAP,meclise sokacağı 122 milletvekiliyle, yaklaşık %27 oranında temsil edilecek ve mecliste en çok milletvekiline sahip ikinci parti olma konumunu sürdürecekti.

ANAP,çifte barajlı d'Hondt yöntemi ve kontenjan uygulamasıyla değerlendirilen 1991 genel seçimlerinde,meclise,115 milletvekili sokabilme başarısı gösterebilmişti. Mecliste temsil oranı %25.6 olmuştu. Böylece ANAP için de aşkın temsilden söz edebiliriz. ANAP,mecliste,ülke genelinde aldığı oydan %1.6 oranında daha fazla temsil edilmişti.

1991 genel seçimlerinde,SHP,ülke genelinde aldığı %20.8 oy oranı ve mecliste 88 milletvekiliyle %19.5 oranında temsil edilmişti. Bu durumda SHP için de eksik temsilden söz etmek mümkündü.

Eğer 1991 genel seçimlerinde ülke barajı uygulanmamış,sadece %20 bölge barajı uygulanmış olsaydı,SHP,97 milletvekiliyle mecliste %21.5 oranında temsil edilecekti. Böylece SHP,varolandan 9 daha fazla milletvekili çıkaracak,Doğru Yol Partisi ile kurduğu koalisyon hükümetinde daha çok etkinliği olacak,daha fazla bakanla hükümette yer alacaktı. Böyle bir değerlendirmede SHP,ülke genelinde aldığı oydan daha fazla bir oranda mecliste temsil edilecekti.

1991 genel seçimlerinde %10 ülke barajını aşarak mecliste temsil edilme hakkı kazanan bir diğer parti de Refah Partisi'ydi. Bu parti seçimler öncesinde,Milliyetçi Hareket Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi ile seçim ittifakı yaparak,ülke genelinde %16.9 o

ranında ve mecliste 62 milletvekiliyle %13.8 oranında temsil edilmişti. Bu parti için ülke genelinde aldığı oylarla, mecliste temsil oranı açısından, eksik temsilden söz edilebilir. Bu parti, ülke genelinde aldığı oydan %3 civarında mecliste daha az temsil edilmişti.

Eğer bu seçimler ülke barajının olmadığı ve bölge barajının da %20 düzeyinde olduğu bir yöntemle değerlendirilmiş olsaydı; RP, ülke genelinde aldığı %16.9 oranındaki oya karşılık, mecliste, 56 milletvekiliyle %12.4 oranında temsil edilecekti. Böylece bu parti için, böyle bir değerlendirmede eksik temsilden söz edilebilecekti. Böyle bir yöntemle yapılacak değerlendirmeye bu parti, mecliste, ülke genelinde aldığı oylardan %4.5 oranında daha az temsil edilmiş olacaktı.

1991 genel seçimlerinde DSP de %10 ülke barajını aşarak, mecliste temsil edilme hakkını kazanmıştı. Bu parti, ülke genelinde aldığı %10.8 oranındaki oyla mecliste 7 milletvekiliyle %1.5 oranında temsil edilmişti. Bu partinin, meclisteki temsil oranı, ülke genelinde aldığı oydan yaklaşık %9 oranında daha azdı.

Bu seçimler, ülke barajı olmadan, ancak %20 bölge barajı uygulamasıyla değerlendirilseydi; DSP, ülke genelinde aldığı %10.8 oranındaki oyuna karşılık mecliste 10 milletvekiliyle, %2.2 oranında temsil edilecekti. Bu durumda da bu parti için eksik temsil söz konusu olacaktı.

24 Aralık 1995 günü yapılan genel seçimleri, bölge barajı uygulaması olmadan, sadece %10 oranında bir ülke barajı uygulamasıyla yapılmış ve bu seçimlerin sonuçları d'Hondt yöntemiyle değerlendirilmişti.

Çizelge:31

1995 Seçimlerinin %20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Değerlendirilmesi

	<u>RP</u>	<u>DYP</u>	<u>ANAP</u>	<u>DSP</u>	<u>CHP</u>	<u>HADEP</u>
Oy Oranı (%)	21.4	19.2	19.6	14.6	10.7	4.2
Mill. Sayısı	178	128	125	61	34	24
Oranı (%)	32.4	23.3	22.8	11.1	6.2	4.4

Kaynak: DİE Başkanlığının Yayınladığı Seçim Sonuçlarından Alınan Bilgilerle Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Tek barajlı nisbi temsille yapılan bu seçimlerde RP,DYP,ANAP,DSP ve CHP ülke genelindeki %10 barajını aşarak,mecliste temsil edilmişlerdi. Buna karşılık hatırı sayılır miktarda oy alan MHP ile HADEP'in yanında İP,MP,YDH,YDP ve YP,%10 ülke barajını aşamadıklarından mecliste temsil edilememişlerdi.

1995 genel seçimlerinde ülke genelinde %21.4 oranında oy alan Refah Partisi,mecliste 158 milletvekiliyle temsil edilerek,meclisin %28.7'sine sahip olmuş,bu oranla da Türkiye'de bu seçimlerde birinci parti olmuştu. Ancak bu sayı RP'nin tek başına iktidar olması için yeterli olmamıştı.

1995 genel seçimleri ülke barajı olmadan,sadece %20 bölge barajı uygulamasıyla değerlendirilseydi;RP,ülke genelinde aldığı %21.4 oy oranıyla,mecliste 178 milletvekiliyle %32.3 oranında temsil edilecekti. Bu oran da Refah Partisi'nin tek başına iktidar olması için yeterli olmayacaktı. Bu durumda yine koalisyon hükümeti kurmak zorunlu hale gelecekti. Ancak böyle bir değerlendirme sonucunda Refah Partisi milletvekili sayısını varolan 20 daha fazla arttıracaktı. Böyle bir sonuçla,Refah Partisi için %11 oranında bir aşkın temsil söz konusu olacaktı.

Bu seçimlerde,ülke genelinde %19.2 oranında oy alan Doğru Yol Partisi,meclise 135 milletvekili sokma başarısı göstermişti. Bu partinin mecliste temsil oranı da %24.5 olmuştu. Bu seçimlerde Türkiye'de en çok oyu alan üç partiden biri olan DYP,ülke genelinde aldığı oydan %5 daha fazla mecliste temsil edilmişti.

24 Aralık seçimleri,ülke barajı uygulaması olmadan sadece %20 bölge barajı uygulamasıyla değerlendirilseydi;DYP,ülke genelinde aldığı %19.2 oranındaki oyla mecliste 128 milletvekiliyle %23.2 oranında temsil edilecekti. Bu durumda da DYP,ülkenin en büyük ikinci partisi durumunda olacaktı. Bu parti için böyle bir değerlendirmede de aşkın temsilden söz edilebilecekti.

Bu seçimlerde ANAP,%19.6 genel oy oranıyla,%20 bölge barajı uygulamasıyla yapılacak bir değerlendirmede,125 milletvekiliyle mecliste temsil edilecekti.

1995 seçimlerinde %10 ülke barajını aşarak,mecliste temsil hakkını elde eden partilerden biri de DSP'ydı. Bu parti,ülke genelinde aldığı %14.6 oy oranıyla mecliste 76 milletvekiliyle,%13.8 oranında temsil edilmişti. Sadece %10 ülke barajı uygulamasıyla yapılmış olan değerlendirmede bu parti,ülke genelinde aldığı oya yakın bir oranda mecliste

temsil edilmişti.

Bu seçimler,ülke barajı uygulaması kaldırılarak,ancak %20 bölge barajı uygulamasıyla değerlendirilseydi,DSP,ülke genelinde aldığı %14.6 oranındaki oyuyla mecliste 61 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bunun meclisteki oranı da %11 olacaktı. Bu durumda DSP için eksik temsilden söz etmek mümkün olacaktı.

1995 genel seçimlerinde ülke barajını aşan bir diğer parti de CHP idi. Bu parti,ülke genelinde aldığı %10.7 oranındaki oyla kıl payı değerlendirmeye alınma şansını yakalamıştı. Bu parti,aldığı bu oy oranıyla mecliste 49 milletvekiliyle %8.9 oranında temsil edilmişti. Böyle bir değerlendirmede bu parti de ülke genelinde aldığı oyu meclise tam yansıtamamıştı.Bu parti için yaklaşık %2 oranında bir eksik temsil sözkonusuydu.

Eğer 1995 genel seçim sonuçları, sadece %20 bölge barajı uygulaması yapılarak değerlendirilmiş olsaydı,bu parti,ülke genelinde aldığı %10.7 oranındaki oyuyla mecliste, 34 milletvekiliyle %6.2 oranında temsil edilecekti. Böyle bir değerlendirmeden diğer küçük partiler olduğu gibi bu parti de zararlı çıkacaktı. Bir çok küçük partinin,bir çok bölgede %20 olan bölge barajını aşması mümkün olmamıştı. Böyle olunca da bu küçük partilerin oyları çöpe atılmış olacaktı. Çünkü bu partiler bölge düzeyindeki %20'lik barajını aşmakta çok zorlanmaktaydılar.

1995 genel seçimlerinde %10 ülke barajı uygulamasıyla yapılan değerlendirmeye göre,ülke barajını aşamadığı için,oyları değerlendirilmeyen partilerden biri,ülke genelinde %8.2 oranında oy almış olan MHP idi.

Bu seçimlerde,ülke barajı uygulaması kaldırılmış,ancak yerine %20 bölge barajı uygulanmış olsaydı MHP,hiç bir seçim bölgesinde %20'lik bölge barajını aşamadığı için,meclise milletvekili sokmayı başaramıyacaktı. Bölge barajınının olması halinde ülke barajınının olup olmaması,MHP için önemli bir farklılık yaratmayacaktı. Böylece MHP,ülke genelinde aldığı %8.2 oranındaki oya rağmen mecliste temsil edilemeyecekti.

Ülke barajının %10 olarak uygulandığı 1995 seçimlerinde, ülke barajını aşamadığı için meclise milletvekili sokamayan bir diğer parti de HADEP'ti. Bu parti ülke genelinde %4.2 oranında oy almış,bu oranla mecliste temsil edilme hakkını elde edememişti.

1995 genel seçimlerinde %10 olan ülke barajı kaldırılmış ve bölge barajı da bütün seçim çevreleri için %20 olarak uygulanmış olsaydı; HADEP,ülke genelinde aldığı %4.2

oranındaki oyla 8 seçim çevresinde (Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Siirt, Van, Batman, Şırnak, Iğdır) %20 olan bölge barajını aşacak ve 24 milletvekilini meclise sokma başarısını gösterebilecekti. HADEP'in mecliste temsil oranı da %4.3 olacaktı. Böylece HADEP, ülke genelinde aldığı oya yakın bir oranda mecliste temsil edilme olanağı bulacaktı.

Bunların dışında kalan partiler, 1995 genel seçimlerinde, %20 bölge barajı uygulamasıyla yapılacak bir değerlendirmede, hiç bir seçim bölgesinde %20 bölge barajını aşamayacaklarından, meclise milletvekili sokma başarısını gösteremeyeceklerdi.

7.2.SENARYO 4:Bölge Barajı Uygulanmadan,Ancak %10'luk Ülke Barajı Uygulanarak Yapılan Değerlendirme (1995 Yöntemi)

Bilindiği gibi 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan seçimlerde bölge barajı uygulaması, Anayasa Mahkemesinin iptal kararı nedeniyle uygulanmamış, fakat ülke barajı %10 olarak uygulanmıştı. Şimdi 1995 seçimlerinde uygulanan bu yöntemin, 1973 sonrası seçimlerinde de uygulanması halinde ne tür sonuçlar alınacağını inceleyeceğiz.

Seçimlerin sonucunda ülke barajını aşan partilerin aldıkları oylar d'Hondt yöntemiyle değerlendirilmişti.

1973 genel seçimlerinde bu tür bir yöntem uygulanmış olsaydı, CHP, AP, MSP ve DP olmak üzere 4 parti %10'luk ülke barajını aşabilecekti. Seçimlerden sonra sadece bu dört partinin oyları değerlendirilecekti. Bu değerlendirme sonucunda ülke genelinde en çok oyu (%33.3) alan CHP, 190 milletvekiliyle mecliste temsil edilecekti. Barajsız d'Hondt yöntemi ile yapılmış olan değerlendirmeye göre, 185 milletvekili çıkarmış olan bu parti böyle bir değerlendirmeden 5 milletvekili karlı çıkacaktı. Ancak yine de tek başına hükümet kurma çoğunluğuna erişemeyecekti.

Aynı seçimlerde sadece %10 ülke barajı uygulanması halinde; o dönemde ülkenin ikinci büyük partisi olan AP ise, ülke genelinde aldığı %29.8 oy oranıyla mecliste 160 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bu partinin mecliste temsil oranı, %35.5 olacaktı. Barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmede 149 milletvekili çıkarmış olan AP, %10 ülke barajı uygulamasıyla yapılan değerlendirmeden 11 milletvekili daha karlı çıkmış olacaktı.

1973 genel seçimlerinde %10 ülke barajını aşabilecek bir diğer parti de MSP'ydı. Bu parti, ülke genelinde %11.8 oranında oy almış, 48 milletvekiliyle temsil edilmişti. Ancak

%10 ülke barajı uygulamasıyla yapılacak bir değerlendirmede bu parti,52 milletvekili çıkarıp,mecliste,%11.5 oranda temsil edilecekti. Bu da böyle bir seçim yönteminin bu partinin de yararına olacağını göstermekteydi.

1973 seçimlerinde %10 ülke barajını aşabilecek durumda olan dördüncü bir parti de DP'ydi. Bu parti ülke genelinde aldığı %11.9 oranındaki oyla mecliste 45 milletvekiliyle temsil edilmişti. Ancak bu seçimler, 1995 seçim yöntemiyle,yani %10 ülke barajı uygulamasıyla değerlendirilmiş olsaydı,Demokrat Parti,48 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bunun meclis geneline oranı %10.6 idi.

Görüldüğü gibi 1973 genel seçimlerinde %10 ülke barajı uygulamasına dayanan yöntem uygulanmış olsaydı;ülke genelinde konmuş olan %10'luk barajı aşan dört parti de barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmeye göre daha fazla milletvekili meclise sokabilecekti.

1977 genel seçimlerinde de barajsız d'Hondt yöntemi uygulanmıştı. Bu seçimlerde sadece iki parti,AP ve CHP, ülke genelinde %10'un üzerinde oy alabilmişti.

Bu nedenle,bu seçimlerde,1995 seçim yöntemi uygulanmış olsaydı,sadece iki partinin aldıkları oylar değerlendirmeye alınacak,milletvekilleri sadece bu partiler arasında paylaşılacaktı. Bu paylaşımında önceki seçimlerde olduğu gibi yine CHP en çok milletvekili çıkaran parti olacaktı. Gerçi,barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmede de bu parti birinci olmuştu. Ancak bu partinin aldığı oylar,tek başına iktidar olmasına yetmemişti. Ancak bu defa,yani %10 ülke barajı uygulamasıyla yapılacak bir değerlendirmede,bu parti 237 milletvekilini meclise sokma başarısını gösterecek, böylece tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşabilecekti. Bu parti,ülke genelinde aldığı %41.3 oranındaki oyla mecliste 237 milletvekiliyle %52.6 oranında temsil edilecekti.

CHP, barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmeye göre 24 milletvekili daha fazla çıkarabilecekti.

1977 genel seçimlerinde %10'un üzerinde oy alabilme başarısını gösteren ikinci parti de AP idi. Bu parti,barajsız d'Hondt yöntemine göre yapılmış olan değerlendirmede ülke genelinde aldığı %36.9 oranındaki oyla mecliste 189 milletvekiliyle temsil edilmişti. Bu seçimlerde,1995 seçim yöntemi uygulanmış olsaydı,bu parti,213 milletvekilini meclise sokma başarısı gösterebilecekti. Bu partinin mecliste temsil oranı da %47.3 olacaktı.

1977 genel seçimlerinde %10 ülke barajı yöntemi uygulanmış olsaydı; 6 parti (CGP,DP,MHP,MSP,TBP,TİP) bu barajı aşamayacağından,bu partilerin oyları değerlendirmeye alınmayacak,bunların oyları,barajı aşan iki parti (CHP,AP) arasında paylaşılacaktı.

12 Eylül hareketından sonra yapılmış olan ilk seçimler,1983 genel seçimleri,çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle değerlendirilmişti. Bu seçimlere sadece 3 partinin girmesine izin verilmiş,bu üç parti de %10 olan ülke barajını aşmışlardı.

1983 seçimlerinde bölge barajı uygulanmadan,sadece %10'luk ülke barajı uygulanmış olsaydı;daha önce yapılmış olan değerlendirmede olduğu gibi ANAP,yine birinci parti oacaktı. Sadece ülke barajı uygulanarak yapılacak bir değerlendirmede, ANAP,ülke genelinde aldığı %45.1 oranındaki oyla,mecliste 190 milletvekiliyle temsil edilebilecekti. Yani ANAP,meclisin ancak %47.5'ine sahip olabilecekti. Bu sonuç ANAP'ın tek başına iktidar olması için yeterli bir sonuç değildi. Bu nedenle,eğer 1983 genel seçimlerinde bölge barajı uygulanmamış ancak sadece %10 olan ülke barajı uygulanmış olsaydı,hiç bir parti tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşamayacağından koalisyon hükümetlerinin kurulması zorunlu olacaktı. Bu da Türk siyasal yaşamının içinde bulunduğu durumu gittikçe daha da ağırlaştıracak,belki de o sırada ülkede hala söz sahibi olan askerlerin,yönetimi bir süre daha ellerinde tutmasına yol açacaktı.

1983 genel seçimlerinde mücadele eden üç partiden bir diğeri de Halkçı Parti'ydi. Bu parti çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmede,ülke genelinde aldığı %30.5 oranındaki oyla mecliste 117 milletvekiliyle temsil edilmişti. Ancak eğer bu seçimler sadece %10 ülke barajının olduğu bir yöntemle değerlendirilmiş olsaydı,bu parti,122 milletvekilini meclise sokma başarısını gösterebilecekti. Bu partinin mecliste temsil oranı ülke genelinde aldığı oyla aynı,yani %30.5 olacaktı. Bu da bu partinin böyle bir değerlendirmeden karlı çıkacağını göstermiş olacaktı.

1983 genel seçimlerinde iktidar mücadelesi veren üçüncü bir parti de MDP idi. Bu parti,çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmede,ülke genelinde aldığı %23.3 oy oranıyla,meclise 71 milletvekili sokmuştu.

Ancak bu seçimlerde bölge barajı uygulanmadan,sadece %10'luk ülke barajı uygulanarak yapılacak bir değerlendirmede bu parti ,88 milletvekiliyle mecliste temsil edile

cekti. Bu da meclisin %22'si demektir. Bu parti de ülke genelinde aldığı oy oranına yakın bir oranda mecliste temsil edilebilecekti.

Görüldüğü gibi,sadece %10 ülke barajı uygulaması yapılacak bir değerlendirmeden ANAP zararlı,diğer iki parti de karlı çıkacaktı. Bunun nedeni de bölge barajının olmaması sonucu,bütün seçim çevrelerinde,MDP ve HP'nin de oylarının değerlendirilmiş olmasıydı.

1987 genel seçimlerinde %10 ülke barajını aştığı için oyları değerlendirmeye alınan partiler,ANAP,DYP ve SHP idi.

Bu partilerden ANAP,ülke barajıyla beraber,seçilecek milletvekili sayısına göre değişen bölge barajı uygulamasıyla değerlendirilen seçimlerde,ülke genelinde aldığı %36.3 oranındaki oyla,mecliste 292 milletvekiliyle temsil edilmişti.

Eğer bu seçimlerde,bölge barajı uygulaması yapılmadan,sadece %10 ülke barajı uygulanarak değerlendirme yapılsaydı,ANAP,213 milletvekili çıkaracaktı. Bu sayı 450 üyesi bulunan meclisin %%47.3'ü demek olacaktı. ANAP,bu sonuçla,mecliste mutlak çoğunluğa ulaşamadığı için tek başına iktidar olma şansını kaybetmiş olacaktı. Böylece bu seçim sonucunda da koalisyon hükümetleri kurma zorunluluğu ortaya çıkacaktı. Böyle bir değerlendirmeden ANAP'ın mecliste temsil oranı,ülke genelinde aldığı oy oranına yaklaşmış olacaktı. ANAP'ın çifte barajlı bir değerlendirmeye göre daha az milletvekili çıkarmasının nedeni daha önce de üzerinde durduğumuz gibi,bir seçimde ne kadar çok baraj uygulanırsa,büyük partilere de o kadar avantaj sağlanacağı şeklindeki değerlendirmeydi. 1987 genel seçimlerinde baraj sayısı ikiden bire düşürüldüğünde,ANAP'ın çıkardığı milletvekili sayısı da 292'den 213'ye düşecekti.

1987 genel seçimlerinde ülke barajını aşan partilerden biri de SHP'ydı. Bu parti,çifte barajlı uygulamada ülke genelinde aldığı %24.8 oy oranıyla,mecliste 99 milletvekiliyle temsil edilmişti. Ancak bu seçimlerde bölge barajı uygulanmaz,sadece %10 ülke barajı uygulansaydı,SHP,134 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bu sayıyla,bu parti,mecliste %29.8 oranında temsil edilmiş olacaktı. Bu partinin ülke genelinde aldığı oyla (%24.8), mecliste temsil oranı (%29.7) arasında SHP,yararına bir fark olacaktı. Bu parti adına çifte barajlı değerlendirmeye göre yapılan değerlendirmede %2'ye yakın bir oranda eksik temsil sözkonusu iken,baraj sayısının bire indirilmesi durumunda da %5 oranında bir aşkın temsil ortaya çıkacaktı.

1987 genel seçimlerinde %10 ülke barajını aşan üçüncü bir parti de DYP idi. Bu parti,çifte baraj uygulamasıyla yapılan değerlendirmeye göre, ülke genelinde aldığı %19.1 oranındaki oyuyla mecliste 59 milletvekiliyle temsil edilmişti. Eğer bu seçimlerde bölge barajı uygulanmamış,sadece %10 ülke barajı uygulanmış olsaydı;DYP,103 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bu partinin mecliste temsil oranı da %22.8 olacaktı.

1991 genel seçimlerinde de çifte barajlı bir uygulama sözkonusu olmuş,buna ilave olarak da kontenjan uygulaması getirilmişti. Böyle bir değerlendirmede,beş parti, (DYP, ANAP, SHP,RP,DSP) %10 ülke barajını aşma başarısı gösterebilmişti.

Bu partilerden DYP,ülke genelinde aldığı %27 oy oranıyla mecliste 178 milletvekiliyle temsil edilmişti. Eğer bu seçimlerde,bölge barajı uygulamasıyla,kontenjan uygulaması kaldırılmış,sadece %10 olan ülke barajı uygulamasına devam edilmiş olsaydı; DYP, mecliste 131 milletvekiliyle %29.1 oranında temsil edilecekti. Böyle bir uygulamada, önceki uygulamaya göre daha az milletvekili kazanmasına rağmen,DYP,yine de ülke genelinde aldığı oy oranından daha fazla bir oranda mecliste temsil edilecekti. Bu parti için de aşkın bir temsil söz konusu olacaktı.

Böyle bir değerlendirmede de hiç bir parti tek başına hükümeti kurabilecek çoğunluğa sahip olamayacaktı.

1991 genel seçimlerinde ülke barajını aşan partilerden ANAP,çifte barajlı yöntemle yapılan değerlendirmede,ülke genelinde aldığı %24 oranındaki oyla mecliste 115 milletvekiliyle temsil edilmişti. Eğer bu seçimlerde bölge barajı uygulanmamış,anacak %10 ülke barajı tek başına uygulanmış olsaydı,ANAP,mecliste 113 milletvekiliyle %25.1 oranında temsil edilecekti. Bu da ANAP'ın ülke genelinde aldığı oy oranına yakın bir oranda mecliste temsil edilmesi demek olacaktı.

1991 genel seçimlerinde CHP de ülke genelinde uygulanan %10'luk barajını aşma başarısı göstermişti. Çifte barajlı yöntemle yapılan değerlendirmede,ülke genelinde %20.8 oranında oy almış olan bu parti,mecliste 88 milletvekiliyle %19.5 oranında temsil edilmişti. Ancak eğer bu seçimlerde bölge barajı uygulanmamış,ancak sadece %10'luk ülke barajı uygulanmış olsaydı; bu parti,mecliste 101 milletvekiliyle %22.4 oranında temsil edilecekti.

Refah Partisi de 1991 seçimlerinde,ülke genelinde uygulanmış olan %10'luk barajı

aşarak,mecliste temsil edilme hakkı kazanmıştı. RP,çifte barajlı yöntemle yapılmış olan değerlendirmede,ülke genelinde aldığı %16.9 oranındaki oyla mecliste 62 milletvekiliyle,%13.8 oranında temsil edilmişti. Ancak bu seçimlerde bölge barajı uygulanmamış, sadece %10 olan ülke barajı uygulanmış olsaydı, bu parti,mecliste 74 milletvekiliyle %16.4 oranında temsil edilecekti. Böylece bu parti de ülke genelinde aldığı oy oranına yakın bir oranda mecliste temsil edilmiş olacaktı.

1991 genel seçimlerinde %10 ülke barajını aşarak mecliste temsil hakkı kazanan bir diğer parti de DSP'ydi. Bu parti,çifte barajlı yöntemle yapılan değerlendirmede,ülke genelinde aldığı %10.8 oranındaki oyuyla,7 milletvekili çıkararak, mecliste %1.5 oranında temsil edilmişti. Bu seçimlerde bölge barajı uygulaması kaldırılmış,sadece %10 olan ülke barajı tek uygulanmış olsaydı, bu parti,31 milletvekiliyle mecliste temsil edilecekti. Bu da meclisin %6.8'i demektir. Bu şekildeki bir değerlendirmeden DSP, karlı çıkacaktı.

1995 genel seçimlerinde uygulama alanı bulmuş olan bu yöntemde,Refah Partisi ülke genelinde aldığı %21.4 oranındaki oyla,meclise 158 milletvekili sokarak,mecliste %28.7 oranında temsil edilme başarısını göstererek birinci parti olmuştu.

Bu seçimlerde %10 ülke barajını aşan beş partiden biri de DYP'ydi. Bu parti,ülke genelinde aldığı %19.2 oranındaki oyla 135 milletvekili çıkararak,mecliste %24.5 oranında temsil edilmişti.

%10 ülke barajını aşan bir diğer parti de ANAP'tı. Bu parti ülke genelinde aldığı %19.6 oranındaki oyla mecliste 132 milletvekiliyle temsil edilmişti.

DSP,1995 genel seçimlerinde,ülke genelinde aldığı %14.6 oranındaki oya karşılık, mecliste 76 milletvekiliyle %13.8 oranında temsil edilmişti.

1995 genel seçimlerinde %10 ülke barajını aşan partilerden biri de CHP'ydi. Bu parti,ülke genelinde aldığı %10.7 oranındaki oyla mecliste,49 milletvekiliyle %8.9 oranında temsil edilmişti.

Bu seçimlerde hiç bir parti,tek başına iktidar olabilme başarısını gösterememiş, koalisyon hükümetlerine yol açılmıştı.

7.3. SENARYO 5: Milli Bakiye Yöntemi Uygulanarak Yapılan Değerlendirme (1965 Yöntemi)

Milli bakiye yönteminde, partilerin aldıkları oylar, önce çevre seçim sayısına bölünür. Partilerin aldıkları oyların içinde bu sayı kaç defa varsa, bu parti o kadar milletvekili çıkarır, artan oylar ülke genelinde toplanır ve toplanan bu oylar ülke seçim sayısına bölünür, elde edilen sayı, partilerin bölge düzeyinde aldıkları milletvekili sayısına eklenir. Eğer ek-sik milletvekilliği kalırsa, bu defa da en yüksek artık oydan başlayarak, partilere dağıtım yapılır.

Türkiye'de şimdiye kadar sadece 1965 seçimlerinde uygulanmış olan bu yöntem daha çok küçük partilerin oylarını korumaktadır.

1973 genel seçimlerinde bu yöntem uygulanmış olsaydı; ülkenin en çok oy almış olan partisi, CHP, önce seçim çevresi düzeyinde yapılan değerlendirmede, 114 milletvekili kazanmış olacaktı. Bütün seçim çevrelerindeki artık oylar ulusal düzeyde toplandığında, CHP'nin 787.571 oyunun değerlendirilmemiş olduğu görülecekti. Ancak bu aşamada ülk genelinde 169 milletvekilliğinin açık kalacaktı. İkinci aşamada, ülke genelinde yapılan değerlendirilmede de bu parti 34 milletvekilliği daha kazanmış olacaktı. Ayrıca bütün milletvekilliklerinin dağıtımından sonra yine de açıkta milletvekilliği kaldığı için yapılan üçüncü değerlendirmede de en çok oyu partiler arasında bu milletvekillikleri dağıtılacaktı, bundan da CHP bir milletvekilliği daha kazanacak, böylece bu partinin kazandığı milletvekili sayısı toplam 149 olmuş olacaktı. Bu parti, ülke genelinde aldığı %33.3 oranındaki oyla, mecliste yine buna yakın bir oranda, %33.1 oranında temsil edilecekti.

Bu sonuç da yine bu partinin tek başına iktidar olamayacağını gösterecekti. Bu yöntem bu seçimlerde uygulanmış olsaydı, CHP için olandan daha az milletvekili çıkarmak anlamına gelecekti.

1973 genel seçimlerinde milli bakiye yöntemi uygulanmış olsaydı; AP, ülke genelinde aldığı %29.8 oranındaki oyla 131 milletvekili çıkaracak, mecliste %29.1 oranında temsil edilecekti. Bu durumda bu parti için de yine adil bir temsilden söz etmek mümkün olacaktı. Çünkü bu parti ülke genelinde %29.8 oranında oy almıştı. Meclisteki temsili de buna çok yakın olacaktı.

Bu seçimlerde, milli bakiye yöntemi uygulanmış olsaydı; MSP, ülke genelinde aldığı

%11.8 oranındaki oyuna karşılık,mecliste 55 milletvekiliyle %12.2 oranında temsil edilecekti. Bu parti de ülke genelinde aldığı oy oranına yakın bir oranda meclise milletvekili sokacaktı.

1973 genel seçimlerinde,ülke düzeyinde %11.9 oranında oy alan Demokratik Parti, milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede 54 milletvekili çıkaracak ve mecliste %12 oranında temsil edilecekti.

Bu seçimlerde ülke genelinde %5.3 oranında oy alan CGP, milli bakiye yöntemine göre yapılan değerlendirmede,24 milletvekili çıkaracak,mecliste de %5.3 oranında temsil edilecekti.

Barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede ülke genelinde aldığı %3.4 oranındaki oya karşılık,mecliste %3.4 oranında temsil edilmiş olan MHP,bu seçimlerin milli bakiye yöntemiyle değerlendirilmesi halinde 16 milletvekili çıkaracak ve mecliste %3.5 oranında temsil edilecekti.

1973 genel seçimlerinde,ülke genelinde %1.1 oranında oy alan TBP,bu seçimlerin milli bakiye yöntemiyle değerlendirilmesi halinde mecliste 5 milletvekiliyle temsil edilecekti. Bunun meclis geneline oranı da ülke genelinde aldığı oy oranıyla aynı (%1.1) olacaktı. Barajsız d'Hond yöntemiyle değerlendirilen 1973 genel seçimlerinde,ülke genelinde %0.6 oranında oy alan MP, milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede 3 milletvekili çıkarma başarısı gösterebilecekti.

Bunların yanında bağımsızlar da ülke genelinde aldıkları %2.8 oranındaki oyla, milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede 13 milletvekiliyle mecliste temsil edilecekti. Yani meclisin %2.9'u bağımsız milletvekillerinden oluşacaktı.

1977 genel seçimlerinde yine ülke genelinde aldığı %41.3 oranındaki oyla CHP,Birinci parti olmuştu. Bu parti,ülke genelinde aldığı bu oy oranıyla mecliste 213 milletvekiliyle temsil edilmişti. Eğer bu seçimler milli bakiye yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı,bu parti,185 milletvekiliyle mecliste %41.1 oranında temsil edilecekti. Bu partinin ülke genelinde aldığı %41.3 oranındaki oyu dikkate alınırsa,böyle bir yöntemde çok adil bir yansımının olacağı görülecekti.

Bu seçimlerde,ülke genelinde %36.9 oranında oy almış olan AP, milli bakiye yöntemine göre yapılacak değerlendirmede 163 milletvekiliyle mecliste %36.2 oranında tem-

sil edilecekti. ANAP'ın aldığı oyun meclise yansıması da çok adil olacaktı.

1977 genel seçimlerinde barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmede, ülke genelinde aldığı %8.6 oranındaki oyla mecliste 24 milletvekiliyle temsil edilmiş olan MSP, bu seçimlerde milli bakiye yöntemi uygulanmış olsaydı, 40 milletvekilliği kazanıp, mecliste %8.8 oranında temsil edilecekti.

Bu seçimlerde, ülke genelinde %6.4 oranında oy alan MHP, milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede, 29 milletvekili çıkarıp, mecliste %6.4 oranında temsil edilecekti. Bu parti ülke genelinde aldığı oy oranı kadar bir oranda mecliste temsil edilecek, böylece bütün oyları hedefini bulmuş olacaktı.

Barajsız d'Hondt yöntemiyle değerlendirilmiş olan 1977 genel seçimlerinde ülke genelinde %1.9 oranında oyla, mecliste 3 milletvekiliyle temsil edilen CGP, milli bakiye yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede, bu oy oranıyla 9 milletvekili çıkarıp, mecliste %2 oranında temsil edilebilecekti.

1977 genel seçimlerinde ülke genelinde %1.9 oranında oy alan bir diğer parti de DP idi. Bu parti, bu oy oranıyla milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede 9 milletvekili çıkarıp, mecliste %2 oranında temsil edilecekti. Böylece bu parti, ülke genelinde aldığı oya yakın bir oranda mecliste temsil edilme olanağı bulabilecekti.

1977 genel seçimlerinde, barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede meclise milletvekili sokma başarısı gösteremeyen TBP, milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede ülke genelinde aldığı %0.4 oranındaki oyla, 2 milletvekilini meclise sokma başarısı gösterip, mecliste de %0.4 oranında temsil edilebilecekti.

Barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede, ülke genelinde aldığı %0.1 oranındaki oyla meclise milletvekili sokmayı başaramayan TİP, milli bakiye yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede 1 milletvekil kazanıp, mecliste %0.1 oranında temsil edilecekti.

Bunların yanında bağımsız milletvekilleri de böyle bir yöntemde kazançlı çıkacaklardı. milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede ülke genelinde %2.5 oranında oy almış olan bağımsızlar, 12 milletvekiliyle mecliste temsil edileceklerdi. Barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede ise 4 milletvekili bağımsız olarak meclise girmişti.

1977 seçimleri milli bakiye yöntemine göre değerlendirildiğinde, büyük partiler çıkardıkları milletvekili sayılarından daha az sayıda temsil edilecek; buna karşın küçük parti

ler,hak ettikleri oranlarda mecliste temsil edilebilecekti.

1983 genel seçimlerinde milli bakiye yöntemi uygulanmış olsaydı,ANAP,ülke genelinde aldığı %45.1 oranındaki oyla,179 milletvekili çıkaracak,mecliste %44.7 oranında temsil edilecekti. Bu sonuçla ANAP,mecliste tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşamayacağından,bir koalisyon hükümeti veya bir azınlık hükümeti kurmak zorunda kalacaktı. Ancak ülke genelinde alınan oyların,meclise yansması açısından çok adil bir sonuç görecektikz. ANAP,ülke genelinde aldığı %45.1 oranındaki oyla mecliste %44.7 oranında temsil edilecekti.

Ancak ANAP,çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede 211 milletvekili kazanmıştı. Bu partinin ülke genelinde aldığı oyla,mecliste temsil oranı arasında büyük bir fark vardı.

1983 genel seçimlerinde ülke genelinde aldığı %30.5 oranındaki oyla,çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede 117 milletvekili çıkaran HP,Milli Bakiye Yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede,121 milletvekili çıkarıp,mecliste %30.2 oranında temsil edilecekti. Bu partinin ülke genelinde aldığı oy oranıyla,meclise soktuğu milletvekillerinin oranı arasında hemen aynı denecek kadar yakınlık olacaktı. Ancak bu parti de mecliste,tek başına hükümet kurmak için gerekli çoğunluğa sahip olamayacaktı.

1983 genel seçimlerinde,çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede,ülke genelinde aldığı %23.3 oranındaki oyla 71 milletvekili çıkararak,mecliste %17.8 oranında temsil edilen MDP,bu seçimlerde milli bakiye yöntemi uygulanmış olsaydı,95 milletvekili çıkaracak,mecliste %23.7 oranında temsil edilecekti. Bu partinin ülke genelinde aldığı oy oranıyla,mecliste temsil oranı arasında yok denecek kadar az fark olacaktı.

Bu seçimlerde,milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede,ülke genelinde aldıkları %1.1 oranındaki oyla Bağımsızlar,toplam 5 milletvekiliyle mecliste temsil edileceklerdi.

1983 genel seçimlerinde,milli bakiye yöntemi uygulanmış olsaydı,hiç bir parti mecliste mutlak çoğunluğu elde edemeyecek,ya koalisyon hükümetleri,ya azınlık hükümetleri,ya da en güçlü olasılıkla bir askeri hükümet kurulacaktı. Bunların yanında bir ihtimalle de askerlerin kontrolünde,çoğu askerlerden oluşan asker-sivil karışımı bir iktidar kurulacak,bu da ülkeyi bir sonraki normal seçim dönemine kadar yönetecekti.

Bu açıdan bakılınca milli bakiye sisteminin bu seçimlerde pek de olumlu sayılabilecek bir sonuç doğuramayacağı görülecekti. Gerçi bu sadece bu seçimlere özgü bir durum değildir. Zaten bu seçim yönteminin en büyük özelliği, çok partili sistemde, belli bir partiye avantaj sağlamayıp, partilerin ülke genelinde aldıkları oy oranına yakın bir oranda mecliste temsil edilmesini sağlamasıdır. Seçim sonuçları, meclise çok adil yansımaktadır. Milli bakiye yönteminin en iyi yönü, küçük partilerin de mecliste, ülke genelinde aldıkları oy oranına yakın bir oranda temsil edilmesini sağlamasıdır. Bu şekilde ülke genelinde kullanılan bütün oylar değerlendirilmiş ve meclise yansımış olmaktadır.

1987 genel seçimlerinde milli bakiye yöntemi uygulanmış olsaydı; ülke genelinde %36.3 oranında oy alan ANAP, çıkardığı 161 milletvekiliyle birinci parti olacak, mecliste %35.8 oranında temsil edilecekti. ANAP, bu seçimlerde ülke genelinde tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşamayacağı için yine koalisyon veya azınlık hükümeti kurmak zorunluluğu doğacaktı. Bu seçimlerde milli bakiye yönteminin uygulanması halinde ANAP, ülke genelinde aldığı oy oranından daha az bir oranda mecliste temsil edilecek, böylece, Türk siyasal hayatında ve günümüze değin yapılmış olan bütün seçimlerde ilk defa ülke genelinde en çok oyu alan bir parti, mecliste, ülke genelinde aldığı oydan daha az oranda temsil edilmiş olacaktı.

Eğer bu seçimlerde milli bakiye yöntemi uygulanmış olsaydı; ülke genelinde %24.8 oranında oy alarak ikinci olan parti SHP, 109 milletvekili çıkaracak ve mecliste %24.2 oranında temsil edilecekti. Görüldüğü gibi bu partinin ülke genelinde aldığı oyla mecliste temsil oranı arasında yok denecek kadar az fark olacaktı.

1987 genel seçimlerinde sözkonusu yöntem uygulanmış olsaydı; DYP, ülke genelinde aldığı %19.1 oranındaki oyla 87 milletvekili çıkaracak ve mecliste %19.3 oranında temsil edilecekti. Böylece bu parti için de çok adil bir yansımanın sözkonusu olacağını söyleyebiliriz.

Bu seçimlerde, böyle bir yöntemle yapılacak bir değerlendirmeden kazançlı çıkacak bir diğer parti de DSP olacaktı. Çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede, ülke barajını aşmadığı için oyları değerlendirmeye alınmayan ve bu nedenle de milletvekili çıkaramayan DSP, milli bakiye yöntemi bu seçimlere uygulansaydı 39 milletvekili çıkaracaktı. %8.5 oy oranıyla DSP, mecliste %8.6 oranında temsil edilecekti.

RP ise, 1987 seçimlerinde ülke genelinde aldığı %7.2 oranındaki oyla, milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede 34 milletvekiliyle mecliste temsil edilme başarısı gösterecekti. Böylece Refah Partisi, mecliste %7.5 oranında temsil edilip, ülkede aldığı oyların tümünü değerlendirmiş olacaktı.

1987 genel seçimlerinde, çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmede ülke genelinde uygulanan %10 barajını aşmadığı için milletvekili çıkarma başarısı gösteremeyen bir diğer parti MÇP, milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede, ülke genelinde aldığı %2.9 oranındaki oyla mecliste 14 milletvekiliyle %3.11 oranında temsil edilecekti.

Aynı seçimlerde IDP, ülke genelinde aldığı %0.8 oranındaki oyuyla, milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede 4 milletvekili çıkaracaktı. Ayrıca böyle bir değerlendirmede, bağımsızlar da ülke genelinde aldıkları toplam 89.265 oyla, mecliste 2 milletvekiliyle temsil edileceklerdi.

1987 genel seçimlerinde de milli bakiye yöntemi uygulanmış olsaydı, bu yöntemin büyük partilere prim tanımaması nedeniyle hiç bir parti tek başına iktidar olabileceği çoğunluğa ulaşamayacaktı.

1991 genel seçimlerinde, ülke genelinde aldığı %27 oranındaki oyla DYP, milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede, çıkaracağı 119 milletvekiliyle birinci parti olacaktı. Bu partinin meclisteki temsil oranı, ülke genelinde aldığı oy oranına çok yakın, %26.4 olacaktı. Böylece, çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmede olduğu gibi DYP, ülkede en çok oyu alan parti olmasına karşın, tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşamayacak, yine koalisyon hükümetlerinin kurulma zorunluluğu ortaya çıkacaktı.

Aynı seçimlerde, ülke genelinde aldığı %24 oy oranıyla ikinci parti olan ANAP, milli bakiye yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede, 105 milletvekili çıkaracak, mecliste %23.3 oranında temsil edilecekti. Böylece ülke genelinde aldığı oy oranına çok yakın bir oranda mecliste temsil edilecekti.

1991 genel seçimlerinde milli bakiye yöntemi uygulanmış olsaydı, SHP, ülke genelinde aldığı %20.8 oy oranıyla 96 milletvekili çıkaracak, mecliste %21.3 oranında temsil edilecekti. Çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle yapılmış olan değerlendirmeden 8 milletvekili

daha fazla çıkaracak olan SHP, bu sayıyla kurulması olası bir DYP-SHP koalisyon hükümetinde öncekinden daha çok ağırlığa sahip olacaktı.

Milli bakiye yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede, RP, ülke genelinde aldığı %16.9 oya karşın, 78 milletvekili çıkararak, mecliste %17.3 oranında temsil edilecekti.

1991 genel seçimlerinde, ülke genelinde %10.8 oranında oy alan DSP, milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede; bu oy oranıyla 47 milletvekili çıkaracak ve mecliste %10.4 oranında temsil edilecekti. Böylece bu parti de böyle bir değerlendirmeden kazançlı çıkacaktı.

1991 seçimlerinde mücadele eden bir başka parti SP ise, ülke genelinde aldığı, %04 oranındaki oyla, milli bakiye yöntemi sayesinde 2 milletvekili çıkaracaktı.

Bu seçimlerde, bağımsızlar ülke genelinde çok az (33.256) oy aldıkları için bu oyları milletvekili çıkarmaya yetmeyecekti. Bu seçimlerde milli bakiye yöntemi uygulanmış olsaydı, yine hiç bir parti tek başına hükümet kurma yeter sayısına ulaşamayacak, tekrar koalisyon veya azınlık hükümetleri kurulmuş olacaktı.

1995 genel seçimlerinde ise, milli bakiye yönteminin uygulanması halinde, ülke genelinde %21.4 oranında oy alarak birinci parti olan RP, 118 milletvekili çıkaracak, mecliste %21.4 oranında temsil edilecekti. Görüldüğü gibi Refah Partisi ülke genelinde aldığı oy oranının aynısıyla mecliste temsil edilecekti.

Ancak böyle bir sonuçla bu seçimlerde ülkenin en büyük partisi durumunda olan Refah Partisi, tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa sahip olamayacaktı. %10 ülke barajı uygulamasıyla yapılmış olan değerlendirmede olduğu gibi, hiç bir parti tek başına iktidar olamayınca koalisyon hükümetlerinin kurulması zorunlu hale gelecekti.

Bu seçimlerde milli bakiye yönteminin uygulanması halinde, ülke genelinde %19.6 oranında oy alarak ikinci olan ANAP, 108 milletvekiliyle mecliste temsil edilecek, milletvekili oranı da %19.6 olacaktı. Böylece bu partinin ülke genelinde aldığı oyla meclisteki temsil oranı aynı olacaktı.

Milli bakiye yöntemiyle yapılacak değerlendirmede 1995 seçimlerinde üçüncü en çok (%19.2) oyu alan parti olan DYP, 105 milletvekili çıkaracak bu sayıyla, mecliste %19.1 oranında temsil edilecekti.

DSP ise, bu seçimlerde milli bakiye yönteminin uygulanması halinde, ülke genelinde

aldığı %14.6 oranındaki oyla 80 milletvekili çıkaracak ve ülke genelinde aldığı oy oranına yakın bir oranda ,%14.5 oranında,mecliste temsil edilecekti.

Bu seçimlerde %10 ülke barajlı yonteme göre ülke barajını aşip,mecliste temsil edilme başarısı gösteren bir diğler parti CHP,milli bakiye yonteminin bu seçimlere uygulanması halinde,ülke genelinde aldığı %10.7 oranındaki oyla 59 milletvekili çıkaracak ve mecliste %10.7 oranında temsil edilecekti.

%10 ülke barajı uygulamasıyla yapılan değerlendirmede,bu barajı aşamadığı için,oyları değerlendirmeye alınmayan MHP,bu seçimlerde milli bakiye yontemi uygulanması halinde,ülke genelinde aldığı %8.2 oranındaki oyuyla 45 milletvekili çıkaracak ve mecliste %8.2 oranında temsil edilecekti.

1995 seçimlerinde %10 ülke barajını aşamadığı için oyları değerlendirilmeyen bir diğler parti HADEP,milli bakiye yontemiyle yapılacak değerlendirmede,ülke genelindeki %4.2 oranındaki oyuyla 23 milletvekili çıkarıp,mecliste yine aynı oranda temsil edilecekti.

Ülke genelinde aldıkları oyların oranı %1'e ulaşamayan partilerden YDP,%03 oranındaki oyuyla,böyle bir değerlendirmede 2 milletvekili çıkaracaktı. Milli bakiye yontemiyle yapılacak bir değerlendirmede %05 oranında oy alan MP,2 milletvekili, %02 oranında oy alan İP,1 milletvekili, %05 oranında oy alan YDH,3 milletvekili, %01 oranında oy alan YP,1 milletvekili çıkaracaktı. Ayrıca bağımsızlar da ülke genelinde aldıkları %05 oranındaki oyla meclise 3 milletvekiliyle girme başarısı gösterebileceklerdi.

1995 genel seçimlerinde milli bakiye yontemi uygulansaydı;hiç bir parti tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşamayacağından ya koalisyon hükümetleri veya azınlık hükümetleri kurma zorunluluğu doğacaktı. %10 ülke barajı uygulamasıyla yapılmış olan değerlendirmede de hiç bir parti tek başına hükümeti kuracak çoğunluğa ulaşamamış,bu nedenle de koalisyon hükümetleri kurulmuştu. Gerçi parlamenter rejimlerde,siyasal yaşamda,en önemli sorun,oyların çok parti arasında paylaşılması nedeniyle çoğu zaman tek parti iktidarının mümkün olmamasıdır (Turhan,1993,56).

Milli bakiye yonteminin Türkiye'de uygulanması halinde çıkaracağı sonuçlara bakılacak olursa,bu yontem,büyük partilere kesinlikle prim tanımamaktadır. Büyük,küçük bütün partilerin ülke genelinde aldıkları oy oranlarına yakın bir oranda mecliste temsil edilmelerini sağlamaktadır. Bu açıdan çok adil bir yontem olduğu söylenebilir.

7.4. SENARYO 6: %10 Ülke ve %10 Bölge Barajı Uygulamasıyla Yapılan Değerlendirme

Bazı partiler ülke genelinde uygulanan, çıkarılacak milletvekili sayısına göre değişebilen bölge barajlarının çok yüksek olduğu konusunda şikayet etmektedirler. Bu şikayetlerin nedeni doğru olup olmadığını sınamak için, ülke barajını aynı tutup, bölge barajını %10 düzeyine indirerek yapılacak değerlendirmeden şu sonuçlar çıkacaktır:

1973 genel seçimlerinde böyle bir yöntem uygulanmış olsaydı, ülke genelinde uygulanan %10'luk barajı CHP, AP, DP ve MSP olmak üzere dört parti aşma başarısı göstereceğinden sadece bu dört partinin oyları değerlendirilecekti. Böyle bir değerlendirmeye göre, ülke genelinde %33.3 oranında oy alan CHP, 206 milletvekilli çıkarıp, mecliste %45.7 oranında temsil edilecekti. Aynı şekilde AP, ülke genelinde aldığı %29.8 oranındaki oyla, 164 milletvekili çıkarıp, mecliste, %36.4 oranında temsil edilecekti. DP ise ülke genelinde aldığı %11.9 oranındaki oyuna karşılık, meclise 41 milletvekili sokarak %9.1 oranında temsil edilecekti. Ülke genelinde %10 barajını aşan bir diğer parti MSP ise, ülke genelinde aldığı %11.8 oranındaki oyla 39 milletvekili kazanıp, mecliste %8.6 oranında temsil edilecekti.

1977 genel seçimlerinde böyle bir yöntem uygulanmış olsaydı, sadece iki parti, CHP ve AP %10'luk barajını aşabilecekti. Ülke genelinde %41.3 oranında oy alarak bu seçimlerde birinci parti olarak çıkan CHP, böyle bir değerlendirmede, 237 milletvekili çıkararak, mecliste %52.6 oranında temsil edilecek ve böylece tek başına iktidar olabilecekti. Ülke genelinde uygulanan %10'luk barajını aşan ikinci parti olan AP, %36.9 oranındaki genel oyuyla 213 milletvekili çıkararak, mecliste %47.3 oranında temsil edilecekti.

%10 ülke ve %10 bölge uygulaması 1983 genel seçimlerinde uygulanmış olsaydı, seçimlere girme hakkı kazanan üç parti (ANAP, HP ve MDP) de ülke barajını aşabileceklerdi. Bu seçimlerde %45.1 oy oranıyla en yüksek oyu alan ANAP, böyle bir yöntemin uygulanması halinde 190 milletvekili çıkaracak ve mecliste %47.5 oranında temsil edilecekti. HP ise ülke genelinde aldığı %30.5 oy oranıyla 123 milletvekili çıkaracak ve mecliste %30.7 oranında temsil edilecekti. Ülke barajını aşan bir diğer parti MDP, ülke genelinde aldığı %23.3 oranındaki oyuyla 87 milletvekili çıkaracak, mecliste %21.7 oranında temsil edilecekti.

1987 genel seçimlerinde bu yöntem uygulanmış olsaydı,ülke barajını ANAP,SHP ve DYP olmak üzere üç parti aşacaktı. Ülke genelinde aldığı %36.3 oy oranıyla birinci olan ANAP,bu oy oranıyla 215 milletvekili çıkarıp,mecliste % 47.7 oranında temsil edilecekti. SHP ise,ülke genelinde aldığı %24.8 oranındaki oyla 133 sandalye kazanıp,mecliste %29.5 oranında temsil edilecekti. Bu seçimlerde %10 ülke barajını aşarak oyları değerlendirilen bir diğer parti DYP,ülke genelinde aldığı %19.1 oy oranıyla 102 milletvekili çıkaracak,mecliste 22.6 oranında temsil edilecekti.

Bu yöntemin 1991 genel seçimlerinde uygulanmış olsaydı,,beş parti,DYP,ANAP, SHP,RP ve DSP,ülke barajını aşma başarısı gösterecekti. Bu partilerden DYP,ülke genelinde aldığı %27 oranındaki oyla 135 milletvekili çıkaracak,mecliste %30 oranında temsil edilecekti. Aynı şekilde ANAP ülke genelinde aldığı %24 oy oranıyla 114 milletvekili çıkaracak,mecliste %25.3 oranında temsil edilecekti. Ülke genelinde %20.8 oranla en yüksek üçüncü oyu alan SHP,bu oy oranıyla 100 milletvekili çıkaracak,mecliste %22.2 oranında temsil edilecekti. RP,ülke genelinde aldığı %16.9 oy oranıyla,70 milletvekili çıkaracak,mecliste %15.5 oranında temsil edilecekti. Bu seçimlerde %10 ülke barajını aşan bir diğer parti de DSP'ydi. Bu parti,bu seçimlerin söz konusu yöntemle değerlendirilmesi halinde ülke genelinde aldığı %10.8 oranındaki oyla 31 milletvekili çıkaracak, mecliste %6.8 oranında temsil edilecekti.

24 Aralık 1995 günü yapılan genel seçimlerde bu yöntem uygulanmış olsaydı; beş parti,ülke barajının aşma başarısı gösterecektir. Bu partilerden RP,ülke genelinde aldığı %21.4 oranındaki oyla,yine 158 milletvekili çıkaracak ve mecliste %28.7 oranında temsil edilecekti. DYP,ülke genelinde aldığı %19.2 oranındaki oyla 138 milletvekili çıkaracak, mecliste temsil oranı da %25.1 olacaktır. Ülke barajını aşan bir diğer parti, ANAP, böyle bir yöntemin bu seçimlerde uygulanması halinde,ülke genelinde aldığı %19.6 oranındaki oy oranıyla 136 milletvekili çıkarıp,mecliste %24.7 oranında temsil edilecekti. Bunların yanında DSP,ülke genelinde aldığı %14.6 oranındaki oyla 76 milletvekili çıkarıp,mecliste %13.8 oranında temsil edilecekti. Ülke genelinde baraja yakın,yani %10.8 oranında oy alan CHP,böyle bir yöntemin bu seçimlere uygulanması halinde,ülke genelinde aldığı %10.7 oy oranıyla 42 milletvekili çıkaracak,mecliste %7.6 oranında temsil edilecekti.

7.5. SENARYO 7:%10 Ülke,%20 Bölge Barajı Uygulamasıyla Yapılan Değerlendirme

1980 genel seçimlerinde uygulanmaya başlanan barajlı yöntemlerde,ilk olarak ülke genelinde sabit bir oran belirlenir. İkinci olarak da bölge düzeyinde,çıkarılacak milletvekili sayısına göre değişebilen ve çoğunlukla da %20'nin üzerinde bir oran belirlenir.

1973 sonrası genel seçimlerinde %10 ülke barajı aynen korunup,bölge barajının bütün seçim çevrelerinde aynı olacak şekilde %20 olarak belirlenmesi halinde şu sonuçlar elde edilecekti:

1973 genel seçimlerinde böyle bir yöntemin uygulanması halinde,ülkede en çok oyu alan parti olan CHP,221 milletvekili çıkaracak,mecliste de %49.1 oranında temsil edilecekti. İkinci en çok oyu alan parti AP,ülke genelinde aldığı %29.8 oy oranıyla, meclise 177 milletvekili sokarak,%29.8 oranında temsil edilecekti.

Bu seçimlerde,%10 ülke barajını aşma başarısı gösteren DP,ülke genelinde aldığı %11.9 oy oranıyla,25 milletvekili kazanacak ve mecliste %5.5 oranında temsil edilecekti. MSP,ülke genelinde aldığı %11.8 oranındaki oyla 27 milletvekili kazanarak,mecliste %6 oranında temsil edilecek,böylece mecliste temsil hakkı kazanan dördüncü parti olacaktır.

1973 seçimlerinde böyle bir yöntem uygulanmış olsaydı;hiç bir parti,tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamayacak,koalisyon veya azınlık hükümetleri kaçınılmaz olacaktır.

1977 seçimlerinde %10 ülke %20 bölge barajı uygulanmış olsaydı;sadece iki parti, CHP ve AP,aşacağından sadece bunların oyları değerlendirmeye alınacaktı. Bu seçimlerde de ülkede en çok oyu alan CHP,ülke genelinde aldığı %41.3 oranındaki oyla,meclise 242 milletvekili sokmayı başarabilecek,mecliste %53.7 oranında temsil edilecekti. İkinci en çok oyu alan parti olan AP ise,ülke genelinde aldığı %36.9 oranındaki oyla 208 milletvekili çıkaracak ve mecliste %46.3 oranında temsil edilecekti.

%10 ülke ve %20 bölge barajı uygulamasıyla 1983 genel seçimleri değerlendirilseydi;kendilerine seçimlere girme hakkı tanınan üç parti,ANAP,HP ve MDP,ülke genelindeki %10 barajını aştıklarından,bu üç partinin de oyları değerlendirilecekti. Bunlardan ANAP, ülke genelinde aldığı %45.1 oy oranıyla,ülkede en çok oyu alan parti olmuştu. Böyle bir değerlendirmede bu parti,207 milletvekili çıkararak,mecliste %51.8 oranında temsil edile-

ecekti. HP,ülke genelinde aldığı %30.5 oy oranıyla,121 milletvekili çıkaracak,mecliste, %30.2 oranında temsil edilme hakkı kazanacaktı. Ülke genelinde aldığı %23.3 oranındaki oyla üçüncü parti olan MDP,meclise 72 milletvekili sokma başarısı gösterip,%18 oranında temsil edilecekti.

Bu seçimlerde böyle bir yöntemin uygulanması halinde ANAP,tek başına iktidar olma başarısı gösterecekti. Ancak,%10 ülke ve çıkarılacak milletvekili sayısına göre değişebilen oranlarda bölge barajı uygulamasıyla yapılan değerlendirmeye göre 5 milletvekili daha az çıkaracaktı.

1987 genel seçimlerinde söz konusu seçim yönteminin uygulanması halinde,%10 ülke barajını aşan partilerden ANAP,ülke genelinde aldığı %36.3 oranındaki oyla 262 milletvekili çıkaracak,mecliste %58.2 oranında temsil edilecekti. SHP ise,bu seçimlerde böyle bir yöntemin uygulanması halinde ülke genelinde aldığı %24.8 oranındaki oyla 117 milletvekilini meclise sokacak ve mecliste %26 oranında temsil edilecekti. Bu seçimlerde %10 ülke barajını aşma başarısını gösteren bir diğer parti DYP,ülke genelinde elde ettiği %19.1 oranındaki oya karşılık,71 milletvekili kazanacak,mecliste %15.7 oranında temsil edilecekti.

Bu seçimlerde,böyle bir değerlendirmenin yapılması halinde ANAP,yine meclise tek başına hükümet kurmasına yetebilecek sayıda milletvekili sokma başarısı gösterebilecekti.

1991'de yapılan genel seçimlerde bu seçim yöntemi uygulanmış olsaydı,5 parti, DYP, ANAP,SHP,RP ve DSP, ülke genelinde %10 olarak uygulanan barajı aşacaktı. Bu partilerden DYP,ülke genelinde aldığı %27 oranındaki oyla ülkenin en büyük partisi olmuştu. Bu parti,bu seçimlerde,söz konusu yöntemin uygulanması halinde,149 milletvekili kazanacak ve mecliste %33.1 oranında temsil edilecekti. Bu seçimlerde ülke genelinde aldığı %24 oy oranıyla ikinci en büyük parti olan ANAP,bu oy oranıyla meclise 151 milletvekili sokma başarısı göstererek,mecliste %33.5 oranındaki temsille birinci büyük parti olacaktı. Bu seçimlerde %10 ülke barajını aşma başarısı gösteren SHP,ülke genelinde elde ettiği %20.8 oy oranıyla 88 milletvekili kazanarak,mecliste %19.5 oranında temsil edilecekti. Bir diğer parti RP,ülke genelinde aldığı %16.9 oranındaki oya karşılık meclise 57 milletvekili sokarak,%12.6 oranında temsil edilecekti. Ülke genelinde uygulanan %10 ülke barajını aşma başarısı gösteren beşinci parti DSP,ülke genelinde elde ettiği %10.8

oranındaki oya karşılık,5 milletvekili kazanarak,mecliste %1.1 oranında temsil edilecekti.

1991 genel seçimlerinde böyle bir yöntem uygulansaydı;hiç bir parti tek başına hükümet oluşturabilecek çoğunluğa ulaşamayacak,koalisyonlar dönemi tekrar başlayacaktı.

1995 genel seçimlerinde bu çifte barajlı yöntem uygulanmış olsaydı,%21.4 oy oranıyla ülkenin en büyük partisi olan RP,238 milletvekili kazanacak,meclisin %43.3'üne sahip olacaktı. Bu seçimlerde ikinci en çok oyu alan parti olan ANAP,ülke genelinde aldığı %19.6 oy oranıyla,126 milletvekili kazanarak,mecliste %22.9 oranında temsil edilecekti. Bu seçimlerde söz konusu yöntemin uygulanması halinde,DYP,ülke genelinde elde ettiği %19.2 oranındaki oyla,mecliste 118 milletvekiliyle,ülke barajını aşan bir diğer parti DSP,ülke genelinde elde ettiği %14.6 oy oranıyla,46 milletvekili çıkararak,mecliste %8.3 oranında,CHP ise,ülke genelinde elde ettiği %10.7 oranındaki oyla 22 milletvekili çıkaracak ve mecliste %4 oranında temsil edilecekti.

1995 genel seçimlerinde böyle bir yöntem uygulansaydı;,bölge barajı sayesinde, büyük partiler daha fazla avantaj elde edecek,milletvekili sayısı olduğundan daha fazla olacaktı. Örneğin,ölge barajı uygulanmadan,sadece %10 ülke barajıyla yapılan değerlendirmede 158 milletvekili kazanan RP,ülke barajının yanında bir de %20 bölge barajı uygulanarak yapılacak bir değerlendirmede 238 milletvekili kazanacaktı. Refah Partisi'nin dışındaki bütün partiler,böyle bir uygulamadan zararlı çıkacaklardı.

Bu seçimlerde,böyle bir yöntemin uygulanması halinde RP,milletvekili sayısını büyük oranda arttırabilmesine rağmen,yine de tek başına iktidar olmasına yetecek miktara ulaşamayacaktı. Ancak Refah Partisi'nin kuracağı bir koalisyonda öncesinden daha fazla ağırlığa sahip olacaktı.

6.6. SENARYO 8: Türk Sistemi Diye Adlandırılan "1.5'la Başlayan Yarımşar Aralıklı Aritmetik Dizi İle Bölme" Yöntemiyle Yapılan Değerlendirme

Bu yöntemde,d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede uygulanan 1'le başlayarak,birer aralıklı aritmetik dizi ile bölme yöntemine çok yakın olan bir uygulama söz konusudur. Bu yöntem çıkardığı sonuçlar açısından küçük partilerin aleyhine,büyük partilerin lehine bir özellik göstermektedir (Türk,1995,33).

Böyle bir yöntemi,1973 sonrası genel eçimlerine uyguladığımızda şu sonuçlar elde edilecekti:

Böyle bir yöntem 1973 genel seçimlerinde uygulanmış olsaydı,ülkede en çok oyu alan parti CHP,ülke genelindeki %41.3 oranındaki oyla,209 milletvekili elde ederek,%46.4 oranında,AP,ülke genelinde aldığı %29.8 oranındaki oyla 170 milletvekili kazanarak %37.7 oranında,MSP,ülke genelinde aldığı %11.8 oy oranıyla,33 milletvekili kazanarak,%7.3 oranında,DP,%11.9 oy oranıyla meclise 25 milletvekili sokma başarısı göstererek %5.5 oranında,CGP,%5.3 oy oranıyla,9 milletvekilliği kazanarak,%2 oranında ve bağımsızlar da %2.8 oy oranıyla,4 milletvekili kazanarak,%08 oranında mecliste temsil edilmiş olacaktı.

Bu seçimler, böyle bir yöntemle değerlendirilmiş olsaydı;yine hiç bir parti mecliste tek başına hükümet kurma çoğunluğuna ulaşamayacaktı.

1977 genel seçimleri,söz konusu yöntemle değerlendirilmiş olsaydı:ülkenin oy bakımından birinci partisi olan CHP,227 milletvekili çıkarıp,mecliste,%50.4 oranında;AP, 202 milletvekili çıkararak %44.9 oranında;MSP,15 milletvekilliği kazanarak,%3.3 oranında;MHP,4 milletvekiliyle %8.9 oranında;Bağımsızlar da 2 milletvekiliyle,4.5 oranında temsil edilecekti.

Bu seçimlerde böyle bir yöntem uygulansaydı,CHP,çıkardığı 227 milletvekiliyle tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşacak,büyük bir ihtimalle de koalisyon hükümetleri kurulmayacaktı.

1983 seçimleri sözü edilen yöntemle değerlendirilseydi,,ANAP,236 milletvekiliyle, mecliste %59 oranında,HP,114 milletvekili çıkararak,mecliste %28.5 oranında,MDP, 50 milletvekili çıkararak,%12.5 oranında temsil edilecekti.

Bu tür bir değerlendirmede,ANAP,1983 seçimlerinde yine tek başına iktidar olma çoğunluğuna sahip olacak,varolandan 24 milletvekili daha fazla çıkaracaktı. Diğer partilerden HP,3 ;MDP ise 21 milletvekili daha az çıkaracaklardı.

"1.5'la başlayan,yarımşar aralıklı aritmetik dizi ile bölme" yöntemi,1987 genel seçimlerinde uygulanmış olsaydı;Türkiye'de en çok oyu alan parti olan ANAP,251 milletvekili çıkararak,mecliste %55.8 oranında,SHP,113 milletvekili çıkararak %25.1 oranında, DYP,73 milletvekiliyle %16.2 oranında,RP,9 milletvekiliyle %2 oranında;DSP ise 4 milletvekiliyle,%0.9 oranında mecliste temsil edilecekti.

Bu seçimlerde böyle bir yöntemin uygulanması halinde ANAP,yine tek başına ikti

dar olma başarısını gösterebilecekti. Ancak bu defa var olandan 41 milletvekili daha az çıkaracaktı. Bu seçimlerde, bu tür bir yöntemle yapılan değerlendirmeden, ANAP dışında bütün partiler karlı çıkacaktı. DYP, olandan 14 milletvekili daha fazla, SHP, yine 14 milletvekili daha fazla, çıkaracak, RP, hiç milletvekili çıkarmamışken, böyle bir değerlendirmeyle 9 milletvekili, yine milletvekili çıkarma başarısını gösterememiş olan DSP, 4 vekiliyle mecliste temsil edilecekti.

1991 genel seçimleri böyle bir yöntemle değerlendirilmiş olsaydı, ülke genelinde en çok oyu alan DYP, 156 milletvekili çıkaracak, mecliste %34.6 oranında; ANAP, 114 milletvekiliyle, %25.3 oranında; SHP, 98 milletvekiliyle %21.8 oranında; RP, 66 milletvekiliyle %14.7 oranında; DSP ise, 16 milletvekiliyle, %3.5 oranında temsil edilecekti.

1991 genel seçimlerinde böyle bir yöntemin uygulanması, varolan durumu pek fazla değiştirmeyecekti. Yine hiç bir parti, tek başına hükümet kurabilmek için, mecliste yeterli çoğunluğa ulaşamayacak, yine koalisyon hükümetleri kurma zorunluluğu doğacaktır.

24 Aralık 1995 günü yapılmış olan genel seçimlerde bu yöntemi uygulayacak olsaydık; RP, 199 milletvekiliyle, mecliste %36.2 oranında; DYP, 135 milletvekiliyle %24.5 oranında; ANAP, 119 milletvekiliyle, %21.6 oranında; DSP, 72 milletvekiliyle %13 oranında; CHP, 25 milletvekiliyle %4.5 oranında temsil edilecekti.

Bu seçimlerde böyle bir yöntemle yapılacak bir değerlendirmede, hiç bir parti tek başına hükümet kurma çoğunluğuna sahip olamayacak, yine ya koalisyon veya azınlık hükümetleri kurulacaktı.

6.7. SENARYO 9: Bölge Barajı Uygulanmadan, Sadece %5 Ülke Barajı Uygulanmasıyla Yapılan Değerlendirme

1973 genel seçimlerinde, bölge barajı uygulamasına gidilmeden, sadece %5 ülke barajı uygulanarak yapılacak bir değerlendirmede CHP, ülke genelinde aldığı %31.8 oranındaki oyla 186 milletvekili çıkaracak, mecliste 41.3 oranında temsil edilecekti. Bu seçimlerde AP ise, ülke genelinde aldığı %28.5 oy oranıyla 151 milletvekili çıkaracak ve mecliste temsil oranı %33.6 olacaktı. Diğer partilerden MSP, ülke genelinde aldığı %11.3 oy oranıyla 48 milletvekili çıkararak mecliste %10.7 oranında, DP, ülke genelinde aldığı %11.4 oy oranıyla 45 milletvekili çıkararak, mecliste %10 oranında, CGP, ülke genelinde aldığı %5 oy oranıyla 14 milletvekili çıkararak mecliste %3.1 oranında temsil edilecekti.

Bunların yanında 6 milletvekili de bağımsız olarak meclise girebilecekti.

1977 genel seçimlerinde aynı yöntem uygulanmış olsaydı;CHP,AP,MSP ve MHP %5 ülke barajını aşacak,CHP 215 milletvekiliyle mecliste %47.8 oranında;AP,190 milletvekiliyle mecliste %42.2 oranında;MSP,25 milletvekiliyle mecliste %5.6 oranında;MHP ise 16 milletvekiliyle mecliste %3.6 oranında temsil edilecekti. Bunların yanında 4 milletvekili de bağımsız olarak meclise girme hakkı kazanacaktı.

1983 genel seçimlerinde bölge barajı kaldırılarak,sadece ülke barajı uygulaması yapılırsa,ülke barajı da %5 düzeyinde uygulansaydı;ANAP ülke genelinde aldığı %45.1 oy oranıyla,yine çifte barajlı d'Hondt yönteminde olduğu gibi 211 milletvekili çıkararak mecliste %52.75 oranında;HP,%30.5 oy oranıyla aynı şekilde 117 milletvekili çıkararak mecliste 29.25 oranında;MDP de %23.3 oy oranıyla 71 milletvekili çıkararak mecliste %17.75 oranında temsil edilecekti.

1987 genel seçimlerinde sadece %5 ülke barajı uygulamasıyla seçimler değerlendirilseydi;ANAP,%36.3 oy oranıyla 199 milletvekili çıkaracak,mecliste %44.22 oranında temsil edilecekti. DYP,ülke genelinde aldığı %19.1 oy oranıyla 94 milletvekili çıkararak, mecliste %20.9 oranında;SHP,ülke genelinde aldığı %24.8 oy oranıyla 115 milletvekili çıkararak mecliste %25.6 oranında;RP,%7.2 oy oranıyla 21 milletvekili çıkararak mecliste %4.7 oranında;DSP,ülke genelinde aldığı %8.5 oy oranıyla 20 milletvekili çıkararak mecliste %4.4 oranında temsil edilecekti. 1 milletvekili de bağımsız olarak meclise girecekti.

1991 genel seçimlerinde bölge barajı uygulanmadan,sadece %5 ülke barajı uygulanarak değerlendirme yapılmış olsaydı;DYP,ülke genelinde %27 oranındaki oyla 133 milletvekili çıkararak mecliste %29.6 oranında;ANAP,ülke genelinde aldığı %24 oy oranıyla 112 milletvekili çıkararak mecliste %24.9 oranında;SHP,ülke genelinde aldığı %20.8 oy oranıyla 99 milletvekili çıkararak mecliste %22 oranında;RP,ülke genelinde aldığı %16.9 oy oranıyla 74 milletvekili çıkararak mecliste %16.4 oranında;DSP ise,ülke genelinde aldığı %10.8 oranındaki oyla mecliste 32 milletvekiliyle %7.1 oranında temsil edilecekti.

1995 genel seçimlerinde ülke barajı %10 olarak değil de,%5 olarak uygulanmış olsaydı;ülke genelinde %21.4 oranında oy alan RP,146 milletvekili çıkararak mecliste %26.5 oranında temsil edilecekti. ANAP,ülke genelinde aldığı %19.6 oranındaki oyla

127 milletvekili çıkararak mecliste %23.1 oranında temsil edilecekti. DYP,ülke genelinde aldığı %19.2 oranındaki oya karşılık 123 milletvekili çıkaracak,mecliste temsil oranı da %22.4 olacaktır. DSP,ülke genelinde aldığı %14.6 oranındaki oyla 73 milletvekili çıkararak mecliste %13.3 oranında;CHP,ülke genelinde aldığı %10.7 oranındaki oya karşılık 48 milletvekili çıkararak mecliste %8.7 oranında;MHP,ülke genelinde aldığı %8.2 oranındaki oyuna karşılık 32 milletvekili çıkararak mecliste %5.8 oranında temsil edilecekti. Ayrıca 1 milletvekili de bağımsız olarak meclise girecekti.

DÖRDÜNCÜ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

Bu kesimde, çalışma konumuz "Türkiye'de 1973 sonrası genel seçimlerinin değişik seçim sistemleriyle değerlendirilmesi: İktidar senaryoculuğu" konusuna ilişkin araştırma sonuçları, bulgular, öneriler ve genel sonuç başlıkları altında ele alınmıştır.

8. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ

Bu bölümde, çalışma sonucunda elde edilen bulgulara değinilmiş, bu bulgular ışığında öneriler geliştirilmiş ve çalışma böylece sonuçlandırılmıştır.

8.1. BULGULAR

Çalışmada uygulanan betimsel ve istatistiksel yöntemler sonucunda elde edilen bulgular, çalışma içerisinde geniş bir şekilde, konular işlendikçe sunulmuştur. Söz konusu bulgular burada yinelenmemiş, ancak yalnızca bir kaç temel bulgu, denenceler ışığında ele alınmıştır.

1. 1973 sonrasında yapılan genel seçimlerde, Nisbi Temsil Sisteminin değişik yöntemleri kullanılmıştır. Bu dönemde 6 genel seçim yapılmış, bu genel seçimlerin tümünde, birbirinden farklı yöntemler uygulanmış, bu da ülkede siyasal istikrarsızlıklar doğurmuştur.

2. 1973 yılında yapılan genel seçimlerde, Nisbi Temsil sisteminin barajsız yöntemi uygulanmış, bu uygulamayla CHP, ülke genelinde en çok oyu alan parti olmuş, ancak, mecliste tek başına hükümeti kuracak çoğunluğa sahip olamadığı için koalisyon hükümeti kurmak zorunda kalmıştır. Bu seçimleri değişik seçim yöntemleriyle değerlendirdiğimizde, diğer seçimlerde de olduğu gibi en adaletli sonucu milli bakiye yöntemi verecektir. Ancak böyle bir değerlendirme, hükümetlerin yapısında herhangi bir değişiklik yaratmamaktadır.

Ancak bu seçimlerde, basit çoğunluk yöntemi uygulandığında, CHP, ülke genelinde aldığı %31.8 oranındaki oyla 220 milletvekili çıkaracak, ancak yine tek başına iktidar olamayacaktı.

Yine CHP, 1977 genel seçimlerinde, basit çoğunluk yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede, ülke genelinde aldığı %41.5 oranındaki oyla, mecliste 245 milletvekiliyle temsil edilecek, bu sayıyla da tek başına hükümeti kurma yeter sayısına ulaşacaktı.

1973 ve 1977 genel seçimlerinin basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilmesi halinde, 1973-1980 arası dönemde, siyaset sahnesinde CHP, en çok etki sahibi parti olacaktır. 1973 seçimlerinde sonra 220 milletvekili kazanarak, mecliste tek başına hükümet olabilecek çoğunluğa sahip olamayacak ama yine de iktidarın yapısında çok büyük bir paya sahip olacak olan CHP, en çok oyu alan parti olarak etkinliğini gösterecekti. 1977 seçimlerinde ise, tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşacağı için, ülkede yürütmede tek başına yetkili parti konumuna gelecekti.

CHP'nin tek başına iktidar olmasıyla, ekonomide daha çok devletçi bir sistem söz konusu olacak, devlet kontrolünde, planlı, müdahaleci bir ekonomi politikası Türkiye'de uygulanacaktı. Devletin ekonomideki etkinliği azaltılmayacak, devletin desteğiyle kooperatifçilik özendirilecek ve orta ve küçük ölçekli işletmelerle, çiftçilikle uğraşan köylüler korunacaktı. Dış politikada daha akılcı bir çizgide gidilecek, Avrupa Ekonomik Topluluğuna giriş için çaba harcanacak, ancak bu çaba ulusal onur çerçevesinde sürdürülecekti.

CHP dış politikada ne ABD ne de Rusya yanlısı olacak Türkiye'nin "bağılantısız ülke" konumunda olmasında ısrarlı olacaktır. CHP, tek başına iktidar olsaydı, Kıbrıs Barış Harekatı yine yapılacaktı. Çünkü CHP, bunu iç politika malzemesi olarak kullanacaktı. Aynı şekilde 1973-1977 seçimlerinde CHP, tek başına iktidar olsaydı, bir askeri ihtilal yine yapılacaktı. Ancak ihtilal, büyük bir ihtimalle 12 Eylül 1980 tarihinden önce yapılacaktı.

3.1980 sonrası dönemde, özellikle 1980'li yıllarda bu defa ANAP'ın siyaset sahnesinde önemli roller üstlendiğini görüyoruz. ANAP, 1983 genel seçimlerinde, basit çoğunluk yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede, ülke genelinde aldığı %45.1 oranındaki oyla, 400 milletvekiline sahip parlamentoda, 298 milletvekiliyle temsil edilecekti.

1987 genel seçimleri de yine böyle bir yöntemle değerlendirilmiş olsaydı, ANAP, ülke genelinde aldığı %36.3 oy oranıyla, mecliste 346 milletvekiliyle yine en çok temsilciye sahip parti olacaktır.

ANAP'ın iktidar olmasıyla Türkiye'de liberalizmin daha çok uygulama alanı bulabilecekti. Daha önceleri 24 Ocak kararlarının da uygulayıcısı olan Özal, izlediği ekonomi politikalarıyla, serbest girişimi destekleyecek, teşvik yoluyla yeni zenginler yaratacak, devletin ekonomiden çekilmesi konusunda önemli adımlar atılacaktı.

ANAP, 1983 ve 1987 seçimlerinde, mecliste varolandan daha büyük bir sayıya sahip

olsaydı;

a. Ekonomide daha radikal kararlar alacak, meclis çoğunluğunun kendisine verdiği güçle, parti programını daha büyük bir cesaretle uygulayabilecekti. Yine ANAP, 24 Ocak Kararlarını sonuna kadar uygulama durumunda olacaktı.

b. Siyasal ve sosyal alanda da liberal düşünce, halk deyiimiyle "bencilik", etkin kılınacaktı. ANAP, meclisteki gücüne dayanarak, seçim yasalarında istediği yönde oynamalar yaparak daha uzun süre iktidarda kalabileceği düzenlemeleri getirecekti.

c. ANAP döneminde, ülkenin dış politikası Amerika eksenli olarak yürütülmüştü. Körfez savaşı sırasında oynanan kumarda olduğu gibi, cesur bir dış politika izlenmeye çalışılmıştı. ANAP, daha büyük bir meclis desteğiyle iktidar olsaydı, ABD'nin Türkiye'ye biçtiği rolü daha cesur bir şekilde yerine getirecekti.

4. 1990'lı yıllarda yapılan iki seçimden ilki olan 1991 genel seçimlerinde, ülke genelinde %27 oranında oy alan DYP, basit çoğunluk yöntemiyle yapılacak değerlendirmede, mecliste 191 milletvekiliyle temsil edilecek ve mecliste en çok temsilci barındıran parti olacaktı.

DYP, bu milletvekili oranıyla tek başına iktidar olabilecek sayıya ulaşamayacağı için yine SHP ile bir koalisyon hükümeti kuracaktı. 1991-1995 yılları arasında yine önce DYP-SHP daha sonra da DYP-CHP koalisyon hükümeti yönetiminde bulunacak, bu koalisyonun yaptığı en önemli icraat Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında yapılan Gümrük Birliği Anlaşmasını yapmak olacaktı.

DYP-SHP koalisyon döneminde enflasyon, yine çok büyük rakamlara ulaşacaktı. 1995'te %150'ye yaklaşmış, diğer yıllar da %80-90'lar düzeyinde seyretmiş olan enflasyon yine buna yakın düzeyde gerçekleşecekti. Yine bu koalisyonlar döneminde kalkınma Türkiye tarihinde ilk defa eksi rakamlarla ifade edilecekti.

5. 1995 yılında yapılan genel seçimlerde, Anayasa mahkemesinin bölge barajı uygulamasını iptal etmesiyle, sadece ülke barajı (%10) uygulanmış, beş parti (RP, ANAP, DYP, DSP ve RP) bu barajı aşarak mecliste temsil edilmişlerdi.

Bu seçimlerde %10 olan ülke barajı uygulamasına devam edilerek, sonuçlar da basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı, RP, ülke genelinde %21.4 oranında oy almasına rağmen, mecliste 277 milletvekiliyle temsil edilecek, çok riskli de olsa bu sayıyla

tek başına iktidar olabilecekti.

RP,mecliste gerekli çoğunluğa ulaşarak,tek başına iktidar olsaydı; parti proğramında yer verdiği "adil düzen" söylemini gerçekleştirmeye çalışacaktı. Büyük bir ihtimalle de bunu başaramayacaktı. Çünkü Refah Partisi,öne sürdüğü "adil düzen" söylemiyle,faizi kaldıracığını söylemekteydi. Ancak,kapitalizmin ağır aksak da olsa egemen olduğu Türkiye'de faizsiz bir ekonomik düzenin kurulması,ekonominin temel kurallarına aykırıdır. Kapitalin alınıp satıldığı bir ekonomik sistemde,faizin olmaması mümkün değildir.

Ayrıca,"adil düzen",ekonomide adil bir paylaşımı öngördüğünden,çeşitli çıkar gruplarına,sermaye sınıfına ve düzenin adaletsizliğine rağmen adil bir paylaşımın yapılması,sistem aynı şekilde sürdürüldüğü taktirde mümkün olamayacaktı.

RP'nin tek başına iktidar olmasıyla,büyük bir olasılıkla,Avrupa Birliğiyle ilişkiler ikinci plana itilmeye,daha çok İslam Ülkeleriyle ekonomik birliktelikler içine girilmeye,Avrupa Birliğine karşı,"Müslüman Ülkeler Ortak Pazarı" kurulmaya çalışılacaktı. Ancak,gerek ABD ve Avrupa ve gerekse de ülkenin iç dinamikleri buna izin vermeyecekti.

6.1973 sonrası genel seçimleri,Çoğunluk Sisteminin yanında Nisbi Temsil Sisteminin bazı yöntemleriyle de değerlendirilmiştir. Daha çok barajlarda ve barajların miktarlarında oynamalar yapılarak oluşturulan değerlendirmeler,iktidarların yapısında çok önemli farklılıklar doğurmamıştır. Ancak 1995 genel seçimlerinde de görüldüğü gibi baraj uygulamasına gidilmeden yapılacak bir değerlendirmede,ülke genelinde azımsanmayacak oranda oy alan küçük partiler mecliste temsil edilme olanağı bulabilecektir.

7.Türkiye'de sadece 1965 seçimlerinde uygulanmış olan "milli bakiye yöntemi" kurguladığımız 9 senaryo arasında en adil sonuçlar doğuran yöntem olarak görülmüştür. Türkiye'de 1973 sonrasında yapılan 6 genel seçimlerin sonuçları "milli bakiye yöntemi"yle değerlendirildiğinde hemen hemen bütün seçimlerde hem büyük partiler,hem de küçük partiler,ülke genelinde aldıkları oy oranına yakın bir oranda mecliste temsil edilmişlerdir.

8.Nisbi temsil sisteminde baraj uygulamaları,daima büyük partilere avantaj sağladığı görülmektedir. Örneğin,1973 seçimlerinde Türkiye genelinde %33.3 oranında oy alan CHP,barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmeye göre,185 milletvekili çıkarp,mecliste %41.1 oranında temsil edilmişken;ülke barajının %10,bölge barajının da %20 olarak uygulandığı bir yöntemde 221 milletvekili çıkararak,mecliste %49.1 oranında

temsil edilecekti. Yine aynı şekilde 1973 seçimlerinde mücadele eden küçük partilerden DP,barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılan değerlendirmede,ülke genelinde aldığı %11.9 oranındaki oya karşılık 45 milletvekili çıkararak,mecliste %10 oranında temsil edilmişken; ülke barajının %10,bölge barajının da %20 olarak uygulandığı bir yöntemle yapılacak bir değerlendirmede 25 milletvekili çıkararak,mecliste %5.5 oranında temsil edilebilecekti.

9.Çoğunluk Sistemi,Türkiye'de 1973 sonrası seçimlerine uygulandığında büyük adaletsizliklere yol açtığı görülmektedir. Büyük partiler ülke genelinde aldıkları oy oranından daha fazla bir mecliste temsil edilirken,küçük partiler daha az temsil edilmektedirler. Örneğin,1977 genel seçimlerine basit çoğunluk yöntemini uyguladığımızda,ülke genelinde %41.3 oranında oy alan CHP,245 milletvekili çıkararak mecliste %54.4 oranında temsil edilecekti. Ancak,ülke genelinde %8.5 oranında oy alan MSP,7 milletvekili çıkararak mecliste%1.5 oranında temsil edilecekti. Burada CHP için aşkın temsilden,MSP için ise eksik temsilden söz edebiliriz.

10. Türkiye'de 1960'tan 1980'lere kadar olan dönemde,ülke koalisyonlarla ilk defa karşılaştığı için,bu tür hükümetler uzun ömürlü olmamıştır. Koalisyonu oluşturan partiler "koalisyon protokolü"ne bağlı kalmak istemediklerinden,koalisyonu oluşturan partiler arasında büyük sorunlar yaşanmış,bu da koalisyon hükümetlerinin ömürlerinin uzun süreli olmasını engellemiştir.

Ancak 1980'lerden sonra,özellikle 1991 seçimlerinden sonra,koalisyonların kötü bir şey olmadığı,farklı görüşlere sahip partilerin bir araya gelip,"koalisyon protokolü"ne sadık kalmak şartıyla hükümet edebileceklerine olan inanç artmıştır. 1991 yılından 1995 yılına kadar DYP, önce SHP ile daha sonra da bunun uzantısı olan CHP ile 4 yıl beraber koalisyon hükümetleriyle ülkeyi yönetmiştir.

1995'ten sonraki durum ise daha farklıdır. Gerçi çok sayıda kolisyon hükümeti kuruldu ve dağıldı. Ancak bu koalisyon hükümetlerinden biri (DYP-ANAP koalisyon hükümeti) hariç diğerleri (RP-DYP,ANAP-DSP-DTP) başka nedenlerle dağılmışlardır. Bunlardan RP-DYP koalisyon hükümeti,laikliği tehlikeye düşürdüğü düşüncesiyle "ordu"nun baskısıyla dağılmıştı. ANAP-DSP-DTP koalisyonu ise azınlık hükümeti olduğu için dışarıdan destek veren CHP'nin desteğini çekmesiyle dağılmıştı. Yoksa bunlar, koalisyonu oluşturan partilerin anlaşmazlığa düşmeleri nedeniyle dağılmamışlardır.

8.2.ÖNERİLER

Çalışmanın içerisinde,bilgi ve bulgulara dayanılarak bazı önerilere de yer verilmiştir. Ancak burada üzerinde önemle durulması gereken bazı konularda,yukarıda belirttiğimiz bulgular da gözönüne alınarak çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

8.2.1.Seçim Uygulamalarına İlişkin Öneriler

1.Ülkede siyasi istikrar sağlanmak isteniyorsa,hem yönetimde istikrara ve hem de temsilde adalet ilkesine uygun bir seçim yönteminde ısrar edilmelidir. Türkiye'de özellikle 1960'lardan sonra yönetimde çok büyük istikrarsızlıklar görülmüştür. Koalisyon hükümetlerine ülkemiz alıştı olmadığı için,çok sık hükümet değişiklikleri yaşanmış,bu da istikrarı büyük oranda zedelemiştir. Yine aynı şekilde,özellikle 1980 sonrasında yapılan seçimlerde barajlı nisbi temsil uygulamalarına gidildiği için bu defa küçük partiler büyük oranda haksızlığa uğramışlardır. Çoğu küçük parti yüksek olan ülke ve bölge barajlarını aşamadığı için,mecliste temsil edilme şansı bulamamıştı. Ayrıca ülkede her seçimden önce seçim yasasında değişiklikler yapıldığı ve bu da bir gelenek halini aldığı için,daima büyük partilere avantaj sağlayan seçim uygulamaları sözkonusu olmuştur. İktidarda olan veya mecliste büyük oranda milletvekiline sahip partiler,daima kendilerine avantaj sağlayacak bir seçim yasasını uygulamaya koymaya çalışmışlardır. Bu nedenle yönetimde istikrar ve temsilde adalet ilkelerine uygun bir seçim yasası yapılmalı ve bu yasa da anayasal güvenceye bağlanmalıdır. Bu şekilde seçim yasalarında sık sık değişiklik yapılmasının önüne geçilmelidir.

2. Ülke genelinde alınan oyların meclise yansması açısından en adaletli sonuçlar doğuran yöntemlerden biri "milli bakiye yöntemi"dir. Bu yöntemde hem büyük partiler hem de küçük partiler,ülke genelinde aldıkları oy oranına yakın bir oranda mecliste temsil edilirler. Ülkemizde hem halkın,hem de siyasetçilerin,koalisyonları benimsemesi durumunda,daha doğrusu koalisyon hükümetlerinin korkulacak yanlarının bulunmadığına inancın artması halinde "milli bakiye yöntemi" doğurduğu adil sonuçlar nedeniyle uygulamaya konulmalıdır. Bu sayede hem mecliste daha çok partinin temsil edilmesi sağlanır,hem de küçük partilere oy veren seçmenlerin,oylarının boşa gitmemiş olması nedeniyle siyasete ilginin artmasına yol açılmış olur.

3.Barajlı nisbi temsil uygulamaları temsilde adalet açısından büyük sakıncalar do

ğurduğundan kesinlikle tercih edilmemelidir. Çünkü, bu tür uygulamalarda çoğu zaman bir parti, bazen de iki parti olması gerekenden çok daha fazla oranda mecliste temsil edilirler. Bu da bazen "partiler oligarşisi"ne yol açabilir. Bu da bir veya iki partinin ülkenin kaderini uzun süre elinde tutması sonucunu doğuracağından, farklı görüşlerin ülke siyasetinin dışında tutulması da tek tip toplum yaratılması amacına hizmet edecektir. Demokrasiyle bağdaştırılmayacak böyle bir duruma yol açılmaması için yüksek barajlı uygulamalardan kaçınılmalıdır.

Türkiye'de koalisyon hükümetlerine iyi gözle bakılmaması ve hoşgörünün henüz istenen düzeyde olmaması nedeniyle çok sayıda partinin mecliste yer alması da bazen sakıncalar yaratabilmektedir. Siyasi bölünmüşlük, Türkiye'nin şu anki siyasi bilinç düzeyi gözönüne alındığında büyük sakıncalar doğurabilmektedir. Bu da yönetimde istikrarı zedeleyebilir.

Bu nedenle, ülkede parti düzeyinde hem aşırı bölünmüşlüğün önüne geçmek, hem de temsilde adaleti sağlamak için Türkiye'nin gerçekleri de gözönüne alınırsa, düşük bir baraj uygulamasına gitmek akıllıca bir davranış olur. Yani hem yönetimde istikrarı sağlayacak, hem de temsilde adaleti koruyacak bir yöntem Türkiye'nin şu andaki gerçeklerine en uygun yöntem olacaktır. Bu yöntem de bölge barajının olmadığı, ülke barajının da %5'ler düzeyinde tutulduğu yöntem olmalıdır. Zamanla bu baraj %2-3'ler düzeyine indirilmeli ve nihayetinde de baraj uygulaması tümüyle kaldırılmalıdır.

4.Çoğunluk Sistemi, barajlı nisbi temsil'den bile daha adaletsiz sonuçlar doğurduğu için kesinlikle tercih edilmemelidir. Seçim Sistemleri açısından bakacak olursak, Nisbi Temsil Sistemi uygulamasına devam edilmelidir. Sistem konusunda tartışma açmak yerine Nisbi Temsil Sisteminin alt yöntemleri üzerinde durulmalıdır. Nisbi Temsil Sisteminin barajlı veya barajsız olması, tercihli olması veya olmaması v.b konularda çalışmak daha doğru olur.

5.Ülkemizde zamanla koalisyonların kaçınılmaz olduğu görülmüştür. Bu nedenle özellikle 1991 seçimlerinden sonra halk az da olsa koalisyonları benimsemeye başlamıştır.

Ashında koalisyonlar, "koalisyon protokolü"ne sadık kalmak şartıyla uzun süreli olabilirler. Bu nedenle koalisyon hükümetlerinden kaçınılmamalıdır. Gerektiğinde 2,3,4 veya daha fazla parti "asgari müşterek"te anlaşarak, koalisyon kurabilmelidir. Koalisyondaki

partiler, bu sayede birbirlerini denetleyebilirler. Hükümette yer alan bir parti, muhalefet partisi gibi hareket ederek ortaklarını sürekli denetim altında tutabilir.

6. Bütün küçük partilerin mecliste temsil edilmesi isteniyorsa, barajlardan arındırılmış bir seçim yönteminin benimsenmesi gerekir. Ancak, barajların tamamen kaldırılması parti enflasyonuna yol açacaktır. Aynı parti programı ve dünya görüşüne rağmen salt liderlik amacıyla birbirinin aynı partiler kurulabilir. Bunun önüne geçmek ve öte yandan meclisi çok sesli hale getirmek için seçim birliktelikleri teşvik edilmelidir. Birbirine yakın programlara sahip partiler, bir araya gelerek seçimlere girebilmelidirler.

8.2.2. Parti Politikalarına İlişkin Öneriler

1. 1973-1977 seçimlerinde basit çoğunluk yöntemi uygulanmış olsaydı, CHP, ülkenin en büyük partisi olarak, ülke yönetiminde söz sahibi olacaktı. Hatta 1977 genel seçimlerinde tek başına iktidar olma şansını yakalayacaktı. Yani 1973'ten sonra Türkiye'de CHP'nin ağırlığı büyük oranda hissedilecekti.

Ancak CHP, tek başına iktidar olsaydı bile, ülkenin varolan sorunlarını çözmede yetersiz kalacaktı. Hem bozuk ekonomi, hem siyasal istikrarsızlık hem de toplumsal kargaşa devam edecekti.

Eğer CHP, iktidara tek başına gelmek istiyorsa, parti programında belirttiği politikaları uygulama konusunda daha cesaretli davranmalıdır. Halka daha inandırıcı vaatlerde bulunmalı, sol bir parti olduğuna halkı inandırmalıdır. Çünkü halkın büyük bir kısmının gözünde CHP, ulusal burjuvazinin gelişmesini savunan bir partidir. CHP, kurulduğundan beri, gerek iktidarda gerekse de muhalefetteyken bunun aksi yönde herhangi bir politika geliştirememiştir. Ulusal burjuvaziye geliştirme gibi politikaları nedeniyle de CHP'nin sol bir parti olduğu konusunda büyük şüphe vardır. Hatta CHP, bu politikaları nedeniyle sağ partilerden farklı olmadığı izlenimini yaratmıştır.

2. 1983 genel seçimlerinden sonra ANAP'ın damgasını taşıyan bir döneme girilmiştir. ANAP, diğer partilerden farklı olarak, daha geniş halk kitlelerini içinde barındırma mücadelesi vermiştir.

Gerek halkın büyük desteği, gerekse de dış ekonomik yardımlar, ANAP'ın özellikle 1990'lara kadar ekonomide önemli aşamalar kaydetmesine yol açmıştır. Ancak 1990'dan sonra gerek parti içi çekişmeler ve gerekse de ülke kaynaklarının bilinçsizce tüketilme

si, bu partiye olan halkın desteğini azaltmıştı.

ANAP, eğer eski gücüne ulaşmak istiyorsa, Özal'ın yaptığı gibi tutarlı ve geniş halk desteğini alabilecek politikalar geliştirmelidir. Bunun yanında diğer partiler için de geçerli olan, parti içi demokrasiyi en iyi şekilde işler hale getirmelidir.

Bunların yanında ANAP, geçmişiyile övünmek yerine, geçmişten dersler çıkararak, Türkiye'yi daha ileriye taşıyacak, politikalar üretmelidir.

Eğer ANAP, bir daha tek başına iktidar olursa; öncelikle demokrasiye ağırlık vermelidir. Özal döneminin tek tip insan oluşturma politikasından vazgeçilmelidir. Düşünceyi suç sayan politikaları terketmeli, daha fazla demokrasi istemelidir.

ANAP, tek başına iktidar olursa; daha önceki dönemde yaptığı gibi, ulusal burjuvaziye güçlendirmek yerine, gelirin daha adaletli dağılımını sağlamalı, yeni zenginler yaratmak yerine düşük gelirli insanların daha rahat bir yaşam sağlamaları için pastadan herkesin eşit pay almasını sağlamalıdır.

Yine ANAP, tek başına iktidar olursa; dış politikada daha onurlu bir çizgi izlemelidir. Amerika'ya aşırı bağımlılıktan vazgeçmeli, Amerika'yla ilişkilerimizde karşılıklı çıkar sağlayacak politikalar izlemelidir.

3. 1991 seçimleriyle birlikte Türkiye bir kez daha koalisyonlar dönemine girmiştir. DYP-SHP daha sonra da DYP-CHP koalisyonları göstermiştir ki; aslında Türkiye'nin az da olsa koalisyon şeklindeki hükümetleri sindirebilmeye başlamıştır.

DYP, tek başına iktidar olursa, öncelikle ekonomi politikasını tekrar gözden geçirmelidir. Enflasyonla mücadele konusunda başarılı olabilmesi için yeni politikalar üretmelidir. Ayrıca özelleştirme konusunda daha temkinli hareket etmelidir.

4. 1995 seçimlerinde RP, ülkede en çok oyu alan parti olmuştur. Bu nedenle de hükümetin büyük ortağı olarak DYP ile kurduğu koalisyon hükümetinde ağırlıklı olarak kendi parti programını uygulamaya çalışmıştı.

RP, gerek uyguladığı politikalar, gerek bürokrasideki kadrolaşmalar ve gerekse de laiklikle ilgili sert çıkışları nedeniyle büyük tepki almıştı.

Gerçi RP, 1998'de kapatıldı. Ancak yine aynı kadro ve aynı programla, ancak bu defa farklı bir isimle, Fazilet Partisi olarak yine siyaset sahnesindeki yerini almıştır.

FP,eğer siyaset sahnesinde uzun süre mücadele etmek istiyorsa,RP iken uyguladığı politikaları bir daha gözden geçirmesi gerekir. Öncelikle "adil düzen" olarak öne sürdüğü söylemi daha açık ve net bir ifadeyle herkesin anlayabileceği bir dille halka anlatmalıdır. Bunun yanında "adil düzen" söylemini daha sağlam ayaklar üzerine oturtmalıdır. Çünkü faizi kaldırmak,varolan kapitalist sistemde mümkün değildir. Bunun yerine daha mantıklı ve uygulanması mümkün olan politikalar geliştirmelidir. Eğer içi doldurulabilirse "adil düzen" milli gelirin adaletli dağılımı anlamında kullanılıyorsa halkın büyük bir kesiminin beklentisidir.

8.3.SONUÇ

Seçim sistemleri de ülkelerin demokrasi kültürünün gelişimine paralel olarak artış göstermiş,iktidarların yapısında belirgin bir öge olmuştur. Ayrıca seçim sistemleri,siyasal yapıda,parti sistemi üzerinde de büyük etkiye sahiptir. İki turlu bir seçim sistemi daha az partinin mecliste yer almasına yol açmakta,daha çok,iki partili bir sistem yaratmaktadır. Tek turlu barajsız yöntemlerle yapılan seçimler ise daha çok partinin meclise girmesine yol açmakta,meclisin daha renkli hale gelmesini sağlamaktadır.

1970-1980 arası dönemde yapılmış olan seçimlerde,Nisbi Temsil Sisteminin barajsız yöntemleri uygulanmış,seçim sonuçları da d'Hondt yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu seçim yöntemi de ülkenini ihtiyaçlarına cevap verememiştir. Yine büyük partilerin lehine sonuçlar çıkmış,küçük partiler,aldıkları oy oranına denk düşecek bir oranda mecliste temsil edilememiştir. Ancak yine de Nisbi Temsil Sistemi,1961 öncesi seçimlerinde uygulanmış olan Çoğunluk Sistemine göre daha adil sonuçlar vermiştir.

Bu dönemde yapılan seçimler,basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirildiğinde, CHP, ülkede birinci parti olduğu gibi,mecliste de tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşacaktı.

1980 sonrasında yapılmış olan genel seçimlerde Nisbi Temsil Sisteminin uygulanmasının yanında bazı barajlar getirilerek,küçük partilerin siyaset sahnesinden silinmesine yol açılmakta,büyük partilerin,mecliste aldıkları oylardan çok daha fazla oranda temsil edilmesi sağlanmaktadır. Bu dönemde,1983 ,1987 ve 1991 genel seçimlerinde hem ülke hem de bölge düzeyinde olmak üzere çifte baraj uygulanmıştır. Bu barajlardan ilki olan ülke barajı,bütün seçimlerde %10 olarak uygulanmış,bölge barajı ise,sözkonusu bölgenin

çıkarcacağı milletvekili sayısına göre değişmiştir.

1983 ve 1987 genel seçimlerinde, basit çoğunluk yöntemiyle yapılacak bir değerlendirmede, ANAP, Anayasa'yı bile değiştirebilecek çoğunluğa ulaşacak, böylece öngördüğü programı çok daha büyük bir yasama gücüyle uygulayabilecekti.

1991 yılında yapılan genel seçimler de basit çoğunluk yöntemiyle değerlendirilmiş olsaydı, iktidarın yapısında fazla bir farklılık olmayacaktı.

1995 genel seçimlerinde de yine ikili bir baraj öngörülmüştü. Ancak seçimlere çok az bir zaman kala Anayasa Mahkemesinin bölge barajı uygulamasını Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilmesiyle, sadece ülke barajı uygulamasıyla seçimler yapılmıştır.

Bu seçimlerde %10 ülke barajı korunup, basit çoğunluk yöntemi uygulanmış olsaydı, çok az bir farkla da olsa RP, tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşacaktı.

"Milli Bakiye Yöntemi" ülke genelinde alınan oyların meclise yansımaları açısından adil sonuçları veren yöntemdir. Bu yöntem, daha çok küçük partilerin hak ettikleri oranda mecliste temsil edilmesine olanak sağlamaktadır. Hem büyük partiler, hem de küçük partiler ülke genelinde aldıkları oy oranının hemen hemen aynısıyla mecliste temsil edilmektedirler.

Barajlı uygulamalar, daha çok büyük partilere avantaj sağlamaktadır. Bu tür uygulamalarda büyük partiler için aşkın temsilden söz edilirken, küçük partiler için eksik temsilden söz edilir.

Değişik seçim sistemlerinin Türkiye'de yapılmış olan 1973 sonrası seçimlerine uygulanması ve bu uygulama sonucunda oluşan iktidarların uygulayabilecekleri politikaları işleyen bu çalışma, bundan sonra bu konuda çalışmak isteyenlere yeni çalışma konuları hakkında bazı ipuçları da vermektedir. Ol(ma)saydı ne olurdu? türündeki bu çalışmanın benzeri ekonomi, toplumbilim, siyaset v.b. gibi bir çok alanda da yapılabilir.

Siyaset Bilimi alanında araştırma yapmak isteyenler, yaptığımız çalışmayı başka zamanlara da uygulayarak (Örneğin, 1950-1973 dönemini inceleyerek) bu alana katkı sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

- Acar,Feride,(1993), "Türkiye'de İslam", Türkiye ve Avrupa İlişkileri, İstanbul:Sarmal Yayınları,sayfa:289-309
- Ağaoğulları,Mehmet Ali,(1989), Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi, Ankara:V Yayınları
- Ahmad,Feroz,(1994), Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), İstanbul:Hil Yayınları
- Ahmad,Feroz,(1996), İttihatçılıktan Kemalizme, İstanbul:Kaynak Yayınları
- Akşin,Sina,(1987), Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İstanbul:Remzi Kitabevi
- Akşin,Sina,(1988), Türkiye Tarihi III (1600-1908), İstanbul:Cem yayınevi
- Akşin,Sina,(1992), İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (1919-1920),İstanbul:Cem Yayınevi
- Alpay,Şahin,(1991), 2020 Yılında Türkiye, İstanbul:Afa Yayınları
- ANAP Parti Programı,(1983),Ankara
- Arcayürek,Cüneyt,(1983),Yeni İktidar Yeni Dönem (1951-1954), İstanbul:Bilgi Yayınevi
- Arcayürek,Cüneyt,(1984), Bir İktidar Bir İhtilal (1955-1960), İstanbul:Bilgi Yayınevi
- Arcayürek,Cüneyt,(1985), Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar (1960-1965), İstanbul:Bilgi Yayınevi
- Arcayürek,Cüneyt,(1985), Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi. (1965-1971), İstanbul:Bilgi Yayınevi
- Aristoteles,(1990), Politika, İstanbul:Remzi Kitabevi,Çeviren: Mete Tunçay
- Armaoğlu,Fahir,(1953), Seçim Sistemleri, Ankara:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
- Armaoğlu,Fahir,(1993), 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990 Cilt:2, Ankara Türkiye İş Bankası Yayınları
- Ateş,Nevin Yurtsever,(1994), Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, İstanbul:Sarmal Yayınevi
- Avcioğlu,Doğan,(1994), Milli Kurtuluş Tarihi (1838'den 1995'e) I, İstanbul:Tekin Yayınevi
- Başbakanlık Basın Merkezi,(1985), İcraatın İçinden, Ankara:Başbakanlık Basın Merkezi Yayınları

Başbakanlık Basın Merkezi,(1995), Gümrük Birliği: Avrupa ile Bütünleşiyoruz,Ankara:

Başbakanlık Basın Merkezi Yayınları

Bektaş,Arsev,(1993), Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi,CHP ve AP

(1961-1980), İstanbul:Bağlam Yayınları

Belge,Murat,(1993), Türkiye Dünyanın Neresinde?, İstanbul: Birikim Yayınları

Birand,Mehmet Ali-Dündar,Can-Çaplı,Bülent,(1994), 12 Mart İhtilalin Peçesinde De-

mokراسi, Ankara: İmge Yayınları

Bloch,Marc,(1983), Feodal Toplum,Ankara: Savaş Yayınları,Çeviren:Mehmet Ali

Kılıçbay

Bostancı,M.Naci,(1996),"RP'yi Anlamak", Türkiye Günlüğü,sayı:38,Ankara,sayfa:67-71

Bozdağ,İsmet, (1991), Bir Darbenin Anatomisi, İstanbul:Emre Yayınları

Bozkurt,Veysel,(1992), Türkiye ve Avrupa Topluluğu, İstanbul:Üniversite Yayınları

Cem,İsmail,(1973), 12 Mart, istanbul:Cem Yayınevi

Cem,İsmail,(1995), Sosyal Demokrasi Nedir? Ne Değildir?, İstanbul:Cem Yayınevi

Challaye,Felicien,(1994), Mülkiyetin Tarihi, İstanbul:Düşünen Adam Yayınları,Çeviren:

Arif Kızıntuğ

Coşkun,Ali,(1995), "Türkiye ve Gümrük Birliği", Yeni Türkiye,Ankara:Yeni Türkiye

Medya Hizmetleri,sayfa:167

Coşkun,Süleyman,(1995), Türkiye'de Politika (1920-1995), İstanbul:Cem Yayınevi

Cotteret,Jean Marie-Emeri,Claude,(1991), Seçim Sistemleri, İstanbul:İletişim Yayınları

Çeviren:Ahmet Kotil

Cumhuriyet,6-10.11,1992

Cumhuriyet,26.02.1993

Cumhuriyet,14.07.1994

Cumhuriyet,17.07.1994

Cumhuriyet Halk Partisi,(1973), 1973 Seçim Bildirgesi, Ankara:Ajans-Türk Matbaacılık

Cumhuriyet Halk Partisi Programı, Yeni Hedefler Yeni Türkiye, Ankara

Çam,Esat,(1987), Siyaset Bilimi, İstanbul:Say Yayınları

Çarıkcı,Emin,(1995), "Türkiye-AB Gümrük Birliği Anlaşması ve Beklentiler", Yeni Tür-

kiye,Ankara:Yeni Türkiye Medya Hizmetleri,sayfa:174

- Çavdar, Tefvik, (1992), Türkiye'de Liberalizm (1860-1990), Ankara: İmge Yayınları
- Çavdar, Tefvik, (1995), Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, Ankara: İmge Kitabevi
- Çölaşan, Emin, (1984), Özal Ekonomisinin Perde Arkası, İstanbul: Milliyet Yayınları
- Daver, Bülent, (1993), Siyaset Bilimine Giriş, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları
- Dobb, Maurice, (1992), Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler, İstanbul: Belge Yayınları, Çeviren: F. Akar
- Donat, Yavuz, (1987), Sandıktan İhtilale (1977-1980), Ankara: Bilgi Yayınevi
- Duverger, Maurice, (1966), Siyaset Sosyolojisi, İstanbul: Varlık Yayınları
- Ecevit, Bülent, (1975), Bu Düzen Değişmelidir, İstanbul: Tekin Yayınları
- Ekinci, Tanık Ziya, (1996), "Doğu ve Güneydoğu'da Seçimler ve Ulusal İrade Sorunu", Birikim, İstanbul, sayfa: 53
- Eraydın, Özlem, (1996), "Avrupa'nın Yeni Güvenlik Düzeni ve Türkiye", Değişen Dünya ve Türkiye, İstanbul: Bağlam Yayınları, sayfa: 36
- Erdoğan, Murat, (1993), "Seçim Sistemimizde Tercihli Oy: Düzenleniş Açısından Bir Değerlendirme", Bülten, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları
- Erdoğan, Mustafa, (1993), Liberal Toplum Liberal Siyaset, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Eroğul, Cem, (1990), Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Ankara: İmge Yayınları
- Ertan, Timuçin Faik, (1994), Kadrocular ve Kadro Hareketi, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi
- Ertop, Kıvanç-Yetkin, Çetin, (1985), Sosyo Ekonomik Temelleriyle Siyasal Düşünceler Tarihi I, İstanbul: Say Yayınları
- Giddens, Anthony, (1992), Max Weber Düşüncesinde Siyaset ve Sosyoloji, Ankara: Vadi Yayınları, Çeviren: Ahmet Çiğdem
- Gimpel, Jean, (1996), Ortaçağda Endüstri Devrimi, Ankara: TÜBİTAK Yayınları, Çeviren: Nazım Özüaydın
- Göze, Ayferi, (1995), Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, İstanbul: Beta Yayınları
- Gümüştekin, Uğur, (1974), Yeni Bir Sosyal Mukaveleye Doğru, İstanbul: Birlik Matbaası
- Güneş, Turan, (1983), Araba Devrilemeden Önce, İstanbul: Birleşik Yayınları
- Güngör, Celalettin, (1992), 27 Mayıs ve Partileşme Sorunu, Ankara: Nurol Matbaası
- Gürel, Ş. Sina, (1993), Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993), Ankara: Ümit Yayınları

- Gürel,Ş. Sina,(1996), "Türkiye ve Yunanistan:Ege'de Zahmetli Bir İlişki", Türkiye ve Avrupa İlişkileri,İstanbul:Sarmal Yayınları,sayfa:221
- Güvenç,Bozkurt,(1991), İnsan ve Kültür, İstanbul:Remzi Kitabevi
- Heaton,Herbert,(1985), Avrupa İktisat Tarihi I, Ankara:Teori Yayınları,Çeviren:Mehmet Ali Kılıçbay-Osman Aydoğuş
- Heaton,Herbert,(1985), Avrupa İktisat Tarihi II, Ankara:Teori Yayınları,Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay-Osman Aydoğuş
- Hürriyet,11.07.1994
- Işıklı,Alpaslan,(1995), Küreselleşme ve Demokratikleşme, Ankara:Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları
- Kahraman,Hasan Bülent.,(1995), Sağ Türkiye ve Partileri, Ankara:İmge Yayınları
- Karamustafaoğlu,Tuncer,(1970), Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri, Ankara:Sevinç Matbaası
- Karpat,Kemal H.,(1996), Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul:Afa Yayıncılık
- Katsoufros,Theodoros,(1990),"Ege Denizi'yle İlgili Türk-Yunan Uyuşmazlığı", Türk-Yunan Uyuşmazlığı, Ankara:Metris Yayınları,sayfa: 83
- Kazgan,Gülten,(1985), Ekonomide Dışa Açık Büyüme, İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi
- Kennedy,Paul,(1993), Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Ankara:Türkiye İş Bankası Yayınları,Çeviren:Birtane Karanakçı
- Kepek, Yakup,(1987), Türkiye Ekonomisi, Ankara:Teori Yayınları
- Kılıçbay,Mehmet Ali,(1985), Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı, Ankara:Teori Yayınları
- Kır,Yavuz,(1995), "Türkiye,Avrupa İle Nasıl Bir Gümrük Birliğine Girmeli?", Yeni Türkiye, Ankara:Yeni Türkiye Medya Hizmetleri,sayfa:201
- Kırçak,Çağlar,(1994), Meşrutiyet'ten Günümüze Gericilik, Ankara:İmge Yayınları
- Kışlalı,Ahmet Taner,(1993), Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, Ankara:İmge Yayınları
- Kışlalı,Ahmet Taner,(1996), Siyaset Bilimi, Ankara:İmge Yayınları
- Kili,Suna,(1976), 1965-70 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler, İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- Kongar,Emre,(1985), Türkiye'nin Toplumsal Yapısı I, İstanbul:Remzi Kitabevi

- Kongar,Emre,(1985), Türkiye'nin Toplumsal Yapısı II, İstanbul:Remzi Kitabevi
- Köker,Levent,(1991), Demokrasi Üzerine Yazılar, Ankara:İmge Yayınları
- Kuczyinski,Jurgen,(1994), İşçi Sınıfı Tarihi, İstanbul:Sosyalist Yayınlar,Çeviren:Galip
Üstün
- Kula,Witold,(1985), Feodalizmin Ekonomik Teorisi, Ankara:Birey ve Toplum Yayınları,
Çeviren:Oğuz Esen
- Kunt,Metin,(1988), "Siyasal Tarih", Türkiye Tarihi 2, İstanbul:Cem Yayınları
- Lipset,S.M.,(1986), Siyasal İnsan, Ankara:Teori Yayınları,Çeviren: Mete Tunçay
- Lipson,Leslie,(1986), Politika Biliminin Temel Sorunları, Ankara: Birlik Yayıncılık, Çeviren: Tuncer Karamustafaoğlu
- Mc. Ghee, George,(1992), ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, Ankara: Bilgi Yayınevi
- Milliyet,27.02.1993
- Milliyet,12.03.1993
- Milliyet,03.10.1994
- Moore JR,Barrington,(1989), Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Ankara: V Yayınları,Çeviren:Şirin Tekeli-Alaeddin Şenel
- Narlı,Nilüfer-Dirlik,Sinan,(1996), "Türkiye'nin Siyasal Haritası", Yeni Türkiye, sayı:9,Ankara:Yeni Türkiye Medya Hizmetleri,sayfa:125-152
- Okutucu,Mustafa Haki,(1996), İstikamet Şeriat Refah Partisi, İstanbul:Yeryüzü Yayınları
- Özbudun,Ergun,(1983), Siyasal Partiler, Ankara:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Yayınları
- Özdemir,Mehmet,(1996), "Türkiye'de İhtilal Olur mu?", Yeni Türkiye, Ankara:Yeni
Türkiye Medya Hizmetleri,sayfa:50
- Özden,Mehmet,(1996), "Refah Partisi Üzerine", Türkiye Günlüğü, sayı:38,Ankara,sayfa:
92-99
- Öztekin,Ali,(1993), Siyaset Bilimine Giriş,Malatya:Yeni Malatya Gazetesi
- Palmer,Alan,(1992), Osmanlı İmparatorluğu Son Üç yüz yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi,
İstanbul:Sabah Yayınları,Çeviren:Belkıs Çorakçı Dişbudak
- Pernoud,Regine,(1991), Burjuvazi, İstanbul:İletişim Yayıncılık
- Platon,(1992), Devlet, İstanbul:Remzi Kitabevi

- Refah Partisi 24 Aralık 1995 Seçim Beyannamesi, (1995)
- Sabuncu, Yavuz, (1994), "Tek Adaylı Dar Bölge Seçim Sisteminin Türkiye'de Uygulanmasının Yaratabileceği Sonuçlar, Sorunlar Üzerine Ön Düşünceler", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları
- Sarıbay, Ali Yaşar, (1985), Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası, İstanbul: Alan Yayıncılık
- Sarıca, Murat, (1980), Siyasal Tarih, İstanbul: Filiz Kitabevi
- Saybaşı, Kemal, (1986), Devletin Ekonomiye Müdahalesi, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları
- Saybaşı, Kemal, (1995), DYP-SHP Koalisyonu'nun Üç Yılı, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Schick, İrvin Cemil-Tonak, Ahmet, (1987), Geçiş Sürecinde Türkiye, İstanbul: Belge Yayınları
- Sezen, Saim, (1994), Seçim ve Demokrasi, Ankara: Gündoğan Yayınları
- Soysal, Mümtaz, (1987), 100 Soruda Anayasanın Anlamı, İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Şahin, Sabahattin, (1986), 1961-1982 T.C. Anayasaları Karşılıklı Metinler, Ankara: Savaş Yayınları
- Şaylan, Gencay, (1992), Türkiye'de İslamcı Siyaset, Ankara: Verso Yayıncılık
- Şenel, Alaeddin, (1986), Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara: Teori Yayınları
- Şengil, Mizyal Karaçam, (1996), I. Dönem TBMM'nde Düşünce Akımları (1920), İstanbul: Cem Yayınevi
- Talas, Cahit, (1990), Toplumsal Politika, Ankara: İmge Kitabevi
- Tanilli, Server, (1988), Devlet ve Demokrasi, İstanbul: Say Yayınları
- Tanilli, Server, (1990), Dünyayı Değiştiren On Yıl, İstanbul: Say Yayınları
- Tanilli, Server, (1991), Yüzyılların Gerçeği ve Mirası III, İstanbul: Say Yayınları
- Tanilli, Server, (1992), Uygarlık Tarihi, Ankara: Say Yayınları
- Tanilli, Server, (1995), Yüzyılların Gerçeği ve Mirası II, İstanbul: Say Yayınları
- T.B.M.M., (1982), Seçim, Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Uygulamalar, Ankara: T.B.M.M. Yayınları
- Teziç, Erdoğan, (1976), Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler), İstanbul: Gerçek Yayınevi

- Teziç,Erdoğan,(1991), Anayasa Hukuku, İstanbul:Beta Yayınları
- Topkaya,Erkin,(1969), Program ve Tüzükleriyle Türkiye'de Siyasi Partiler, Ankara:Ulusal Basımevi
- Toprak,Binnaz,(1996), "Seçim Sistemleri ve 24 Aralık Seçimleri", Sosyal Demokrat Değişim, Sayfa:39
- Tunçay,Mete,(1981), Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931),Ankara:Yurt Yayınları
- Tunçay,Mete,(1985), Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi-1, Ankara:Teori Yayınları
- Tunçay,Mete,(1986), Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi-2, Ankara:Teori Yayınları
- Tural,Mehmet Akif, (1987), Atatürk Devrinde İktisadi Yapılaşma ve Celal Bayar, Ankara:Başbakanlık Basımevi
- Turan,İlter,(1985), Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, İstanbul:Der Yayınları
- Türk,Hikmet Sami,(1976), "Seçim Sisteminde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Bazı Öneriler", Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı, Ankara:Siyasi İlimler Derneği Yayınları
- Türk,Hikmet Sami-Tuncer,Erol,(1995), Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi, Ankara:TESAV Yayınları
- Türk,Hikmet Sami,(1995), Siyasal Partiler ve Demokrasi, Ankara:TESAV Yayınları
- Ulagay,Osman, (1983), 24 Ocak Denevimi Üzerine, İstanbul:Hil Yayınları
- Uras,Güngör,(1993), Ekonomide Özal'lı Yıllar 1980-1990, İstanbul:Afa Yayıncılık
- Versan,Vakur,(1990), Kamu Yönetimi Siyasi ve İdari Teşkilat, İstanbul:Der Yayınları
- Williams,Allan M.,(1996),"Türkiye: Akdeniz Bağlamı", Türkiye ve Avrupa İlişkileri, İstanbul:Sarmal Yayınevi,Çeviren:Bülent Tanatar,sayfa: 65-95
- Yavuz,M.Hakan,(1996), "Refah Partisi:Modernleşmenin İçinde,Batılılaşmanın Dışında; Sistemin İçinde,Hükümetin Dışında",Türkiye Günlüğü,Ankara
- Yayla,Atilla,(1992), Liberalizm, Ankara:Turhan Kitabevi
- Yeni Günaydın,12.02.1993
- Yetkin,Çetin,(1983), Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945, İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi